

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings**

**Dydd Mawrth, 17 Mehefin 2008
Tuesday, 17 June 2008**

Cynnwys
Contents

- 3 Cwestiynau i'r Prif Weinidog
Questions to the First Minister
- 34 Cwestiwn Brys: Colli Swyddi yng Nghanolfan Alwadau Ventura, Caerdydd
Urgent Question: Job Losses at the Ventura Call Centre, Cardiff
- 40 Datganiad a Chyhoeddiad Busnes
Business Statement and Announcement
- 49 Datganiad am Ymgynghori ar Strategaeth Ffermio Newydd
Statement on Consultation on a New Farming Strategy
- 66 Datganiad am Gymunedau Nesaf
Statement on Communities Next
- 87 Cymeradwyo Cynnig Cydsyniad Deddfwriaethol mewn Perthynas â'r Mesur Addysg
a Sgiliau o dan Reol Sefydlog Rhif 26
Approval of an Education and Skills Bill Legislative Consent Motion under Standing
Order No. 26
- 92 Twristiaeth
Tourism
- 118 Cyfnod Pleidleisio
Voting Time

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynnddi yn y Siambr.
Yn y golofn dde, cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were
spoken in the Chamber. In the right-hand column, a translation of those speeches has been
included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 2 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 2 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.*

Y Llywydd: Galwaf y Cynulliad i drefn.

The Presiding Officer: I call the Assembly to order.

Cwestiynau i'r Prif Weinidog Questions to the First Minister

Healthcare Provision

Q1 Lynne Neagle: Will the First Minister make a statement on planned improvements to healthcare provision in Gwent? OAQ(3)1130(FM)

The First Minister (Rhodri Morgan): The Gwent health community's clinical futures programme involves several improvements. Among the most notable are those already happening through partnership between the Gwent local health boards and Rhondda Cynon Taf primary care support unit, which is supplying new, salaried GPs. These are already in place in Risca and Blaenau Gwent and the provision will shortly be extended to other areas.

Lynne Neagle: I am sure that you will have been aware of the recent crisis in the neonatal department of the Royal Gwent Hospital with expectant mothers and babies being transferred across Wales and the south-west. While I hope that you will join me in praising the commitment of staff, which ensured that this difficult period passed without tragedy, I hope that you can also see that this was a situation waiting to happen, not just in Gwent but in hospitals across Wales, where neonatal care has historically been underfunded. Will you commit to working with the Minister for Health and Social Services and all your Cabinet colleagues to investigate a way to introduce new standards with the required funding before the end-of-year deadline originally scheduled?

The First Minister: I understand your strong interest in this topic, and I am sure that we all

Darpariaeth Gofal Iechyd

C1 Lynne Neagle: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am welliannau arfaethedig i ddarpariaeth gofal iechyd yng Ngwent? OAQ(3)1130(FM)

Y Prif Weinidog (Rhodri Morgan): Mae rhaglen dyfodol clinigol cymuned iechyd Gwent yn cynnwys llawer o welliannau. Ymhlith y rhai mwyaf nodedig y mae'r rhai sydd eisoes yn digwydd drwy bartneriaeth rhwng byrddau iechyd lleol Gwent ac uned cymorth gofal sylfaenol Rhondda Cynon Taf, sy'n cyflenwi meddygon teulu newydd, cyflogedig. Mae'r rhain eisoes yn gweithio yn Rhisga ac ym Mlaenau Gwent a chaiff y ddarpariaeth ei hymestyn yn fuan i ardaloedd eraill.

Lynne Neagle: Yr wyf yn siŵr eich bod yn ymwybodol o'r argyfwng yn ddiweddar yn adran newyddenedigol Ysbyty Brenhinol Gwent, a mamau beichiog a babanod yn cael eu trosglwyddo ar draws Cymru a de-orllewin Lloegr. Er fy mod yn gobeithio yr ymunwch â mi i ganmol ymroddiad y staff, a sicrhaodd fod y cyfnod anodd hwn wedi mynd heibio heb drychineb, gobeithiaf y gallwch hefyd weld bod y sefyllfa hon yn anochel, nid yng Ngwent yn unig, ond mewn ysbytai ledled Cymru, lle nad yw gofal newyddenedigol wedi'i ariannu'n ddigonol yn hanesyddol. A wnewch ymrwymo i weithio gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol a'ch holl gyd-Weinidogion yn y Cabinet i ymchwilio i ffordd o gyflwyno safonau newydd gyda'r cyllid angenrheidiol cyn y terfyn amser ar ddiwedd y flwyddyn a drefnwyd yn wreiddiol?

Y Prif Weinidog: Yr wyf yn deall eich diddordeb cryf yn y pwnc hwn, ac yr wyf yn

share it, although we may not have the same personal interest in it as you. Cot availability has been at critical levels due to unprecedented demand because of the numbers of multiple births and so on, but we are aware that Gwent Healthcare NHS Trust, and the neonatal unit in particular, are in discussion with commissioners, the local health boards and Health Commission Wales about a potential solution to the crisis of the past few weeks.

Nick Ramsay: I am sure that the First Minister will join me in commending all of the hard work that goes on at Velindre Cancer Centre in Cardiff, not far from here. Does he agree that, with regard to having a second, satellite cancer centre to help hospitals meet the 31-day deadline for cancer treatment and the 60-day deadline in Wales as a whole, it would be a massive help if there were a treatment centre in Gwent and south-east Wales, and that the new critical care centre at Llanfrechfa Grange Hospital in Cwmbran would be a preferred location for that centre?

The First Minister: It was some 60 years ago that my grandmother became one of the first patients of the Velindre cancer unit when it opened its doors for treating cancer by radium therapy in Wales. It has maintained an outstanding record for innovation and quality of care. The issue of a satellite centre in Gwent has been considered for quite a while now, and I believe that it is part of the proposals for the future, because the Velindre unit recognises that there comes a time when you cannot do everything there and that you need satellite centres with their own therapy facilities available. I understand that Gwent has always been regarded as the first one that will have authorisation, but I will ensure that either Edwina or I will write to you with specific details and with information on when that will take place.

Ebbw Vale Rail Link

Q2 Trish Law: Will the First Minister provide an update on the costed feasibility study being undertaken to remove the

siŵr bod gennym i gyd ddi-ddordeb ynddo, er nad oes yr un diddordeb personol gennym ni ynddo ag sydd gennych chi efallai. Mae lefel y crudau sydd ar gael wedi bod yn argyfyngus o isel oherwydd y galw na fu ei debyg amdanynt yn sgîl nifer y genedigaethau lluosog ac yn y blaen, ond yr ydym yn ymwybodol bod Ymddiriedolaeth Gofal Iechyd GIG Gwent, a'r uned newyddenedigol yn arbennig, wrthi'n trafod â chomisiynwyr, y byrddau iechyd lleol a Chomisiwn Iechyd Cymru ynghylch dod o hyd i ateb posibl i'r argyfwng a gafwyd dros yr wythnosau diwethaf.

Nick Ramsay: Yr wyf yn siŵr y bydd y Prif Weinidog yn ymuno â mi i gymeradwyo'r holl waith caled a wneir yng Nghanolfan Ganser Felindre yng Nghaerdydd, nid nepell o'r fan hon. A yw'n cytuno, yng nghyswllt sefydlu ail ganolfan ganser, is-ganolfan, i helpu ysbytai i gyrraedd y terfyn amser o 31 diwrnod ar gyfer triniaeth ganser a'r terfyn amser o 60 diwrnod yng Nghymru gyfan, y byddai o gymorth anferth pe ceid canolfan driniaeth yng Ngwent a de-ddwyrain Cymru, ac mai'r ganolfan gofal critigol yn Ysbyty Llanfrechfa Grange yng Nghwmbrân fyddai'r lleoliad gorau ar gyfer y ganolfan honno?

Y Prif Weinidog: Tua 60 mlynedd yn ôl, daeth fy mam-gu yn un o gleifion cyntaf uned ganser Felindre pan agorodd ei drysau ar gyfer trin canser drwy therapi radiwm yng Nghymru. Mae'r uned wedi cynnal enw rhagorol am arloesedd ac ansawdd y gofal. Mae is-ganolfan yng Ngwent yn rhywbeth sydd wedi cael ei ystyried ers cryn amser erbyn hyn, a chredaf ei fod yn rhan o'r cynigion at y dyfodol, am fod uned Felindre yn cydnabod y daw amser pan na allwch wneud popeth yno a bod arnoch angen is-ganolfannau sydd â'u cyfleusterau therapi eu hunain ar gael. Yr wyf yn cael ar ddeall mai'r syniad drwy'r amser oedd mai yng Ngwent y caiff canolfan ei hawdurdodi gyntaf, ond sicrhaf y byddaf fi neu Edwina yn ysgrifennu atoch gyda manylion penodol a gwybodaeth ynghylch pryd y bydd hynny'n digwydd.

Cyswllt Rheilffordd Glynebwy

C2 Trish Law: A wnaiff y Prif Weinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am yr astudiaeth ddichonoldeb wedi'i chostio sy'n

constraint at Gaer junction, which prevents the opening of a rail link between Ebbw Vale and Newport? OAQ(3)1112(FM)

The First Minister: We expect to get it next month. It will come in two chunks: we will get an initial feasibility study in early July and then the full details of the outputs that each of the different options can provide will come later in the month.

Trish Law: One can be blinded by engineering and science, and goodness knows what is involved in such a study. Network Rail's recently published draft route utilisation strategy referred to the need for an,

'upgrade to passenger standards of the curve between Park Junction and Gaer Junction which would enable an additional hourly service to operate between Ebbw Vale and Newport.'

I would not have thought that costing the upgrade of the curve would require a degree in rocket science. The Network Rail report also tells us that Welsh Assembly Government funding is neither planned nor likely until post 2014. Will the First Minister tell us whether the delay to the opening of the Newport spur is due to the need for a costed technical study or is it, in truth, due to a lack of funds?

The First Minister: You cannot consider a bid for funds until you know roughly the cost of a project. The purpose of this feasibility study is to work out the details of each possible solution to the problem of the cross-over needed at Gaer junction. Certain solutions, or new designs, will cost a certain sum of money, while others may cost a lot more. We have to see what we would get for our money if we went for option A, B or C. Until we see those options—and we will have to wait until the end of next month to do that—we do not really have anything to consider. After that, people will present a business case to us, I am sure.

cael ei chynnal i dynnu'r cyfyngiad yng nghyffordd Gaer sy'n rhwystro agor cyswllt rheilffordd rhwng Glynebwy a Chasnewydd? OAQ(3)1112(FM)

Y Prif Weinidog: Yr ydym yn disgwyl ei chael y mis nesaf. Caiff ei chyflwyno mewn dwy ran: cawn astudiaeth ddichonoldeb gychwynnol ddechrau mis Gorffennaf ac yna bydd manylion llawn yr hyn a all ddeillio o bob un o'r dewisiadau gwahanol ar gael yn ddiweddarach yn y mis.

Trish Law: Gall rhywun gael ei ddallu gan beirianeg a gwyddoniaeth, a Duw a wŷr beth sydd ynghlwm wrth astudiaeth o'r fath. Cyfeiriodd strategaeth ddrafft Network Rail ar ddefnyddio llwybrau a gyhoeddwyd yn ddiweddar at yr angen am,

uwchraddio safonau teithwyr ar hyd y tro rhwng Cyffordd Parc a Chyffordd Gaer a fyddai'n galluogi gwasanaeth bob awr ychwanegol i weithredu rhwng Glynebwy a Chasnewydd.

Ni fuaswn yn meddwl y byddai costio'r gwaith o uwchraddio'r tro yn dasg anhygoel o gymhleth. Dywed adroddiad Network Rail wrthym hefyd nad yw cyllid gan Lywodraeth Cynulliad Cymru wedi'i gynllunio nac yn debygol tan ar ôl 2014. A wnaiff y Prif Weinidog ddweud wrthym a yw'r oedi wrth agor cainc Casnewydd o ganlyniad i'r angen am astudiaeth dechnegol wedi'i chostio, ynteu a yw, mewn gwirionedd, o ganlyniad i ddiffyg cyllid?

Y Prif Weinidog: Ni allwch ystyried cais am gyllid nes eich bod yn gwybod yn fras beth fydd cost prosiect. Pwrpas yr astudiaeth ddichonoldeb hon yw canfod manylion pob ateb posibl i broblem y man croesi y mae ei angen yng nghyffordd Gaer. Bydd rhai atebion, neu ddyluniadau newydd, yn costio swm penodol o arian, tra bydd rhai eraill efallai'n costio mwy o lawer. Mae'n rhaid inni weld beth a gaem am ein harian petaem yn dewis opsiwn A, B neu C. Nes inni weld yr opsiynau hynny—a bydd yn rhaid inni aros tan ddiwedd y mis nesaf i wneud hynny—nid oes dim byd gennym i'w ystyried, mewn gwirionedd. Ar ôl hynny, yr wyf yn siŵr y bydd pobl yn cyflwyno achos busnes inni.

Mohammad Asghar: I was surprised to read a comment in the newspaper that MPs and AMs are not pursuing this matter vigorously. I compliment my colleague, Trish Law, and the other AMs for the area, like me, who are doing their best to get progress, including on this. I was alarmed to see the newspaper headline just last week that read ‘No Newport link until 2014’. That is not acceptable, First Minister. Could you please use your good offices to press vigorously for progress on this long-awaited rail link?

The First Minister: Occasionally, we all like complimenting ourselves, do we not? That was the earliest example of the day, but I am sure it will not be the last. Trish Law said that this was not rocket science, but the issue here is that quite a complicated piece of signalling is required to ensure full and safe bi-directional working on all four platforms at Newport station. The Newport area resignalling is a big project. The new station is also a big project, and £22 million was committed to that the other day. The question that then arises is what will happen after we get that feasibility study, and we can answer that only after we have got it. What would this or that cost? What would version A, B and C cost? What outputs would each version give you? At some point, there has to be a half-hourly service down the Ebbw valley, and then the line will split with an hourly service going to Cardiff and another to Newport. That is what we are all assuming will emerge, but as yet we have no idea of what it will cost.

William Graham: When the money was first made available, following the closure of the Corus works at Newport, I had understood that this was an integral part of the scheme—exactly as you described. However, the journey time between Newport and Ebbw Vale is currently 86 minutes and, as you well know, the problem revolves

Mohammad Asghar: Yr oeddwn yn synnu o ddarllen sylw yn y papur newydd nad yw ASau nac ACau yn mynd ar drywydd y mater hwn yn egnïol. Rhoddaf ganmoliaeth i'm cyd-Aelod, Trish Law, ac i ACau eraill yn yr ardal, fel fi, sy'n gwneud eu gorau glas i sicrhau cynnydd, gan gynnwys ynghylch y mater hwn. Cefais fraw o weld y pennawd yn y papur newydd yr wythnos diwethaf a ddywedai ‘Dim cyswllt â Chasnewydd tan 2014’. Nid yw hynny'n dderbyniol, Brif Weinidog. A allech ddefnyddio'ch dylanwad i bwysu'n egnïol am gynnydd ynghylch y cyswllt rheilffordd hwn y mae disgwyl amdano ers tro byd?

Y Prif Weinidog: O bryd i'w gilydd, bydd pob un ohonom yn hoff o ganmol ein hunain, oni fyddwn? Hynny oedd yr enghraifft gyntaf heddiw, ond yr wyf yn siŵr nad honno fydd yr olaf. Dywedodd Trish Law nad oedd hwn yn fater cymhleth iawn, ond y mater dan sylw yma yw bod angen system signalau eithaf cymhleth i sicrhau bod pob un o'r pedwar platform yng Ngorsaf Casnewydd yn gweithio'n llwyr ac yn ddiogel i'r ddau gyfeiriad. Mae'r gwaith o ailosod signalau yn ardal Casnewydd yn brosiect mawr. Mae'r orsaf newydd yn brosiect mawr hefyd, a neilltuwyd £22 miliwn ar gyfer hynny y diwrnod o'r blaen. Y cwestiwn a gyfyd wedyn yw beth fydd yn digwydd ar ôl inni gael yr astudiaeth ddichonoldeb honno, a dim ond ar ôl ei chael y gallwn ateb hynny. Beth fyddai hyn neu'r llall yn ei gostio? Beth fyddai fersiwn A, B ac C yn ei gostio? Beth fyddai'n deillio o bob fersiwn? Ryw dro, bydd yn rhaid cael gwasanaeth bob hanner awr ar hyd Glyn Ebwy, ac yna bydd y rheilffordd yn hollti gydag un gwasanaeth bob awr yn mynd i Gaerdydd, ac un arall yn mynd i Gasnewydd. Dyna a fydd yn digwydd, yn ôl yr hyn yr ydym oll yn ei dybio, ond ar hyn o bryd nid oes gennym ddim syniad beth fydd hynny'n ei gostio.

William Graham: Pan oedd yr arian ar gael am y tro cyntaf, wedi cau gwaith Corus yng Nghasnewydd, yr oeddwn wedi cael ar ddeall bod hyn yn rhan annatod o'r cynllun—yn union fel y disgrifiwyd gennych. Fodd bynnag, 86 munud yw hyd y daith rhwng Casnewydd a Glynebwy ar hyn o bryd, ac fel y gwyddoch yn iawn, mae'r broblem yn

around the signalling at Gaer junction. It seems extraordinary to me that we are still waiting for a cost for that, given that that journey will be of immense interest and value to people in Newport and the Valleys come 2010. Why has this scheme not come to fruition?

The First Minister: We are waiting one more month to see what the Network Rail feasibility study tells us. Until then, we will just have to contain our impatience. However, the plan for the works required to remove the constraint at Gaer junction is roughly as follows: installing a new cross-over point where the Ebbw valley line meets the south Wales main line, making signalling alterations to the Park junction area, completing a full-length and fully operational platform 4 at Newport station, and resignalling the main line. That is quite a complicated package. None of those works can be completed until early 2010, when Network Rail will complete the first stage of the resignalling of the main line at Newport. I cannot go into any further details on that, and so we will have to contain our impatience until next month, when we will see what the Network Rail feasibility study says.

Irene James: The Network Rail route utilisation strategy suggests dates between now and 2018 for the introduction of direct trains between Ebbw Vale and Newport. My constituents and I will be extremely disappointed if we have to wait that long for the final piece of the puzzle to be put in place. Rhodri, while I understand that significant work needs to be carried out, not just in the Newport area but to the whole length of the line, will you offer an assurance that the Assembly Government will seek the delivery of direct trains to Newport as soon as possible, given that the previous Minister for transport stated that this link could happen by 2009?

2.10 p.m.

The First Minister: We have not received a bid yet, and I think that it will take until the end of next month—so a maximum of six

ymwneud â'r signalau yng nghyffordd Gaer. Ymddengys yn rhyfeddol i mi ein bod yn dal i ddisgwyl clywed beth yw cost hynny, o ystyried y bydd y daith honno o ddi-ddordeb a gwerth dirfawr i bobl yng Nghasnewydd a'r Cymoedd erbyn 2010. Pam nad yw'r cynllun hwn wedi cael ei wireddu?

Y Prif Weinidog: Yr ydym yn disgwyl am fis arall i weld beth fydd astudiaeth ddichonoldeb Network Rail yn ei ddweud wrthym. Tan hynny, bydd yn rhaid inni ymatal rhag bod yn ddiamynedd. Fodd bynnag, dyma'r cynllun yn fras ar gyfer y gwaith sy'n angenrheidiol i dynnu'r cyfyngiad yng nghyffordd Gaer: gosod pwynt croesi newydd lle y mae rheilffordd Glyn Ebwy yn cwrdd â phrif reilffordd de Cymru, gwneud addasiadau i'r signalau yn ardal cyffordd Parc, cwblhau'r gwaith o adeiladu plattform 4 hyd llawn cwbl weithredol yng ngorsaf Casnewydd, ac ailosod signalau ar y brif reilffordd. Mae hwnnw'n becyn eithaf cymhleth. Ni ellir cwblhau'r un o'r rheini tan yn gynnar yn 2010, pan fydd Network Rail yn cwblhau cam cyntaf y gwaith o ailosod signalau ar y brif reilffordd yng Nghasnewydd. Ni allaf roi mwy o fanylion am hynny, ac felly bydd yn rhaid inni ymatal rhag bod yn ddiamynedd tan y mis nesaf, pan welwn beth a ddywed astudiaeth ddichonoldeb Network Rail.

Irene James: Mae strategaeth defnyddio llwybrau Network Rail yn awgrymu dyddiadau rhwng heddiw a 2018 ar gyfer cyflwyno trenau uniongyrchol rhwng Glyn Ebwy a Chasnewydd. Bydd fy etholwyr a minnau yn siomedig dros ben os bydd yn rhaid inni aros cyhyd â hynny i weld darn olaf y jig-so yn ei le. Rhodri, er fy mod yn deall bod angen gwneud gwaith sylweddol, nid yn ardal Casnewydd yn unig ond ar hyd y rheilffordd i gyd, a wnewch gynnig sicrydd y bydd Llywodraeth y Cynulliad yn ceisio sicrhau trenau uniongyrchol i Gasnewydd cyn gynted ag sy'n bosibl, o ystyried bod y Gweinidog blaenorol dros drafnidiaeth wedi dweud y gallai'r cyswllt hwn ddi-gwydd erbyn 2009?

Y Prif Weinidog: Nid ydym wedi cael cais eto, a chredaf y bydd yn cymryd tan ddiwedd y mis nesaf—chwech wythnos ar y mwyaf,

weeks—before we see the full version of the Network Rail feasibility study. We will get an early version in early July, but, until then, we do not have any idea about costs or timings and therefore we do not have a business case in front of us. No-one can prepare a business case until the feasibility study is completed, so we have to contain any impatience on this for the next six weeks. Let us not allow the idea that, in some way, this is a bad news story to run away with us—there has been a huge announcement recently on the £22 million investment in a new rail station in Newport, and £200 million spent on the re-signalling of the main line from Port Talbot to Newport. Also 150,000 people have used the Ebbw valley line, which is well in excess of expectations, so it is a good news story, and Crosskeys station opened a week last Saturday. Therefore, a lot has been happening, and we hope that by next month we will have the feasibility study so that we can look at the next steps.

felly—cyn inni weld fersiwn derfynol astudiaeth ddichonoldeb Network Rail. Cawn fersiwn gynnar ohoni ddechrau mis Gorffennaf, ond, tan hynny, nid oes gennym ddim syniad ynglŷn â chostau nac amseru ac felly nid oes gennym achos busnes o'n blaenau. Ni all neb baratoi achos busnes cyn i'r astudiaeth ddichonoldeb gael ei chwblhau, felly rhaid inni ymatal rhag bod yn ddiamynedd ynghylch hyn dros y chwe wythnos nesaf. Dewch inni beidio â gadael i'r syniad bod hon yn stori newyddion drwg fynd dros ben llestri—bu cyhoeddiad mawr yn ddiweddar am y buddsoddiad o £22 miliwn mewn gorsaf drenau newydd yng Nghasnewydd, ac am y £200 miliwn a wariwyd ar ailosod signalau ar y brif reilffordd o Bort Talbot i Gasnewydd. Hefyd, mae 150,000 o bobl wedi defnyddio rheilffordd Glyn Ebwy, sy'n fwy o lawer na'r disgwyl, felly mae'n stori newyddion da, ac agorodd gorsaf Crosskeys wythnos i ddydd Sadwrn diwethaf. Felly, mae llawer wedi bod yn digwydd, a gobeithiwn y bydd yr astudiaeth ddichonoldeb gennym erbyn y mis nesaf er mwyn inni allu edrych ar y camau nesaf.

Hanes ein Cenedl

C3 Nerys Evans: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad ynglŷn â'r hyn y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i hybu ymwybyddiaeth o hanes ein cenedl? OAQ(3)1100(FM)

Y Prif Weinidog: Yr ydym yn mynd ati i roi ystod eang o gyfleoedd ar waith i hybu ymwybyddiaeth o hanes Cymru, gan gynnwys mynediad am ddim i amgueddfeydd cenedlaethol ac i henebion Cadw, yn achos pobl ifanc a phobl hŷn, o fis Medi ymlaen. Gallaf ddweud hefyd am fy mhrofiad o fod gyda Leighton Andrews yn y Rhondda yng Ngholeg Cymunedol Tonypandy yr wythnos diwethaf yn ymweld â phrosiect gan y chweched dosbarth ar wareiddiad. Yr oedd yn wefreiddiol gweld cymaint yr oedd y prosiect wedi'i gyfrannu at eu haeddfedrydd fel pobl ifanc.

Nerys Evans: Yn amlwg, mae gan y Cynulliad rôl bwysig i ddiogelu diwydiant hynafol cyn iddo ddiflannu am byth, ac mae gan Cadw rôl amlwg yn y maes hwn hefyd

Welsh History

Q3 Nerys Evans: Will the First Minister make a statement on what the Welsh Assembly Government is doing to promote awareness of Welsh history? OAQ(3)1100(FM)

The First Minister: We are actively implementing a wide range of opportunities to promote awareness of the history of Wales, including free entry to national museums and Cadw monuments for younger and older people from September. I can also tell you about my experience of visiting a sixth form project on civilisation at Tonypandy Community College in the Rhondda with Leighton Andrews last week. It was impressive to see how much the project had contributed to the maturity of the young people there.

Nerys Evans: Obviously, the Assembly has an important role to play in protecting an ancient industry before it disappears forever, and Cadw also has a major role to play in that

mewn rhestru adeiladau. A ydych yn credu bod lle i ddatblygu strwythur tebyg i'r hyn sydd gan Cadw ar gyfer elfennau allweddol yn ein hanes, er enghraifft ar gyfer cwrwglwyr ar afon Teifi a Thywi sydd yn awr wedi gostwng mewn niferoedd i ryw 10 yn unig o bysgotwyr?

Y Prif Weinidog: Rhaid imi weld yn union pa ystyriaeth y byddai angen ei rhoi i brosiect penodol megis yr un ar gyfer afonydd Tywi a Theifi. Yr hyn sy'n bwysig yw ein bod yn deall bod camau ymlaen ar y gweill, achos ei fod yn ymrwymiad yn ein maniffesto i ganiatáu i bobl ifanc a phobl hŷn gael mynediad am ddim i atyniadau henebion Cymru, a bydd hynny'n dechrau ym mis Medi. Credaf y bydd hynny'n cael effaith eithaf trawiadol ar bobl a'u dealltwriaeth o'n hanes.

Paul Davies: Mae gennym hanes cyfoethog yng Nghymru ac mae'n bwysig bod pobl yn cael y cyfle i ddysgu amdano. Mae'n debyg bod miloedd o weithiau celf sy'n bwysig i hanes Cymru mewn storffeydd ar hyn o bryd ac, felly, nid ydynt yn cael eu harddangos. Yn anffodus, mae'r gweithiau celf hyn yn cael eu gwastraffu ar hyn o bryd, ac nid yw'r cyhoedd yn gyffredinol yn cael y cyfle i fwynhau'r cyfoeth hwn ac i ddysgu amdano. Yr wyf yn gwerthfawrogi'r ffaith bod y Llywodraeth yn edrych ar sefydlu oriel genedlaethol a fydd yn help i arddangos rhai o'r gweithiau hyn, ond, yn y cyfamser, a all y Prif Weinidog ddweud wrthym a oes gan y Llywodraeth gynlluniau eraill i sicrhau bod pobl yn cael mwynhau'r gweithiau hyn sy'n bwysig i hanes Cymru?

Y Prif Weinidog: Credaf ei fod yn wir bod pob amgueddfa genedlaethol a phob llyfrgell genedlaethol yn y byd yn cadw efallai 90 y cant o'r trysorau sydd ganddynt yn eu historïau. Nid ydynt, efallai, yn dangos cymaint o ddyfeisgarwch ag y dylent drwy fenthyg gweithiau a thrysorau i ysgolion a cholegau, a hynny oherwydd eu bod yn gorfod sicrhau nad oes unrhyw niwed yn dod i'w rhan a bod y cyrff y maent yn rhoi benthyg iddynt yn gallu edrych ar eu hól. Yr ydym wedi cael benthyg llawer o weithiau, yn enwedig o'r math yr ydych yn ei ddisgrifio, i'w harddangos yng nghoridorau ac ystafelloedd y Senedd a Thŷ Hywel, sy'n

regard in relation to listing buildings. Do you think that there is room to develop a similar structure to that of Cadw for key elements of our history, such as the coracle fishermen on the Teifi and Tywi rivers, which have fallen in numbers to only around 10 fishermen?

The First Minister: I would have to see the exact consideration needed for a specific project such as that for the Tywi and Teifi rivers. It is important that we understand that steps forward are being taken, because it is one of our manifesto commitments to give free entry to young people and older people to the monuments of Wales, and that will begin in September. I believe that that will have a significant effect on people and their understanding of our history.

Paul Davies: We have a rich history in Wales and it is important that people are given an opportunity to learn about it. There are apparently thousands of works of art that are important to the history of Wales that are currently kept in storage and are, therefore, not being displayed. Unfortunately, these works of art are being wasted at the moment, and the general public is not being given the opportunity to enjoy this wealth of art and to learn about it. I appreciate the fact that the Government is looking to establish a national gallery that will help to display some of this work, but, in the meantime, can the First Minister tell us whether the Government has other plans to ensure that people can enjoy these works of art, which are important to the history of Wales?

The First Minister: I think that it is true that every national museum and national library in the world keeps perhaps 90 per cent of its treasures in the basements. These museums do not, perhaps, show as much initiative as they should by giving artwork and treasures on loan to schools and colleges, and that is because they must ensure that they are not damaged and that the bodies that they lend them to can look after them. We have borrowed many works of art, especially of the kind that you are describing, to put on display in the corridors and rooms of the Senedd and Tŷ Hywel, and that is a good example of what is possible.

esiampyl dda o'r hyn y gellir ei wneud.

Jeff Cuthbert: Our industrial heritage needs to be celebrated in Wales. A few weeks ago, I attended the opening of a mining museum in Senghennydd to commemorate the terrible, tragic events of the early part of the last century in the collieries in the Aber valley. Do you agree that our mining and steel heritage, and other key examples of our industrial past, must be preserved and celebrated so that people can understand the crucial role that Wales played in the industrial development of the world?

The First Minister: Indeed. Helping people to commemorate appropriately the pit disasters in Wales, whether in Gresford in north Wales or Senghennydd in south Wales—and I know that village very well—is important. It is part of our history. It is a terribly tragic part of our history, but it is part of our history, as are the Aberfan and Cambrian disasters, and all of the other various tragic events. It is part of the very rough and tough side of the rapid economic expansion then. To refer again to the Tonypany Community College discussion of the 1910 Tonypany riots, the Powerhouse building, which was the centre of that industrial dispute, is still there. Sometimes you have the buildings still existing, whereas sometimes you have to use documentary footage or whatever other archive material you have to bring the history to life so that people understand what we in Wales are made of.

The Leader of the Welsh Liberal Democrat Group (Michael German): When the history of Wales and the National Assembly is written, I am sure that future scholars will be interested to learn how we accumulated our powers. Last week, we had a chance to accumulate powers over how local government is elected in Wales. To your credit, you voted in favour of having those powers, but many of your colleagues—in fact, all of them apart from Jane Hutt—decided not to vote for that. How do you intend to stand shoulder to shoulder with your coalition partners in campaigning for a referendum for full powers for the National Assembly for Wales when your colleagues

Jeff Cuthbert: Mae angen datlu ein treftadaeth ddiwydiannol yng Nghymru. Ychydig wythnosau'n ôl, yr oeddwn yn bresennol yn agoriad amgueddfa lofaol yn Senghennydd i goffáu'r digwyddiadau trasig a dychrynlyd a ddigwyddodd ddechrau'r ganrif ddiwethaf ym mhyllau glo cwm Aber. A ydych yn cytuno bod yn rhaid gwarchod a datlu ein treftadaeth mwynloddio a dur, ac enghreifftiau allweddol eraill o'n gorffennol diwydiannol, er mwyn i bobl allu deall y rhan hanfodol a chwaraeodd Cymru yn natblygiad diwydiannol y byd?

Y Prif Weinidog: Yn wir. Mae'n bwysig helpu pobl i goffáu'r trychinebau yn y pyllau yng Nghymru mewn ffordd briodol, boed hynny yng Ngresffordd yn y gogledd neu yn Senghennydd yn y de, ac yr wyf yn adnabod y pentref hwnnw yn dda. Mae'n rhan o'n hanes. Mae'n rhan hynod drasig o'n hanes, ond yn rhan o'n hanes, yn yr un modd â thrychinebau Aberfan a'r Cambrian, a'r holl amryfal ddigwyddiadau trasig eraill. Mae'n rhan o ochr gythryblus iawn y twf economaidd cyflym bryd hynny. A chyfeirio eto at y drafodaeth yng Ngholeg Cymunedol Tonypany ynghylch y terfysg yn Nhonypany yn 1910, mae adeilad y Powerhouse, canolbwynt yr anghydfod diwydiannol hwnnw, yno o hyd. Weithiau bydd yr adeiladau'n bod o hyd, dro arall rhaid i chi ddefnyddio lluniau dogfennol neu beth bynnag sydd gennych yn ddeunyddiau archifol i ddod â'r hanes yn fyw er mwyn i bobl ddeall beth yw ein cefndir ni'r Cymry.

Arweinydd Grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Michael German): Pan roddir hanes Cymru a'r Cynulliad Cenedlaethol ar glawr, yr wyf yn siŵr y bydd ysgolheigion y dyfodol yn awyddus i wybod sut y cawsom ein pwerau. Yr wythnos diwethaf, cawsom gyfle i gael pwerau ynghylch sut y caiff llywodraeth leol ei hethol yng Nghymru. Er clod ichi, pleidleisiasoch o blaid cael y pwerau hynny, ond penderfynodd llawer o'ch cyd-Aelodau—a dweud y gwir, pob un ohonynt ac eithrio Jane Hutt—beidio â phleidleisio dros hynny. Sut yr ydych yn bwriadu sefyll yn gyfyngwydd â'ch partneriaid yn y glymblaid i ymgyrchu ar gyfer refferendwm i

do not seem inclined to do so?

The First Minister: We accumulated our powers in 1999 because Labour put that in its 1997 manifesto and got a majority, and then we managed to win the referendum by a wafer-thin majority in 1997. That is why we are here. It takes a party to do that—to put it in its manifesto, and then make it subject to a referendum. In a way, in a repeat of that, that is what Labour did in the run-up to the 2005 elections. That is why we have this further accretion of powers and the new legislative procedures that we are using currently, with precedents being set almost every month here in the use of the new powers. Parties have to put such things in a manifesto, and if they believe that it should be subject to a referendum, they do that, and that is what Labour has done twice now. Obviously, there will be a campaign for a referendum later on when we feel that the time is right.

Michael German: You have already said that you will stand shoulder to shoulder with your coalition partners on accumulating full powers for the Assembly. This was not about making a Measure, but acquiring powers over those issues, and would have required some other activity in the Assembly. If you believe what the Presiding Officer says, that we are not inherently more twp than anyone else in these islands, surely we deserve the same rights as Scotland and Northern Ireland in relation to this issue? Will we have to wait until we have a referendum before you will say whether or not we will have all of these powers, or are you in favour of getting them as swiftly as possible, via the means and tools that we now have available to us?

The First Minister: You have lost me, Mike. I am not sure what you are criticising in my first answer, to be honest. I explained that we are committed to having a referendum. However, no-one wants to lose a referendum, and there is a history of either wafer-thin majorities for devolution or large majorities

gael pwerau llawn i Gynulliad Cenedlaethol Cymru pan nad yw eich cyd-Aelodau â'u bryd ar wneud hynny i bob golwg?

Y Prif Weinidog: Cawsom ein pwerau yn 1999 oherwydd i'r Blaid Lafur roi hynny yn ei maniffesto 1997 a chael mwyafrif, ac wedyn llwyddasom i ennill y refferendwm o drwch blewyn yn 1997. Dyna pam yr ydym ni yma. Rhaid i blaid wneud hynny—ei roi yn ei maniffesto, ac wedyn ei wneud yn destun refferendwm. Mewn ffordd, gan ailadrodd hynny, dyna a wnaeth Llafur cyn etholiadau 2005. Dyna pam mae'r pwerau ychwanegol hyn gennym a'r gweithdrefnau deddfwriaethol newydd yr ydym yn eu defnyddio ar hyn o bryd, a chynseiliau'n cael eu gosod bron bob mis yma o ran defnyddio'r pwerau newydd. Rhaid i bleidiau roi pethau o'r fath mewn maniffesto, ac os ydynt yn credu y dylai hynny fod yn destun refferendwm, maent yn gwneud hynny, a dyna hyn y mae Llafur wedi'i wneud ddwywaith yn awr. Yn amlwg, bydd ymgyrch ar gyfer refferendwm yn ddiweddarach pan fyddwn yn teimlo bod yr amser yn iawn.

Michael German: Yr ydych eisoes wedi dweud y byddwch yn sefyll yn gyfysgwydd â'ch partneriaid yn y glymblaid o ran cael pwerau llawn ar gyfer y Cynulliad. Nid oedd hyn yn ymwneud â gwneud Mesur, yr oedd yn ymwneud â chael pwerau dros y materion hynny, a byddai wedi galw am weithgarwch arall yn y Cynulliad. Os ydych yn credu'r hyn y mae'r Llywydd yn ei ddweud, nad ydym yn ein hanfod yn fwy twp na neb arall yn yr ynysoedd hyn, siawns nad ydym yn haeddu'r un hawliau â'r Alban a Gogledd Iwerddon yng nghyswllt y mater hwn? A fydd yn rhaid inni aros nes inni gael refferendwm cyn ichi ddweud a fyddwn yn cael yr holl bwerau hyn ai peidio, ynteu a ydych o blaid eu cael cyn gynted ag sy'n bosibl, drwy'r dulliau sydd ar gael inni yn awr?

Y Prif Weinidog: Ni wn beth sydd gennych dan sylw, Mike. Nid wyf yn siŵr beth yr ydych yn ei feirniadu yn fy ateb cyntaf, a dweud y gwir. Esboniais ein bod wedi ymrwymo i gael refferendwm. Fodd bynnag, nid oes ar neb eisiau colli refferendwm, a cheir hanes o naill ai mwyafrifoedd o drwch

against devolution, as happened back in 1979. Therefore, I think that everyone who wants to win the referendum accepts that the timing is crucial. You have to wait until the public mood music is ready for a referendum, and until people feel sufficiently well informed about the issues that they are ready to cast a vote in an informed way. It is only when they are ready to do that that we are likely to win.

Michael German: The question that I was asking was, why, when you had the opportunity to gain powers, did you choose not to do so? You are being selective about the powers that you should have, rather than taking the opportunity when it arises. I do not know whether it is true or not, but it was suggested on a television programme that you pressed the wrong button, and had not intended to vote in favour last week. I do not know whether that is right or not, but there has been a propensity among some Assembly Government officials to press the wrong button—thank goodness we are not a nuclear nation. [*Laughter.*]

2.20 p.m.

The Presiding Officer: Order. Assembly Government officials never press buttons in this Chamber.

Michael German: That was a slip of the tongue; what I meant to say was that Assembly Government Ministers may press the wrong buttons. Devolution is not like a Woolworths pick-and-mix counter, is it, First Minister? You cannot choose between the hard or soft sweets when you are fumbling around in the chocolate box. You were given an opportunity last week to vote for more powers for the Assembly. All that I am asking you is: why did your colleagues not choose to take those powers when they were made available to them?

The First Minister: I will put my hand up and say that I voted the wrong way last week. I did not intend to vote for the Measure to devolve powers on local government

blewyn o blaid datganoli neu fwyafrifoedd mawr yn erbyn datganoli, sef yr hyn a ddigwyddodd yn 1979. Felly, credaf fod pawb sydd am ennill y refferendwm yn derbyn bod yr amseru'n hollbwysig. Rhaid ichi aros nes bydd yn amlwg bod y cyhoedd yn barod am refferendwm, ac nes bydd pobl yn teimlo'u bod yn gwybod digon am y materion nes eu bod yn barod i fwrw pleidlais mewn modd gwybodus. Dim ond pan fyddant yn barod i wneud hynny yr ydym yn debygol o ennill.

Michael German: Y cwestiwn yr oeddwn yn ei ofyn oedd, pam, a chithau wedi cael cyfle i gael pwerau, y dewisasoch beidio â gwneud hynny? Yr ydych yn ofalus iawn ynghylch y pwerau y dylech eu cael, yn hytrach nag achub y cyfle pan fydd yn codi. Ni wn a yw'n wir ai peidio, ond awgrymwyd ar raglen deledu eich bod wedi pwysu'r botwm anghywir, ac nad oeddech wedi bwriadu pleidleisio o blaid y cynnig yr wythnos diwethaf. Ni wn a yw hynny'n gywir ai peidio, ond gwelwyd tuedd ymhlith rhai o swyddogion Llywodraeth y Cynulliad i bwysu'r botwm anghywir—diolch byth nad ydym yn wlad niwclear. [*Chwerthin.*]

Y Llywydd: Trefn. Ni fydd swyddogion Llywodraeth y Cynulliad byth yn pwysu botymau yn y Siambr hon.

Michael German: Yr oedd y gair hwnnw'n anghywir; yr hyn yr oeddwn wedi bwriadu ei ddweud oedd bod Gweinidogion Llywodraeth y Cynulliad yn gallu pwysu'r botymau anghywir. Nid yw datganoli yr un fath â chownter yn Woolworths lle y gallwch ddewis a dethol eich melysion, nac ydyw, Brif Weinidog? Ni allwch ddewis rhwng y melysion caled a'r rhai meddal pan ydych yn ymbalfalu yn y bocs siocledi. Cawsoch gyfle yr wythnos diwethaf i bleidleisio dros ragor o bwerau i'r Cynulliad. Y cyfan yr wyf yn ei ofyn i chi yw: pam na wnaeth eich cyd-Aelodau ddewis cymryd y pwerau a hwythau ar gael iddynt?

Y Prif Weinidog: Yr wyf am ddisgyn ar fy mai a dweud fy mod wedi pleidleisio y ffordd anghywir yr wythnos diwethaf. Nid oeddwn yn bwriadu pleidleisio dros y Mesur i

elections. I had a computer malfunction, as did Jane Hutt. I apologise to everyone that I voted the wrong way. I intended to vote against the Measure, but it did not make any difference to the result. That is what happened; it is as simple as that. I would have made that plain at the time had it made any difference to the result. You must accept responsibility for making a mistake, and I made a mistake. I still cannot explain what happened with the computer, but that is what happened.

I did not understand what you were talking about before, but I did not approve of Peter Black's motion; I did not think that it was well thought through. That is why I was going to vote against it. That is what happened.

Tackling Anti-social Behaviour

Q4 Jenny Randerson: Will the First Minister make a statement on tackling anti-social behaviour in Cardiff? OAQ(3)1108(FM)

The First Minister: The Cardiff community safety partnership will receive £0.5 million this year under the safer communities fund for a number of projects, including a basic skills programme and a positive activities for young people project, and to employ a detached youth worker, a youth offending team parent worker and a specialist youth mental health worker.

Jenny Randerson: Are you aware that, since August 2006, the anti-social behaviour order process has been used over 1,154 times in Cardiff? Will you join me and the chief constable in commending the way in which the ASBO process has been used in Cardiff, which has involved close co-operation between the council and the police? Following your party's disastrous local election results, do you regret the way in which you and your party chose to insult the intelligence of the people of Cardiff by trying

ddatganoli pwerau ar etholiadau llywodraeth leol. Aeth pethau o chwith gyda'r cyfrifiadur, i mi ac i Jane Hutt. Yr wyf yn ymddiheuro i bawb fy mod wedi pleidleisio y ffordd anghywir. Yr oeddwn yn bwriadu pleidleisio yn erbyn y Mesur, ond ni wnaeth ddim gwahaniaeth i'r canlyniad. Dyna a ddigwyddodd; mae mor syml â hynny. Byddwn wedi egluro hynny ar y pryd petai wedi gwneud unrhyw wahaniaeth i'r canlyniad. Rhaid ichi dderbyn cyfrifoldeb dros wneud camgymeriad, ac fe wneuthum gamgymeriad. Ni allaf esbonio beth ddigwyddodd gyda'r cyfrifiadur hyd heddiw, ond dyna a ddigwyddodd.

Nid oeddwn yn deall beth yr oeddech yn siarad amdano yn gynharach, ond nid oeddwn yn cymeradwyo cynnig Peter Black; nid oeddwn yn meddwl ei fod wedi cael ei ystyried yn drwyadl. Dyna pam yr oeddwn am bleidleisio yn ei erbyn. Dyna a ddigwyddodd.

Mynd i'r afael ag Ymddygiad Gwrthgymdeithasol

C4 Jenny Randerson: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am fynd i'r afael ag ymddygiad gwrthgymdeithasol yng Nghaerdydd? OAQ(3)1108(FM)

Y Prif Weinidog: Bydd partneriaeth diogelwch cymunedol Caerdydd yn cael £0.5 miliwn eleni dan y gronfa cymunedau diogelach ar gyfer nifer o brosiectau, gan gynnwys rhaglen sgiliau sylfaenol a phrosiect gweithgareddau cadarnhaol ar gyfer pobl ifanc, ac i gyflogi gweithiwr ieuencid ar wahân, rhiant-weithiwr tîm troseddau ieuencid a gweithiwr iechyd meddwl ieuencid arbenigol.

Jenny Randerson: A ydych yn gwybod bod proses y gorchymyn ymddygiad gwrthgymdeithasol wedi cael ei defnyddio dros 1,154 o weithiau yng Nghaerdydd ers mis Awst 2006? A wnewch ymuno â mi a'r prif gwnstabl i ganmol y ffordd y mae'r broses ASBO wedi cael ei defnyddio yng Nghaerdydd, sydd wedi golygu cydweithrediad agos rhwng y cyngor a'r heddlu? Yn sgîl canlyniadau trychinebus eich plaid yn yr etholiadau lleol, a yw'n flin gennych eich bod chi a'ch plaid wedi dewis

to claim that the Liberal Democrats had refused to tackle anti-social behaviour? Will you apologise to the people of Cardiff for insulting their intelligence or, if not, will you consider a job with the chocolate teapot marketing board when you step down from the post of First Minister?

The First Minister: Mike German was talking about chocolate and now you are talking about chocolate teapots; I do not know who has been swapping the chocolate boxes and I cannot explain this obsession with chocolate. Replaying the local election results five weeks after the elections seems to me to be a mug's game rather than a chocolate teapot game; I do not know why you would bother to do it. The important issue is that the Youth Justice Board has shown that, at an all-Wales level, there was an impressive 18.6 per cent decrease in the number of entrants to the youth justice system between April and December 2007. That is an impressive figure, which shows that the ASBO procedure is working at an all-Wales level. ASBOs are the last resort; they come at the end of many other interventions. You must initiate the procedure, but if you can manage to avoid putting people into the youth justice system, that is of enormous value to young kids who are beginning to come off the straight and narrow in that they can be diverted back onto the straight and narrow without getting a criminal record, which means that they can access job opportunities without having the difficulty of explaining why they have an ASBO or have spent a period in a young offenders institution. That is important and we have been very successful in that regard.

Lorraine Barrett: Anti-social behaviour is usually associated with humans, but in many parts of Cardiff, including St Mellons and Rumney in my constituency, there is a problem regarding stray horses, which not only cause problems for residents but they are a danger to themselves and others on the roads. Will you support me in trying to ensure that the Liberal Democrat council, working with the police and other agencies, deals effectively with this serious anti-social behaviour, which is caused, in the main, by

sarhau deallusrwydd pobl Caerdydd drwy geisio honni bod y Democratiaid Rhyddfrydol wedi gwrthod mynd i'r afael ag ymddygiad gwrthgymdeithasol? A wnewch ymddiheuro i bobl Caerdydd am sarhau eu deallusrwydd neu, os na wnewch hynny, a wnewch ystyried swydd gyda'r bwrdd marchnata tebotau siocled pan fyddwch yn rhoi'r gorau i'ch swydd fel Prif Weinidog?

Y Prif Weinidog: Yr oedd Mike German yn sôn am siocled ac yr ydych chithau yn awr yn sôn am debotau siocled; ni wn pwy sydd wedi bod yn cyfnewid y bocsys siocledi ac ni allaf esbonio'r obsesiwn hwn gyda siocled. Mae ailadrodd canlyniadau'r etholiadau lleol bum wythnos ar ôl yr etholiadau'n ymddangos yn gêm ddiwerth i mi yn hytrach na gêm tebotau siocled; ni wn pam y byddech yn trafferthu gwneud hynny. Y mater pwysig yw bod y Bwrdd Cyfiawnder Ieuentid wedi dangos, ar lefel Cymru gyfan, fod gostyngiad trawiadol o 18.6 y cant ar lefel Cymru gyfan wedi bod yn nifer y rhai a aeth yn rhan o'r system cyfiawnder ieuentid rhwng mis Ebrill a mis Rhagfyr 2007. Mae hwnnw'n ffigur trawiadol, sy'n dangos bod gweithdrefn yr ASBO yn gweithio ar lefel Cymru gyfan. ASBOs yw'r dewis olaf; fe'u defnyddir wedi i lawer o ymyriadau eraill ddigwydd. Rhaid ichi gychwyn y weithdrefn, ond os gallwch lwyddo i osgoi rhoi pobl yn y system cyfiawnder ieuentid, mae hynny'n werthfawr tu hwnt i blant ifanc sy'n dechrau mynd oddi ar y llwybr cul, oherwydd bod modd eu cyfeirio'n ôl ar y llwybr cul heb iddynt gael record droseddol, sy'n golygu y gallant gael cyfleoedd i gael swyddi heb yr anhawster yn sgîl gorfod esbonio pam mae ganddynt ASBO neu pam maent wedi treulio cyfnod mewn sefydliad i droseddwr ifanc. Mae hynny'n bwysig ac yr ydym wedi bod yn llwyddiannus iawn yn hynny o beth.

Lorraine Barrett: Fel rheol, caiff ymddygiad gwrthgymdeithasol ei gysylltu â phobl, ond mewn llawer o rannau o Gaerdydd, gan gynnwys Llaneirwg a Thredelerch yn fy etholaeth, ceir problem gyda cheffylau crwydr sydd, yn ogystal ag achosi problemau i drigolion, yn berygl iddynt eu hunain ac i eraill ar y ffyrdd. A wnewch fy nghefnogi i geisio sicrhau bod y cyngor dan y Democratiaid Rhyddfrydol, gan weithio gyda'r heddlu a chydag asiantaethau eraill, yn delio'n effeithiol â'r ymddygiad

the horse owners?

The First Minister: Of course. There is no such thing as a four-legged ASBO, for dogs or horses, but dog fouling and stray horses are important issues. It is the responsibility of the human, two-legged owners to control the problem, which is a pretty massive issue in large areas of your constituency, Lorraine. I commend your persistence in raising the issue. The problem needs to be solved. Primarily, it is an issue for the local authority, which needs to get on with it. It is important that we realise that ASBOs are not a panacea, but they have proved to be a useful way of preventing young people coming before the court with regard to some of these issues. They are not overused in Wales; some 620 have been issued in Wales, which represents about 4.8 per cent of the total for England and Wales—well below the comparative population share.

Andrew R.T. Davies: We heard previously that anti-social behaviour takes various forms. One of the issues that affects people in the Heath ward of my constituency is the overflow from the car parks at the University Hospital of Wales and the chronic parking problems that many residents have to suffer. Will you direct your Government to engage with the local health trust and various partner bodies to ensure that the hospital provides adequate parking for staff and patients, so that this anti-social behaviour can be controlled or even eradicated and residents can enjoy a quiet life, which they cannot enjoy at present due to the relocation of many services to that site?

The First Minister: That has been a problem since the hospital opened in the early 1970s. On how you deal with it, there is the issue of how much car parking you provide on site and of how we are going to get around the existing contract with APCOA, which runs the multi-storey car park and controls parking elsewhere on the site. If the charges are too expensive, the parking tends to spill over with people parking on streets. On the other hand, if the charges are too cheap or there is no charge, people will use it for commuting

gwrthgymdeithasol difrifol hwn a achosir, yn bennaf, gan berchenogion y ceffylau?

Y Prif Weinidog: Wrth gwrs. Nid oes y fath beth ag ASBO i greaduriaid pedair coes, ar gyfer cŵn neu geffylau, ond mae ceffylau crwydr a chŵn yn baeddu yn faterion pwysig. Y bodau dynol dwy goes sy'n gyfrifol am reoli'r broblem, sy'n broblem eithaf enfawr mewn rhannau mawr o'ch etholaeth, Lorraine. Yr wyf yn canmol eich dyfalbarhad yn codi'r mater. Mae angen datrys y broblem. Mater i'r awdurdod lleol ydyw yn bennaf, ac mae angen iddo roi sylw iddo. Mae'n bwysig inni sylweddoli nad yw ASBOs yn ateb i bopeth, ond gwelwyd eu bod yn ffordd ddefnyddiol o rwystro pobl ifanc rhag dod gerbron y llys yng nghyswllt rhai o'r materion hyn. Ni chânt eu gordddefnyddio yng Nghymru; mae tua 620 wedi cael eu rhoi yng Nghymru, sy'n golygu tua 4.8 y cant o'r cyfanswm ar gyfer Cymru a Lloegr—sy'n is o lawer na'r gyfran gymharol o'r boblogaeth.

Andrew R.T. Davies: Clywsom yn gynharach fod amryw o wahanol fathau o ymddygiad gwrthgymdeithasol. Un o'r problemau sy'n effeithio ar bobl yn ward y Mynydd Bychan yn fy etholaeth yw'r gorlif o'r meysydd parcio yn Ysbyty Athrofaol Cymru a'r problemau parcio cronig y mae llawer o drigolion yn gorfod eu dioddef. A wnewch beri i'ch Llywodraeth ymgysylltu â'r ymddiriedolaeth iechyd leol a'r amrywiol gyrrff sy'n bartneriaid i sicrhau bod yr ysbyty yn darparu digon o fannau parcio ar gyfer y staff a'r cleifion, er mwyn gallu rheoli'r ymddygiad gwrthgymdeithasol hwn neu hyd yn oed ei ddileu ac er mwyn i drigolion allu mwynhau bywyd tawel, na allant ei fwynhau ar hyn o bryd oherwydd adleoli llawer o wasanaethau i'r safle hwnnw?

Y Prif Weinidog: Mae hynny wedi bod yn broblem ers agor yr ysbyty ar ddechrau'r 1970au. O ran sut yr ydych yn delio â hi, ceir cwestiwn ynghylch faint o fannau parcio yr ydych yn eu darparu ar y safle a sut yr ydym yn mynd i ymdrin â'r contract cyfredol gydag APCOA, sy'n rhedeg y maes parcio aml-lawr ac yn rheoli'r parcio mewn lleoedd eraill ar y safle. Os yw'r taliadau'n rhy ddud, mae'r parcio'n tueddu i orlifo a phobl yn parcio ar strydoedd. Ar y llaw arall, os yw'r taliadau'n rhy rad neu os nad oes tâl, bydd pobl yn

purposes rather than to attend the hospital, unless there is some form of security to ensure that people have a genuine need to be on the Heath site. Getting the balance right will be very important, and I am glad that you raised the matter.

Leanne Wood: I am encouraged by the prospect of new initiatives to reduce problematic behaviour in Cardiff. It is important for us to remember that young people themselves are often victims of criminal activity and of abuse by other young people and adults. In the recent local elections, the Plaid Cymru Cardiff manifesto promoted youth PACT, police and communities together, meetings as a way to hear the concerns of, and engage with, young people. I know that one of those meetings took place last Friday at the Waterhall youth centre in Fairwater. Are you prepared to welcome this approach as a good and positive way to engage young people, as opposed to the demonisation approach that is all too prevalent elsewhere?

The First Minister: I do not know anything about the particular meeting that you mention, but you are certainly right to refer to the fact that, when we talk about youth crime, it is normally young-on-young crime that we are talking about. What you might read in the media are headlines about gangs of youths attacking middle-aged men or women and stealing their wallets or handbags. Of course, that does happen, but usually it is young-on-young crime. Young people are the main victims as well as, frequently, the perpetrators. It is important that we have a means of reducing the sort of young-on-young, gang crime that there is, for example in the gangland warfare between gangs of youths from Ely and Fairwater, which has bedevilled the boundary line of the River Ely between those two wards in my constituency for a long time.

I was interested to see the remarks of chief inspector Josh Jones, reviewing the first year of his office as the chief police officer running matters in Cardiff, saying that the

defnyddio'r meysydd parcio at ddibenion cymudo yn hytrach na mynd i'r ysbyty, oni bai fod rhyw fath o ddiogelwch i sicrhau bod gwir angen i bobl fod ar safle'r Mynydd Bychan. Bydd cael y cydbwysedd yn iawn yn bwysig iawn, ac yr wyf yn falch eich bod wedi codi'r mater.

Leanne Wood: Mae'n galonogol bod mentrau newydd am fod i leihau ymddygiad problemus yng Nghaerdydd. Mae'n bwysig inni gofio bod pobl ifanc eu hunain yn aml yn ddioddefwyr oherwydd gweithgarwch troseddol a cham-drin gan bobl ifanc eraill a chan oedolion. Yn yr etholiadau lleol yn ddiweddar, yr oedd maniffesto Plaid Cymru Caerdydd yn hyrwyddo cyfarfodydd PACT i ieuencid, yr heddlu a chymunedau gyda'i gilydd, fel ffordd o glywed pryderon pobl ifanc ac ymgysylltu â hwy. Gwn i un o'r cyfarfodydd hynny gael ei gynnal ddydd Gwener ddiwethaf yng nghanolfan ieuencid Waterhall yn y Tyllgoed. A ydych yn fodlon croesawu'r dull hwn o weithredu fel ffordd dda a chadarnhaol o ymgysylltu â phobl ifanc yn hytrach na mynd ati i'w demoneiddio, sy'n rhy amlwg o lawer mewn mannau eraill?

Y Prif Weinidog: Ni wn ddim am y cyfarfod penodol yr ydych yn sôn amdano, ond yr ydych yn sicr yn iawn wrth gyfeirio at y ffaith, pan fyddwn yn sôn am droseddau ieuencid, ein bod fel rheol yn sôn am droseddau pobl ifanc yn erbyn pobl ifanc. Efallai mai'r hyn y byddech yn ei ddarllen yn y cyfryngau yw penawdau am gangiau o bobl ifanc yn ymosod ar ddynion neu fenywod canol oed ac yn dwyn eu waledi neu eu bagiau. Wrth gwrs, mae hynny'n digwydd, ond fel rheol troseddau pobl ifanc yn erbyn pobl ifanc a geir. Pobl ifanc yw'r prif ddioddefwyr, yn ogystal â'r drwgweithredwyr, yn aml. Mae'n bwysig bod gennym ddull o leihau'r math o droseddau gangiau, pobl ifanc yn erbyn pobl ifanc, sy'n digwydd, er enghraifft y rhyfela rhwng gangiau sydd rhwng gangiau o bobl ifanc o Drelái a'r Tyllgoed, sydd wedi amharu ar linell derfyn Afon Elái rhwng y ddwy ward hynny yn fy etholaeth ers tro byd.

Yr oedd yn ddiddorol gweld sylwadau'r prif arolygydd Josh Jones, a oedd yn adolygu ei flwyddyn gyntaf yn ei swydd fel y prif swyddog heddlu sy'n rhedeg pethau yng

detection rate had increased but that there were new threats. One of the new threats is knife crime, and the police are trying to ensure that the sort of knife crime that we see in London does not spread to Cardiff.

Provision of Public Services

Q5 Christopher Franks: Will the First Minister make a statement on the provision of public services in South Wales Central? OAQ(3)1105(FM)

2.30 p.m.

The First Minister: A prime example was the recent announcement by the Deputy First Minister of the £30 million-worth programme of improvements to the rail network linking Cardiff and the Valleys, which will improve capacity at the main train stations. It will also improve services to Penarth and Barry, by improvements at Cogan. That will benefit the Valleys by increasing capacity on the Valleys line.

Chris Franks: I am sure that you are aware that 600 hospital beds could be lost at the University Hospital of Wales and Llandough Hospital. Do you agree that you cannot cut beds in the acute sector without investing in community nursing services? One reason why patients are left for too long in accident-and-emergency departments—or worse, in ambulances—is because hard-pressed staff cannot transfer the patients to a suitable hospital bed. What assurances can you give that cutting 600 beds will not put even more pressure on accident-and-emergency units?

The First Minister: That is a little premature. You and I probably read the same front-page story in the local evening newspaper, the *South Wales Echo*. We all read the headline with considerable alarm, thinking ‘What on earth is going on—is this happening next week?’ but we then realised that it is a 10-year plan, and that it has not even matured to the stage at which it can go out for public consultation. When it reaches the stage of having enough internal

Nghaerdydd, a oedd yn dweud bod y gyfradd ganfod wedi codi ond bod bygythiadau newydd. Un o'r bygythiadau newydd yw troseddau â chyllyll, ac mae'r heddlu'n ceisio sicrhau nad yw'r math o droseddau â chyllyll a welwn yn Llundain yn ymledu i Gaerdydd.

Darparu Gwasanaethau Cyhoeddus

C5 Christopher Franks: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ddarparu gwasanaethau cyhoeddus yng Nghanol De Cymru? OAQ(3)1105(FM)

Y Prif Weinidog: Enghraifft amlwg oedd y cyhoeddiad yn ddiweddar gan y Dirprwy Brif Weinidog am y rhaglen gwerth £30 miliwn o welliannau i'r rhwydwaith rheilffyrdd sy'n cysylltu Caerdydd a'r Cymoedd, a fydd yn cynyddu'r capasiti yn y prif orsafoedd trenau. Bydd yn gwella'r gwasanaethau i Benarth a'r Barri hefyd, oherwydd y gwelliannau yng Nghogan. Bydd hynny o fudd i'r Cymoedd drwy gynyddu'r capasiti ar reilffordd y Cymoedd.

Chris Franks: Yr wyf yn siŵr eich bod yn ymwybodol y gellid colli 600 o welyau ysbyty yn Ysbyty Athrofaol Cymru ac Ysbyty Llandoche. A ydych yn cytuno na allwch dorri nifer y gwllâu yn y sector aciwt heb fuddsoddi mewn gwasanaethau nyrsio cymunedol? Un rheswm pam y mae cleifion yn cael eu gadael yn rhy hir mewn adrannau damweiniau ac achosion brys—neu'n waeth, mewn ambiwlansys—yw am na all y staff, sydd o dan gryn bwysau, drosglwyddo'r cleifion i wely ysbyty addas. Pa sicrwydd y gallwch ei roi na fydd colli 600 o welyau yn rhoi mwy byth o bwysau ar unedau damweiniau ac achosion brys?

Y Prif Weinidog: Mae hynny ychydig yn gynamserol. Mae'n debygol eich bod chi a minnau wedi darllen yr un stori ar dudalen flaen y papur nos lleol, y *South Wales Echo*. Yr oeddem i gyd wedi dychryn braidd wrth ddarllen y pennawd, gan feddwl ‘Beth ar wyneb y ddaear sy'n mynd ymlaen—a yw hyn yn digwydd yr wythnos nesaf?’ ond yna sylweddolasom mai cynllun 10 mlynedd ydyw, ac nad yw hyd yn oed yn barod i gynnal ymgynghoriad cyhoeddus arno. Pan

agreement from clinicians and managers that this is the right way forward, it will go out for full public consultation. From what we have been told so far, I understand that it involves exactly the principle that you referred to: you cannot close hospital in-patient beds in big hospitals, such as Llandough and UHW in the Heath, until you have the community services in place. You cannot even close the old facilities at Rookwood Hospital and Cardiff Royal Infirmary west wing, which the health authority is keen to do, until you have alternative facilities in place—whether they are community facilities for rehabilitation or full-scale services of excellence for immediate post-operative recovery.

fydd digon o glinigwyr a rheolwyr yn cytuno'n fewnol mai dyma'r ffordd orau ymlaen, bydd yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn. Yn ôl yr hyn a ddywedwyd wrthym hyd yn hyn, deallaf ei fod yn ymwneud â'r union egwyddor y cyfeiriasoch ati: ni allwch gau gwllâu cleifion mewnol mewn ysbytai mawr, megis Llandoche ac Ysbyty Athrofaol Cymru yn y Mynydd Bychan, nes bod y gwasanaethau cymunedol wedi'u rhoi ar waith gennych. Ni allwch hyd yn oed gau'r hen gyfleusterau yn Ysbyty Rookwood ac adain orllewinol Ysbyty Brenhinol Caerdydd, sy'n rhywbeth y mae'r awdurdod iechyd yn eiddgar i'w wneud, nes bod cyfleusterau eraill ar gael ichi—boed hwy'n gyfleusterau cymunedol ar gyfer adsefydlu neu'n wasanaethau rhagoriaeth ar raddfa lawn ar gyfer gwella'n syth ar ôl llawdriniaeth.

The Leader of the Opposition (Nick Bourne): I want to ask about the situation in the health service. I know that you had a fairly rough ride last week at the Welsh Affairs Select Committee meeting on neurosurgery, but I do not want to ask about that; I want to ask about the position with out-patients, which was the subject of evidence from the UK Minister, Ben Bradshaw, when he spoke at the committee the previous week. He contrasted the position in Wales unfavourably with that in England and was highly critical of the Welsh performance on your watch. He said that 109 English patients had been waiting for more than 13 weeks—England has 17 times the population of Wales—but that 25,042 patients in Wales had been waiting for more than 13 weeks. What is your Government doing to attack that particular problem?

Arweinydd yr Wrthblaid (Nick Bourne): Hoffwn ofyn am y sefyllfa yn y gwasanaeth iechyd. Gwn eich bod wedi cael amser digon annifyr yr wythnos diwethaf yng nghyfarfod y Pwyllgor Dethol ar Faterion Cymreig ynghylch niwrolawdriniaeth, ond nid wyf am ofyn ichi am hynny; hoffwn ofyn am y sefyllfa gyda chleifion allanol, a fu'n destun tystiolaeth gan Weinidog y DU, Ben Bradshaw, pan siaradodd yn y pwyllgor yr wythnos flaenorol. Cymharodd y sefyllfa yng Nghymru'n anffafriol â'r sefyllfa yn Lloegr, ac yr oedd yn feirniadol iawn o berfformiad Cymru dan eich arweiniad chi. Dywedodd fod 109 o gleifion yn Lloegr wedi bod yn aros ers dros 13 wythnos—mae poblogaeth Lloegr 17 gwaith yn fwy na phoblogaeth Cymru—ond bod 25,042 o gleifion yng Nghymru wedi bod yn aros ers dros 13 wythnos. Beth y mae eich Llywodraeth yn ei wneud i fynd i'r afael â'r broblem benodol honno?

The First Minister: In fact, I enjoyed the Welsh Affairs Committee meeting hugely. I always enjoy your preambles, Nick, although they are not actually questions. You make a statement rather than ask a question, and that is when you try to stick the knife in. Nick Bourne just made the statement that I had had a rough ride. It was not a question. He did not ask, 'Did you have a rough ride?'. We all know what statements from Nick Bourne mean: they are highly prejudiced partisan

Y Prif Weinidog: A dweud y gwir, mwynheais gyfarfod y Pwyllgor ar Faterion Cymreig yn fawr iawn. Yr wyf wastad yn mwynhau eich rhaglithoedd, Nick, er nad ydynt yn gwestiynau mewn gwirionedd. Byddwch yn rhoi datganiad yn hytrach na chwestiwn, a dyna pryd y byddwch yn ceisio rhoi'r ergyd. Mae Nick Bourne newydd ddatgan imi gael amser annifyr. Nid cwestiwn ydoedd. Ni ofynnodd, 'A gawsoch amser annifyr?'. Yr ydym i gyd yn gwybod

political observations. As usual, I contest it strongly. If you want to ask a question about how I got on at the Welsh Affairs Committee meeting, Nick, you have every right to do so, but do not try to stick the knife in with a preamble that pretends to be a statement of fact when it is not.

I had an enjoyable time at the Welsh Affairs Committee meeting. I was asked the same question, 'What about Ben Bradshaw?', and I responded by saying that our understanding of the figures was that the median waiting time for treatment in Wales is 45 days but, in England, it is 44 days. No-one will lose sleep over a difference of one day in the median waiting time.

Nick Bourne: Let us go back to that. You had better check the Record. The last time I looked, Martyn Jones was not a Conservative, and yet he certainly was not happy with your performance, as is well recorded. To return to the specific question that you were asked but did not answer, what are you doing to tackle the fact that 25,042 people have had to wait more than 13 weeks for out-patient performances, which is a position some 250 times worse than that in England, where the population is 17 times greater? What are you doing about that particular problem?

The First Minister: I believe that the figure that I gave on the median waiting time covers out-patients and in-patients but, if it does not, I will make sure that I write a letter to you to withdraw that statement. I understand that there is a one-day difference in the median waiting time for NHS hospital services in Wales as compared with England.

Nick Bourne: I did not ask about the median times; I asked about the people who are waiting more than 13 weeks, which is far more than the median time. You are clearly not happy to answer that question and I understand why: it is a pretty awful legacy

beth yw ystyr datganiadau Nick Bourne: sylwadau gwleidyddol pleidiol rhagfarnllyd dros ben ydynt. Fel arfer, yr wyf yn anghytuno'n gryf â'i ddatganiad. Os oes arnoch eisiau gofyn cwestiwn ynghylch sut hwyl a gefais yng nghyfarfod y Pwyllgor ar Faterion Cymreig, Nick, mae gennych bob hawl i wneud hynny, ond peidiwch â cheisio ergydio gyda rhaglith sy'n esgus bod yn ddatganiad ffeithiol pan nad yw'n ddatganiad ffeithiol.

Mwynheais fy hun yng nghyfarfod y Pwyllgor ar Faterion Cymreig. Gofynnwyd yr un cwestiwn imi, 'Beth am Ben Bradshaw?', ac atebais drwy ddweud ein bod yn cael ar ddeall bod yr amser aros canolrifol ar gyfer triniaeth yng Nghymru yn 45 diwrnod, ond yn Lloegr, mae'n 44 diwrnod. Ni fydd neb yn methu cysgu ynghylch gwahaniaeth o ddiwrnod yn yr amser aros canolrifol.

Nick Bourne: Gadewch inni ddychwelyd at hynny. Byddai'n well ichi edrych y Cofnod. Y tro diwethaf imi edrych, nid Ceidwadwr oedd Martyn Jones, ac eto nid oedd yn fodlon ar eich perfformiad yn sicr, fel sy'n hollol hysbys. A dychwelyd at y cwestiwn penodol a ofynnwyd ichi ond na wnaethoch ei ateb, beth yr ydych yn ei wneud i fynd i'r afael â'r ffaith bod 25,042 o bobl wedi gorfod aros mwy na 13 wythnos am driniaeth fel cleifion allanol, sydd ryw 250 gwaith yn waeth na'r sefyllfa yn Lloegr, lle y mae'r boblogaeth 17 gwaith yn fwy? Beth yr ydych yn ei wneud ynghylch y broblem benodol honno?

Y Prif Weinidog: Credaf fod y ffigur a roddais ynghylch yr amser aros canolrifol yn cynnwys cleifion mewnlol ac allanol ond, os nad yw'n gwneud hynny, gwnaf yn siŵr fy mod yn ysgrifennu llythyr atoch i dynnu'r datganiad hwnnw'n ôl. Yr wyf yn cael ar ddeall bod gwahaniaeth o ddiwrnod yn yr amser aros canolrifol ar gyfer gwasanaethau ysbytai'r GIG yng Nghymru o'i gymharu â Lloegr.

Nick Bourne: Ni ofynnais am yr amseroedd canolrifol; gofynnais am y bobl sy'n aros yn hwy na 13 wythnos, sy'n llawer hwy na'r amser canolrifol. Mae'n amlwg nad ydych yn fodlon ateb y cwestiwn hwnnw ac yr wyf yn deall pam: mae'n sefyllfa eithaf erchyll ichi

for you to leave.

I will ask about another aspect of your legacy, which is perhaps another of those computer malfunctions that you and Jane Hutt have from time to time, namely the flagship policy of establishing 22 local health boards. We were told that it was a 10-year plan, but, in fact, it was dropped after five years when a new policy was introduced. What was the cost of that? Will you apologise to the Welsh people for all the money that was wasted on introducing that policy, which was then ditched some four or five years later?

The First Minister: You have a problem with your attitude to facts. I admitted half an hour ago to having a computer malfunction, which confused me when I voted. You have now turned that into something that happens to Jane Hutt and me from time to time. Why do you change one occasion to something that happens ‘from time to time’? It is because you have no respect for facts. You think that it is a rather clever and cheeky little observation that people might listen to. One event does not become another just because you say so.

On the cost of the reorganisation, which your party claimed would be enormous, we gave a cost for that and we adhered to it, so there was no cost overrun.

Improving Broadband Services

Q6 William Graham: Will the First Minister outline progress in improving broadband services in Wales?
OAQ(3)1111(FM)

The First Minister: Widespread access to affordable, secure broadband is extremely important to businesses, as well as to individuals, for reasons of leisure, entertainment and good service. We are working with the regulator, Ofcom, and the communications industry to address the barriers, most of which are caused by Wales’s difficult topography.

William Graham: You will know of the

ei gadael ar eich ôl.

Gofynnaf am agwedd arall ar yr hyn a fydd yma ar eich ôl, sydd efallai’n un arall o’r diffygion cyfrifiadurol y byddwch chi a Jane Hutt yn eu cael o bryd i’w gilydd, sef y polisi blaenllaw o sefydlu 22 bwrdd iechyd lleol. Dywedwyd wrthym ei fod yn gynllun 10 mlynedd, ond mewn gwirionedd, rhoddwyd y gorau iddo ar ôl pum mlynedd pan gyflwynwyd polisi newydd. Beth oedd cost hynny? A wnewch ymddiheuro wrth bobl Cymru am yr holl arian a wastraffwyd ar gyflwyno’r polisi hwnnw, y rhoddwyd y gorau iddo tua phedair neu bum mlynedd yn ddiweddarach?

Y Prif Weinidog: Mae gennych broblem o ran eich agwedd at ffeithiau. Yr wyf wedi cyfaddef hanner awr yn ôl i bethau fynd o chwith gyda’r cyfrifiadur, a wnaeth fy nrysu pan oeddwn yn pleidleisio. Yr ydych yn awr wedi troi hynny’n rhywbeth sy’n digwydd i Jane Hutt a minnau o bryd i’w gilydd. Pam yr ydych yn newid un achlysur yn rhywbeth sy’n digwydd ‘o bryd i’w gilydd’? Y rheswm yw nad oes gennych barch at ffeithiau. Yr ydych yn credu ei fod yn sylw bach eithaf clyfar a haerllug y gallai pobl wrando arno. Nid yw un digwyddiad yn troi’n ddigwyddiad arall am eich bod chi’n dweud hynny.

O ran cost yr ad-drefnu—hawliodd eich plaid y byddai’n aruthrol—penasom gost ar gyfer hynny a glynu ati, felly nid oedd y gost yn fwy nag a oedd i fod.

Gwella Gwasanaethau Band Eang

C6 William Graham: A wnaiff y Prif Weinidog amlinellu’r cynnydd o ran gwella gwasanaethau band eang yng Nghymru?
OAQ(3)1111(FM)

Y Prif Weinidog: Mae cael band eang fforddiadwy, diogel sydd ar gael yn rhydd yn hynod o bwysig i fusnesau, ac i unigolion, am resymau sy’n ymwneud â hamdden, adloniant a gwasanaeth da. Yr ydym yn gweithio gyda’r corff rheoleiddio, Ofcom, a’r diwydiant cyfathrebu i fynd i’r afael â’r rhwystrau, sy’n cael eu hachosi gan mwyaf gan dopograffeg anodd Cymru.

William Graham: Byddwch wedi clywed y

welcome news that 32 internet service providers have signed up to Ofcom's new code of practice to give clearer indications to customers of their broadband line speeds. However, that is no comfort to people living in St Brides Wentloog, as I have raised with you before. Despite living in one of Wales's largest and fastest growing cities, they still cannot get proper connection.

The First Minister: You are right about the community of St Brides Wentloog on the Newport side of the boundary between Cardiff and Newport. They represent a high proportion of the total complainants to the not spot registration scheme. Given that 22 complainants from Newport have added their names and that 18 of them are from that community, it is clear that there is a serious problem there. The issue is not clear to me, and I do not have the level of erudition on these matters to be able to explain why it is the case, but there are not spots throughout Wales. We usually assume that they are up in the hills, but now and again they appear in the lowlands, as in the case of St Brides Wentloog. We are attempting to solve that, while also trying to solve the problem of line speeds. Even when you can access broadband, the line speeds may not be as fast as those in the major metropolitan areas of England.

Bethan Jenkins: You have just recognised that the line speed of broadband in Wales is slower than that in England. That was also confirmed by a recent study. Other countries such as Finland and Sweden are adopting plans to invest in new fibre networks, which have accelerated the line speeds of broadband quite significantly in those countries. Have you had any discussions within Government on adopting such a scheme in Wales?

The First Minister: We are certainly trying to increase the proportion of people who have access to broadband. We have done well on that in that the figure has increased from 9 per cent of households and businesses to 56 per cent over the past seven or eight years.

newydd sydd i'w groesawu fod hyd at 32 o ddarparwyr gwasanaeth rhyngryd wedi cytuno â chod ymarfer newydd Ofcom i ddangos yn gliriach i gwsmeriaid beth yw cyflymder eu llinellau band eang. Fodd bynnag, nid yw hynny o ddim cysur i bobl sy'n byw yn Llansanffraid Gwynllŵg, fel yr wyf eisoes wedi dweud wrthy. Er eu bod yn byw yn un o ddinasoedd mwyaf Cymru, ac un o'r rhai sy'n tyfu gyflymaf, ni allant gael cysylltiad da o hyd.

Y Prif Weinidog: Yr ydych yn gywir am gymuned Llansanffraid Gwynllŵg ar ochr Casnewydd i'r ffin rhwng Caerdydd a Chasnewydd. Maent yn gyfran uchel o gyfanswm y rhai sy'n cwyno wrth y cynllun cofrestru ardaloedd digyswllt. O ystyried bod 22 o achwynyddion o Gasnewydd wedi ychwanegu eu henwau a bod 18 ohonynt o'r gymuned honno, mae'n amlwg bod problem ddifrifol yno. Nid yw'r sefyllfa'n glir imi, ac nid wyf yn ddigon dysgedig am y materion hyn i allu esbonio pam mae'n bodoli, ond ceir ardaloedd digyswllt ledled Cymru. Fel arfer, byddwn yn cymryd eu bod i fyny yn y mynyddoedd, ond o bryd i'w gilydd byddant yn ymddangos ar lawr gwlad, fel yn achos Llansanffraid Gwynllŵg. Yr ydym yn ceisio datrys hynny, gan geisio datrys problem cyflymder y llinell ar yr un pryd. Hyd yn oed pan fo band eang ar gael, efallai nad yw cyflymder y llinell cystal ag yn ardaloedd metropolitan mawr Lloegr.

Bethan Jenkins: Yr ydych newydd gydnabod bod cyflymder y llinell o ran band eang yng Nghymru yn arafach nag yn Lloegr. Cadarnhawyd hynny hefyd gan astudiaeth yn ddiweddar. Mae gwledydd eraill megis y Ffindir a Sweden yn mabwysiadu cynlluniau i fuddsoddi mewn rhwydweithiau ffibrau newydd, sydd wedi peri bod cyflymder llinellau band eang wedi cynyddu'n sylweddol yn y gwledydd hynny. A ydych wedi cynnal unrhyw drafodaethau yn y Llywodraeth ynghylch mabwysiadu cynllun o'r fath yng Nghymru?

Y Prif Weinidog: Yn sicr, yr ydym yn ceisio cynyddu cyfran y bobl y mae band eang ar gael iddynt. Yr ydym wedi gwneud yn dda yn hynny o beth wrth i'r ffigur godi o 9 y cant o gartrefi a busnesau i 56 y cant dros y saith neu wyth mlynedd diwethaf. Fodd bynnag,

However, there is a problem with getting broadband to the so-called 'not spots' where there is currently no access. There is then the issue of the line speed, which is important for businesses, because they need to be up there with the best. If there is best practice in other countries, particularly those with similar topography to ours, like Norway and Sweden, we would be interested in latching on to that to see whether we have anything to learn. However, there is then the problem of state aid if Government investment is seen to be assisting one particular company, either as a provider or as a recipient of the broadband. Unfortunately, the European Commission is getting extremely strict in opposing any such public interventions.

Alun Cairns: I have a constituent who suffers severely from cerebral palsy. Naturally, he has a statement of special educational need and he has also been the subject of an adaptive technology specialist report that shows that his quality of life can be transformed through information technology. That could be provided at a special school, the necessary resources being available, and it is hoped that we can secure those. However, the lack of broadband in his community means that his opportunities at home are limited. What specific plans and policies do you have in place to offer some hope to this young lad in the next six or 12 months, rather than putting it off for a considerable period?

The First Minister: Please write to me, because I do not know the details and I do not know where this person lives or in which special school those facilities are required or whether they are to be provided in the home. I would be grateful if you could let me know where your constituent lives and describe the position in as much detail as possible.

2.40 p.m.

Alun Davies: Over the past few months, my colleagues and I have had a number of good meetings with the Deputy First Minister regarding the availability of broadband across

mae problem ynglŷn â chael band eang i'r 'ardaloedd digyswllt', fel y'u gelwir, lle nad oes mynediad ar hyn o bryd. Yn ogystal mae problem cyflymder y llinell, sy'n bwysig i fusnesau, gan fod angen iddynt fod cystal â'r gorau sydd i'w gael. Os oes arferion gorau mewn gwledydd eraill, yn enwedig rhai â thopograffeg debyg i'n hun ni, megis Norwy a Sweden, byddai gennym ddiddordeb mewn edrych ar hynny i weld a oes gennym unrhyw beth i'w ddysgu. Fodd bynnag, mae problem hefyd o ran cymorth gwladwriaethol os ystyrir bod buddsoddiad y Llywodraeth yn cynorthwyo un cwmni penodol, naill ai fel darparwr neu fel derbynnydd y band eang. Yn anffodus, mae'r Comisiwn Ewropeaidd yn mynd yn llym dros ben o ran gwrthwynebu unrhyw ymyriadau cyhoeddus o'r fath.

Alun Cairns: Mae gennyf etholwr sy'n dioddef yn ddirifol gan barlys yr ymennydd. Yn naturiol, mae ganddo ddatganiad anghenion addysgol arbennig ac yn ogystal mae wedi bod yn destun adroddiad arbenigol ynghylch technoleg addasol sy'n dangos y gellir trawsnewid ei ansawdd bywyd drwy dechnoleg gwybodaeth. Gellid darparu hynny mewn ysgol arbennig, petai'r adnoddau angenrheidiol ar gael, a gobeithir y gallwn sicrhau'r rheini. Fodd bynnag, mae diffyg band eang yn ei gymuned yn golygu bod ei gyfleoedd yn y cartref yn gyfyngedig. Pa gynlluniau a pholisïau penodol sydd gennych i gynnig rhywfaint o obaith i'r bachgen ifanc hwn yn y chwe neu 12 mis nesaf, yn hytrach na gohirio'r mater am gyfnod sylweddol?

Y Prif Weinidog: Ysgrifennwch ataf, os gwelwch yn dda, oherwydd nid wyf yn gwybod y manylion ac nid wyf yn gwybod ym mhle y mae'r unigolyn hwn yn byw nac ym mha ysgol arbennig y mae angen y cyfleusterau hynny nac a ellir eu darparu yn y cartref. Byddwn yn ddiolchgar pe gallech adael imi wybod ym mhle y mae eich etholwr yn byw, gan ddisgrifio'r sefyllfa mor fanwl ag sy'n bosibl.

Alun Davies: Yn ystod y misoedd diwethaf, mae fy nghyd-Aelodau a minnau wedi cael nifer o gyfarfodydd da gyda'r Dirprwy Brif Weinidog ynglŷn ag i ba raddau y mae band

large parts of Mid and West Wales. I invite you both to visit Mid and West Wales to look for yourselves at the impact that a lack of broadband is having on particular communities. Will you look at alternative means of delivery—and I am thinking particularly of satellite and wireless broadband—to ensure that all communities across Wales have access to the fastest broadband available?

The First Minister: That is at the heart of the problem with not spots. If you want to organise a meeting with businesses or individuals in parts of Mid and West Wales, I am sure that we would try to attend. As I understand it, there is no particular bias on our part as to how the not spots are reached; we have always accepted that some of Wales, because of its funny topography, will be accessed by traditional copper wire, some by satellite, and some by wi-fi. There will probably be some farm houses somewhere that still cannot be reached, but we hope that up to 99.99 per cent will have access.

Peter Black: The shortage of broadband very much parallels the difficulty that people have in receiving television and radio signals. However, there is a possibility of merging the two technologies to improve the reach of media throughout Wales. It is important that the Assembly Government's creative industries strategy addresses this issue. How, therefore, will you marry the responsibilities of both the Deputy First Minister and the Minister for Heritage to ensure that these two particular strands of policy are working together to deliver the widest possible reach of media throughout Wales?

The First Minister: I disagreed with you last week—although I voted with you—but I agree with you this week. It is important that the creative industries and the broadband-dependent general industries converge to provide better or faster services to the general community—whether libraries, schools, or universities—and the public domain. That is the absolutely critical part of this from an economic development as well as a general communication perspective. It involves two

eang ar gael ar draws rhannau mawr o Ganolbarth a Gorllewin Cymru. Yr wyf yn eich gwahodd eich dau i ymweld â Chanolbarth a Gorllewin Cymru i gael gweld drosoch eich hunain yr effaith y mae diffyg band eang yn ei chael ar gymunedau penodol. A ystyriwch ddull gwahanol o'i ddarparu—ac yr wyf yn meddwl yn benodol am fand eang lloeren a di-wifr—i sicrhau bod y band eang cyflymaf posibl ar gael i holl gymunedau Cymru?

Y Prif Weinidog: Mae hynny wrth wraidd y broblem gyda'r ardaloedd digyswllt. Os ydych am drefnu cyfarfod â busnesau neu unigolion mewn rhannau o Ganolbarth a Gorllewin Cymru, yr wyf yn siŵr y byddem yn ceisio bod yn bresennol. Yn ôl a ddeallaf, nid oes tuedd benodol ar ein rhan ni o ran sut y caiff yr ardaloedd digyswllt eu cyrraedd; yr ydym wedi derbyn drwy'r amser y bydd rhai rhannau o Gymru, oherwydd ei thopograffeg anarferol, yn defnyddio gwifrau copr traddodiadol, rhai'n defnyddio lloeren, a rhai'n defnyddio wi-fi. Mae'n debygol y bydd rhai ffermdai yn rhywle na fydd modd eu cyrraedd o hyd, ond yr ydym yn gobeithio y bydd band eang ar gael i 99.99 y cant.

Peter Black: Mae'r diffyg band eang yn debyg iawn i'r anhawster y mae pobl yn ei gael wrth dderbyn signalau teledu a radio. Fodd bynnag, mae posibilrwydd y gellir uno'r ddwy dechnoleg i wella cyrhaeddiad cyfryngau ledled Cymru. Mae'n bwysig i strategaeth diwydiant creadigol Llywodraeth y Cynulliad fynd i'r afael â'r mater hwn. Sut, felly, y byddwch yn cyfuno cyfrifoldebau'r Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros Dreftadaeth er mwyn sicrhau bod y ddau faes polisi penodol hyn yn gweithio gyda'i gilydd i ddarparu cyfryngau i gynifer â phosibl o bobl ledled Cymru?

Y Prif Weinidog: Yr oeddwn yn anghytuno â chi yr wythnos diwethaf—er imi bleidleisio gyda chi—ond yr wyf yn cytuno â chi yr wythnos hon. Mae'n bwysig i'r diwydiannau creadigol a'r diwydiannau cyffredinol sy'n dibynnu ar fand eang uno i ddarparu gwasanaethau gwell neu gyflymach i'r gymuned gyffredinol—boed hynny'n llyfrgelloedd, yn ysgolion, neu'n brifysgolion—ac i'r cyhoedd. Mae hynny'n rhan gwbl hanfodol o hyn o safbwynt

Cabinet Ministers, as well as me, given my interest as overall co-ordinator of the Cabinet.

datblygu economaidd ac o safbwynt cyfathrebu cyffredinol. Mae'n cynnwys dau Weinidog Cabinet, yn ogystal â minnau, oherwydd fy niddordeb fel cydlynnydd cyffredinol y Cabinet.

Improving Transport Infrastructure

Gwella'r Seilwaith Trafnidiaeth

Q7 Brynle Williams: Will the First Minister make a statement on the Welsh Assembly Government's priorities for improving transport infrastructure in north Wales? OAQ(3)1122(FM)

C7 Brynle Williams: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am flaenoriaethau Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer gwella'r seilwaith trafndiaeth yn y gogledd? OAQ(3)1122(FM)

The First Minister: Future priorities for north Wales are included in the national transport plan and Taith's regional transport plan.

Y Prif Weinidog: Mae blaenoriaethau'r dyfodol ar gyfer y gogledd wedi'u cynnwys yn y cynllun trafndiaeth cenedlaethol ac yng nghynllun trafndiaeth rhanbarthol Taith.

Brynle Williams: Thank you for that answer, First Minister. Do you not agree that the congestion between Anglesey and the mainland, particularly during peak times, has now reached unacceptable levels? In light of that, are you prepared to provide an update on the proposed third bridge over the Menai strait? What plans does your Government have to improve the road on the island, particularly the link to Beaumaris, which is not fit for purpose as it is too narrow to support the heavy volume of traffic?

Brynle Williams: Diolch am yr ateb hwnnw, Brif Weinidog. Onid ydych yn cytuno bod y tagfeydd rhwng Ynys Môn a'r tir mawr, yn enwedig ar oriau brig, wedi cyrraedd lefelau annerbyniol? Ac ystyried hynny, a ydych yn barod i ddarparu diweddariad am y drydedd bont arfaethedig dros afon Menai? Pa gynlluniau sydd gan eich Llywodraeth i wella'r ffordd ar yr ynys, yn enwedig y cyswllt i Fiwmares, nad yw'n addas i'w ddiben gan ei fod yn rhy gul i gynnal cymaint o draffig?

The First Minister: Subject to the Deputy First Minister's constituency conflict of interest, I will arrange for him to send you a detailed reply on the Beaumaris issue. On the broader issue of the need for either a change in how the lanes are used or a further bridge, that forms a part of the priorities that have to be considered, relative to the means available, to cover the transport requirements of north Wales, north-west Wales, and the Menai strait area in particular.

Y Prif Weinidog: Yn amodol ar wrthdaro buddiannau etholaeth y Dirprwy Brif Weinidog, trefnaf iddo anfon ateb manwl atoch ynghylch mater Biwmares. O ran y mater ehangach bod angen naill ai newid o ran sut y mae'r lonydd yn cael eu defnyddio neu godi pont ychwanegol, mae hynny'n rhan o'r blaenoriaethau y mae angen eu hystyried, o'u cymharu â'r moddion sydd ar gael, i ymdrin â gofynion trafndiaeth y gogledd, y gogledd-orllewin, ac ardal afon Menai yn benodol.

Ann Jones: The A55 is vital to the economy and the people of north Wales for work, pleasure, and travel. Will you talk with the Minister for Economy and Transport to ensure that any infrastructure proposals that the Government has include hard shoulders and stopping places, so that people who are unfortunate enough to break down do not put themselves and their passengers in further danger, as is the case in the A55 that goes

Ann Jones: Mae'r A55 yn hanfodol i economi a phobl y gogledd ar gyfer gwaith, pleser, a theithio. A siaredwch â'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth i sicrhau y bydd unrhyw gynigion ynghylch seilwaith sydd gan y Llywodraeth yn cynnwys lleiniau caled a mannau aros, fel na fydd pobl sy'n ddigon anffodus i gael trafferth gyda'u ceir yn eu rhoi eu hunain a'u teithwyr mewn mwy o berygl, fel sy'n digwydd ar yr A55 sy'n

across my constituency? Will you make that a priority, please?

The First Minister: You will probably recall that, back in the early 1980s when the A55 was first being designed, it was programmed to follow on from the completion of the M4 as far as Pont Abraham in south Wales, and people said that the A55 should be next. However, it was always agreed that it would not be a motorway and, therefore, would not have a hard shoulder, because that would be impossible in large areas of it. In recent months people have observed that when there is a major incident, the police take a different view and regard incidents where there is serious injury as a crime scene, and therefore often shut both lanes. There is a lack of diversionary routes on the A55, which is 80 miles long and almost all dual carriageway, with the occasional roundabout. Therefore, how you make it compatible with modern motorway patterns and modern police practice, which treats accidents as crime scenes, needs some attention.

Eleanor Burnham: I am pleased that you are taking the matter seriously, because last week when I brought up the matter the Leader of the House had a good laugh at my expense. I was, basically, trying to sort out not only the A55 but to improve the railways. There is a lack of vision about getting freight off roads and onto rail. The number of train passengers in Wales is expected to rise by 25 per cent in the next 10 years, and I think that there has been a complete lack of vision. What is the Welsh Assembly Government doing to address the use of European Union funding, for instance? Electrification of the railway does not take much to do—it is not rocket science. The electrification of the railway from Crewe to Holyhead could well be within your sights, as could getting freight onto rail. Do you not agree, First Minister, that you lack vision, and that it is about time that you got your act together?

The First Minister: You would not expect me to agree with that, Eleanor. That was a special episode of Eleanor Burnham in full flow. The issue about the A55 is that we are developing a comprehensive plan on how to

mynd ar draws fy etholaeth? A wnewch hynny'n flaenoriaeth, os gwelwch yn dda?

Y Prif Weinidog: Mae'n siŵr y byddwch yn cofio, ar ddechrau'r 1980au pan oedd yr A55 yn cael ei chynllunio am y tro cyntaf, ei bod i fod i ddilyn cwblhau'r M4 cyn belled â Phont Abraham yn y de, a dywedodd pobl mai'r A55 ddylai fod nesaf. Fodd bynnag, cytunid drwy'r amser na fyddai'n draffordd, ac, felly, na fyddai ganddi lain galed, gan y byddai hynny'n amhosibl mewn rhannau mawr ohoni. Yn y misoedd diwethaf mae pobl wedi sylwi, pan geir digwyddiad mawr, fod yr heddlu'n edrych yn wahanol ar hyn ac yn ystyried digwyddiadau lle y mae anaf difrifol yn safle trosedd, ac felly'n aml yn cau'r ddwy lôn. Mae llwybrau ar gyfer gwyriadau'n brin ar yr A55, sy'n 80 milltir o hyd a bron y cwbl ohoni'n ffordd ddeuol, gydag ambell gylchfan. Felly, mae angen rhoi rhywfaint o sylw i sut i sicrhau ei bod yn cyd-fynd â phatrymau traffyrdd modern ac arferion modern yr heddlu, sy'n trin damweiniau fel safle trosedd.

Eleanor Burnham: Yr wyf yn falch eich bod yn cymryd y mater o ddifrif, oherwydd yr wythnos diwethaf pan godais y mater cafodd Arweinydd y Tŷ hwyl fawr am fy mhen. Yn y bôn, yr oeddwn yn ceisio datrys nid yn unig yr A55 ond gwella'r rheilffyrdd. Mae diffyg gweledigaeth ynghylch cludo nwyddau ar y rheilffyrdd yn hytrach na'r ffyrdd. Disgwylir y bydd nifer y teithwyr ar drenau yng Nghymr yn codi 25 y cant yn y 10 mlynedd nesaf, ac nid oes dim gweledigaeth o gwbl wedi bod, yn fy marn i. Beth y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud ynghylch defnyddio cyllid yr Undeb Ewropeaidd, er enghraifft? Nid yw trydaneiddio'r rheilffordd yn waith mawr—nid yw'n wyddor ddyrys. Mae'n ddigon posibl y gallech anelu at drydaneiddio'r rheilffordd rhwng Crewe a Chaerdybi, a throi at gludo nwyddau ar reilffyrdd yn ogystal. Onid ydych yn derbyn, Brif Weinidog, eich bod heb weledigaeth, a'i bod yn hen bryd ichi benderfynu beth i'w wneud?

Y Prif Weinidog: Ni fydddech yn disgwyl imi dderbyn hynny, Eleanor. Yr oedd hynny'n enghraifft arbennig o Eleanor Burnham yn siarad fel pwll y môr. Yr hyn sy'n bwysig am yr A55 yw ein bod yn datblygu cynllun

deal with major incidents, because people recognise that recent experience has shown that on the M4 and the A55, given modern police practice, they can cause massive disruption, especially if you do not have diversionary routes in place.

Rail travel in general across north Wales, or down to south Wales, has improved a great deal. That means that passengers want to use the services far more, and petrol is so expensive now that we are in the age of the train and that is why the projections are reasonable if petrol prices stay as they are. There will be a big modal shift onto rail, and therefore we need to think about the capacity improvements that we need. It means more trains, longer platforms and better signalling, which we all know takes 10 years to achieve. It is the problems of success for public transport and the railways, and not the problems of failure as was the case in the past.

Janet Ryder: Road signage is an important issue, particularly hazard warning signs. The people who live near Allt-y-Badi in Llangollen have been plagued by lorry drivers ignoring signs that the county council has put up warning them that the road is not suitable for lorries, as their satellite navigation systems take them up such small roads. I am given to understand that work is ongoing on developing a national sign that will clearly warn drivers that certain roads are not suitable for large lorries. People, especially those in the Allt-y-Badi area, would desperately like to see that happen sooner rather than later. Will you do whatever you can to put pressure on whichever Government department is responsible to get those signs agreed and in place so that people can have some help, and not have huge lorries stuck outside their front doors?

The First Minister: I entirely agree that satnavs are a modern curse. We have to adapt to them, because no-one will be ripping them out of their cars and lorries, especially because they can be a great help for drivers from a long way away, but they can also lead

cynhwysfawr ynghylch sut i ddelio â digwyddiadau mawr, gan fod pobl yn derbyn bod y profiad a gafwyd yn ddiweddar wedi dangos, ar yr M4 a'r A55, o ystyried arferion modern yr heddlu, eu bod yn gallu achosi amhariad dirfawr, yn enwedig os nad oes llwybrau ar gael ar gyfer gwyriadau.

Mae teithio ar reilffyrdd yn gyffredinol ar draws y gogledd, neu i lawr i'r de, wedi gwella'n aruthrol. Oherwydd hynny, mae teithwyr am ddefnyddio'r gwasanaethau'n amlach o lawer, ac mae petrol mor ddrud bellach fel ein bod yn oes y trê'n a dyna pam y mae'r amcanestyniadau'n rhesymol os bydd prisiau petrol yn aros fel y maent. Bydd newid mawr i'r rheilffyrdd yn y dull o deithio, ac felly mae angen inni ystyried y gwelliannau mewn capasiti y mae arnom eu hangen. Mae'n golygu bod angen mwy o drenau, platfformau hwy a gwell signalau, a fydd, fel y gwyddom oll, yn cymryd 10 mlynedd i'w sicrhau. Problemau llwyddiant i drafnidiaeth gyhoeddus a'r rheilffyrdd yw'r rhain, ac nid problemau methiant fel yr oeddent yn y gorffennol.

Janet Ryder: Mae arwyddion ffyrdd yn fater pwysig, yn enwedig arwyddion rhybuddio rhag perygl. Mae'r bobl sy'n byw ger Allt y Badi yn Llangollen wedi cael eu blino gan yrwyr lorïau sy'n anwybyddu arwyddion y mae'r cyngor sir wedi'u codi'n eu rhybuddio nad yw'r ffordd yn addas i lorïau, gan fod eu systemau llywio â lloeren yn mynd â hwy ar hyd ffyrdd bach o'r fath. Yr wyf wedi cael ar ddeall bod gwaith yn mynd rhagddo ar ddatblygu arwydd cenedlaethol a fydd yn rhybuddio gywyr yn glir fod rhai ffyrdd yn anaddas i lorïau mawr. Byddai rhai pobl, yn enwedig y rhai yn ardal Allt y Badi, yn daer am weld hynny'n digwydd cyn gynted ag sy'n bosibl. A wnewch hynny a allwch i bwysu ar ba adran bynnag o'r Llywodraeth sy'n gyfrifol i gael cytundeb ar yr arwyddion hynny a'u codi fel y gall pobl gael rhyw gymorth, ac osgoi cael lorïau anferth yn sownd y tu allan i'w drysau ffyrnt?

Y Prif Weinidog: Cytunaf yn llwyr fod systemau llywio â lloeren yn felltith gyfoes. Rhaid inni ymgynefino â hwy, gan na fydd neb yn eu tynnu o'u ceir a'u lorïau, yn enwedig am y gallant fod o gymorth mawr i yrwyr sy'n dod o bell, ond gallant arwain

people into difficulties. Satnavs are not 100 per cent accurate, and are not always aware that one road is a country lane and another a large road, although it might take two miles longer, and so the satnav tells you to go down the tiny country road. That is something for those who devise the systems to try to put right, because I do not think that we have the technology to override the satnav to get the dreadful voice to say, 'Oh no, you don't: go down another route'. It would be nice to think that we could have an override technology that could tell people not to take a big lorry into a narrow road, but respect for signs saying, 'Do not take your big lorry down this narrow road' is all important, and the police must be firm with drivers of heavy vehicles who ignore signs not to use small country roads.

pobl i drafferthion hefyd. Nid yw systemau llywio â lloeren yn hollol gywir, ac nid ydynt bob amser yn ymwybodol bod un ffordd yn lôn wledig ac un arall yn ffordd fawr, er y gallai fod yn ddwy filltir yn hwy, ac felly mae'r system llywio â lloeren yn dweud wrthy ch am fynd i lawr y ffordd wledig fach. Lle'r rhai sy'n dyfeisio'r systemau yw ceisio cywiro hynny, gan nad wyf yn credu bod gennym dechnoleg sy'n gallu mynd yn groes i'r system llywio â lloeren a pheri i'r llais ofnadwy ddweud, 'Daliwch arni: dilynwch lwybr arall'. Byddai'n braf meddwl y gallem gael technoleg o'r fath a allai ddweud wrth bobl am beidio â mynd â lori fawr i ffordd gul, ond mae'n hollbwysig parchu arwyddion sy'n dweud, 'Peidiwch â mynd â'ch lori fawr i lawr y ffordd gul hon', a rhaid i'r heddlu fod yn gadarn wrth ddelio â gyrwyr cerbydau trwm sy'n anwybyddu arwyddion sy'n dweud wrthynt am beidio â defnyddio ffyrdd gwledig bach.

Sustainable Economic Development

Q8 Michael German: Will the First Minister make a statement on Welsh Assembly Government plans for sustainable economic development in Wales? OAQ(3)1128(FM)

The First Minister: The guts of our policy for sustainable economic development is the low carbon economy in Wales, if I have interpreted your question correctly. There are a number of initiatives, including the green elements in the Wales transport strategy, the low carbon strategies, and, of course, our green jobs strategy.

2.50 p.m.

Michael German: Last week, First Minister, I asked you about the extra money that you will be getting from Europe because the payment is in euros and the pound has declined relative to the euro. Are you now able to tell me whether you will devote some of this extra resource—the £40 to £80 million that you will have available—to the green jobs strategy, and ensure that the money is invested in a sustainable future for Wales? We could make a big impact on our carbon footprint and use this extra resource to increase the power that you have at your

Datblygu Economaidd Cynaliadwy

C8 Michael German: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am gynlluniau Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer datblygu economaidd cynaliadwy yng Nghymru? OAQ(3)1128(FM)

Y Prif Weinidog: Hanfod ein polisi ar gyfer datblygu economaidd cynaliadwy yw'r economi carbon isel yng Nghymru, os wyf wedi dehongli'ch cwestiwn yn gywir. Mae nifer o fentrau, gan gynnwys yr elfennau gwyrdd yn strategaeth drafnidiaeth Cymru, y strategaethau carbon isel ac, wrth gwrs, ein strategaeth swyddi gwyrdd.

Michael German: Yr wythnos diwethaf, Brif Weinidog, fe'ch holais am yr arian ychwanegol y byddwch yn ei gael o Ewrop am fod y taliad mewn ewros a bod gwerth y bunt wedi gostwng o'i chymharu â'r ewro. A ydych yn gallu dweud wrthyf yn awr a fyddwch yn neilltuo rhywfaint o'r cyllid ychwanegol hwn—y swm rhwng £40 a £80 miliwn a fydd ar gael i chi—ar gyfer y strategaeth swyddi gwyrdd, ac yn sicrhau y caiff yr arian ei fuddsoddi mewn dyfodol cynaliadwy i Gymru? Gallem gael effaith fawr ar ein hôl-troed carbon a defnyddio'r

disposal.

The First Minister: I think that the figure is £40 million, not £80 million—perhaps you can let me know how you arrived at the figure of £80 million. As far as the £40 million is concerned, much will depend on the spending of the additional windfall money on the final closing out of the 2000 to 2006 European programme. That will depend upon which programmes are still open, and still have an administrative machinery to spend that additional money before the final closure of the first Objective 1 programme. As regards the successor convergence programme—the son or daughter of Objective 1—which is just starting, there are several segments under the green jobs umbrella that are pretty much reserved for what you call the sustainability agenda.

David Lloyd: The First Minister will be aware that there has been an increasing trend for manufacturing jobs to be relocated from Wales, and indeed the UK as a whole, to Asia and eastern Europe. Recently, a £2 million contract was awarded to a Gowerton company, Duemas Technology Ltd, to supply machinery to produce sandwich panels for the construction industry in Russia, and that news is obviously worth celebrating. Will you ensure that the Government's overseas investment arm, International Business Wales, which was instrumental in formulating this deal, will continue to explore all avenues to attract sustainable investment to Wales?

The First Minister: It is an interesting point, because IBW has merged the inward investment and overseas trade arms of the Government. That is beneficial to everyone concerned, in that we now have the same team of officials dealing with import-export, new partnerships abroad, and direct investment from abroad.

There are signs that the export of manufacturing jobs is slowing down. I would not say that it is being reversed, but there are some signs that it is slowing down because of the drop in the value of sterling relative to the

cyllid ychwanegol hwn i gynyddu'r pŵer sydd ar gael i chi.

Y Prif Weinidog: Credaf fod y ffigur yn £40 miliwn, nid £80 miliwn—efallai y gallwch roi gwybod i mi sut y cawsoch y ffigur o £80 miliwn. O ran y £40 miliwn, bydd llawer yn dibynnu ar y gwario ar yr arian annisgwyl ychwanegol ar ôl cau rhaglen Ewropeaidd 2000 hyd 2006 yn derfynol. Bydd hynny'n dibynnu ar ba raglenni sy'n dal yn agored, ac sydd â pheirianwaith gweinyddol o hyd i wario'r arian ychwanegol hwnnw cyn cau'r rhaglen Amcan 1 gyntaf yn derfynol. O ran y rhaglen gyddyfeirio sy'n ei holynu—mab neu ferch Amcan 1—sydd newydd ddechrau, mae amryw o elfennau sy'n ymwneud â swyddi gwyrdd sydd wedi'u neilltuo i raddau helaeth ar gyfer yr hyn a alwch yn agenda cynaliadwyedd.

David Lloyd: Bydd y Prif Weinidog yn ymwybodol bod tuedd gynyddol i adleoli swyddi gweithgynhyrchu o Gymru, ac yn wir o'r DU gyfan, i Asia a dwyrain Ewrop. Yn ddiweddar, rhoddwyd contract gwerth £2 miliwn i gwmni yn Nhre-gŵyr, Duemas Technology Cyf, i gyflenwi peiriannau i gynhyrchu paneli haenog ar gyfer y diwydiant adeiladu yn Rwsia, ac mae'n amlwg ei bod yn werth dathlu'r newydd hwnnw. A wnewch sicrhau y bydd cangen buddsoddi tramor y Llywodraeth, Busnes Rhyngwladol Cymru, a oedd â rhan mewn sicrhau'r cytundeb hwn, yn dal i chwilio am bob cyfle i ddenu buddsoddiadau cynaliadwy i Gymru?

Y Prif Weinidog: Mae'n bwynt diddorol, gan fod Busnes Rhyngwladol Cymru wedi cyfuno cangen mewnfuddsoddi a changen masnach dramor y Llywodraeth. Mae hynny'n fanteisiol i bawb sy'n gysylltiedig, gan y bydd yr un tîm o swyddogion gennym bellach yn delio â mewnfurio ac allforio, partneriaethau newydd mewn gwledydd tramor, a buddsoddi uniongyrchol o wledydd tramor.

Mae arwyddion bod llai o swyddi gweithgynhyrchu'n mynd i wledydd tramor. Ni ddywedwn fod y llif yn cael ei wrthdroi, ond mae rhai arwyddion ei fod yn arafu am fod gwerth sterling wedi gostwng o'i

euro since last September. We intend to take full advantage of that, because it has made Wales a much more attractive location, relative to the eurozone countries, for inward investment—Ireland being the obvious comparison.

Darren Millar: Given your earlier answer to Mike German regarding the need for Wales to make the transition to a low-carbon economy, and the opportunities that there are for the development of green jobs in Wales, will you join me in congratulating BML Biofuels Ltd in Llanfihangel Glyn Myfyr in my constituency on the launch of its business? It is the first biofuel company in Wales. Would you agree that this is just the kind of green business that the Welsh Assembly Government should be encouraging and promoting in the future?

The First Minister: Yes. I think that I read the same report as you about biofuels last week. I congratulate the company on being the first biofuel-processing operation in Wales. It is a valuable hook-up between the agricultural industry and the technology for the refining of the biofuel itself. It will not have the problematic effect on food supplies that we have seen in America, where there has been a huge switchover from producing soya bean and maize for food, to, backed by a heavy Government subsidy, producing them for ethanol fuel. That has had an effect on food availability. We will not have that consequence from this development in Wales.

Lesley Griffiths: Do you agree that education is one way of encouraging small businesses in Wales to look more closely and seriously at renewable energy? Do you also agree that, through funding such organisations as the excellent Wales Institute for Sustainable Education, based at the Centre for Alternative Technology in Machynlleth, the Welsh Assembly Government is in the vanguard in the UK in helping to engage in educating businesses to play a part in giving Wales a sustainable future?

The First Minister: Yes. It is partly up to

gymharu â'r ewro ers mis Medi diwethaf. Yr ydym yn bwriadu manteisio'n llawn ar hynny, gan ei fod wedi troi Cymru'n lleoliad mwy deniadol o lawer, o'i chymharu â gwledydd ardal yr ewro, ar gyfer mewnfuddsoddi—Iwerddon yw'r gymhariaeth amlwg.

Darren Millar: O gofio'ch ateb yn gynharach i Mike German ynghylch yr angen i Gymru droi'n economi carbon isel, a'r cyfleoedd sydd ar gael i ddatblygu swyddi gwyrdd yng Nghymru, a wnewch ymuno â mi i longyfarch BML Biofuels Cyf yn Llanfihangel Glyn Myfyr yn fy etholaeth ar lansio ei fusnes? Ef yw'r cwmni biodanwydd cyntaf yng Nghymru. A fydddech yn cytuno mai hwn yw'r union fath o fusnes gwyrdd y dylai Llywodraeth Cynulliad Cymru ei hybu a'i hyrwyddo yn y dyfodol?

Y Prif Weinidog: Byddwn. Credaf imi ddarllen yr un adroddiad â chi am fiodanwyddau yr wythnos diwethaf. Yr wyf yn llongyfarch y cwmni am mai ef yw'r busnes prosesu biodanwydd cyntaf yng Nghymru. Mae'n ieuad gwerthfawr rhwng y diwydiant amaethyddol a'r dechnoleg ar gyfer puro'r biodanwydd ei hun. Ni chaiff yr effaith broblemus ar gyflenwadau bwyd yr ydym wedi'i gweld yn America, lle y bu newid mawr o gynhyrchu ffa soia ac indrawn ar gyfer bwyd, i'w cynhyrchu i wneud tanwydd ethanol, gyda chymhorthdal mawr gan y Llywodraeth. Mae hynny wedi effeithio ar faint o fwyd sydd ar gael. Ni chawn y canlyniad hwnnw yn sgîl y datblygiad hwn yng Nghymru.

Lesley Griffiths: A ydych yn cytuno bod addysg yn un modd i annog busnesau bach yng Nghymru i edrych yn fwy manwl ac o ddifrif ar ynni adnewyddadwy? A ydych yn cytuno hefyd fod Llywodraeth Cynulliad Cymru, drwy ariannu cyrff fel Sefydliad Addysg Gynaliadwy Cymru, sydd wedi'i leoli yn y Ganolfan Dechnoleg Amgen ym Machynlleth, ar flaen y gad yn y DU o ran helpu i ymwneud ag addysgu busnesau i chwarae eu rhan wrth sicrhau dyfodol cynaliadwy i Gymru?

Y Prif Weinidog: Ydwyf. Mae'n rhannol yn

the companies themselves to see this as part of the whole message that they put out. I visited Howies in Cardigan last week, and that was very much the message from that company. It believes that the way that you manufacture, promote and sell your product is very much part of the message. You have to get that message across through education—that this is a green product. That is why its products are a good thing to buy as well as being enjoyable to wear, and so on. A company called G24i in Cardiff has said exactly the same thing—it wants its whole plant powered by windfarms, and it wants children to be able to come in and see how it is done, because it is all part of green energy. The point you make about the Centre for Alternative Technology in Machynlleth is exactly the same.

fater i'r cwmnïau eu hunain ei weld yn rhan o'r neges gyfan y maent yn ei chyfleu. Ymwelais â Howies yn Aberteifi yr wythnos diwethaf, a hynny oedd y neges gan y cwmni hwnnw i raddau helaeth. Mae'n credu bod y modd yr ydych yn gweithgynhyrchu, yn hyrwyddo ac yn gwerthu'ch cynnyrch yn rhan bwysig o'r neges. Rhaid ichi gyfleu'r neges honno drwy addysg—fod hwn yn gynnyrch gwyrdd. Dyna pam y mae ei gynhyrchion yn beth da i'w brynu yn ogystal â bod yn rhai braf i'w gwisgo, ac yn y blaen. Mae cwmni o'r enw G24i yng Nghaerdydd wedi dweud yr un peth yn union—mae am i'w holl beiriannau gael eu rhedeg gan ffermydd gwynt, ac mae am i blant allu dod i mewn a gweld sut y gwneir hyn, gan fod y cyfan yn rhan o ynni gwyrdd. Mae'r pwynt a wnewch am y Ganolfan Dechnoleg Amgen ym Machynlleth yr un fath yn union.

Gwella Gwasanaethau Trafnidiaeth

C9 Paul Davies: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am wella gwasanaethau trafndiaeth gyhoeddus yng Nghymru wledig? OAQ(3)1117(FM)

Y Prif Weinidog: Mae strategaeth trafndiaeth Cymru yn cynnwys ein gweledigaeth ar gyfer trafndiaeth gyhoeddus yng Nghymru. Mae 'Cysylltu Cymru' yn amlinellu'n hamcanion, gan gynnwys gwella trafndiaeth yng nghefn gwlad a'r modd y gall pobl fanteisio ar safleoedd, gwasanaethau a chyfleusterau.

Paul Davies: Mae gwella trafndiaeth gyhoeddus, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig megis fy etholaeth, yn hollbwysig. Mae gwasanaethau bysiau'n hanfodol i bobl sydd heb drafnidiaeth breifat ac i'r henoed a'r bregus. Mae'n bwysig annog pawb i ddefnyddio gwasanaethau cyhoeddus fel hyn i leihau allyriadau carbon yn y tymor hir.

Mae'n debyg bod rhai gwasanaethau bysiau dan fygythiad am fod y cymhorthdal y mae llywodraeth leol yn ei gael oddi wrth eich Llywodraeth wedi'i ohirio. Dyna'r sefyllfa yn ôl Cyngor Sir Penfro. Pryd y bydd eich Llywodraeth yn talu'r arian hwn, a pham na thalwyd yr arian cyn hyn?

Y Prif Weinidog: Bydd y Dirprwy Brif

Improving Public Transport Services

Q9 Paul Davies: Will the First Minister make a statement on improving public transport services in rural Wales? OAQ(3)1117(FM)

The First Minister: The Wales transport strategy includes our vision for public transport in Wales. 'Connecting Wales' sets out our objectives, including the improvement of rural transport and how people can access sites, services and facilities.

Paul Davies: Improving public transport, especially in rural areas such as my constituency, is vital. Bus services are essential to people who do not have private transport and to elderly and frail people. It is important to encourage everyone to use public services such as these in order to lower carbon emissions in the long term.

Apparently, some bus services are under threat because the grant that local government receives from your Government has been delayed. That is the situation according to Pembrokeshire County Council. When will your Government pay this money, and why was it not paid before now?

The First Minister: The Deputy First

Weinidog, sef y Gweinidog sydd â chyfrifoldeb am y gwasanaethau hyn, yn gwneud penderfyniad a datganiad am hyn cyn bo hir. Mae'n bwysig ein bod yn deall y rhesem dros y gohiriad, sef oherwydd y llwyddiant llethol a gafwyd o ran y defnydd uwch na'r disgwyl a wneir o basiau bysys sy'n galluogi'r henoed i deithio yn rhad ac am ddim. Yn ei dro, mae hwnnw'n effeithio ar y cymhorthdal yr ydym yn gorfod ei dalu, gan fod hwnnw'n cael ei arwain yn ôl y galw yn hytrach na chan gyllid o flaen llaw.

Gareth Jones: Mae'n dda gennyf ddweud inni gael newyddion da yn nyffryn Conwy pan gyhoeddodd y Dirprwy Brif Weinidog ei fwiad i ymestyn y cynllun teithio di-dâl i ddeiliaid pasiau bysiau ar reilffordd dyffryn Conwy.

Er hynny, yr wyf yn pryderu'n fawr am effaith prisiau tanwydd uchel a sut y medrid dal ati i wella ac ehangu cynlluniau cludiant cyhoeddus fel yn yr enghraifft hon, yn enwedig yn ein hardaloedd gwledig. A yw'r Llywodraeth yn asesu'r sefyllfa hon, ac a oes mesurau ar y gweill i ddiogelu dyfodol cludiant cyhoeddus gwledig yng ngoleuni y prisiau tanwydd uchel presennol?

Y Prif Weinidog: Credaf fod y Dirprwy Brif Weinidog wedi ysgrifennu llythyr at Angela Eagle, y Gweinidog perthnasol yn y Trysorlys, yn sôn am effaith niweidiol prisiau uchel disel ar gludiant cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig, ac mae hynny bron â bod ym mhob ardal o Gymru a Phrydain, ond yr ydym yn canolbwyntio ar y lle y mae'r esgid yn gwasgu waethaf o dan yr amgylchiadau yr ydych yn eu disgrifio. Mae pris olew crai, petrol a disel wedi dyblu o fewn blwyddyn, sy'n achosi argyfwng i'r bobl hynny nad ydynt yn gallu fforddio'r gost ychwanegol. Mae pawb yn ceisio rhagweld sut y byddwn yn ymdopi yn y dyfodol os nad yw pris olew yn dod i lawr. Yr oeddwn yn falch o glywed bod brenin Saudi Arabia wedi addo y bydd ei wlad yn dechrau pwmpio mwy o olew o'i ffynonellau, sef y rhai mwyaf yn y byd.

Kirsty Williams: I first raised the issue of the local transport services grant two weeks ago during questions to you. We are now two and a half months into this financial year and local authorities have still not received that

Minister, who is the Minister with responsibility for these services, will make a decision and then an announcement on this soon. It is important that we understand why the delay occurred, and that is because of the overwhelming success of the bus pass scheme that enables for older people to travel for free, the demand for which was higher than expected, and which, consequently, affected the grant that we must pay, as that is led by demand rather than by up-front funding.

Gareth Jones: I am happy to say that we had good news in the Conwy valley when the Deputy First Minister announced his intention to extend the free travel scheme to bus pass recipients who use the Conwy valley railway.

However, I am very concerned about the effect of high fuel prices and how we can continue to improve and widen public transport schemes, such as the one that I mentioned, especially in our rural areas. Is the Government assessing this situation, and are there measures in hand to protect the future of rural public transport in light of the current high fuel prices?

The First Minister: I believe that the Deputy First Minister has written a letter to Angela Eagle, the relevant Minister at the Treasury, regarding the adverse effect of high diesel prices on public transport in rural areas, and that is the case in almost every area in Wales and Britain, but we are focusing on where the effects of the squeeze are felt the most under the circumstances that you describe. The price of crude oil, petrol and diesel has doubled within a year, and that is causing a crisis for those people who cannot afford the additional cost. Therefore, everyone is trying to foresee how we will cope in the future if the price of oil does not fall. I was glad to hear that the king of Saudi Arabia has promised that his country will begin to pump more oil from its oil wells, which are the largest in the world.

Kirsty Williams: Codais fater y grant gwasanaethau trafndiaeth leol yn gyntaf bythefnos yn ôl yn ystod cwestiynau i chi. Mae dau fis a hanner o'r flwyddyn ariannol hon wedi mynd heibio bellach ac nid yw

money. On the same day that I raised that issue with you, the Leader of the House said that the announcement of the grant was to be made 'very soon', but today, we are back to 'soon'. It is certainly not your intention to debate the matter on the floor of the Chamber, because it does not appear in the business statement, which covers business until 9 July.

The reality is that the failure of your Government to pay that grant is stopping local authorities such as Powys, my local authority, from progressing bus services. That means that the people of Llangattock cannot get a bus until your announcement is made. It means that the town service for Llanfaes cannot be reinstated, despite its being needed now more than ever, given that you have just closed the post office there, and we cannot get a bus to go into Nevill Hall Hospital until this grant is provided. How soon is 'soon' in your book? It is obviously not 'very soon' in the Leader of the House's book.

3.00 p.m.

The First Minister: I will discuss this matter with the Deputy First Minister. You made a powerful point, and we all realise the issue of the financial year having now gone through April and May, and we are in the third week of June now, and this issue is very pressing. However, as I said earlier, in answer to Paul Davies, this situation has been caused by an unexpectedly high spend on refunding the bus service. The use of bus passes has been much higher than expected and we have to pay the local authorities what they have to pay the bus operators for the lost revenue. The same people are benefiting from the use of the bus passes being higher than expected, so it is not all bad news. People are making more use than we expected of their bus passes, which has caused there to be a greater expense on that side of the bus budget, and, therefore, there is less money available for the other side of the bus budget.

Kirsty Williams: I have listened very carefully to what you said, First Minister, but

awdurdodau lleol byth wedi cael yr arian hwnnw. Ar yr un diwrnod ag y codais y mater hwnnw gyda chi, dywedodd Arweinydd y Tŷ fod y cyhoeddiad ynghylch y grant i gael ei wneud 'yn fuan iawn', ond heddiw, mae wedi troi'n 'cyn hir' eto. Mae'n sicr nad yw'n fwriad gennyh gael dadl am y mater ar lawr y Siambr, gan nad yw'n ymddangos yn y datganiad busnes, sy'n cynnwys y busnes hyd 9 Gorffennaf.

Y gwir yw bod methiant eich Llywodraeth i dalu'r grant hwnnw'n atal awdurdodau lleol fel Powys, fy awdurdod lleol i, rhag symud ymlaen o ran gwasanaethau bysiau. Mae hynny'n golygu na fydd pobl Llangatwg yn gallu cael bws nes gwneir eich cyhoeddiad. Mae'n golygu na ellir ailgychwyn y gwasanaeth i'r dref ar gyfer Llan-faes er bod mwy o angen amdano'n awr nag a fu erioed, gan eich bod newydd gau'r swyddfa bost yn y fan honno, ac ni allwn gael bws i fynd i Ysbyty Nevill Hall nes darparu'r grant hwn. Pa mor fuan yw 'cyn hir' yn ôl eich mesur chi? Mae'n amlwg nad yw'n 'fuan iawn' yn ôl mesur Arweinydd y Tŷ.

Y Prif Weinidog: Trafodaf y mater hwn gyda'r Dirprwy Brif Weinidog. Gwnaethoch bwynt grymus, ac yr ydym oll yn gweld y ddadl bod mis Ebrill a mis Mai o'r flwyddyn ariannol wedi mynd heibio bellach, ac yr ydym yn nhrydedd wythnos mis Mehefin yn awr, ac mae'r mater hwn yn un sy'n gofyn sylw brys. Fodd bynnag, fel y dywedais yn gynharach, wrth ateb Paul Davies, cafodd y sefyllfa hon ei chreu gan wariant annisgwyl o uchel ar ad-dalu'r gwasanaeth bws. Defnyddiwyd llawer iawn mwy na'r disgwyl ar y cardiau bws a rhaid i ni dalu i'r awdurdodau lleol yr hyn y mae'n rhaid iddynt hwy ei dalu i'r cwmnïau bysiau am y refeniw a gollwyd. Mae'r un bobl yn elwa am fod mwy o ddefnyddio ar y cardiau bws na'r disgwyl, felly nid yw'n newyddion drwg i gyd. Mae pobl yn defnyddio mwy nag yr oeddem yn ei ddisgwyl ar eu cardiau bws, sydd wedi achosi mwy o gost ar yr ochr honno i'r gyllideb bysiau, ac, felly, mae llai o arian ar gael i'r ochr arall i'r gyllideb bysiau.

Kirsty Williams: Yr wyf wedi gwrandao'n ofalus iawn ar yr hyn a ddywedasoch, Brif

this problem did not prevent your Government from making that announcement in February last year. There is no evidence to suggest that, in the last year, there has been such a substantive increase in the use of buses. You announced the grant in February last year, and we are now two and a half months into this financial year. If your Government or officials are struggling to collate the information that you need, you need to put more resources into that department. It is simply unfair on Welsh councils and, more importantly, Welsh passengers, not to make the announcement of this vital grant.

The First Minister: You said that there is no evidence that there has been an unexpectedly high increase, but I am afraid that you are wrong because there is such evidence. That is precisely the problem that we are dealing with: far more people than we expected are benefiting from the use of the bus subsidy. That does not mean that there are suddenly more old people; it is just that old people are availing themselves of bus transport more than we expected and, because it is demand led, we have no control over it and we have to pay those sums because they are part of the contract. That then takes money out of the system that would otherwise have gone into the bus service operators' grant.

Effective Use of New Technologies

Q10 David Melding: Will the First Minister make a statement on the measures in place to promote the effective use of new technologies in the Welsh economy? OAQ(3)1109(FM)

The First Minister: A wide range of measures is used to adopt new technology through the pan-Wales technology and innovation team in Ieuan Wyn Jones's department. It involves the single investment fund and Action 4 Business funding, the innovation managers network, and centres of excellence and techniums to optimise Welsh businesses' use of new technologies.

David Melding: First Minister, you will

Weinidog, ond ni rwystrodd y broblem hon eich Llywodraeth rhag gwneud y cyhoeddiad hwnnw ym mis Chwefror y llynedd. Nid oes tystiolaeth i awgrymu bod cynnydd sylweddol wedi bod o ran defnyddio bysiau dros y flwyddyn ddiwethaf. Cyhoeddasoch y grant ym mis Chwefror y llynedd, ac erbyn hyn mae dau fis a hanner o'r flwyddyn ariannol hon wedi mynd heibio. Os yw eich Llywodraeth neu'ch swyddogion yn ei chael yn anodd casglu'r wybodaeth y mae ei hangen arnoch, mae angen ichi ddarparu rhagor o adnoddau i'r adran honno. Mae'n gwbl annheg â chynghorau Cymru ac, yn bwysicach, â theithwyr Cymru, peidio â chyhoeddi'r grant hollbwysig hwn.

Y Prif Weinidog: Dywedasoch nad oes tystiolaeth bod cynnydd annisgwyl o uchel wedi bod, ond mae arnaf ofn eich bod yn anghywir oherwydd y mae tystiolaeth o'r fath. Dyna'r union broblem yr ydym yn delio â hi: mae llawer mwy o bobl nag yr oeddem yn ei ddisgwyl yn elwa yn sgîl defnyddio'r cymhorthdal bws. Nid yw hynny'n golygu bod mwy o hen bobl yn sydyn; dim ond bod hen bobl yn manteisio mwy ar gludiant bws nag yr oeddem yn ei ddisgwyl, a chan mai'r galw sy'n rheoli yma, nid oes gennym reolaeth drosto a rhaid inni dalu'r symiau hynny oherwydd y maent yn rhan o'r contract. Mae hynny wedyn yn tynnu arian o'r system a fyddai fel arall wedi mynd i'r grant gweithredwyr gwasanaethau bysiau.

Defnyddio Technolegau Newydd yn Effeithiol

C10 David Melding: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am y camau sydd ar waith i hyrwyddo defnyddio technolegau newydd yn effeithiol yn economi Cymru? OAQ(3)1109(FM)

Y Prif Weinidog: Defnyddir ystod eang o fesurau i fabwysiadu technoleg newydd drwy dîm technoleg ac arloesi Cymru gyfan yn adran Ieuan Wyn Jones. Mae hynny'n cynnwys y gronfa fuddsoddi sengl a chyllid Action 4 Business, y rhwydwaith rheolwyr arloesi, a chanolfannau rhagoriaeth a thechniymau i hybu defnydd busnesau Cymru o dechnolegau newydd i'r eithaf.

David Melding: Brif Weinidog, byddwch yn

know from your Government's excellent report on Government-funded economic research that the effective diffusion and assimilation of new technologies is key to increasing productivity and significantly more important than direct innovation within our own economy, although that is also important. We must learn the lessons of best practice. Do you think that we need to link to the Welsh Manufacturing Forum and other organisations to ensure that good practice is spread around as quickly as possible?

The First Minister: That is an interesting idea, and there is a fair case for doing that. What you will find is that one Welsh university will decide to do a commercialisation deal, for example, as Cardiff University has done with Biofusion in their 10-year agreement that started last year, and we hope that other universities in Wales will now look at the Cardiff University-Biofusion deal and consider whether they have the critical mass to do that sort of thing with Biofusion or another kind of venture capital company that specialises in university spinouts. That is what we want to encourage.

gwybod yn sgîl adroddiad rhagorol eich Llywodraeth ar ymchwil economaidd sy'n cael ei chyllido gan y Llywodraeth fod lledaenu a chymhathu technolegau newydd yn allweddol er mwyn cynyddu cynhyrchiant a'i fod yn bwysicach o lawer nag arloesi uniongyrchol yn ein heconomi ni ein hunain, er bod hynny hefyd yn bwysig. Rhaid inni ddysgu gwersi'r arferion gorau. A ydych yn meddwl bod angen inni gysylltu â Fforwm Gweithgynhyrchu Cymru a chyrrff eraill i sicrhau bod arferion da'n cael eu lledaenu cyn gyflymed ag sy'n bosibl?

Y Prif Weinidog: Mae hynny'n syniad diddorol, ac mae dadl deg o blaid gwneud hynny. Yr hyn a ganfyddwch yw y bydd un o brifysgolion Cymru yn penderfynu llunio cytundeb masnacheiddio, er enghraifft, fel y gwnaeth Prifysgol Caerdydd gyda Biofusion yn eu cytundeb 10 mlynedd a ddechreuodd y llynedd, ac yr ydym yn gobeithio y bydd prifysgolion eraill yng Nghymru yn edrych yn awr ar y cytundeb rhwng Prifysgol Caerdydd a Biofusion ac yn ystyried a yw'r mäs critigol ganddynt i wneud y math hwnnw o beth gyda Biofusion neu fath arall o gwmni cyfalaf mentro sy'n arbenigo yn yr hyn sy'n deillio o waith a wneir mewn prifysgolion. Dyna'r ydym am ei annog.

Cwestiwn Brys Urgent Question

Colli Swyddi yng Nghanolfan Alwadau Ventura, Caerdydd Job Losses at the Ventura Call Centre, Cardiff

Lorraine Barrett: Will the Minister make a statement on job losses at the Ventura call centre based in Splott, Cardiff? EAQ(3)0610(ECT)

Lorraine Barrett: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y colli swyddi yng nghanolfan alwadau Ventura yn Sblot, Caerdydd? EAQ(3)0610(ECT)

The Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport (Ieuan Wyn Jones): Ventura's announcement of the closure of its operation in Ocean Park House is extremely disappointing and my thoughts are with those who have been affected. My officials are in close contact with the company and every effort is being made to work closely with the company and its employees to see what further support can be provided.

Y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog drws yr Economi a Thrafnidiaeth (Ieuan Wyn Jones): Mae'r cyhoeddiad gan Ventura ei fod yn cau ei fusnes yn Ocean Park House yn peri siom eithriadol ac yr wyf yn cydymdeimlo â'r rhai y mae hynny'n effeithio arnynt. Mae fy swyddogion mewn cysylltiad agos â'r cwmni ac mae pob ymdrech yn cael ei gwneud i weithio'n agos gyda'r cwmni a'i weithwyr i weld pa gymorth pellach y gellir ei ddarparu.

Lorraine Barrett: As you say, the job losses are disappointing and regrettable, and to lose 600 jobs in one go is very worrying. From what I have read, I understand that a number of employees may be able to find jobs in other call centres and that that is being pursued actively.

The other aspect of this that is very disappointing is that many members of staff only found out about the job losses via the media. Some of the staff were on maternity leave. To hear in the morning, when you get up, that your job is no more is devastating. Given that this company received, in its words, substantial support in 2004 from the Government's regional selective assistance grant to expand the site and to take on what the company described as an established team of experienced professionals, can you tell us how much money it received in that grant? Will that money be clawed back? Were you given any notice that the company was going to move out of Cardiff?

The Deputy First Minister: This was extremely regrettable news, which came suddenly; the difficulty is that I do not believe that anyone had much notice that this was going to happen. It is difficult to understand the contrast between what has happened with Ventura and the fact that many other call centres are recruiting staff in Cardiff. It is difficult to understand that reasoning, particularly given the fact that, although the regional selective assistance offers were made in 2004, they were actually paid last year. As I understand it, the payments were in two tranches—in June and July 2007—and totalled £375,000. Therefore, it is surprising that this sum was paid 12 months ago, and that the company has now decided to pull out. We will make every possible effort to recover the money that has been paid. Several other call centres in Cardiff that are recruiting will probably be looking to recruit Ventura staff. My officials are working closely with the company to ensure that all possible information is being given to employees who have been affected. The Government will help link employers to Ventura staff, because a jobs fair will take place on 19 June.

Lorraine Barrett: Fel y dywedwch, mae'r colli swyddi'n siom ac yn destun gofid, ac mae colli 600 o swyddi gyda'i gilydd yn peri pryder mawr. Yn ôl yr hyn yr wyf wedi'i ddarllen, deallaf y bydd nifer o'r gweithwyr yn cael swyddi mewn canolfannau galwadau eraill efallai ac mae ymdrechion dyfal ar waith i ymchwilio i hynny.

Yr agwedd arall ar hyn sy'n destun siom mawr yw mai drwy'r cyfryngau y clywodd llawer o aelodau o'r staff am hyn. Yr oedd rhai o'r staff ar absenoldeb mamolaeth. Mae clywed yn y bore, wrth ichi godi, nad yw eich swydd yn bod mwyach yn frawychus. O ystyried i'r cwmni hwn, yn ei eiriau ef, gael cymorth sylweddol yn 2004 drwy grant cymorth rhanbarthol dewisol y Llywodraeth i ehangu'r safle ac i gyflogi'r hyn a ddisgrifiwyd gan y cwmni fel tîm sefydledig o weithwyr proffesiynol profiadol, a allwch ddweud wrthym faint o arian a dderbyniodd yn y grant hwnnw? A gaiff yr arian hwnnw ei adfachu? A roddwyd unrhyw rybudd ichi fod y cwmni'n mynd i symud o Gaerdydd?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr oedd hyn yn sicr yn newydd cwbl resynus, a ddaeth yn sydyn; yr anhawster yw nad oes neb hyd y gwn wedi cael llawer o rybudd fod hyn yn mynd i ddigwydd. Mae'n anodd deall y cyferbyniad rhwng yr hyn sydd wedi digwydd gyda Ventura a'r ffaith bod llawer o ganolfannau galwadau eraill yn recriwtio staff yng Nghaerdydd. Mae'n anodd deall y rhesymeg, yn enwedig o ystyried mai y llynedd y talwyd y cymorth rhanbarthol dewisol a gynigiwyd, er i hynny gael eu gynnig yn 2004. Yn ôl a ddeallaf, gwnaed y taliadau mewn dwy gyfran—ym mis Mehefin a mis Gorffennaf 2007—a'r cyfanswm yn £375,000. Felly, mae'n syndod i'r swm hwn gael ei dalu 12 mis yn ôl, a bod y cwmni wedi penderfynu ymadael erbyn hyn. Byddwn yn gwneud pob ymdrech bosibl i adennill yr arian a dalwyd. Mae'n debyg y bydd amryw o ganolfannau galwadau eraill yng Nghaerdydd sy'n recriwtio am recriwtio staff Ventura. Mae fy swyddogion yn gweithio'n agos gyda'r cwmni i sicrhau bod pob gwybodaeth bosibl yn cael ei rhoi i'r gweithwyr yr effeithiwyd arnynt. Bydd y Llywodraeth yn helpu i gysylltu cyflogwyr â staff Ventura, oherwydd bydd ffair swyddi'n cael ei chynnal ar 19 Mehefin.

David Melding: I believe that we would all agree that we must look to the future now, if this decision cannot be reversed. It seems regrettable that the Welsh Assembly Government was not involved in any discussions about the possibility of these job losses occurring. I am not criticising you for that; in the commercial world it happens all too often and we perhaps have to be a little more realistic and realise that that is the case. Is it now not important that, as far as we can preserve the asset of this centre in Ocean Park House, we look for other call centre operators to come in and improve that asset, so that it is still an effective resource for the Welsh economy? When people then seek co-operation, quite rightly, and get grants, they will realise that we are committed to the long term, and that, should they make a short-term decision to pull out, we will not be part of their rationalisation programme, but will try very much to ensure that that capacity developed for the Welsh economy remains effective.

The Deputy First Minister: I agree with many of your points, David. However, I would stress that, in normal circumstances, and even when such announcements are made, we get more notice than has been the case here. We work hard with companies to try to ensure that employees are given as much notice as possible, and we also work with the company and the employees when, unfortunately, as sometimes happens, jobs go. As I have indicated before, it is difficult to fully understand the rationale for the decision. I understand that the company has stated that, following a group review of sites and capacity, Cardiff was selected due to the fact that the lease expires on its building within 10 months; I do not know whether discussions took place to see whether alternative premises might have been available.

Set against that, we must recognise that the overall position of the contact centre industry in Wales is extremely strong. Some 28,000 people are employed in the sector, and, as I have indicated, many companies are still recruiting staff, as evidenced by the interest

David Melding: Credaf y byddem i gyd yn cytuno bod yn rhaid inni edrych i'r dyfodol yn awr, os na ellir dad-wneud y penderfyniad hwn. Mae'n ymddangos yn drueni na fu Llywodraeth Cynulliad Cymru â rhan mewn unrhyw drafodaethau ynglŷn â'r posibilrwydd y byddai colli'r swyddi hyn yn digwydd. Nid wyf yn eich beirniadu chi am hynny; yn y byd masnachol, mae'n digwydd yn aml iawn ac efallai fod yn rhaid inni fod ychydig yn fwy realistig a sylweddoli mai felly y mae hi. Onid yw hi'n bwysig bellach, cyn belled ag y gallwn gadw ased y ganolfan hon yn Ocean Park House, inni chwilio am weithredwyr canolfannau galwadau eraill i ddod i mewn a gwella'r ased hwnnw, fel ei fod yn parhau'n adnodd effeithiol ar gyfer economi Cymru? Pan fydd pobl yn ceisio cydweithredu wedyn, yn gwbl briodol, ac yn cael grantiau, byddant yn sylweddoli ein bod yn ymrwymo i'r tymor hir, a, phetaent yn penderfynu ymadael yn y tymor byr, na fyddwn yn rhan o'u rhaglen resymoli, ond y byddwn yn ymdrechu'n ddygn i sicrhau bod y capasiti hwnnw a ddatblygwyd ar gyfer economi Cymru yn parhau'n effeithiol.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Cytunaf â llawer o'ch pwyntiau, David. Fodd bynnag, byddwn yn pwysleisio ein bod, o dan amgylchiadau arferol, a hyd yn oed pan fydd cyhoeddiadau o'r fath yn cael eu gwneud, yn cael mwy o rybudd nag a gafwyd yma. Yr ydym yn gweithio'n galed gyda chwmnïau i geisio sicrhau bod gweithwyr yn cael cymaint ag sy'n bosibl o rybudd, ac yr ydym hefyd yn gweithio gyda'r cwmni a'r gweithwyr pan fydd swyddi'n diflannu, yn anffodus, fel sy'n digwydd weithiau. Fel yr wyf wedi dweud o'r blaen, mae'n anodd deall yn iawn y rhesymeg wrth wraidd y penderfyniad. Deallaf fod y cwmni wedi datgan, wedi adolygiad gan y grŵp o'i safleoedd a'i gapasiti, i Gaerdydd gael ei dewis oherwydd bod y brydles ar yr adeilad yn darfod ymhen 10 mis; ni wn a gynhaliwyd trafodaethau i ganfod a fyddai safle arall wedi bod ar gael o bosibl.

O'r ochr arall, rhaid inni gydnabod bod sefyllfa'r diwydiant canolfannau cyswllt yng Nghymru drwyddi draw yn eithriadol o gryf. Mae rhyw 28,000 o bobl yn cael eu cyflogi yn y sector, ac, fel yr wyf wedi nodi, mae llawer o gwmnïau'n dal i recriwtio staff, fel y

shown in the Ventura staff. Several important companies are already established here, and other companies are in the pipeline and intend to make announcements in the not-too-distant future. Therefore, while this is a regrettable announcement, the future for the contact centre is pretty strong.

Chris Franks: We have already had discussions regarding these job losses, and I am pleased that your department has, subsequently, been in such close touch with Ventura. Have you had talks with councillor Neil McEvoy, the deputy leader of Cardiff County Council, regarding the impact of these job losses on the city's economy? A business expert has warned that this type of action is a taster of what is to come, due to the credit crunch. Are you as disappointed as I am that the culture of recklessness in London's Square Mile is having such an awful impact on the Welsh economy?

3.10 p.m.

The Deputy First Minister: I have not personally been in touch with Neil McEvoy, but I know that Cardiff Council officials are in touch with my officials to see how we can assist the current employees and try to ensure that they are placed with new employers as soon as possible. We are working with the council and others to see whether we can attract more jobs. It is important to stress that this seems to be going against the trend in the contact centre sector, which is extremely strong and robust and is likely to grow. We can make a good offer to companies in the Cardiff and Newport areas and in other parts of Wales, so I am not despondent about the future of the centre, but I am worried that this announcement came out of the blue and that it goes against the trend of what we have seen previously. Other sectors of the economy may suffer a little from the credit crunch, but I do not think that this sector will.

Jenny Randerson: I am pleased to hear that your officials are in touch with Cardiff Council officials because, last week, we did not just hear about Ventura, we also heard

gwelir yn sgîl y diddordeb sydd wedi cael ei ddangos yn staff Ventura. Mae amryw o gwmnïau pwysig eisoes wedi ymsefydlu yma, ac mae cwmnïau eraill yn yr arfaeth ac yn bwriadu gwneud cyhoeddiadau yn y dyfodol gweddol agos. Felly, er bod hwn yn gyhoeddiad anffodus, mae dyfodol y ganolfan gyswllt yn bur gryf.

Chris Franks: Yr ydym eisoes wedi cynnal trafodaethau ynghylch colli'r swyddi hyn, ac yr wyf yn falch bod eich adran, wedi hynny, wedi bod mewn cysylltiad agos â Ventura. A ydych wedi cynnal trafodaethau â'r cynghorydd Neil McEvoy, dirprwy arweinydd Cyngor Dinas Caerdydd, ynglŷn ag effaith colli'r swyddi hyn ar economi'r ddinas? Mae arbenigwr busnes wedi rhybuddio mai rhagflas o'r hyn sydd i ddod yw gweithredu o'r math hwn, oherwydd y wasgfa gredyd. A ydych chi mor siomedig â minnau fod y diwylliant o fyrbwylltra ym milltir sgwâr Llundain yn cael effaith mor ofnadwy ar economi Cymru?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid wyf fi'n bersonol wedi bod mewn cysylltiad â Neil McEvoy, ond gwn fod swyddogion Cyngor Dinas Caerdydd mewn cysylltiad â'm swyddogion i weld sut y gallwn helpu'r gweithwyr presennol a cheisio sicrhau eu bod yn cael eu lleoli gyda chyflogwyr newydd cyn gynted ag sy'n bosibl. Yr ydym yn gweithio gyda'r cyngor ac eraill i weld a allwn ddenu rhagor o swyddi. Mae'n bwysig pwysleisio bod hyn yn ôl pob golwg yn groes i'r duedd yn y sector canolfannau cyswllt, sy'n eithriadol o gryf ac yn debygol o dyfu. Gallwn wneud cynnig da i gwmnïau yng Nghaerdydd a Chasnewydd ac mewn rhannau eraill o Gymru, felly nid wyf yn ddigalon ynghylch dyfodol y ganolfan, ond yr wyf yn poeni bod y cyhoeddiad hwn wedi dod yn hollol annisgwyl a'i fod yn groes i'r duedd yr ydym wedi'i gweld cyn hyn. Efallai y bydd sectorau eraill o'r economi yn dioddef rhywfaint oherwydd y wasgfa gredyd, ond ni chredaf y bydd y sector hwn.

Jenny Randerson: Yr wyf yn falch o glywed bod eich swyddogion mewn cysylltiad â swyddogion Cyngor Caerdydd oherwydd, yr wythnos diwethaf, nid am Ventura yn unig y

about the probable job losses at the International Baccalaureate, an issue that I raised at the time with the First Minister. Together with smaller numbers of job losses, we are talking about 1,000 job losses in Cardiff being announced in one week. Cardiff very much acts as an engine to drive the economy of this part of south Wales, and it is important that your department takes seriously the issue of working in close collaboration with the council.

On Ventura, we are talking about one branch of a much larger company, as you have said. Are you satisfied that the grant money that was given to it was not used to prop up the viability of other branches throughout the UK at the expense of job losses in Cardiff? Are you satisfied that there has been no cross-subsidy in the company? If you cannot answer that, I would be grateful if you could ask your officials to address that issue specifically.

Another issue that I would like you to take into consideration in future cases is the fact that the lease on this company's building had only 10 months to run. That is now being given to us as an excuse for abandoning this branch and keeping on others in other parts of the UK. This is a relevant consideration that your officials should take into account when deciding grants in future cases, because if it is going to be quoted back to us, you should regard it as essential that the security of premises is taken into account when awarding grants in the future.

The Deputy First Minister: To deal with your first point, which was about the offer of RSA, I cannot give you a direct answer, because I have not discussed the RSA offer in detail with my officials. However, we will do everything that we can to recover as much of the money as possible. I have instructed my officials that that should happen. The company should be under no illusions about this. We will be seeking as much of the money as we can.

The second point is on the discussions with Cardiff Council and others. My officials have not only been in touch with the council but also with the Welsh contact centre forum,

clywsom; clywsom hefyd fod colli swyddi'n debygol yn International Baccalaureate, mater a godais gyda'r Prif Weinidog ar y pryd. Ynghyd â niferoedd llai o swyddi sy'n cael eu colli, yr ydym yn sôn am gyhoeddi colli bron 1,000 o swyddi yng Nghaerdydd mewn wythnos. Mae Caerdydd yn gweithredu fel peiriant sy'n gyrru'r economi yn y rhan hon o'r de, ac mae'n bwysig i'ch adran fynd ati o ddifrif i gydweithio'n agos â'r cyngor.

O ran Ventura, yr ydym yn sôn am un gangen o gwmni llawer mwy, fel yr ydych wedi dweud. A ydych wedi'ch argyhoeddi na chafodd yr arian grant a roddwyd iddo ei ddefnyddio i hybu dichonadwyedd canghennau eraill ledled y DU ar draul colli swyddi yng Nghaerdydd? A ydych wedi'ch argyhoeddi na fu traws-gymorthdal yn y cwmni? Os na allwch ateb hynny, byddwn yn ddiolchgar petaech yn gofyn i'ch swyddogion ystyried y mater hwnnw'n benodol.

Mater arall yr hoffwn ichi ei ystyried mewn achosion yn y dyfodol yw'r ffaith nad oedd ond 10 mis ar ôl o'r brydles ar adeilad y cwmni hwn. Bellach mae hynny'n cael ei roi inni fel esgus dros roi'r gorau i'r gangen hon a chadw eraill mewn rhannau eraill o'r DU. Mae hyn yn ystyriaeth berthnasol y dylai eich swyddogion ei hystyried wrth benderfynu ynghylch grantiau mewn achosion yn y dyfodol, oherwydd os oes cyfeirio am fod at hynny, dylai fod yn hanfodol ichi ystyried diogelwch y safle wrth ddyfarnu grantiau yn y dyfodol.

Y Dirprwy Brif Weinidog: A delio â'ch pwynt cyntaf, a oedd ynglŷn â'r cymorth rhanbarthol dewisol a gynigiwyd, ni allaf roi ateb uniongyrchol ichi, oherwydd nid wyf wedi trafod y cynnig hwnnw'n fanwl gyda'm swyddogion. Fodd bynnag, gwnawn bopeth a allwn i adennill cymaint o'r arian ag sy'n bosibl. Yr wyf wedi cyfarwyddo fy swyddogion y dylai hynny ddigwydd. Ni ddylai'r cwmni dwyllo'i hun ynglŷn â hyn. Byddwn yn ceisio cael cymaint o'r arian ag y gallwn.

Mae a wnelo'r ail bwynt â'r trafodaethau gyda Chyngor Caerdydd ac eraill. Mae fy swyddogion nid yn unig wedi bod mewn cysylltiad â'r cyngor ond hefyd â fforwm

Careers Wales and others, so there has been quite a lot of working together on that.

I will certainly look into the issue of security. This offer was made in 2004 when, presumably, there was greater security than there is currently. However, I will want to address that point and, as I cannot give you a full answer in the Chamber today, I will ensure that I write to you.

Andrew R.T. Davies: The numbers involved in these job losses—some 600—are mind-numbing, to say the least. I have been a Member since May 2007, and many job losses have been raised in the Chamber in that time, but on a far smaller scale. Losing 600 jobs in one go plus the others, which the Member for Cardiff Central highlighted, will amount to nearly 1,000 jobs lost in the city of Cardiff. There is a plus side, and I am sure that many of the workers who face losing their jobs must be looking for the positives. Deputy First Minister, can you explain today what your officials are telling you about the robust nature, hopefully, of the call-centre industry in south-east Wales, and about the opportunities for those workers to find re-employment? That would be of some comfort to other residents of my region of South Wales Central, particularly those in Cardiff. When they see these figures, what probably goes through their mind is ‘There, but for the grace of God, go I’, given the current economic climate. Therefore, can you offer some reassurance about the wider economic implications for South Wales Central?

The Deputy First Minister: I reiterate that the overall position in the contact centre industry is strong. I have indicated the number of people employed in the sector, and companies like British Gas, Admiral and AA Insurance show the continued strength of that industry. I know that there are probably other jobs in the pipeline. I accept that jobs have been lost, but let us remember that Cardiff is in a pretty strong position generally. In the last financial year, 22 offers of regional selective assistance and Assembly investment

canolfannau cyswllt Cymru, Gyrfa Cymru ac eraill, felly mae cryn lawer o gydweithio wedi digwydd ar hynny.

Byddaf yn sicr yn ymchwilio i fater diogelwch. Gwnaethpwyd y cynnig hwn yn 2004 pan oedd mwy o ddiogelwch nag sydd ar hyn o bryd, yr wyf yn cymryd. Fodd bynnag, byddaf am roi sylw i'r pwynt hwnnw, a chan na allaf roi ateb llawn ichi yn y Siambr heddiw, sicrhaf fy mod yn ysgrifennu atoch.

Andrew R.T. Davies: Mae nifer y swyddi a gollir—tua 600—yn syfrdanol, a dweud y lleiaf. Yr wyf wedi bod yn Aelod ers mis Mai 2007, ac mae sôn wedi bod yn y Siambr am golli llawer o swyddi yn ystod y cyfnod hwnnw, ond ar raddfa lai o lawer. Mae colli 600 o swyddi ar unwaith, a'r lleill ar ben hynny, y tynnodd yr Aelod dros Ganol Caerdydd sylw atynt, yn golygu colli bron 1,000 o swyddi yn ninas Caerdydd. Mae ochr obeithiol i hyn, ac yr wyf yn siŵr y bydd llawer o'r gweithwyr sy'n wynebu colli eu swyddi yn sicr yn chwilio am rywbeth gobeithiol. Ddirprwy Brif Weinidog, a allwch esbonio heddiw beth y mae eich swyddogion yn ei ddweud wrthy ch am natur gadarn diwydiant y canolfannau galwadau yn y deddwyrain, gobeithio, ac am y cyfleoedd sydd i'r gweithwyr hyn ddod o hyd i waith arall? Byddai hynny o rywfaint o gysur i drigolion eraill fy rhanbarth, sef Canol De Cymru, yn enwedig y rhai yng Nghaerdydd. Pan welant y ffigurau hyn, yr hyn sy'n debygol o fynd drwy eu meddwl yw ‘Gallwn innau fod yn yr un sefyllfa’ o ystyried yr hinsawdd economaidd ar hyn o bryd. Felly, a allwch dawelu meddwl pobl rywfaint ynglŷn â'r goblygiadau economaidd ehangach ar gyfer Canol De Cymru?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Dywedaf eto fod sefyllfa gyffredinol y diwydiant canolfannau cyswllt yn gryf. Yr wyf wedi cyfeirio at nifer y bobl a gyflogir yn y sector, ac mae cwmnïau megis Nwy Prydain, Admiral ac AA Insurance yn dangos bod y diwydiant hwnnw'n dal yn gryf. Gwn ei bod yn debygol bod swyddi eraill yn yr arfaeth. Yr wyf yn derbyn bod swyddi wedi'u colli, ond gadewch inni gofio bod Caerdydd mewn sefyllfa eithaf cryf yn gyffredinol. Yn ystod y flwyddyn ariannol ddiwethaf, cynigiwyd

grant combined were made in Cardiff, worth £2.7 million. These offers are expected to create 335 jobs and lever in £15.6 million-worth of capital expenditure. There is also a range of new opportunities. For example, Tesco in Cardiff has recruited approximately 300 new employees, and AA Insurance is closing its Bristol office to relocate to Cardiff. While there are job losses in Cardiff, the overall position remains extremely strong, particularly in this sector and in the retail sector.

cymorth rhanbarthol dewisol a grant buddsoddi'r Cynulliad ar y cyd i 22 o brosiectau yng Nghaerdydd, a'r rheini'n werth £2.7 miliwn. Disgwylir i'r cynigion hyn greu 335 o swyddi ac ysgogi gwerth £15.6 miliwn o wariant cyfalaf. Ceir nifer o gyfleoedd newydd hefyd. Er enghraifft, mae Tesco yng Nghaerdydd wedi recriwtio tua 300 o weithwyr newydd ac mae AA Insurance yn cau ei swyddfa ym Mryste i symud i Gaerdydd. Er bod swyddi'n cael eu colli yng Nghaerdydd, mae'r sefyllfa gyffredinol yn dal yn eithriadol o gryf, yn enwedig yn y sector hwn ac yn y sector manwerthu.

Datganiad a Chyhoeddiad Busnes Business Statement and Announcement

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): There is only one change to report to this week's planned Government business. Tomorrow, the First Minister will be responding to questions on finance and public service delivery in place of Andrew Davies. Otherwise, business for the next three weeks is as set out in the draft business statement and announcement, which can be found among the agenda papers that are available to Members electronically.

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Nid oes ond un newid imi sôn amdano o ran busnes arfaethedig y Llywodraeth yr wythnos hon. Yfory, bydd y Prif Weinidog yn ymateb i gwestiynau am gyllid a chyflenwi gwasanaethau cyhoeddus yn lle Andrew Davies. Ar wahân i hynny, mae'r busnes ar gyfer y tair wythnos nesaf fel y mae wedi'i nodi yn y datganiad a chyhoeddiad busnes drafft, a geir ymhlith papurau'r agenda sydd ar gael i'r Aelodau ar ffurf electronig.

William Graham: Following the decisive rejection of the Lisbon agreement by the Republic of Ireland, when will you bring forward a statement or a debate so that we can decide for ourselves, on behalf of the people of Wales, to reject this treaty?

William Graham: Ar ôl i Weriniaeth Iwerddon ymwrthod yn bendant â chytundeb Lisbon, pryd y cyflwynwch ddatganiad neu ddatl er mwyn i ni benderfynu gwrthod y cytuniad hwn drosom ein hunain, ar ran pobl Cymru?

Carwyn Jones: I was not aware that Wales had become a sovereign state since last week, so perhaps that is just wishful thinking on the part of the Welsh Conservatives. That is a matter for the UK Government, given that it is to do with international treaties that the UK may well sign up to.

Carwyn Jones: Nid oeddwn yn sylweddoli bod Cymru wedi dod yn wladwriaeth sofran ers yr wythnos diwethaf, felly efallai mai breuddwyd gwrrach yn unig yw hynny ar ran y Ceidwadwyr Cymreig. Mater i Lywodraeth y DU yw hynny, gan ei fod yn ymwneud â chytuniadau rhyngwladol y gall y DU yn wir gydsynio â hwy.

Joyce Watson: Given the worrying report on the BBC's network coverage of news in Wales last week, do you think that the Assembly should have a debate to discuss the serious issues raised in that report?

Joyce Watson: O ystyried yr adroddiad am arlwy newyddion rhwydwaith y BBC yr wythnos diwethaf, adroddiad sy'n destun pryder, a ydych yn meddwl y dylai'r Cynulliad gael dadl i drafod y materion difrifol a godwyd yn yr adroddiad hwnnw?

Carwyn Jones: The Assembly has a role in investigating the issues raised in the report, and I know that the Broadcasting Committee did that yesterday when Mark Thompson, the BBC's director general, was in Wales. Once the Broadcasting Committee has made its findings known, that will be the time to decide whether to bring the matter to Plenary.

Bethan Jenkins: As you are aware, last week, the Government announced that there would be further closures of Her Majesty's Revenue and Customs offices across Wales, and no doubt you are as concerned as I am about the proposed closure of the Bridgend office. There have already been 25,000 jobs cut. Has the Welsh Assembly Government had any discussions with the Westminster Government on this latest cull of vital public services, or on how best to deal with the issue on a National Assembly level?

3.20 p.m.

Carwyn Jones: I can tell you that regular meetings are scheduled between Assembly Government officials and the HMRC change team. Meetings were held on 30 May and 13 June. Therefore, Assembly Government officials are involved in dealing with this issue, despite the fact that it is not a devolved matter.

Jonathan Morgan: Will the Leader of the House request that the First Minister make an oral statement in the Chamber on compliance with the ministerial code? In October 2006, Edwina Hart, as part of a team of five Assembly Members from South Wales West, wrote to the then Minister for Health and Social Services, Brian Gibbons, to ask that the neurosurgery review be re-examined to include geography in its scope. In July 2007, Mrs Hart, herself the Minister for Health and Social Services by that time, announced an independent review of neurosurgery and the plans of Health Commission Wales were put on hold. Last week, the First Minister admitted to the House of Commons Welsh Affairs Committee that the Minister for

Carwyn Jones: Mae gan y Cynulliad rôl i ymchwilio i'r materion a godwyd yn yr adroddiad, a gwn fod y Pwyllgor Darlledu wedi gwneud hynny ddoe pan oedd Mark Thompson, cyfarwyddwr cyffredinol y BBC, yng Nghymru. Ar ôl i'r Pwyllgor Darlledu gyhoeddi ei ganfyddiadau, dyna'r adeg i benderfynu a ddylid dod â'r mater gerbron y Cyfarfod Llawn.

Bethan Jenkins: Fel y gwyddoch, yr wythnos diwethaf, cyhoeddodd y Llywodraeth y byddai mwy o swyddfeydd Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi'n cau ledled Cymru, ac mae'n siŵr eich bod yn poeni cymaint â minnau am y cynllun i gau swyddfa Pen-y-bont ar Ogwr. Mae 25,000 o swyddi wedi diflannu eisoes. A yw Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi cynnal unrhyw drafodaethau gyda Llywodraeth San Steffan ynglŷn â'r difa diweddaraf hwn ar wasanaethau cyhoeddus hollbwysig, neu ynglŷn â'r dull gorau o ymdrin â'r mater ar lefel y Cynulliad Cenedlaethol?

Carwyn Jones: Gallaf ddweud wrthyfch fod cyfarfodydd rheolaidd wedi'u trefnu rhwng swyddogion Llywodraeth y Cynulliad a thîm newid Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi. Cynhaliwyd cyfarfodydd ar 30 Mai ac ar 13 Mehefin. Felly, mae swyddogion Llywodraeth y Cynulliad yn ymwneud ag ymdrin â'r mater hwn, er nad yw'n fater sydd wedi'i ddatganoli.

Jonathan Morgan: A wnaiff Arweinydd y Tŷ ofyn i'r Prif Weinidog roi datganiad llafar yn y Siambr ynglŷn â chydymffurfio â chod y Gweinidogion? Ym mis hydref 2006, a hithau'n un o dîm o bum Aelod Cynulliad o Orllewin De Cymru, ysgrifennodd Edwina Hart at y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ar y pryd, Brian Gibbons, i ofyn iddo ailedrych ar yr adolygiad o niwrolawdriniaeth er mwyn rhoi sylw i ystyriaethau daearyddol. Ym mis Gorffennaf 2007, cyhoeddodd Mrs Hart, a hithau ei hun erbyn hynny'n Weinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, adolygiad annibynnol o niwrolawdriniaeth ac ataliwyd cynlluniau Comisiwn Iechyd Cymru. Yr wythnos diwethaf, cyfaddefodd y

Health and Social Services had not raised with him any concerns regarding the possible conflict of interest between her position as the Assembly Member for Gower and the decision that she subsequently took in her role as Minister for health. That may well have been an oversight, but we need clarification from the First Minister as to whether there has been a breach of the ministerial code and whether the Minister should have raised the issue with him before making her statement in July 2007.

Carwyn Jones: I do not believe that there has been a breach of the ministerial code. Such a breach could only arise once a decision had been taken. I am aware of the sensitivities, particularly given the view of people in north Wales. When a decision on neurosurgery is made, it will be made in a transparent way to ensure that there is no question of there being a breach of the ministerial code.

Lesley Griffiths: At the end of last month, I laid a statement of opinion, signed by 12 Members, calling on the Assembly Government to make representations to the Foreign and Commonwealth Office asking it to remind Robert Mugabe's Government in Zimbabwe of its international obligations to protect workers' rights, following the arrest of three trade union leaders in the aftermath of the general election held there in March. I am aware that this is a non-devolved issue, but will you urge your Cabinet colleagues to make whatever representations they can to the UK Government to ensure that the current campaign of murder, torture, unlawful detention and intimidation employed by the Mugabe regime is not forgotten, irrespective of the outcome of the second so-called presidential 'election' later this month?

Carwyn Jones: Many of us have followed with great interest what has been happening in Zimbabwe, which teaches us a cardinal lesson in how to take a country that has great

Prif Weinidog wrth Bwyllgor Materion Cymreig Tŷ'r Cyffredin nad oedd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol wedi sôn wrtho am unrhyw bryderon ynglŷn â gwrthdaro buddiannau posibl rhwng ei sefyllfa fel Aelod Cynulliad Gŵyr a'r penderfyniad a wnaeth wedyn yn ei rôl fel Gweinidog dros Iechyd. Efallai'n wir mai amryfusedd oedd yn gyfrifol am hynny, ond mae angen inni gael eglurhad gan y Prif Weinidog ynghylch a yw cod y Gweinidogion wedi'i dorri ac a ddylai'r Gweinidog fod wedi codi'r mater gydag ef cyn gwneud ei datganiad ym mis Gorffennaf 2007.

Carwyn Jones: Ni chredaf fod cod y Gweinidogion wedi'i dorri. Dim ond ar ôl gwneud penderfyniad o'r fath y gallai torri'r cod ddigwydd. Yr wyf yn deall sensitifrwydd y mater, yn enwedig o ystyried barn pobl yn y gogledd. Pan benderfynir ynglŷn â niwrolawdriniaeth, bydd y penderfyniad hwnnw'n cael ei wneud mewn ffordd dryloyw er mwyn sicrhau nad oes dim amheuaeth ynglŷn â thorri cod y Gweinidogion.

Lesley Griffiths: Ddiwedd y mis diwethaf, gosodais ddatganiad barn a lofnodwyd gan 12 Aelod, yn galw ar Lywodraeth y Cynulliad i gyflwyno sylwadau i'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad yn gofyn iddi atgoffa Llywodraeth Robert Mugabe yn Zimbabwe am ei rhwymedigaethau rhyngwladol i amddiffyn hawliau gweithwyr, ar ôl i dri o arweinyddion yr undebau llafur gael eu harestio yn sgîl yr etholiad cyffredinol a gynhaliwyd yno fis Mawrth. Sylweddolaf nad yw hwn yn fater sydd wedi'i ddatganoli, ond a wnewch annog eich cyd-Weinidogion i gyflwyno pa sylwadau bynnag a allant i Lywodraeth y DU er mwyn sicrhau nad yw'r ymgyrch bresennol o lofruddio, arteithio, carcharu anghyfreithlon a bygwth y mae cyfundrefn Mugabe'n gyfrifol amdani'n mynd yn angof, ni waeth beth fydd canlyniad yr ail 'etholiad' arlywyddol, fel y'i gelwir, yn ddiweddarach y mis hwn.

Carwyn Jones: Mae llawer ohonom wedi dilyn gyda chryn ddiddordeb yr hyn sydd wedi bod yn digwydd yn Zimbabwe. Mae gwers bwysig inni ei dysgu yma wrth weld

potential, economically and agriculturally, and to wreck it systematically. Zimbabwe now has an appallingly low life-expectancy rate, which is particularly low for women—it is in the early 30s, if I remember rightly. I am sure that all in the Chamber would agree that there is absolutely no way that there can be a free and fair election, given what has happened there. I think that we are in step with the UK Government view on what is happening in Zimbabwe. I am sure that all Members share my view that what has happened there is unacceptable, undemocratic and, ultimately, inimical to the interests of the people of Zimbabwe.

Kirsty Williams: Leader of the House, I wish to take you back to the issue that was raised during First Minister's questions and which you have previously raised, namely the transport services grant. When the First Minister was first asked about that, two weeks ago, he gave no indication that it was too much demand that was causing the problems in getting the grant ready. On that day, you said that an announcement would be made in the very near future. Are you in a position today to tell us the date of when that announcement will be made?

Carwyn Jones: The task and finish group, which includes representatives from local authorities and bus operating companies, met on 9 June. The plan is to complete the review of bus subsidies, which include the local transport services grant, by October.

Mark Isherwood: As you know, I have raised the issue of fuel poverty in the Chamber many times. Will the Government find time for a debate on National Energy Action's sixth annual report, 'UK Fuel Poverty Monitor 2008', which was published last week and refers to how UK fuel policy has lost its way? In the Welsh context, while NEA Cymru endorses the efforts being made to tackle fuel poverty, it believes that there needs to be a greater impetus and that urgent action is needed now. It is an issue on which all Members share concern. This is an up-to-date and timely report, and Government time to discuss the issue would be much

sut y mae mynd ati i dministrio'n systematig wlad sydd â chymaint o botensial economaidd ac amaethyddol. Erbyn hyn, mae disgwyliad oes pobl yn Zimbabwe yn ddychrynlyd o isel, ac yn enwedig i fenywod—ni allant ddisgwyl byw'n hŷn nag ychydig dros 30, os cofiaf yn iawn. Yr wyf yn siŵr y byddai pawb yn y Siambr yn cytuno nad oes dim modd cynnal etholiad rhydd a theg, o gofio'r hyn sydd wedi digwydd yno. Credaf ein bod yn cyd-fynd â barn Llywodraeth y DU ynglŷn â'r hyn sy'n digwydd yn Zimbabwe. Yr wyf yn siŵr bod yr Aelodau i gyd yn cytuno â mi fod yr hyn sydd wedi digwydd yno'n annerbyniol, yn annemocrataidd ac, yn y pen draw, yn gwbl groes i fuddiannau pobl Zimbabwe.

Kirsty Williams: Arweinydd y Tŷ, dymunaf fynd â chi'n ôl at y mater a godwyd yn ystod y cwestiynau i'r Prif Weinidog a mater yr ydych chithau wedi'i godi yn y gorffennol, sef y grant gwasanaethau trafndiaeth. Pan ofynnwyd i'r Prif Weinidog am hynny y tro cyntaf, bythefnos yn ôl, nid awgrymodd o gwbl mai gormod o alw a oedd yn gyfrifol am y problemau o ran sicrhau bod y grant yn barod. Y diwrnod hwnnw, dywedasoeh y byddai cyhoeddiad yn cael ei wneud yn y dyfodol agos iawn. A allwch ddweud wrthym heddiw pryd y gwneir y cyhoeddiad hwnnw?

Carwyn Jones: Cyfarfu'r grŵp gorchwyl a gorffen, sy'n cynnwys cynrychiolwyr awdurdodau lleol a'r cwmnïau bysiau, ar 9 Mehefin. Y cynllun yw cwblhau'r adolygiad o'r cymorthdaliadau i fysiau, sy'n cynnwys y grant gwasanaethau trafndiaeth leol, erbyn mis Hydref.

Mark Isherwood: Fel y gwyddoch, yr wyf wedi codi mater tlodi tanwydd yn y Siambr lawer gwaith. A wnaiff y Llywodraeth ddod o hyd i amser i gynnal dadl am chweched adroddiad blynyddol National Energy Action, 'UK Fuel Poverty Monitor 2008', a gyhoeddwyd yr wythnos diwethaf ac sy'n cyfeirio at sut y mae polisi tanwydd wedi mynd ar gyfeiliorn yn y DU? Yng nghydestun Cymru, er bod NEA Cymru yn cefnogi'r ymdrechion sydd ar y gweill i fynd i'r afael â thlodi tanwydd, mae'n credu bod angen mwy o symbyliad a bod angen gweithredu ar frys yn awr. Mae'n fater y mae pob Aelod yn poeni yn ei gylch. Mae'r

appreciated.

Carwyn Jones: Fuel poverty is an important issue, and I am sure that ministerial colleagues will make announcements as and when is necessary to inform Members of the steps being taken to alleviate it. There are opportunities in committees to scrutinise Ministers in that way. If it is felt that there is a need for a debate on fuel poverty, I will consider it.

David Lloyd: I ask you to confer with your ministerial colleague with responsibility for sustainability, Jane Davidson, on the advisability of a statement here about the ongoing discussions between Westminster, the Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform and the Welsh Assembly Government concerning the Planning Bill, the passage of which through the UK Parliament is now delayed. You will be aware of the issues with regard to the formation of a new quango, the independent planning commission, which will take the decisions for major projects out of democratic hands, which takes us even further away from getting the powers over energy projects over 50 MW devolved to us. To be fair to the Minister, she has acknowledged that having those powers would be beneficial for the National Assembly for Wales.

Recently, I have been submitting freedom-of-information data requests to Westminster about the ongoing discussions, although Westminster is, naturally, supposed to be involving us and the Welsh Assembly Government in particular on the development of the Planning Bill, because there is widespread concern. However, my requests have been completely rebuffed. The latest response included a veiled threat that, if information from BERR, from Westminster, is to be released to me, the Westminster Government will not talk to the Welsh Assembly Government at all about energy projects. I regard that as a totally unacceptable position; it is, effectively, a gag on anyone asking information about something that is completely relevant to our constituents in Wales.

adroddiad hwn yn un cyfoes ac amserol, a gwerthfawrogid yn fawr petai modd trafod y mater yn amser y Llywodraeth.

Carwyn Jones: Mae tlodi tanwydd yn fater pwysig, ac yr wyf yn siŵr y bydd fy nghyd-Weinidogion yn gwneud cyhoeddiadau pan fydd angen rhoi gwybod i Aelodau am y camau a gymerir i'w liniaru. Ceir cyfleoedd mewn pwyllgorau i graffu ar waith Gweinidogion yn y modd hwnnw. Os teimlir bod angen cael dadl am dlodi tanwydd, ystyriaf hynny.

David Lloyd: Gofynnaf ichi drafod gyda'ch cyd-Weinidog sy'n gyfrifol am gynaliadwyedd, Jane Davidson, ynglŷn â doethineb cael datganiad yma ynglŷn â'r trafodaethau sydd ar y gweill rhwng San Steffan, yr Adran Busnes, Menter a Diwygio Rheoleiddio a Llywodraeth Cynulliad Cymru ynglŷn â'r Mesur Cynllunio. Bellach, mae taith y mesur hwnnw drwy Senedd y DU yn wynebu oedi. Gwyddoch am yr hyn sydd dan sylw o ran ffurfio cwango newydd, y comisiwn cynllunio annibynnol, a fydd yn peri na fydd y penderfyniadau ynglŷn â phrosiectau mawr yn cael eu gwneud yn ddemocrataidd, gan olygu bod datganoli'r pwerau dros brosiectau dros 50 MW i ni'n llithro ymhellach fyth o'n gafael. A bod yn deg â'r Gweinidog, mae wedi cydnabod y byddai cael y pwerau hynny o fudd i Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

Yn ddiweddar, yr wyf wedi bod yn cyflwyno ceisiadau am ddata o dan ryddid gwybodaeth i San Steffan ynglŷn â'r trafodaethau sydd ar y gweill, er bod San Steffan, yn naturiol, i fod i'n cynnwys ni a Llywodraeth y Cynulliad yn benodol wrth ddatblygu'r mesur Cynllunio, oherwydd ei fod yn destun pryder cyffredinol. Fodd bynnag, mae fy ngheisiadau wedi cael eu gwrthod yn llwyr. Yr oedd yr ymateb diweddaraf yn cynnwys bygythiad cudd na fydd Llywodraeth San Steffan yn siarad â Llywodraeth Cynulliad Cymru o gwbl am brosiectau ynni os bydd BERR yn rhyddhau gwybodaeth i mi. Yn fy marn i mae hynny'n sefyllfa gwbl annerbyniol; mewn gwirionedd, maent yn ceisio cau ceg unrhyw un sy'n gofyn am wybodaeth ynglŷn â rhywbeth sy'n gwbl berthnasol i'n hetholwyr yng Nghymru.

I need not remind the Leader of the House of the history of Tryweryn or, from more recent times, the LNG pipeline. Any future large energy projects will be decided in Westminster without any requirement to consult us here. During the recent protests about the LNG pipeline, people kept asking how this had happened and why the Assembly was not involved at all. We are now trying to be proactive, to have a mature debate involving our constituents, Westminster, BERR and us here, but we are being rebuffed completely by Westminster. That is totally unacceptable, and I do not intend to take that lying down. I would appreciate a statement from the Minister on the progress of the Planning Bill and our involvement in influencing its passage.

Carwyn Jones: There has been a great deal of discussion about the Planning Bill, before last year's election and subsequently. I am concerned to hear what you tell me about the correspondence that you have had with BERR, and I would be grateful if you would share it with me. If there is anything that we feel is inappropriate in the correspondence, we will take it up with BERR.

Nick Bourne: I wish to raise a couple of issues, the first of which relates to a matter that Jonathan Morgan has already raised, namely the potential conflict of interest that I believe exists for the Minister for Health and Social Services. I appreciate that this may be blindsiding the Leader of the House and that he may want to come back on this next week, but I believe that the Minister took a decision to ensure that neurosurgery services would be offered at Swansea. I think that that is the issue here, and perhaps he would like to look at that with officials and we could revisit it next week. I believe that that needs to be investigated. It may be that all bases have been covered, but it still needs to be looked at.

The second item is a matter that will be of some concern to Assembly Members, certainly in mid Wales, namely the River

Nid oes angen imi atgoffa Arweinydd y Tŷ am hanes Tryweryn, neu, yn fwy diweddar, am bibell LNG. Bydd y penderfyniad ynglŷn ag unrhyw brosiectau ynni mawr yn y dyfodol yn cael ei wneud yn San Steffan heb fod gofyn ymgynghori â ni yma o gwbl. Yn ystod y protestio'n ddiweddar ynglŷn â'r bibell LNG, yr oedd pobl yn gofyn imi o hyd sut yr oedd hyn wedi digwydd a pham nad oedd gan y Cynulliad ran yn y peth o gwbl. Yr ydym yn awr yn ceisio bod yn rhagweithiol, yn ceisio cynnal dadl aeddfed sy'n cynnwys ein hetholwyr, San Steffan, BERR a ninnau yma, ond mae San Steffan yn ymwrthod yn llwyr â ni. Mae hynny'n gwbl annerbyniol, ac ni fwriadaf dderbyn hynny heb frwydr. Byddwn yn gwerthfawrogi datganiad gan y Gweinidog ynglŷn â hynt y Mesur Cynllunio ac ynglŷn â'n rhan ni o ran dylanwadu ar ei daith.

Carwyn Jones: Mae llawer o drafod wedi bod ar y Mesur Cynllunio, cyn yr etholiad y llynedd ac wedi hynny. Mae'r hyn yr ydych yn ei ddweud wrthyf am yr ohebiaeth rhyngoch a BERR yn peri pryder imi, a byddwn yn ddiolchgar o gael ei gweld. Os oes unrhyw beth sydd yn ein barn ni'n amhriodol yn yr ohebiaeth, fe'i codwn gyda BERR.

Nick Bourne: Yr wyf am godi dau beth. Mae'r cyntaf yn ymwneud â mater y mae Jonathan Morgan wedi'i godi eisoes, sef y gwrthdaro buddiannau sydd, fe gredaf, yn wynebu'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol. Sylweddolaf nad oedd Arweinydd y Tŷ o bosibl yn disgwyl hyn ac efallai y byddai'n dymuno dod yn ôl at hyn yr wythnos nesaf, ond credaf fod y Gweinidog wedi gwneud penderfyniad i sicrhau y byddai gwasanaethau niwrolawdriniaeth yn cael eu cynnig yn Abertawe. Credaf mai dyna'r mater dan sylw yma, ac efallai y byddai'n hoffi edrych ar hynny gyda'i swyddogion ac y gallem ddod yn ôl at hyn yr wythnos nesaf. Credaf fod angen ymchwilio i hynny. Efallai fod pob agwedd wedi cael sylw ond, eto i gyd, mae angen edrych arno.

Yr ail beth yw mater a fydd yn peri cryn bryder i Aelodau'r Cynulliad, yn sicr yn y canolbarth, sef cynllun rheoli llifogydd

Severn catchment flood management plan, which has just been issued and that has implications along the border, certainly for northern Powys where, under the plan, areas may be flooded so that other areas of the Severn valley are not flooded. I do not believe that there is a particular party view on this, on the part of any party, but it is a matter of great concern to us, and obviously also affects England. Could the Minister look at making time available in the Government's time, within the next four to five weeks perhaps, so that this can be discussed?

3.30 p.m.

Carwyn Jones: On the first issue, ultimately it is a matter for the First Minister as to how the ministerial code is interpreted and that is a matter that he can deal with.

I have not seen the Severn valley flood management plan, but I know that with many flood management plans, sometimes the proposal is that farmland, in particular, is allowed to flood in order that dwellings and settlements do not. The Conwy valley is a prime example of where, historically, the farmland was protected and the villages and towns were not. As a result, flooding took place where there were houses. The issue of pursuing the detail of the plan is a matter for you to take up with Jane Davidson as the Minister for Environment, Sustainability and Housing, but I will raise the matter with her. Perhaps it would be best if you were to raise your particular concerns with her via correspondence and then they can be addressed.

Chris Franks: I request a statement on equal pay for women workers in local government. Concern has been raised that equal pay settlements for Rhondda Cynon Taf County Borough Council staff could end up in court, because no agreement has been reached to date. I would appreciate a statement on this.

Carwyn Jones: This is entirely a matter for the local authorities involved. Given the possibility of legal action being taken regarding the position of some local authorities, it would not be wise for us, as a Government, to make a statement.

dalgylch Afon Hafren, sydd newydd ei gyhoeddi ac sydd â goblygiadau ar hyd y ffin, yn sicr i ogledd Powys, lle y caiff rhai ardaloedd eu boddi efallai, dan y cynllun, er mwyn gwarchod rhannau eraill o ddyffryn Hafren rhag llifogydd. Ni chredaf fod yr un blaidd yn arddel safbwynt penodol ar hyn, ond mae'n fater sy'n destun pryder mawr inni, ac mae'n amlwg yn effeithio ar Loegr hefyd. A allai'r Gweinidog ystyried neilltuo amser y Llywodraeth, o fewn y pedair neu bum wythnos nesaf efallai, er mwyn gallu trafod hyn?

Carwyn Jones: O ran y mater cyntaf, yn y pen draw mater i'r Prif Weinidog yw sut y dehonglir y cod gweinidogol ac mae hynny'n fater y gall ymdrin ag ef.

Nid wyf wedi gweld cynllun rheoli llifogydd dyffryn Hafren, ond gyda llawer o gynlluniau rheoli llifogydd gwn mai'r cynnig weithiau yw caniatáu llifogydd ar dir amaethyddol, yn arbennig, er mwyn arbed anheddau ac aneddiadau. Mae dyffryn Conwy yn enghraifft berffaith o ardal lle yr oedd y tir amaethyddol, yn hanesyddol, yn cael ei ddiogelu ond nid y pentrefi a'r trefi. O ganlyniad, digwyddai llifogydd mewn ardaloedd lle yr oedd tai. Mater i chi fynd ar ei drywydd gyda Jane Davidson fel y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai yw manylion y cynllun, ond codaf y mater gyda hi. Efallai y byddai'n well petaech yn codi eich pryderon penodol gyda hi drwy ohebiaeth ac yna gellir mynd i'r afael â hwy.

Chris Franks: Gofynnaf am ddatganiad am gyflog cyfartal i fenywod mewn llywodraeth leol. Codwyd pryderon y gallai setliadau cyflog cyfartal ar gyfer staff Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf arwain at achos llys, gan na ddaethpwyd i gytundeb hyd yma. Byddwn yn gwerthfawrogi datganiad am hyn.

Carwyn Jones: Mater i'r awdurdodau lleol dan sylw yw hyn yn gyfan gwbl. O gofio'r posibilrwydd y gallai camau cyfreithiol ddigwydd ynghylch sefyllfa rhai awdurdodau lleol, ni fyddai'n ddoeth i ni, fel Llywodraeth, wneud datganiad.

Jenny Randerson: Last week, it was announced that Cardiff and Vale NHS Trust had to make savings of £30 million and that this would lead to the closure of some beds, a month-long freeze on all vacancies, and numerous other measures to save money. The previous week, it was announced that Gwent Healthcare NHS Trust had to take similar steps in order to make savings of £17 million. In the light of what is clearly not just an isolated incident, would you agree to discuss with the Minister for Health and Social Services bringing forward a statement so that we can discuss the overall financial position of trusts throughout Wales? I am aware that there are serious concerns in a number of other trusts.

Carwyn Jones: You only mention two trusts by name, and that does not amount to a sudden national crisis in funding. I am sure that the Minister for Health and Social Services will be keen to investigate the reasons why those trusts feel that they have to take the management decisions that they say that they have to take. I am sure that if you raise those issues in correspondence with the Minister, she will tell you exactly how she intends to deal with the situation.

Alun Cairns: The Welsh Assembly Government recently accepted and received additional powers in relation to special educational needs. The Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills has gone out to consultation on proposals to give children the right to appeal to a special educational needs tribunal. Whether that is something that may be welcome in principle, but difficult in practice, will emerge from the consultation. What plans does the Assembly Government have to bring a debate to the Chamber so that we can express our views on the matter? Although that will affect, in reality, a small number of cases, what plans does the Assembly Government have to introduce more measures in relation to special educational needs to improve the system, to improve rights, and to preserve and offer greater opportunities for young

Jenny Randerson: Yr wythnos diwethaf, cyhoeddwyd bod yn rhaid i Ymddiriedolaeth GIG Caerdydd a'r Fro wneud arbedion o £30 miliwn ac y byddai hyn yn arwain at gau rhai gwylau, rhewi pob swydd wag am fis, a nifer o fesurau eraill i arbed arian. Yr wythnos flaenorol, cyhoeddwyd bod Ymddiriedolaeth GIG Gofal Iechyd Gwent yn gorfod cymryd camau tebyg er mwyn arbed £17 miliwn. Yng ngoleuni'r hyn nad yw'n ddigwyddiad unigryw, yn amlwg, a gytunech i drafod cyflwyno datganiad gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol er mwyn inni allu trafod sefyllfa ariannol gyffredinol ymddiriedolaethau ledled Cymru? Yr wyf yn ymwybodol bod pryderon dybryd mewn nifer o ymddiriedolaethau eraill.

Carwyn Jones: Dim ond dwy ymddiriedolaeth yr ydych yn eu henwi, ac nid yw hynny'n gyfystyr ag argyfwng cenedlaethol sydyn o ran ariannu. Yr wyf yn siŵr y bydd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn awyddus i ymchwilio i'r rhesymau pam mae'r ymddiriedolaethau hynny'n teimlo bod yn rhaid iddynt wneud y penderfyniadau rheoli y maent yn dweud bod yn rhaid iddynt eu gwneud. Os codwch y materion hynny mewn gohebiaeth gyda'r Gweinidog, yr wyf yn siŵr y dywed wrthy ch sut yn union y mae'n bwriadu ymdrin â'r sefyllfa.

Alun Cairns: Yn ddiweddar fe gafodd ac fe dderbyniodd Llywodraeth Cynulliad Cymru bwerau ychwanegol mewn perthynas ag anghenion addysgol arbennig. Mae'r Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau wrthi'n cynnal ymgynghoriad ar gynigion i roi hawl i blant apelio i dribiwnlys anghenion addysgol arbennig. Canfyddir a yw hynny'n rhywbeth a groesewir o ran egwyddor efallai, ond sy'n anodd mewn gwirionedd, yn sgîl yr ymgynghoriad. Pa gynlluniau sydd gan Lywodraeth y Cynulliad i gyflwyno dadl yn y Siambr er mwyn inni allu mynegi ein barn ar y mater? Er mai ar nifer fach o achosion y bydd hynny'n effeithio mewn gwirionedd, pa gynlluniau sydd gan Lywodraeth y Cynulliad i gyflwyno rhagor o fesurau mewn perthynas ag anghenion addysgol arbennig i wella'r system, i wella hawliau, ac i warchod a

people with special educational needs?

Carwyn Jones: I know that you have a deep interest in this issue. In terms of the consultation that is currently taking place, there is an opportunity for the appropriate committee to look at this. With regard to any future legislation, the legislative competence Order is now in force and it provides us with the opportunity to develop a Measure in the future based on that legislative competence Order, which has given us the powers that we now have. Active consideration is being given to doing just that.

Eleanor Burnham: Could we have a statement giving an update on the job losses at Flexsys, and the possible similar situation at JCB Transmissions? Given that both are in the same area of Wrexham, it is causing huge concern.

Carwyn Jones: If there is progress to report, I am sure that the Deputy First Minister will report it as soon as possible to the Assembly. However, at this moment in time, the situation has not changed since the last time this was raised on the floor of the Assembly.

Brynle Williams: A wnewch neilltuo amser i'r Gweinidog dros Faterion Gwledig wneud datganiad am frechu rhag y dafod las?

Carwyn Jones: Os oes unrhyw newyddion i'w rhoi i Aelodau, bydd y Gweinidog yn gwneud hynny. Ar y sefyllfa gyfredol, yr wythnos diwethaf, bu 136 o achosion yn Lloegr. Bu achos yn Peterborough, ac felly mae'r ardal sy'n cael ei harchwilio'n fanwl wedi ei hymestyn i'r ffin. Gwn fod yr ardal gwarchod hefyd wedi ei hymestyn i farchnad Aberhonddu. Mae gofynion wedi'u gosod ynghylch y frech rhag y dafod las, a gobeithiwn y bydd digon ar gael yn ystod yr haf. Felly, ar hyn o bryd, nid oes mwy i'w ddweud. Mae ein cynlluniau i fynd i'r afael â'r afiechyd yn gweithio, ac yr ydym yn gobeithio y bydd hynny'n parhau.

3.37 p.m.

chynnig mwy o gyfleoedd i bobl ifanc a chanddynt anghenion addysgol arbennig?

Carwyn Jones: Gwn fod gennych ddi-ddordeb mawr yn y mater hwn. O ran yr ymgynghoriad sy'n cael ei gynnal ar hyn o bryd, mae cyfle i'r pwyllgor priodol edrych ar hyn. O ran unrhyw ddeddfwriaeth yn y dyfodol, mae'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol bellach mewn grym ac mae'n rhoi cyfle inni ddatblygu Mesur yn y dyfodol yn seiliedig ar y Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwnnw, sydd wedi rhoi'r pwerau inni sydd gennym bellach. Yr ydys wrthi'n ystyried gwneud hynny.

Eleanor Burnham: A allem gael datganiad yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am y swyddi a gollir yn Flexsys, a'r sefyllfa gyffelyb o bosibl yn JCB Transmissions? O gofio bod y ddau yn yr un ardal yn Wrecsam, mae'n achosi pryder mawr iawn.

Carwyn Jones: Os oes cynnydd i sôn amdano, yr wyf yn siŵr y bydd y Dirprwy Brif Weinidog yn rhoi gwybod i'r Cynulliad amdano cyn gynted ag sy'n bosibl. Fodd bynnag, ar hyn o bryd, nid yw'r sefyllfa wedi newid ers y tro diwethaf i hyn gael ei godi ar lawr y Cynulliad.

Brynle Williams: Will you make time for the Minister for Rural Affairs to make a statement on vaccinating against bluetongue?

Carwyn Jones: If there is any news to give to Members, the Minister will do so. On the current situation, last week, there were 136 cases in England. There was a case in Peterborough, and therefore the area that is being examined in detail has been extended to the border. I know also that the protection area has been extended to Brecon market. Requirements have been put in place for a vaccine against bluetongue, and we hope that sufficient vaccine will be available during the summer. Therefore, at the moment, there is no more to be said. Our plans to deal with the disease are working, and we hope that that will continue.

Datganiad am Ymgynghori ar Strategaeth Ffermio Newydd **Statement on Consultation on a New Farming Strategy**

Y Gweinidog dros Faterion Gwledig (Elin Jones): Mae'r datganiad hwn ar yr ymgynghoriad yr wyf wedi ei ddechrau ar strategaeth newydd ffermio, bwyd a chefn gwlad yng Nghymru. Y nod yw cynnig fframwaith strategol i ffermwyr er mwyn sicrhau dyfodol hirdymor i amaethyddiaeth yng Nghymru. Mae'r diwydiant ffermio yn hanfodol i'n cymunedau gwledig a bydd ei adfywio yn help mawr i gynnal y cymunedau hynny.

O ystyried yr heriau mawr a ddaw i'n rhan yn y dyfodol, mae'r amser wedi dod i roi cynnig ar ddulliau newydd. Teitl y strategaeth newydd yw, 'Ffermio, Bwyd a Chefn Gwlad: Creu dyfodol cadarn'. Nid drwy hap a damwain y pennwyd y teitl hwn. Ni allwn ymdrin ag anghenion ffermio, y diwydiant bwyd a chefn gwlad drwy fynd i'r afael â hwy ar wahân—mae pob un o'r elfennau hyn yn cydblethu'n agos. Y syniad yw i'r strategaeth newydd gynnwys pob un ohonynt. Datblygwyd y cynigion sydd wedi eu cynnwys yn yr ymgynghoriad gan grŵp o randdeiliaid a gadeiriwyd gennyf. Mae pob dolen yn y gadwyn fwyd, o ffermio i fanwerthu, ynghyd â buddiannau o'r sectorau amgylcheddol ac ariannol, wedi eu cynrychioli yn y grŵp hwn. Yr wyf hefyd wedi ystyried argymhellion y grŵp 2020 annibynnol a gyflwynodd adroddiad i fi mis Medi diwethaf.

Wrth droi at bwrpas yr ymgynghoriad, yr wyf yn ceisio barn pobl ar yr heriau, y blaenoriaethau a'r cyfleoedd a ddaw i'n rhan yn y dyfodol, pa gamau y dylem eu cymryd a phwy sy'n gyfrifol am y camau hyn. Bydd y grŵp rhanddeiliaid yn ystyried yr ymatebion i'r ymgynghoriad a byddant yn chwarae rhan allweddol wrth baratoi'r strategaeth newydd yn derfynol. Yn enwedig, yr wyf am glywed sylwadau fy nghyd Aelodau o'r Cynulliad.

Dechreuodd yr ymgynghoriad ddoe a daw i ben ar 8 Medi. Fy mwriad yw cyhoeddi'r strategaeth derfynol tuag at ddiwedd y flwyddyn. Mae'r ddogfen ymgynghori yn nodi nifer o heriau byd-eang allweddol fel y berthynas rhwng y cyflenwad bwyd a'r galw

The Minister for Rural Affairs (Elin Jones): This statement is on the consultation that I have initiated on a new strategy for farming, food and the countryside in Wales. The aim is to provide a strategic framework for farmers in order to secure the long-term future of agriculture in Wales. The farming industry is at the heart of our rural communities and revitalising it will be of great help in sustaining those communities.

The time is right for a fresh approach, given the very significant challenges that the future holds. The title for the new strategy is 'Farming, Food and Countryside—Building a secure future'. It is no accident that we decided upon this title. We cannot address the needs of farming, the food industry or the countryside in isolation. Each of those elements is closely interwoven and my intention is for the new strategy to include each one of them. The proposals included in the consultation have been developed by a stakeholder group that I have chaired. The group includes representation from each link in the food chain, from farming through to retailing, together with interests from the environment and the financial sector. I have also taken into account the recommendations of the independent 2020 group, which presented its report to me last September.

Turning to the purpose of the consultation, I am seeking views on future challenges, priorities and opportunities, what steps we should be taking in Wales and who is responsible for them. The stakeholder group will consider the consultation responses and will play a key role in the final preparation of the new strategy. In particular, I would welcome comments from my fellow Assembly Members.

Consultation commenced yesterday and closes on 8 September. My intention is to publish the final strategy towards the end of the year. The consultation document identifies a number of key global challenges such as the relationship between food supply

am fwyd. Mae effaith y cynnydd mewn prisiau bwyd i'w weld y tu hwnt i'r rhai sy'n prynu'r bwyd. Mae hefyd yn effeithio ar gostau cynhyrchu ffermwyr. Yng Nghymru lle mae cynhyrchu da byw yn dominyddu, mae'r cynnydd mewn costau mewnbynnau yn achosi anawsterau sylweddol, hyd yn oed pan fo prisiau'r farchnad yn ffafriol. I wella eu helw, bydd yn rhaid i ffermwyr ystyried cynhyrchu nwyddau o ansawdd da a cheisio cyflawni effeithlonrwydd uwch.

Mae trafodaethau masnach byd-eang a rhagolygon polisi amaethyddol cyffredin yr Undeb Ewropeaidd ar gyfer y tymor hwy yn awgrymu, er ein bod yn annhebygol o weld newid sydyn, bod yn rhaid i ffermwyr Cymru sicrhau bod eu systemau cynhyrchu'n cydfynd yn union â'r sefyllfa sydd ohoni yn y farchnad.

3.40 p.m.

Ni allwn anwybyddu'r newid yn yr hinsawdd. Yn achos ffermio, rhaid ystyried allyriadau nwyon tŷ gwyr o dda byw a gwrteithiau. Ar y llaw arall, yng Nghymru ffermwyr yw'r rhai sy'n gyfrifol am y £400 miliwn tunnell o garbon sydd wedi ei storio mewn pridd mynyddig. Dyma fersiwn Cymru o'r fforest law. Rhaid diogelu'r storfa honno.

Mae gennym heriau eraill, gan gynnwys y ddibyniaeth uchel ar daliadau uniongyrchol o dan y polisi amaethyddol cyffredin. Mae diwydiant bwyd Cymru wedi datblygu'n sydyn yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Bydd ei lwyddiant yn y dyfodol yn dibynnu ar integreiddio'r gadwyn fwyd i raddau llawer mwy, gyda ffermwyr, proseswyr, a manwerthu yn bod yn deg â'i gilydd ac yn dosbarthu'r elw yn fwy cyfartal. Bydd yn rhaid i'r diwydiant fynd i'r afael â faint o fwyd sy'n cael ei wastraffu yn ystod y broses gynhyrchu.

Mae cynigion yn y ddogfen i annog cynhyrchu sy'n ymateb yn fwy i ofynion y farchnad, gan gynnwys ehangu cwmpas brandio yn sgîl llwyddiant cig eidion a chig oen Cymru o dan statws dynodiad daearyddol gwarchoddedig. Byddwn yn cefnogi arloesedd a datblygu yn y diwydiant bwyd, yn ogystal â chydweithredu gan ffermwyr. Byddwn yn mynd i'r afael ag integreiddio'r gadwyn fwyd

and demand. The effect of increased food prices goes wider than those who buy food and also have an impact on farmers' production costs. In Wales, where livestock production dominates, increasing input costs pose significant difficulties, even when market prices are favourable. To improve their profit margins, farmers will need to look to producing quality products and to strive for increased efficiencies.

Global trade negotiations and the longer-term prospects for the European Union's common agricultural policy suggest that while sudden change is unlikely, Welsh farmers need to ensure that their production systems are fully aligned to the realities of the marketplace.

Climate change cannot be ignored. In the case of farming, there are issues about greenhouse gas emissions from livestock and fertilisers. On the other hand, in Wales farmers are the custodians of the 400 million tonnes of carbon stored in upland soils that is, in effect, Wales's equivalent of the rainforest. That storage must be protected.

There are other challenges, including the high dependency on direct payments under CAP. The food industry in Wales has developed rapidly over the past few years. Its success in the future will depend on integrating the food chain to a much greater extent, with farmers, processors and retailers being fair to each other and distributing profits more equitably. The level of food waste at production level is an issue that the industry must tackle.

There are proposals in the document to encourage more market-orientated production, including extending the scope of branding following the success of Welsh beef and lamb under protected geographical indication status. We will support food industry innovation and development, as well as collaboration by farmers. We will get to grips with integrating the food chain and

ac adeiladu ar lwyddiannau'r bartneriaeth bwyd-amaeth. Bydd y broses o gyflenwi bwyd yn lleol yn y sectorau cyhoeddus a phreifat, gan gynnwys gwasanaethau bwyd, yn cael ei ddatblygu. Byddaf yn cydweithio'n agos â meysydd addysg ac iechyd i addysgu cwsmeriaid am fwyd Cymru a chefnogi'r ymgyrch i fwyta'n iach.

Rhaid i ffermio fod yn broffidiol er mwyn bod yn gynaliadwy. Rhan hanfodol o hynny fydd hyrwyddo'n eang yr arfer o feincnodi a chyflwyno gwelliannau technegol, a hynny er mwyn i fwy o ffermwyr gael dealltwriaeth go iawn o sut i reoli'r cyfyngiadau ar eu busnesau o ran cost. I'w helpu i ganolbwyntio ar wella eu busnesau, byddaf yn ceisio lleihau'r baich gweinyddol, a dyna yw sail yr adolygiad biwrocratiaeth arfaethedig.

Ym maes iechyd anifeiliaid a phlanhigion, byddaf yn gweithio i ddiogelu ein diwydiant rhag clefydau egstotig fel y dafod las yn ogystal â chlefydau endemig fel TB. Yr wyf eisoes wedi clustnodi £27.7 miliwn i gael gwared ar TB mewn gwartheg. Byddwn yn sicrhau diogelwch amgylcheddol drwy reoli tir cynaliadwy. Bydd adolygiad echel 2 o reoli tir y cynllun datblygu gwledig yn chwarae rôl bwysig, yn arbennig o ran bodloni heriau newid yn yr hinsawdd a chynnal ecosystemau. Cyn bo hir, byddaf yn cynnal ymgynghoriad ar y casgliadau sy'n dod i'r amlwg o'r adolygiad hwn.

Cyfrifoldeb i bawb yw lliniaru'r newid yn yr hinsawdd, a rhaid ymchwilio a rhannu gwybodaeth. Mae cynnal a gwella ein cynefinoedd bywyd gwyllt, mewn ffordd sy'n gydnaws â ffermio ymarferol a phroffidiol, yn hanfodol. Mae'r ymgynghoriad hefyd yn trafod arloesedd, ac mae'r cynigion yn rhoi pwyslais ar ymchwil, addysg, a throsglwyddo gwybodaeth fel sylfeini i gyflawni newid positif. Mae'r angen i gefnogi'r genhedlaeth nesaf o ffermwyr a rheolwyr tir yn cael ei ddatblygu. Mae ymchwil ar y gweill ym meysydd cadwraeth a chynhyrchu ynni. Byddwn yn adfywio arallgyfeirio ac yn ail-ganolbwyntio ar dwristiaeth fferm.

Cam allweddol yn unig tuag at gwblhau'r strategaeth yw'r ymgynghoriad hwn. Fel y soniais eisoes, byddaf yn falch o glywed barn

building on the successes of the agri-food partnership. Local food sourcing in both public and private sectors, including food services, will be developed. I will work closely with the education and health sectors to educate consumers about Welsh food and to support the drive towards healthy eating.

Farming must be profitable in order to be sustainable. A vital element in achieving that goal will be the widespread promotion of benchmarking and the introduction of technical improvements so that more farmers gain a real understanding of how to manage the cost pressures on their businesses. To assist them to concentrate on business improvement, I will try to reduce the administrative burden, and that is the basis of the planned red tape review.

In the area of animal and plant health, I will work to protect our industry from exotic diseases such as bluetongue and also endemic diseases such as TB. I have already committed £27.7 million to the eradication of bovine TB. We will ensure environmental security through sustainable land management. The rural development plan axis 2 land management review will have an important role to play, particularly in terms of meeting the challenges of climate change and sustaining eco-systems. I will be consulting shortly on the conclusions emerging from the review.

Mitigating climate change is a shared responsibility and there is a need to research and share knowledge. Maintaining and enhancing our wildlife habitats, in a way that is compatible with farming practice and profitability, is essential. The consultation also covers innovation and the proposals emphasise research, education and knowledge transfer as the cornerstones to delivering positive change. The need to support the next generation of farmers and land managers is being taken forward. Energy conservation and generation is an active area of research. Diversification will be reinvented and farm tourism refocused.

This consultation is but a key step in finalising the strategy. As I have mentioned, I would be pleased to hear Members' thoughts

Aelodau'r Cynulliad a, phan ddaw'r amser, dymunaf ddychwelyd i'r Cyfarfod Llawn i drafod fersiwn terfynol y strategaeth newydd.

Brynle Williams: First, I would like to pay tribute to you, Minister, for bringing forward this consultation. It quite rightly emphasises the importance of rural communities, and the protection of animals from diseases such as bluetongue and TB, as well as helping Welsh farmers to tap into a growing market for niche products, for which consumers are willing to pay a premium. I also welcome the fact that this document echoes many of the points the Welsh Conservatives raised in our recent debate on food security about the impact of rising food prices globally.

There are, however, a number of concerns that I hope you will address, Minister. You emphasised the importance of carbon storage in soil as one of the main public goods that less favoured area support delivers. Can you state whether this will be the principal environmental benefit of LFA payments? If not, what other elements are being proposed? Given the ongoing review into reducing red tape for farmers—which, as you said, Minister, we would all welcome—can you confirm how this will be monitored?

Secondly, the Minister has given the impression in this document that the main challenge for the electronic identification of sheep is convincing farmers to accept it, when figures from Hybu Cig Cymru show that the set-up costs for an average flock would be thousands of pounds, with recurring annual costs of hundreds of pounds.

The Minister's No. 1 priority should be protecting the Welsh sheep industry from these totally impractical EU regulations by securing that much-wanted derogation, until such time as the regulations are cost-effective and practical for Welsh flocks.

Finally, will the Minister clarify how she intends to balance the drive to take more agricultural land out of food production? I think that that will happen as we move to a

and, in due course, I would want to return to Plenary to debate the final version of the new strategy.

Brynle Williams: Yn gyntaf, hoffwn roi teyrnged ichi, Weinidog, am gyflwyno'r ymgynghoriad hwn. Yn hollol bridol, mae'n pwysleisio pwysigrwydd cymunedau gwledig, a diogelu anifeiliaid rhag clefydau fel clefyd y tafod glas a TB, yn ogystal â helpu ffermwyr Cymru i fanteisio ar farchnad sy'n ehangu ar gyfer cynnyrch arbenigol, y mae defnyddwyr yn barod i dalu pris da amdano. Croesawaf hefyd y ffaith bod y ddogfen hon yn adleisio llawer o bwyntiau a godwyd gan y Ceidwadwyr Cymreig yn ein dadl yn ddiweddar ar ddiogelwch bwyd ynghylch effaith y cynnydd ym mhrisiau bwyd yn fyd-eang.

Fodd bynnag, ceir nifer o bryderon y gobeithiaf y byddwch yn ymdrin â hwy, Weinidog. Pwysleisiwyd pwysigrwydd storio carbon mewn pridd gennych fel un o'r prif nwyddau cyhoeddus y mae cymorth i ardaloedd llai ffafriol yn ei ddarparu. A allwch ddweud ai hyn fydd prif fudd amgylcheddol taliadau ALFF? Os nad hynny fydd, pa elfennau eraill a gynigir? O gofio'r adolygiad sydd ar y gweill i leihau biwrocratiaeth i ffermwyr—y byddem oll yn ei groesawu, fel y dywedaso, Weinidog—a allwch gadarnhau sut y caiff hyn ei fonitro?

Yn ail, mae'r Gweinidog wedi rhoi'r argraff yn y ddogfen hon mai'r brif her o ran adnabod defaid yn electronig yw perswadio ffermwyr i dderbyn hyn, er bod y ffigurau gan Hybu Cig Cymru yn dangos bod y costau sefydlu ar gyfer diadell gyffredin yn filoedd o bunnau, ac y byddai cannoedd o bunnau o gostau bob blwyddyn.

Dylai'r Gweinidog roi blaenoriaeth, yn anad dim, i amddiffyn diwydiant defaid Cymru rhag rheoliadau cwbl anymarferol yr UE, drwy sicrhau'r rhanddirymiad y mae gwir angen ei gael, nes bydd y rheoliadau'n gosteffeithiol ac yn ymarferol i ddiadelloedd Cymru.

Yn olaf, a wnaiff y Gweinidog egluro sut y mae'n bwriadu sicrhau cydbwysedd yng nghyswllt yr ymgyrch i roi'r gorau i gynhyrchu bwyd ar fwy o dir amaethyddol?

more environmentally friendly way of farming. We will see land usage and production falling, so how will she square the circle of taking land out of food production while food demand in the rest of the world increases? Land has been taken out of food production for environmental reasons, and rightfully so, and what is left is becoming less productive because of the affordability of oil-based fertiliser. If the Minister is concerned about Wales playing its role globally and not hurting poorer countries, as a rich, developed nation, it should be producing as much of its own food as possible.

Elin Jones: Diolch i chi am eich cydnabyddiaeth o bwysigrwydd y datganiad hwn ar y gwaith tuag at sefydlu strategaeth bwyd a ffermio ar gyfer Llywodraeth Cynulliad Cymru. Bu i chi gyfeirio at yr adolygiad o gynlluniau echel 2 a'r angen i edrych yn y cyd-destun hwnnw ar y stôr o garbon sydd yn ucheldir Cymru a sut mae diogelu'r 400 miliwn tonnell o garbon sydd wedi ei storio yn yr ucheldir. Gallaf gadarnhau, wrth inni edrych ar adolygu echel 2, y bydd ystyriaeth am sut y gall y cynlluniau ariannol hynny a chynlluniau amaeth-amgylcheddol i'r dyfodol edrych ar ddiogelu y stôr garbon honno, ac, o bosibl, ychwanegu ati hefyd.

O ran eich sylwadau ar ddyfodol y sector defaid yng Nghymru, sy'n sector pwysig iawn i ni yng Nghymru, a'r ansicrwydd ynglŷn ag ariannu ac ymarferoldeb y system tagio defaid yn electronig, barn Llywodraeth Cynulliad Cymru—a Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol o ran hynny—yw y dylid parhau i bwysu ar yr Undeb Ewropeaidd i weld a ellir osgoi cyflwyno hyn ar y dyddiad penodedig. Fodd bynnag, yn y pen draw, byddwn yn ddarostyngedig i benderfyniad ar lefel Ewropeaidd am hynny, ac felly bydd yn rhaid inni fod yn barod rhag ofn y caiff ei gyflwyno yng Nghymru. Dyna yw'r gwaith y cyfeiriais ato yn yr ymgynghoriad y mae Hybu Cig Cymru yn bwrw ymlaen ag ef gyda ffermydd penodol, i weld sut y gellid cyflwyno hyn mewn ffordd ymarferol i

Credaf y bydd hynny'n digwydd wrth inni symud at ddull mwy ecogyfeillgar o ffermio. Byddwn yn gweld llai o dir yn cael ei ddefnyddio a llai o fwyd yn cael ei gynhyrchu, felly sut y gwnaiff ddatrys y sefyllfa hon, sef ein bod yn rhoi'r gorau i ddefnyddio tir i gynhyrchu bwyd tra mae'r galw am fwyd yng ngweddill y byd yn cynyddu? Yr ydys wedi rhoi'r gorau i ddefnyddio tir i gynhyrchu bwyd am resymau amgylcheddol, a hynny'n gwbl briodol, ac mae'r tir sydd ar ôl yn mynd yn llai cynhyrchiol oherwydd cost uchel gwrtaitth sy'n seiliedig ar olew. Os yw'r Gweinidog yn awyddus i weld Cymru'n chwarae ei rhan yn fyd-eang heb niweidio gwledydd tlotach, fel gwlad ddatblygedig, gyfoethog, dylai fod yn cynhyrchu cymaint o'i bwyd ei hun ag sy'n bosibl.

Elin Jones: Thank you for acknowledging the importance of this statement on the work that is being done to establish a food and farming strategy for the Welsh Assembly Government. You referred to the review of axis 2 schemes and the need to look in that context at the carbon store in the Welsh uplands and how we can safeguard the 400 million tonnes of carbon stored in the uplands. I can confirm, as we look at reviewing axis 2, that there will be consideration of how those financial schemes and agri-environmental schemes can in future look at safeguarding that carbon store and, possibly, adding to it as well.

In terms of your comments on the future of the sheep sector in Wales, which is a very important sector for us here in Wales, and the uncertainty about funding and the practicality of the system for the electronic tagging of sheep, the view of the Welsh Assembly Government—and of the UK Government—come to that—is that pressure should continue to be brought to bear on the European Union to see whether it would be possible to avoid introducing this on the specified date. However, ultimately, we will be tied to a decision on that at a European level, and therefore we will need to be ready in case it is introduced in Wales. That is the work that I referred to in the consultation that Meat Promotion Wales is undertaking with specific farms, to see how this could be

fffermwyr Cymru, os a phan ddaw'r dydd hwnnw.

Bu ichi gyfeirio at dynnu tir allan o gynhyrchu bwyd, ond nid wyf yn gweld o anghenraid y bydd hynny yn dilyn o'r ymgynghoriad. Yn wir, gall newidiadau yn y farchnad olygu y bydd ffermwyr yn gynyddol yn edrych at gynhyrchu bwyd, yn enwedig os bydd y prisiau yn ddeniadol i wneud hynny. Yr wyf yn cyd-fynd yn llwyr â'ch sylwadau olaf, ei bod yn bwysig ein bod ni yng Nghymru yn parhau i gynhyrchu bwyd er mwyn inni allu bwydo ein pobl ein hunain—ni fyddwn yn cynhyrchu pob math o fwydydd yng Nghymru, ond mae'r pwyslais ar gynhyrchu bwyd o ansawdd da ar gyfer ein pobl ein hunain ac ar gyfer marchnadoedd mawr gerllaw yn un sylweddol yn yr ymgynghoriad a gyhoeddais, ac yr wyf yn falch eich bod hefyd yn cydnabod pwysigrwydd hynny.

3.50 p.m.

Joyce Watson: I welcome the launch of this expansive and optimistic document, identifying the role that farming and food supply has to play not only in providing food, but also in sustaining the natural environment and securing the future of our rural communities. As the Minister has said, the trend for good-quality, local produce represents a fantastic opportunity for farming and food industries in Wales. This consultation will, I am sure, help move that forward, and ensure that these industries are best placed to take full advantage of these opportunities in the long term.

There are already many good examples across Wales of innovative and ambitious producers diversifying into new markets. I know that many of us will have attended First Milk's launch of its newly Welsh-branded cheese last week. I met Ira Harris, who, along with her husband, has developed a hugely successful organic milk enterprise in Pembrokeshire, and whose son Tom was runner-up in the recent organic milk co-operative farmer of the year awards.

introduced in a practical way for Welsh farmers, if and when that day arrives.

You referred to taking land out of food production, but I cannot see that that necessarily arises out of the consultation. In fact, changes in the market could mean that farmers will increasingly look at food production, particularly if the prices for doing so are attractive. I agree entirely with your final comments, when you stated that it is important that we in Wales continue to produce food so that we can feed our own people—we will not be producing all kinds of foods in Wales, but producing high-quality food for our own people and nearby large markets has a significant emphasis in the consultation that I have published, and I am pleased that you also acknowledge the importance of that.

Joyce Watson: Yr wyf yn falch o weld y ddogfen swmpus ac optimistaidd hon yn cael ei lansio. Mae'n nodi'r rôl sydd gan ffermio a chyflenwi bwyd i'w chwarae, nid yn unig o ran darparu bwyd, ond hefyd o ran cynnal yr amgylchedd naturiol a sicrhau dyfodol ein cymunedau gwledig. Fel y mae'r Gweinidog wedi dweud, mae'r duedd hon i ddewis cynnyrch lleol o ansawdd da'n cynnig cyfle gwyh i ddiwydiannau bwyd a ffermio yng Nghymru. Yr wyf yn sicr y bydd yr ymgynghoriad hwn o gymorth yn y cyswllt hwnnw, ac y bydd yn helpu i sicrhau bod y diwydiannau hyn yn y sefyllfa orau i fanteisio'n llawn ar y cyfleoedd hyn yn yr tymor hir.

Mae llawer o enghreifftiau da yn barod ledled Cymru o gynhyrchwyr arloesol ac uchelgeisiol yn arallgyfeirio i farchnadoedd newydd. Gwn fod llawer ohonom yn bresennol pan oedd First Milk yn lansio'i gaws Cymreig newydd yr wythnos diwethaf. Cefais gyfle i gyfarfod ag Ira Harris, sydd, ar y cyd â'i gŵr, wedi datblygu menter llaeth organig hynod lwyddiannus yn sir Benfro, ac sy'n fam i Tom, a ddaeth yn ail yng nghystadleuaeth ffermwr y flwyddyn y fenter gydweithredol sy'n cynhyrchu llaeth organig yn ddiweddar.

Those are just two examples of the many companies emphasising the strength of the Welsh brand, and producers are profiting from tapping into the new markets. With the trend for organic production, for simplifying the links between production and consumption through local markets, and for processing food close to home, we can be confident about the future. Therefore, I welcome the strategy's proposal for supporting local food processing, because domestic food processing is not only important from the perspective of food security and branding, but it also provides valuable jobs throughout Wales. It is therefore important that representatives from these plants make their voices heard over the next 12 weeks, to ensure that issues like health and safety, pay, and rights at work are placed at the centre of our long-term vision of the food and farming industries in Wales.

I note with concern today's statement from Unite to the agricultural wages board, saying that unless pay and conditions improve for agricultural workers, we will be storing up problems for the future. Clearly, sustainable land management is at the heart of many of the strategy's proposals, and already, thanks to successive Labour-led Assembly Governments, around 80 per cent of farmland in Wales is managed under agri-environment agreements.

This document highlights the importance of sustainability in line with our manifesto commitments to promote sustainable farming and to review existing agri-environment schemes.

Elin Jones: I could not agree with you more, Joyce. To go back to your first sentence, you referred to the optimism with regard to this consultation for a strategy, but also to optimism in the industry in general. It is not unqualified optimism, but there is a degree of optimism as the industry sees greater public and political debate on the future of food supply, both in Wales and throughout the world. The farming industry obviously has a role to play in that, and in achieving a fair

Dim ond dwy enghraifft yw'r rhain o'r cwmnïau niferus sy'n pwysleisio cryfder y brand Cymreig, ac mae cynhyrchwyr yn elwa o'r marchnadoedd newydd. O ganlyniad i'r galw am gynhyrchu bwyd organig, symleiddio'r cysylltiadau rhwng yr hyn sy'n cael ei gynhyrchu a'r hyn sy'n cael ei fwyta drwy farchnadoedd lleol, a phrosesu bwyd yn agos at ein cartrefi, gallwn fod yn hyderus ynglŷn â'r dyfodol. Felly, yr wyf yn croesawu cynnig y strategaeth y dylid cefnogi prosesu bwyd yn lleol, gan fod prosesu bwyd yn lleol yn bwysig o safbwynt diogelwch bwyd a brandio, a chan ei fod hefyd yn cynnig swyddi gwerthfawr ledled Cymru. Mae'n bwysig felly i gynrychiolwyr y cwmnïau hyn sicrhau bod eu lleisiau'n cael eu clywed yn ystod y 12 wythnos nesaf, er mwyn sicrhau bod materion fel iechyd a diogelwch, cyflogau, a hawliau yn y gwaith yn ganolog yn ein gweledigaeth hirdymor ar gyfer y diwydiannau bwyd a ffermio yng Nghymru.

Yr wyf yn bryderus ynglŷn â'r datganiad a gyhoeddwyd heddiw gan undeb Unite. Mae'r datganiad yn hysbysu'r bwrdd cyflogau amaethyddol y bydd gennym broblemau mawr yn y dyfodol oni fydd cyflogau ac amodau gwaith gweithwyr amaethyddol yn gwella. Mae'n amlwg bod rheoli tir yn gynaliadwy wrth wraidd llawer o gynigion y strategaeth, ac eisoes, diolch i Lywodraethau Llafur y Cynulliad, mae tua 80 y cant o dir amaethyddol Cymru yn cael ei reoli dan gytundebau amaeth-amgylcheddol.

Mae'r ddogfen hon yn pwysleisio pwysigrwydd cynaliadwyedd yn unol â'n hymrwymiaid yn y maniffesto i hybu ffermio cynaliadwy ac adolygu'r cynlluniau amaeth-amgylcheddol presennol.

Elin Jones: Yr wyf yn cytuno'n llwyr â chi, Joyce. Os caf fynd yn ôl at eich brawddeg gyntaf, cyfeiriasoch at yr optimistiaeth ynglŷn â'r ymgynghoriad hwn ar gyfer strategaeth, ond hefyd at optimistiaeth yn y diwydiant yn gyffredinol. Nid yw'n optimistiaeth ddigymysg, ond mae rhywfaint o optimistiaeth wrth i'r diwydiant weld mwy o drafod cyhoeddus a gwleidyddol ynglŷn â dyfodol cyflenwi bwyd, yng Nghymru a thrwy'r byd. Mae'n amlwg bod gan y

price for its product—especially if it sees that not only is it producing food for us as a country, but it is doing so in the context of the many challenges that we face, particularly in tackling climate change. We have seen that the common agricultural policy, in its legislative proposals on the mid-term health check, recognises that there are new challenges to the CAP and to agriculture throughout the European Union. The primary focus now is on climate change, biodiversity, water management, and renewable energy, and there is much that our farmers, as food producers and land managers, can do for the benefit of the wider community—both as consumers and as people who want to exist in an environment that is healthy and safe.

Thank you for your comments on the potential that there is for our farming and food-producing industries into the future.

Kirsty Williams: It goes without saying that the Welsh Liberal Democrats see a successful farming industry as fundamental to the survival of rural communities and rural ways of life. We acknowledge the fact that Welsh farmers are facing increasing challenges from the global market, against the backdrop of declining incomes and profitability.

While I recognise that it is always good to keep policy under review and to keep channels of communication open between Governments, politicians, the industry and, in this case, the communities, I would just issue a small word of caution. We have had a number of consultations in this area and the Action Towards 2020 task and finish group completed its work and reported to you not so long ago, and I am just concerned that if the Assembly keeps putting out consultation documents in this and other areas, we are in danger of giving our civil servants lots of churning out to do rather than something concrete to do. That is my concern with regard to this statement. I hope that while we continue this dialogue and continue to chuck paper out there for people to respond to, we do not forget the fact that we need to take

diwydiant amaethyddol ran i'w chwarae yn y cyswllt hwnnw, ac yn y gwaith o sicrhau pris teg am ei gynnyrch—yn enwedig os yw'n gweld ei fod yn cynhyrchu bwyd i ni fel gwlad, ac yn gwneud hynny hefyd yng nghyd-destun yr heriau niferus yr ydym yn eu hwynebu, yn enwedig o ran mynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd. Yr ydym wedi gweld bod y polisi amaethyddol cyffredin, yn ei gynigion deddfwriaethol ynglŷn â'r archwiliad iechyd canol tymor, yn cydnabod bod heriau newydd i'r PAC ac i amaethyddiaeth ledled yr Undeb Ewropeaidd. Y prif feysydd y canolbwyntir arnynt yn awr yw newid yn yr hinsawdd, bioamrywiaeth, rheoli dŵr, ac ynni adnewyddadwy, ac mae llawer y gall ein ffermwyr ei wneud, fel cynhyrchwyr bwyd a rheolwyr tir, er budd y gymuned ehangach—fel defnyddwyr ac fel pobl sy'n dymuno byw mewn amgylchedd iach a diogel.

Diolch ichi am eich sylwadau ynglŷn â'r potensial ar gyfer ein diwydiannau ffermio a chynhyrchu bwyd yn y dyfodol.

Kirsty Williams: Nid oes angen dweud bod Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn credu bod diwydiant ffermio llwyddiannus yn hanfodol os yw'n cymunedau gwledig a'r ffordd o fyw mewn ardaloedd gwledig am oroesi. Yr ydym yn cydnabod y ffaith bod y farchnad fyd-eang yn cynnig mwy a mwy o her i ffermwyr Cymru, yng nghyd-desun incwm a phroffidoldeb sy'n lleihau.

Yr wyf yn cydnabod bod adolygu polisiâu a chadw sianelau cyfathrebu ar agor rhwng Llywodraethau, gwleidyddion, y diwydiant ac, yn yr achos hwn, y cymunedau, bob amser yn syniad da, ond byddwn yn rhoi gair bach o rybudd. Yr ydym wedi cael nifer o ymgynoriadau yn y maes hwn, a chwblhaodd grŵp gorchwyl a gorffen Camu Ymlaen at 2020 ei waith a chyflwyno adroddiad i chi yn gymharol ddiweddar, ac yr wyf braidd yn bryderus bod perygl, os bydd y Cynulliad yn dal i gyhoeddi dogfennau ymgynghori yn y maes hwn ac mewn meysydd eraill, y byddwn yn rhoi llawer o waith cynhyrchu i'n gweision sifil ei wneud yn hytrach na thasgau penodol. Dyna fy mhryder ynglŷn â'r datganiad hwn. Yr wyf yn gobeithio, tra byddwn yn parhau â'r ddeialog hon ac yn dal i gyflwyno papurau i

action now to support the farming industry.

bobl ymateb iddynt, na fyddwn yn anghofio bod angen inni weithredu yn awr er mwyn cefnogi'r diwydiant amaethyddol.

Turning to specific points that I have been able to glean from the paper so far, part 4 of the consultation states that farmers must become sensitive to available market information and, where possible, aim for flexibility in producing what the market wants. I would agree that this flexibility is vital as, in many parts of rural Wales, the weather and topography encourages and supports the diversification of farm activities. There are many references to economies of scale to make farms and farming more efficient, and we hope that, in promoting this principle, the benefits of such economies of scale will not outweigh, or become a higher priority for you than, the aims of diversification.

Gan droi at bwyntiau penodol yr wyf wedi gallu eu codi o'r papur hyd yn hyn, mae rhan 4 yn yr ymgynghoriad yn datgan bod yn rhaid i ffermwyr fod yn ymwybodol o'r wybodaeth sydd ar gael am y farchnad, a cheisio bod yn hyblyg, pan fydd hynny'n bosibl, a chynhyrchu'r hyn y mae ar y farchnad ei eisiau. Byddwn yn cytuno bod yr hyblygrwydd hwn yn hanfodol gan fod y tywydd a'r dopograffeg, mewn llawer o ardaloedd gwledig Cymru, yn annog ac yn cefnogi arallgyfeirio gweithgareddau ar ffermydd. Ceir llawer o gyfeiriadau at arbedion maint er mwyn gwneud ffermydd a ffermio'n fwy effeithlon, a gobeithio na fydd manteision arbedion maint o'r fath, wrth ichi hybu'r egwyddor hwn, yn mynd yn drech, neu'n mynd yn fwy o flaenoriaeth i chi, nag amcanion arallgyfeirio.

Do you agree that the dynamic structure of family farms is the life and soul of many rural communities? Given that many family farms struggle to earn enough to support themselves and that local services and rural communities are in decline, on-farm diversification will be crucial in ensuring a sustainable living for many of these families who farm the smaller holdings, and it must be the key to any strategy that the Government is promoting for the future.

A ydych yn cytuno mai strwythur dynamig ffermydd teuluol sy'n cynnal llawer o gymunedau gwledig? Gan fod llawer o ffermydd teuluol yn ei chael yn anodd ennill digon i'w cynnal eu hunain, a chan fod gwasanaethau lleol a chymunedau gwledig yn dirywio, bydd arallgyfeirio ar ffermydd yn hanfodol er mwyn sicrhau bywoliaeth gynaliadwy i lawer o'r teuluoedd hyn sy'n ffermio daliadau bychain. Rhaid i arallgyfeirio fod yn rhan allweddol o unrhyw strategaeth y mae'r Llywodraeth yn ei hybu ar gyfer y dyfodol.

Would you consider putting more emphasis on support for farmers' co-operatives instead of economies of scale in the strategy? We believe that that could help to build working relationships between farmers and retailers, which, in turn, would go a long way to securing guarantees of product supply from producers so that farmers could be assured that there is a market for their produce?

A fyddech yn ystyried rhoi mwy o bwyslais yn y strategaeth ar gefnogi mentrau cydweithredol ffermwyr yn hytrach na gwneud arbedion maint? Credwn y gallai hynny helpu i feithrin perthynas waith rhwng ffermwyr a manwerthwyr, a fyddai, yn ei thro, o gymorth mawr er mwyn cael sicrwydd y bydd cynnyrch yn cael ei gyflenwi gan gynhyrchwyr, fel bod ffermwyr yn gwybod bod marchnad i'w cynnyrch?

We welcome the continued commitment in the document to Farming Connect. The Minister will remember, even in the absence of my colleague Mick Bates, where the idea for that came from. Would you agree with us that that can be developed a step further with

Yr ydym yn croesawu'r ymrwymiad sy'n parhau yn y ddogfen i Gyswllt Ffermio. Bydd y Gweinidog yn cofio, hyd yn oed yn absenoldeb fy nghyd-Aelod, Mick Bates, o ble y daeth y syniad ar gyfer hynny. A fyddech yn cytuno â ni y gellir datblygu

the concept of climate connect, which could offer an opportunity to look at how farmers could help you to reach your Government's goals to reduce Wales's greenhouse gas emissions by 3 per cent a year as well as potentially increasing on-farm profitability?

Part 5 of the consultation looks at sustainable and profitable production. Would you agree with me that quality is the key in Welsh agriculture? We cannot mass-produce on the same scale as other countries can, but what we do have in Wales is the benefit of being able to develop products that are of such a high quality that they are sustainable because of that element of quality. To ensure that that continues to be the case, we need to build on our strengths as store and prime stock producers and, as you said in your opening remarks, we need to consider doing more to promote those strengths abroad and to develop markets closer to home. We strongly support any moves towards better labelling and marketing of locally sourced food in the local economy.

4.00 p.m.

Small abattoirs will be a crucial part of that, and do you share my concerns about the potential for additional costs to fall on this area, via the Meat Hygiene Service? Could you outline whether you believe that you have a role to play in trying to mitigate some of those costs?

I believe that organic farming continues to offer a fantastic opportunity for Wales. Could you outline your thinking about the future of organic farming in Wales?

Could you also give us some timescales and targets with regard to your review of red tape? In this last couple of weeks, we have been dealing with the trials and tribulations of getting an artificial insemination licence. It finally arrived yesterday—to much applause when the postman delivered it through the door—and the AI man also turned up, but it has taken weeks of negotiation to get the licence itself. Now that it has actually arrived, I see that it does not bear much

hynny gam ymhellach gyda'r cysyniad o gyswllt hinsawdd, a allai gynnig cyfle i ystyried sut y gallai ffermwyr eich helpu i gyflawni amcanion eich Llywodraeth o sicrhau gostyngiad o 3 y cant y flwyddyn yn allyriadau nwyon tŷ gwydr Cymru yn ogystal â chynyddu proffidioldeb ar ffermydd o bosibl?

Mae Rhan 5 yn yr ymgynghoriad yn edrych ar gynhyrchu cynaliadwy a phroffidiol. A fydddech yn cytuno â mi mai ansawdd yw'r allwedd i amaethyddiaeth Cymru? Ni allwn gynhyrchu ar yr un raddfa â gwledydd eraill, ond yr hyn sydd gennym yng Nghymru yw'r fantais o allu datblygu cynhyrchion sydd o ansawdd mor arbennig fel eu bod yn gynaliadwy oherwydd yr ansawdd hwnnw. Er mwyn sicrhau bod hynny'n parhau, mae angen inni adeiladu ar ein cryfderau fel cynhyrchwyr stoc tew a stôr ac, fel y dywedasoeh yn eich sylwadau agoriadol, mae angen inni ystyried gwneud mwy i hybu'r cryfderau hynny dramor a datblygu marchnadoedd yn nes adref. Yr ydym yn cefnogi'n gryf unrhyw gynlluniau i labelu a marchnata bwyd lleol yn well yn yr economi leol.

Bydd lladd-dai bach yn rhan hollbwysig o hynny, ac a ydych yn pryderu fel finnau am y posibilrwydd y bydd gan y maes hwn gostau ychwanegol hwn, drwy'r Gwasanaeth Hylendid Cig? A allech amlinellu a ydych yn credu bod gennych rôl i'w chwarae i geisio lliniaru rhai o'r costau hynny?

Credaf fod ffermio organig yn dal i gynnig cyfle anhygoel i Gymru. A allech amlinellu eich syniadau ynghylch dyfodol ffermio organig yng Nghymru?

Yn ogystal a allech roi amserlenni a thargedau inni yng nghyswllt eich adolygiad o fân reolau? Yn ystod y pythefnos diwethaf, yr ydym wedi bod yn delio â hynt a helynt cael trwydded ffrwythloni artiffisial. Cyrhaeddodd o'r diwedd ddoe—bu cryn gymeradwyaeth pan ddaeth drwy'r drws gan y postmon—a daeth y dyn AI hefyd, ond mae wedi cymryd wythnosau o negodi i gael y drwydded ei hun. A hithau bellach wedi cyrraedd o'r diwedd, gwelaf nad oes fawr o

resemblance to the rules. That is just a recent example from a working family farm of how difficult red tape can be. I thank the Minister for her statement.

Elin Jones: To clarify, the ‘Sustainable Farming and Environment: Action Towards 2020’ report that was published in September 2007 was independent of Government, but it has advised me on the content of the consultation that was announced today. The Government in Wales has had a farming strategy in place since 2001, which was operated by previous Assembly Governments. Therefore, I think that it is now opportune for this new Government to have a consultation on the future of food and farming. I hope that this is not just about paper, but about the very practical measures that the Government and others can put into effect in support of food production and farming in Wales.

I concur with you completely about the need to ensure flexibility and the importance of individual farm businesses taking decisions on their own future, based on market opportunities and the public support available to them. My commitment to the family farm structure that we have in Wales is absolute. It is a strength of the farming industry in Wales that it is predominantly small to medium in scale, and that it is based around family farms supporting individual businesses while also supporting the wider rural economy. That is why the One Wales Government has given priority to a new entrants scheme for young farmers. We see that that structure requires support for it to survive into the future. Government has a role to play in supporting that, but, ultimately, these are decisions that individual families must take about their own investment in the future of their family farm.

Collaboration and co-operation have worked well in the context of Welsh agriculture, and they provide a model of development that I think needs to be encouraged. It is not for Government to impose co-operation on farms, but my door is open, and I welcome any ideas that farmers may have on working

debygrwydd rhyngddi a'r rheolau. Dim ond enghraifft ddiweddar gan fferm deuluol sy'n gweithio yw hynny sy'n dangos mor anodd y gall mân reolau fod. Diolch i'r Gweinidog am ei datganiad.

Elin Jones: Er mwyn egluro, yr oedd yr adroddiad ‘Ffermio ac Amgylchedd Cynaliadwy: Camu Ymlaen at 2020’, a gyhoeddwyd ym Medi 2007, yn annibynnol ar y Llywodraeth, ond mae wedi fy nghyngori ar gynnwys yr ymgynghoriad a gyhoeddwyd heddiw. Mae strategaeth ffermio gan y Llywodraeth yng Nghymru ers 2001, ac fe'i gweithredwyd gan Lywodraethau blaenorol y Cynulliad. Felly, credaf ei bod yn briodol erbyn hyn i'r Llywodraeth newydd hon gynnal ymgynghoriad ar ddyfodol bwyd a ffermio. Gobeithiaf nad yw hyn yn ymwneud â phapur yn unig, ond â'r camau ymarferol iawn y gall y Llywodraeth ac eraill eu cymryd i gefnogi cynhyrchu bwyd a ffermio yng Nghymru.

Cytunaf yn llwyr â chi am yr angen i sicrhau hyblygrwydd a phwysigrwydd cael busnesau ffermio unigol i wneud penderfyniadau am eu dyfodol eu hunain, yn seiliedig ar y cyfleoedd sydd yn y farchnad a'r gefnogaeth gyhoeddus sydd ar gael iddynt. Mae gennyf ymrwymiad llwyr i strwythur y fferm deuluol sydd gennym yng Nghymru. Un o gryfderau'r diwydiant amaeth yng Nghymru yw ei fod gan mwyaf yn fach i ganolig o ran maint, a'i fod yn seiliedig ar ffermydd teuluol yn cynnal busnesau unigol gan gynnal yr economi wledig ehangach ar yr un pryd. Dyna pam y mae Llywodraeth Cymru'n Un wedi rhoi blaenoriaeth i gynllun newydd-ddyfodiaid ar gyfer ffermwyr ifanc. Gwelwn fod angen cefnogaeth ar y strwythur hwnnw er mwyn iddo oroesi i'r dyfodol. Mae gan y Llywodraeth ran i'w chwarae o ran cefnogi hynny, ond, yn y pen draw, penderfyniadau yw'r rhain y mae'n rhaid i deuluoedd unigol eu gwneud am eu buddsoddiad eu hunain yn nyfodol eu fferm deuluol.

Mae cydweithio a chydweithredu wedi gweithio'n dda yng nghyd-destun amaethyddiaeth Cymru, ac maent yn cynnig model o ddatblygiad y mae angen ei annog yn fy nhyb i. Nid lle'r Llywodraeth yw gorfodi ffermydd i gydweithredu, ond mae fy nrws yn agored, a chroesawaf unrhyw

collaboratively or co-operatively to market their products. The rural development plan also provides a financial mechanism of support for efforts along that route.

I recognise Mick Bates's particular interest in Farming Connect and the new idea that has been put to me for a climate connect scheme. The new Farming Connect scheme that I will be announcing in the next few weeks will have a particular role to play in encouraging on-farm renewable energy production. That, in itself, is a commitment of the One Wales Government. Farming Connect will be a means of providing support to farmers to develop ideas on using the land and the resources at their disposal to contribute towards the production of renewable energy on-farm.

Finally, on the role of abattoirs in the farming and food-producing industries, we have a predominantly livestock-producing industry in Wales and, if those animals are not killed, they do not become food. Therefore, abattoirs play a key role, and we need to ensure the viability of our pattern of abattoirs in Wales—the large scale and the smaller scale abattoirs, which serve different customers—for the future. That is why I have been involved in discussions with the Meat Hygiene Service on its proposals for changes to costs. I have facilitated meetings between the Meat Hygiene Service, abattoir owners, and my officials to look at the role that the Assembly Government can have in ensuring that any changes do not put our abattoir industry at risk. However, these are predominantly led by UK decisions on charging, but it is important that, as an Assembly Government, we play a role in alleviating any problems that can arise, to ensure the protection of this important aspect of the food-production process.

Alun Ffred Jones: Diolch am y datganiad ac am y cyfle i gyfrannu at y ddatl hon. Bydd rhai ohonoch wedi fy nghlywed yn cyfeirio at lyfr dylanwadol o'r enw *Fast Food Nation*, sy'n dangos beth sydd wedi digwydd i'r diwydiant amaeth yn America o dan

syniadau sydd gan ffermwyr efallai ynghylch cydweithio neu gydweithredu i farchnata'u cynnyrch. Mae'r cynllun datblygu gwledig yn darparu mecanwaith i roi cymorth ariannol i ymdrechion ar hyd y trywydd hwnnw hefyd.

Yr wyf yn cydnabod diddordeb arbennig Mick Bates yng Nghyswllt Ffermio a'r syniad newydd sydd wedi'i gynnig imi ar gyfer cynllun cyswllt hinsawdd. Bydd gan y cynllun Cyswllt Ffermio newydd y byddaf yn ei gyhoeddi yn yr wythnosau nesaf rôl arbennig i'w chwarae o ran annog cynhyrchu ynni adnewyddadwy ar ffermydd. Mae hynny ynddo'i hun yn un o ymrwymadau Llywodraeth Cymru'n Un. Bydd Cyswllt Ffermio'n fodd i roi cymorth i ffermwyr i ddatblygu syniadau ar gyfer defnyddio'r tir a'r adnoddau sydd ganddynt i gyfrannu at gynhyrchu ynni adnewyddadwy ar ffermydd.

Yn olaf, ynglŷn â rôl lladd-dai yn y diwydiant ffermio a'r diwydiant cynhyrchu bwyd, diwydiant cynhyrchu da byw sydd gennym yn bennaf yng Nghymru ac, os na leddir yr anifeiliaid hynny, ni chânt eu troi'n fwyd. Felly, mae gan ladd-dai rôl allweddol, ac mae angen inni sicrhau dichonadwyedd y patrwm sydd gennym o ran lladd-dai yng Nghymru—y lladd-dai mawr a'r rhai llai, sy'n gwasanaethu gwahanol gwsmeriaid—i'r dyfodol. Dyna pam yr wyf wedi cymryd rhan mewn trafodaethau gyda'r Gwasanaeth Hylendid Cig ynghylch ei gynigion ar gyfer newidiadau yn y costau. Yr wyf wedi hwyluso cyfarfodydd rhwng y Gwasanaeth Hylendid Cig, perchenogion lladd-dai a'm swyddogion i edrych ar y rôl y gall Llywodraeth y Cynulliad ei chael i sicrhau na fydd unrhyw newidiadau'n peryglu ein diwydiant lladd-dai. Fodd bynnag, arweinir y rhain yn bennaf gan benderfyniadau'r Deyrnas Unedig ynghylch codi taliadau, ond mae'n bwysig i ni, fel Llywodraeth y Cynulliad, chwarae rôl i leddfu unrhyw broblemau a all godi, i sicrhau bod yr agwedd bwysig hon ar y broses o gynhyrchu bwyd yn cael ei gwarchod.

Alun Ffred Jones: Thank you for the statement and for the opportunity to contribute to this debate. Some of you will have heard me refer to an influential book called *Fast Food Nation*, which shows what has happened to the agricultural industry in

ddylanwad difaol cwmnïau prosesu mawrion, er eu bod wedi gallu cynhyrchu bwyd rhad. Mae llyfr arall, gan Felicity Lawrence o *The Guardian*, ar fin cael ei gyhoeddi, ac yr oedd trafodaeth amdano ddoe, sef *Eat Your Heart Out: Why the Food Business is Bad for the Planet and Your Health*—er nad yw'r teitl yn un bachog iawn. Unwaith eto, mae'r hyn sy'n digwydd yn y byd yn rhoi cyd-destun i'r hyn yr ydych yn ceisio ei wneud yn yr ymgynghoriad hwn.

Y duedd bellach yw i gwmnïau mawrion reoli busnes bwyd y byd, ac nid amaethwyr. Yr ydym yn meddwl bod yr amaethwyr yn cynhyrchu'r bwyd a phawb arall yn ei fwyta, ond nid felly y mae erbyn hyn. Mae'r amaethwyr wedi mynd yn gaeth i ddiwydiant prosesu anferthol, sy'n cael ei gefnogi gan arian y Llywodraeth hyd yn oed, yn America, ac mae'r hyn y mae'r diwydiant yn ei wneud o ran difa rhannau helaeth o'r Amazon er mwyn tyfu cnydau ac ati yn sboreiddiol. Os nad ydym yn newid y patrwm hwnnw, nid oes llawer o ddim y gallwn ei wneud ar lefel leol.

Yr ydym yn sôn llawer yn y Cynulliad am fwyta'n iach a'r angen am gynnyrch lleol, ac mae pawb yn gytûn ar hynny. Fodd bynnag, bob tro y bydd datblygiad newydd mewn tref neu ddinas, un o'r adeiladau cyntaf i gael ei godi yw KFC, Pizza Hut neu McDonald's. Dyna fel y mae hi. Felly, mae'r sialens yr ydych yn ymgymryd â hi yn yr ymgynghoriad hwn yn un eithriadol.

Yr ydych wedi nodi'r angen i ni amrywio ein cynnyrch yng Nghymru, gan ein bod yn or-ddibynnol ar gynhyrchu cig. Mae unrhyw ddiwydiant sy'n or-ddibynnol ar un neu ddau fath o gynnyrch yn agored i gael ei lorio pan mae'r gwyntoedd yn chwythu. Dyna un rheswm pam y dylai'r diwydiant amaeth edrych i gyfeiriadau eraill. Felly, a yw'r ymgynghoriad hwn yn mynd i'r afael â'r agwedd honno?

O ran prosesu, soniodd Kirsty Williams am bwysigrwydd ein lladd-dai bach, ac ategaf hynny. Fodd bynnag, mae clymu'r diwydiant cynhyrchu bwyd yng Nghymru â'n bwytai, ein gwestai a'r diwydiant twristiaeth yn hanfodol i lwyddiant y diwydiant ei hun. Nid yw'r cyswllt hwnnw yn ddigonol; er bod rhai

America under the all-consuming influence of the major processing companies, although they have produced cheap food. Another book, by Felicity Lawrence of *The Guardian*, is about to be published, and there was a discussion on it yesterday, namely *Eat Your Heart Out: Why the Food Business is Bad for the Planet and Your Health*—it is not the catchiest of titles. Once again, what is happening globally puts into context what you are attempting to do in this consultation.

The tendency these days is for the major companies to control the global food industry, rather than the farmers. We tend to think that farmers produce the food and that everyone else eats it, but that is now no longer the case. The farmers have become enslaved to a huge processing industry, which is often supported even by Government funding, in America, and what that industry is doing by destroying vast areas of the Amazon in order to grow crops and so on is sobering. If we do not change that pattern, there is very little that we can do at a local level.

We often talk in the Assembly about healthy eating and the need for local produce, and everyone agrees with that. However, every time there is a new development in a town or a city, one of the first buildings to be erected is a KFC, a Pizza Hut or a McDonald's. That is how it is. Therefore, the challenge that you are undertaking in this consultation is exceptional.

You have noted the need for us to continue to vary our produce in Wales, as we are over dependent on meat production. Any industry that is too dependent on one or two types of products is open to being wiped out when the cross winds blow. That is one reason why the agriculture industry should seek to diversify. Therefore, is this consultation getting to grips with that aspect?

On processing, Kirsty Williams mentioned the importance of our small abattoirs, and I would echo that. However, marrying the food production industry in Wales with our restaurants, hotels and tourism industry is crucial to the success of the industry itself. That link is not enough; although some of our

o'n bwytai gorau yn brolio am eu cynnyrch lleol, yn gyffredinol, os ewch i dafarn neu fwyty cyffredin yn unrhyw dref yng Nghymru, gwelwch nad yw'r cig yr ydych yn ei fwyta yn lleol, na hyd yn oed yn hanner lleol. Hynny yw, mae'n dod, unwaith eto, drwy'r diwydiant prosesu rhyngwladol, sy'n gallu cynhyrchu pethau yn eithriadol o rad, ond nid er budd y cynhyrchwyr.

4.10 p.m.

Er nad yw hyn yn ymwneud â'r diwydiant pysgota, unwaith eto, yr ydym yng Nghymru yn dal llawer o bysgod oddi ar ein glannau, ond mae'r mwyafrif llethol yn cael eu cario i ffwrdd dramor heb gyffwrdd â'r ochrau a heb fod o unrhyw fudd i'n pobl ni. Felly, credaf fod yr her sydd o'ch blaen yn un fawr, ac, fel Kirsty, gobeithiaf mai dyma'r ymgynghoriad olaf ac y byddwn yn cyfeirio at weithredu yn y dyfodol agos, er mwyn mynd i'r afael â rhai o'r sefyllfaoedd anodd sy'n bod yng nghefn gwlad Cymru.

Elin Jones: Mae gweithredu yn digwydd ar hyn o bryd, ac mae'n bwysig cofio hynny. Mae hwnnw'n rhan o'r ymgynghoriad hefyd. Bu ichi sôn am yr angen i amrywio cynnyrch ffermio Cymru fel nad ydym yn or-ddibynnol ar dda byw ac ar gynhyrchu cig coch. Ar ddiwedd 2007, ailgyflwynais y cynllun trosi i ffermio organig, ac, am y tro cyntaf, mae'r cynllun hwnnw yn cydnabod trosi i dyfu llysiau a ffrwythau yn organig yn ogystal â ffermio anifeiliaid. Mae hwnnw'n gam sylweddol ymlaen. Ni fydd pob ffermwr yng Nghymru yn gallu ystyried arallgyfeirio o gynhyrchu cig oen neu gig eidion, ond mae angen inni gynhyrchu amrywiaeth ehangach o fwydydd ar hyd a lled Cymru. Un o ymrwymadau Llywodraeth Cymru'n Un oedd annog y sector cyhoeddus i brynu mwy o fwydydd o Gymru. I wneud hynny, mae angen mwy o ddewis ar ein hysgolion a'n hysbytai na dim ond cig oen neu gig eidion gan ffermwyr Cymru. Mae angen tatws a bresych arnynt yn ogystal. Mae her yno i'r Llywodraeth o ran cynyddu maint y bwydydd y mae'r sector cyhoeddus yn eu prynu gan y diwydiant amaeth yng Nghymru, a her hefyd i'r diwydiant amaeth o ran edrych ar y bwydydd sydd ar gael i'r sector cyhoeddus eu prynu yng Nghymru.

best restaurants boast about their local produce, generally, if you visit an ordinary pub or restaurant in any town in Wales, you find that the meat that you eat is not local, or even semi-local. That is, it comes, once again, through the international processing industry, which can produce things extremely cheaply, but not to the advantage of the producers.

Although this is not related to the fishing industry, again, we in Wales catch a lot of fish from our shores, but the vast majority is transported abroad without even touching the sides and without being of any use to our people. I believe, therefore, that the challenge that you face is a big one and, like Kirsty, I hope that this is the final consultation and that we will be referring to action in the very near future in order to get to grips with some of the difficulties that currently exist in rural Wales.

Elin Jones: Action is taking place at the moment, and it is important that we bear that in mind. That is also part of the consultation. You mentioned the need to vary the products produced on farms in Wales so that we are not overly dependent on livestock and on the production of red meat. At the end of 2007, I re-introduced the organic conversion scheme and, for the first time, that scheme accepts converting to growing fruit and vegetables organically as well as livestock farming. That is a significant step forward. Not every farmer in Wales will be able to consider diversifying from producing lamb and beef, but we need to produce a wider variety of foods throughout Wales. One of the commitments of the One Wales Government was to encourage the public sector to procure more foods from Wales. To do that, our schools and hospitals need a greater choice than just lamb or beef from the farmers of Wales. They also need potatoes and cabbages. There is a challenge there for the Government regarding increasing the amount of food that the public sector buys from the farming industry in Wales, but also a challenge for the agriculture industry to look at what foods are available for the public sector in Wales to buy.

Bu ichi gyfeirio at wasanaethau bwyd, ac at y siopau a'r caffis sy'n gwerthu bwyd ar hyd a lled Cymru. Yr wyf yn cytuno â chi. Yn draddodiadol, mae polisi'r Llywodraeth—a'r drafodaeth—ar gyfeiriad amaethyddiaeth wedi sôn yn benodol am brynu bwyd gan fân-werthwyr mawr a'r sector cyhoeddus, heb edrych yn benodol ar y bwydydd sy'n cael eu gwerthu yn ein caffis niferus ar hyd a lled Cymru. Felly, mae cyfeiriad at yr angen i ehangu a datblygu'r elfen honno o waith yr adran fwyd.

Bydd hefyd angen cydweithio â fy nghyd-Weinidog, Rhodri Glyn, gan edrych ar sut y gallwn ddatblygu'r elfen o dwristiaeth fwyd hyd yn oed yn fwy. Mae'r elfen honno'n apelio at sawl un, ac mae angen inni sicrhau bod Cymru ar y map yn hynny o beth, fel bod pobl yn ein gweld fel gwlad sy'n cynhyrchu bwyd da ac sy'n gwerthu bwyd da mewn bwytai o ansawdd, fel sydd gennym yng Nghymru. Efallai fod angen inni werthu'r elfen honno yn well nag a wnaed gennym yn y gorffennol.

Andrew R.T. Davies: Thank you for your statement this afternoon, Minister, and particularly for the various references made to the challenges that we face as we go forward. It is important that the agricultural industry engages in this consultation process. We are in the middle of the mid-term review process, but the fundamental change that you refer to in this statement will take place come 2013. Given that we have the historical model in Wales, there will undoubtedly be change in 2013 irrespective of whether the budget shrinks. It is the mode of payment that will change. It is important for practical farmers to engage with the Welsh Assembly Government to ensure that an informed view is expressed on this pressing issue.

The one point that I regret about the consultation process highlighted in your statement is that it opens today and ends at the beginning of September.

I have some understanding of how the unions work in their consultations with grass-roots members, and I know that meetings tend to be suspended over the summer months, for reasons of harvesting and so on. It is a shame

You referred to food services and to the shops and cafes that sell food throughout Wales. I agree with you. Traditionally, the Government's policy—and the discussion—on agricultural direction has referred specifically to purchasing foods from large retailers and the public sector, without looking specifically at the food that is being sold in our numerous cafes throughout Wales. There is reference, therefore, to the need to expand and develop that element of the work of the food department.

It will also be necessary to collaborate with my ministerial colleague, Rhodri Glyn, by looking at how we can develop the element of food tourism even further. That element appeals to many people, and we need to ensure that Wales is on the map in this regard, so that people see us as a nation that produces good food and that sells good food in its high-quality restaurants, which we have in Wales. It may be that we need to sell that element better than we have done in the past.

Andrew R.T. Davies: Diolch am eich datganiad y prynhawn yma, Weinidog, ac yn enwedig am yr amryfal gyfeiriadau a wnaethpwyd at yr heriau a wynebwn wrth inni symud ymlaen. Mae'n bwysig i'r diwydiant amaethyddol gymryd rhan yn y broses ymgynghori hon. Yr ydym ar ganol proses yr adolygiad canol tymor, ond bydd y newid sylfaenol y cyfeiriwch ato yn y datganiad hwn yn digwydd yn 2013. O gofio bod y model hanesyddol gennym yng Nghymru, bydd newid yn ddi-os yn 2013, boed crebachu yn y gyllideb ai peidio. Y dull o dalu fydd yn newid. Mae'n bwysig i ffermwyr ymarferol ymgysylltu â Llywodraeth Cynulliad Cymru i sicrhau bod barn wybodus yn cael ei mynegi ar y mater hwn, y mae taer angen rhoi sylw iddo.

Yr unig bwynt sy'n peri gofid imi ynghylch y broses ymgynghori y tynnir sylw ati yn eich datganiad yw ei bod yn agor heddiw ac yn cau ddiwedd mis Medi.

Yr wyf yn deall rhywfaint ynghylch sut y mae'r undebau'n gweithio pan fyddant yn ymgynghori â'u haelodau ar lawr gwlad, a gwn fod cyfarfodydd yn tueddu i gael eu hatal dros fisoedd yr haf, am resymau sy'n

that that they will not have an opportunity to engage with this in October, when the cycle of union meetings restarts for the winter months. I hope that you will give some consideration, Minister, to extending the consultation period to allow the grass-roots response to come through, rather than only the great and the good being consulted. It is important that people at the grass roots engage with this.

You also highlighted the importance of education in your statement. I wholeheartedly agree. We are living in a much more regulated society, and there is an ever pressing need to give the farmers of tomorrow the knowledge and education that they require. The economic climate over the past 10 to 15 years has restricted access to further education in agricultural studies. I am thinking of Pencoed College next door to my constituency, but many land-based colleges have ceased to offer opportunities to farmers' sons and people from outside agriculture to access that agricultural educational model. I am thinking of ordinary and higher national diplomas in agriculture, which used to be readily available at many institutions across Wales. How do you see yourself redressing that imbalance? We are now, hopefully, moving into a more economically beneficial climate in the agricultural world that will offer better career prospects, albeit in the challenging circumstances of rising input costs. We must ensure that, just because the colleges are no longer on people's doorsteps, people will not be put off from accessing higher education in agriculture.

In Wales, we have seen Grampian Country Food Group purchase St Merryn Meat Ltd, a major food processor in south Wales and across Wales, with a plant located just short of Merthyr. As we go forward, trying to add value to products, it is vital that the agriculture industry does not see the processors as the enemy but engages with them, especially with the co-operative model. First Milk gave an excellent presentation last week, sponsored by my colleague Paul Davies, on the way in which the co-operative model in Wales is benefiting dairy farmers

ymwneud â'r cynhaeaf ac yn y blaen. Mae'n drueni na chânt gyfle i ymwneud â hyn ym mis Hydref, pan fydd cylch cyfarfodydd yr undebau'n aildechrau dros fisoedd y gaeaf. Gobeithiaf y gwnewch ystyried ymestyn y cyfnod ymgynghori, Weinidog, i ganiatáu i'r ymateb ar lawr gwlad gael ei gyfleu, yn hytrach nag ymgynghori â'r mawrion yn unig. Mae'n bwysig i bobl ar lawr gwlad ymwneud â hyn.

Tynasoch sylw at bwysigrwydd addysg yn eich datganiad hefyd. Yr wyf yn cytuno'n llwyr. Mae'r gymdeithas yr ydym yn byw ynddi'n llawer mwy rheoledig, ac mae gwir angen rhoi i ffermwyr y dyfodol y wybodaeth a'r addysg y mae arnynt eu hangen. Mae'r hinsawdd economaidd dros y 10 i'r 15 mlynedd diwethaf wedi cyfyngu mynediad at addysg bellach mewn astudiaethau amaethyddol. Meddwl yr wyf am Goleg Pencoed yn ymyl fy etholaeth, ond nid yw llawer o golegau'r tir bellach yn cynnig cyfleoedd i feibion ffermwyr a phobl o'r tu allan i fyd amaeth gael mynediad at y model addysg amaethyddol hwnnw. Meddwl yr wyf am ddiplomâu cenedlaethol cyffredin ac uwch mewn amaethyddiaeth, a arferai fod yn gyffredin iawn mewn llawer o sefydliadau ledled Cymru. Sut yr ydych yn bwriadu mynd ati i unioni'r anghydbwysedd hwnnw? Yr wyf yn gobeithio ein bod bellach yn symud i hinsawdd sy'n fwy manteisiol yn economaidd ym myd amaeth a fydd yn cynnig rhagolygon gwell o ran gyrfaoedd, er y bydd hynny mewn amgylchiadau anodd lle y mae costau mewnbynnau'n codi. Rhaid sicrhau na fydd y ffaith nad yw'r colegau yn agos at gartrefi pobl mwyach yn golygu y bydd pobl yn dewis peidio â dilyn addysg uwch mewn amaethyddiaeth.

Yng Nghymru, gwelsom Grampian Country Food Group yn prynu St Merryn Meat Cyf, prosesydd bwyd mawr yn ne Cymru a ledled Cymru, sydd â ffatri ger Merthyr. Wrth inni fynd rhagom, gan geisio ychwanegu gwerth at gynhyrchion, mae'n hanfodol na fydd y diwydiant amaeth yn gweld y proseswyr yn elyn iddynt ond yn hytrach ei fod yn ymgysylltu â hwy, yn enwedig â'r model cydweithredol. Rhoes First Milk gyflwyniad gwych yr wythnos diwethaf, a noddwyd gan fy nghyd-Aelod Paul Davies, ynglŷn â'r modd y mae'r model cydweithredol yng

and trying to put money back into their pockets. Do you agree that this must be the bedrock of the conclusion of any consultation? If farmers are to get better prices from the marketplace, that should be through collaboration, so that they can stand up to the big players out there—the retailers who are the front-of-house operation from the customer perspective?

Elin Jones: Thank you for those comments and questions. I had not foreseen that I would be asked to extend the consultation process the day after I launched it. However, I understand your point, which I will take up with the farming unions. If the consultation period presents farming unions with a challenge in consultation, I will look at that, because I am keen to engage with more than the usual suspects. The usual suspects from both farming unions were part of the stakeholder group that I chaired on the development of the consultation. However, it is important to have the debate and discussion about the future of the farming industry with farmers throughout Wales, because there are new challenges in the context of the consultation that I am announcing today as well as the future challenges mapped out by the CAP health check.

You mentioned the role of agricultural colleges. As it happens, I was at Glynllifon College last Friday, giving out the prizes to agriculture and forestry students. I will be undertaking a similar role at Llysfasi and Gelli Aur over the next two to three weeks. I was pleased to discuss with the principal of Coleg Meirion-Dwyfor the fact that the college has had more interest than it has had for a long time from young people in agricultural land-based courses. That was evident for me to see near Caernarfon last week.

4.20 p.m.

As you have said, the co-operative model is a particularly strong aspect in Wales. The dairy industry has led on this. I have visited First

Nghymru o fudd i ffermwyr llaeth ac yn ceisio rhoi arian yn ôl yn eu pocedi. A ydych yn cytuno mai dyma yw sylfaen hanfodol casgliad unrhyw ymgynghoriad? Os yw'r ffermwyr am gael prisiau gwell gan y farchnad, dylid gwneud hynny drwy gydweithio, fel y byddant yn gallu herio'r cwmnïau mawr yn y byd sydd ohoni—y manwerthwyr sy'n rhedeg y busnes sydd mewn cysylltiad â'r cyhoedd o safbwynt y cwsmeriaid?

Elin Jones: Diolch am y sylwadau a'r cwestiynau hynny. Nid oeddwn wedi rhagweld y byddai neb yn gofyn imi ymestyn y broses ymgynghori drannoeth wedi imi ei lansio. Fodd bynnag, yr wyf yn deall eich pwynt, a byddaf yn ei drafod gydag undebau'r ffermwyr. Os bydd y cyfnod ymgynghori'n peri trafferth i undebau'r ffermwyr o ran ymgynghori, byddaf yn ystyried hynny, oherwydd yr wyf yn awyddus i ymgysylltu â mwy na'r enwau arferol. Yr oedd yr enwau arferol o'r ddau undeb ffermwyr yn rhan o'r grŵp rhanddeiliaid y bŵm yn ei gadeirio ynglŷn â datblygu'r ymgynghoriad. Fodd bynnag, mae'n bwysig cynnal trafodaeth a dadl ynghylch dyfodol y diwydiant ffermio gyda ffermwyr ar hyd a lled Cymru, oherwydd y mae heriau newydd yng nghyd-destun yr ymgynghoriad yr wyf yn ei gyhoeddi heddiw ynghyd â heriau'r dyfodol a amlinellir gan archwiliad iechyd y PAC.

Soniasoch am rôl y colegau amaethyddol. Fel y mae'n digwydd bod, yr oeddwn yng Ngholeg Glynllifon ddydd Gwener diwethaf, yn rhoi'r gwobrau i fyfyrwyr amaethyddiaeth a choedwigaeth. Byddaf yn ymgymryd â rôl debyg yn Llysfasi a'r Gelli Aur dros y pythefnos neu'r tair wythnos nesaf. Yr oeddwn yn falch o gael trafod gyda phennaeth Coleg Meirion-Dwyfor y ffaith bod mwy o bobl ifanc wedi dangos diddordeb mewn cyrsiau amaethyddol sy'n ymwneud â'r tir nag a wnaethpwyd ers tro byd. Yr oedd hynny'n amlwg imi ger Caernarfon yr wythnos diwethaf.

Fel y dywedasoch, mae'r model cydweithredol yn gryf iawn yng Nghymru. Mae'r diwydiant llaeth wedi bod ar flaen y

Milk and Dairy Farmers of Britain, both of which have new investments in south Wales, and last Friday, I visited Hufenfa De Arfon, which is in the Llywydd's constituency, to hear of the company's plans for the future.

As I said in response to Kirsty Williams, the co-operative model has a particular role to play in the future of food production in Wales. It is not for the Government to impose the co-operative model on farmers, but the Government can have a role to support its development and to provide financial incentives for its development. However, the impetus must come from farmers who wish to work collaboratively and co-operatively, and who see that there is an opportunity for them in the marketplace if they do so. This answers the issue raised by Alun Ffred when he said that one of the big challenges for food production throughout the world, as well as in Wales, is that there are thousands of primary producers and a few very large retailers, which can create an imbalance in the marketplace that does not benefit the primary producers. Therefore, strengthening the role and power of the primary producer in the marketplace is something that we need to consider with farmers, and we need to see how the Government can support that effort.

gad yn hyn o beth. Yr wyf wedi ymweld â First Milk a Dairy Farmers of Britain, sydd ill dau wedi gwneud buddsoddiadau newydd yn ne Cymru, a ddydd Gwener diwethaf, ymwelais â Hufenfa De Arfon, sydd yn etholaeth y Llywydd, i glywed am gynlluniau'r cwmni at y dyfodol.

Fel y dywedais wrth ateb Kirsty Williams, mae i'r model cydweithredol rôl benodol yn nyfodol cynhyrchu bwyd yng Nghymru. Nid lle'r Llywodraeth yw gorfodi'r model cydweithredol ar ffermwyr, ond gall y Llywodraeth chwarae ei rhan drwy gefnogi ei ddatblygiad a chynnig cymhellion ariannol i'w ddatblygu. Fodd bynnag, rhaid i'r ysgogiad ddod o du ffermwyr sy'n dymuno cydweithio a chydweithredu, ac sy'n gweld bod cyfle iddynt yn y farchnad o wneud hynny. Mae hyn yn ateb cwestiwn Alun Ffred a ddywedodd mai un o'r heriau mwyaf sy'n wynebu cynhyrchwyr bwyd ar draws y byd, yn ogystal ag yng Nghymru, yw bod miloedd o gynhyrchwyr cynradd ac ychydig iawn o fanwerthwyr mawr iawn, a gall hynny greu anghydwysedd yn y farchnad nad yw o fantais i'r cynhyrchwyr cynradd. Felly, mae atgyfnerthu rôl a grym y cynhyrchydd cynradd yn fater y mae'n rhaid inni ei ystyried gyda ffermwyr, ac mae angen inni ystyried sut y gall y Llywodraeth gefnogi'r ymdrech honno.

Datganiad am Gymunedau Nesaf Statement on Communities Next

The Deputy Minister for Regeneration (Leighton Andrews): I am pleased to present the Welsh Assembly Government's plans for taking Communities First forward in light of the responses to the recent consultation exercise. It was a successful consultation, with over 180 responses received, many of which were very detailed and substantial. A summary report has been prepared and we will publish the detailed responses on the Assembly Government's website in the summer.

The consultation included responses from a wide range of sources: individuals, local authorities, private businesses, local groups, Communities First partnerships, county voluntary councils, and national and regional

Y Dirprwy Weinidog dros Adfywio (Leighton Andrews): Yr wyf yn falch o gyflwyno cynlluniau Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer mynd â Chymunedau yn Gyntaf rhagddo yng ngoleuni'r ymatebion a gafwyd i'r ymgynghori yn diweddar. Bu'r ymgynghoriad yn llwyddiannus, a chafwyd mwy na 180 o ymatebion, yr oedd llawer ohonynt yn fanwl iawn ac yn sylweddol. Lluniwyd adroddiad cryno a byddwn yn cyhoeddi'r ymatebion manwl ar wefan Llywodraeth y Cynulliad yn yr haf.

Yr oedd yr ymgynghoriad yn cynnwys ymatebion gan amrywiaeth eang o ffynonellau: unigolion, awdurdodau lleol, busnesau preifat, grwpiau lleol, partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf,

third-sector organisations. In addition, three consultation events were held across Wales and attended by over 250 people. Many areas also organised their own events, feeding in collected responses.

The responses to the changes proposed in the consultation document were broadly supportive of the suggested way forward: that Communities First should have a clearer focus on practical regeneration initiatives and on tackling poverty. They welcomed the opportunity to work with partners to address child poverty, to contribute to wider regeneration initiatives, and to improve employability.

Partnerships asked for reassurance and clarification on some key issues. In particular, I want to make it clear that we do not expect Communities First partnerships to tackle these important issues alone, but they have a vital contribution to make alongside others.

In terms of the proposed branding of Communities First, the majority of respondents thought it would be confusing to use Communities First locally and Communities Next at the national level. We had already indicated that we expected the Communities First brand to continue at the local level. I am pleased to announce that the whole programme will continue to be known as Communities First at all levels. New initiatives, such as the new outcomes fund, may be branded Communities First Plus.

We have a responsibility to identify partnerships that are failing and help them to address the causes of problems where this is possible. We will set out a spectrum of potential points of intervention for failing partnerships.

There was broad agreement that we need to identify critical success factors for partnerships. Respondents suggested some additional ones, many of which are sensible. Respondents asked that we acknowledge that

cynghorau gwirfoddol sirol, a mudiadau'r trydydd sector yn genedlaethol ac yn rhanbarthol. Hefyd, cynhaliwyd tri digwyddiad ymgynghori ar draws Cymru a bu mwy na 250 o bobl yn bresennol ynddynt. Trefnodd llawer o ardaloedd eu digwyddiadau eu hunain, gan gyflwyno'r ymatebion a gasglwyd.

Yr oedd yr ymatebion a gafwyd i'r newidiadau a gynigir yn y ddogfen ymgynghori yn gefnogol at ei gilydd i'r ffordd ymlaen sy'n cael ei hawgrymu: sef y dylai Cymunedau yn Gyntaf ganolbwyntio'n gliriach ar fentrau adfywio ymarferol ac ar fynd i'r afael â thlodi. Yr oeddent yn falch o'r cyfle i weithio gyda phartneriaid i roi sylw i dlodi ymhlith plant, cyfrannu at fentrau adfywio ehangach, a gwella cyflogadwyedd.

Gofynnodd y partneriaethau am sicrwydd ac eglurhad ynghylch rhai materion allweddol. Yn benodol, yr wyf am ddatgan yn glir nad ydym yn disgwyl i bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf fynd i'r afael â'r materion pwysig hyn ar eu pennau eu hunain, ond mae ganddynt gyfraniad hanfodol i'w wneud ar y cyd ag eraill.

O ran y brandio arfaethedig ar Gymunedau yn Gyntaf, credai'r rhan fwyaf o'r ymatebwyr y byddai'n ddryslyd defnyddio Cymunedau yn Gyntaf yn lleol a Chymunedau Nesaf yn genedlaethol. Yr oeddem eisoes wedi dweud y byddem yn disgwyl y byddai brand Cymunedau yn Gyntaf yn parhau'n lleol. Yr wyf yn falch o gyhoeddi mai Cymunedau yn Gyntaf a fydd enw'r brand ar bob lefel o hyd. Efallai yr adwaenir mentrau newydd, megis y gronfa canlyniadau newydd, fel Cymunedau yn Gyntaf a Mwy.

Mae cyfrifoldeb arnom weld pa bartneriaethau sy'n methu a'u helpu i roi sylw i achosion y problemau lle y bydd hyn yn bosibl. Byddwn yn amlinellu sbectrwm o bwyntiau ymyrryd posibl ar gyfer partneriaethau sy'n methu.

Cytunwyd yn fras fod angen inni nodi ffactorau llwyddiant allweddol ar gyfer y partneriaethau. Awgrymodd yr ymatebwyr rai ychwanegol, ac mae llawer o'r rheini'n synhwyrol. Gofynnodd yr ymatebwyr inni

it is not only the partnership that contributes to success or failure. For example, the role of service providers is key. We shall reflect on these points and issue revised guidance about the measurement of success.

Respondents agreed that the vision framework—the performance framework for Communities First—was a useful tool. The newly revised framework will be used to help partnerships to set priorities and to identify partners and the actions necessary to tackle those priorities. It will enable partnerships and their partners to plot, by means of their action plans and annual monitoring reports, what their activity is designed to achieve and who needs to be involved.

We will proceed as suggested in the consultation document—*[Interruption.]*

The Presiding Officer: Order. Please continue, Deputy Minister.

Leighton Andrews: We will proceed as suggested in the consultation document with the new theme of tackling child poverty and we will add the topic of income generation to the theme of jobs and business.

As stated in the document, we will establish an outcomes fund to which Communities First partnerships may apply for funding. We want the outcomes fund to have a significant impact on encouraging programme bending by statutory service providers. I anticipate that, over the next three years, the fund will spend not less than £25 million. To qualify for outcomes funding, Communities First partnerships must show that their proposals will help deliver on a key theme of the vision framework. They will also have to demonstrate that they are working in partnership with a relevant service provider and, together, engaging with people in Communities First areas in planning and delivering local services.

gydnabod nad y bartneriaeth yn unig sy'n cyfrannu at lwyddiant neu fethiant. Er enghraifft, mae rôl darparwyr y gwasanaethau'n allweddol. Byddwn yn ystyried y pwyntiau hyn ac yn cyhoeddi canllawiau diwygiedig ynglŷn â mesur llwyddiant.

Cytunai'r ymatebwyr fod y fframwaith gweledigaeth—fframwaith perfformiad Cymunedau yn Gyntaf—yn arf digon hwylus. Caiff y fframwaith diwygiedig ei ddefnyddio i helpu partneriaethau i osod blaenoriaethau a nodi partneriaid a'r camau gweithredu sy'n angenrheidiol i fynd i'r afael â'r blaenoriaethau hynny. Bydd yn galluogi'r partneriaethau a'u partneriaid i gynllunio, drwy gyfrwng eu cynlluniau gweithredu a'u hadroddiadau monitro blynyddol, yr hyn y mae eu gweithgareddau i fod i'w gyflawni a phwy y mae angen iddynt fod yn rhan ohonynt.

Awn rhagom fel yr awgrymir yn y ddogfen ymgynghori—*[Torri ar draws.]*

Y Llywydd: Trefn. Ewch yn eich blaen, Ddirprwy Weinidog.

Leighton Andrews: Awn rhagom fel yr awgrymir yn y ddogfen ymgynghori gyda thema newydd sef mynd i'r afael â thlodi ymhlith plant a byddwn yn ychwanegu mater cynhyrchu incwm at thema swyddi a busnes.

Fel y dywedir yn y ddogfen, byddwn yn sefydlu cronfa canlyniadau y bydd partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn gallu gwneud ceisiadau iddi am gyllid. Yr ydym am i'r gronfa canlyniadau gael effaith sylweddol o ran annog darparwyr gwasanaethau statudol i blygu rhaglenni. Rhagwelaf, dros y tair blynedd nesaf, y bydd y gronfa'n gwario o leiaf £25 miliwn. I fod yn gymwys i gael arian o'r gronfa canlyniadau, bydd yn rhaid i bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf ddangos y bydd eu cynigion yn helpu i gyflawni un o themâu allweddol y fframwaith gweledigaeth. Bydd yn rhaid iddynt ddangos hefyd eu bod yn gweithio mewn partneriaeth â darparwr gwasanaeth perthnasol a'u bod, gyda'i gilydd, yn ymgysylltu â phobl mewn ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf i gynllunio a darparu gwasanaethau lleol.

I will be issuing further details on the outcomes fund in the near future. To start the process, we will go out to tender for some specific demonstration projects, which highlight Communities First Plus priorities to be funded from the fund. Partnerships will also be able to apply to the outcomes fund with project ideas focused on delivering outcomes in line with the community vision framework. Officials are currently having discussions about the best means to establish the outcomes fund as eligible for European funding.

The overall funding of partnerships in the original phase of Communities First developed unevenly. We need to establish more proportionate staffing and funding arrangements, taking population size into account. Some activities have been funded under the Communities First programme that should properly be funded from mainstream sources. That will cease as we move forward. The implication of this is that although the majority of existing posts and activity will continue for at least a further three years, some current funding arrangements will not be renewed after April 2009.

National and regional support arrangements will be streamlined. The Welsh Assembly Government has tendered for new support contracts for partnerships. These will be undertaken on advice teams, information services and training and development. The tender documents state that applications from consortia of Communities First partnerships will be welcome. Existing local projects will each be considered on their merits over the summer and we will continue to support many of them, particularly those that involve the operation of physical facilities, such as community and youth centres. Including the outcomes fund, the effects of these changes will be that a significantly greater proportion of the budget will go to support front-line delivery in Communities First areas.

Finally, I have asked that the role of each of the communities of interest in the programme

Byddaf yn cyhoeddi rhagor o fanylion ynglŷn â'r gronfa canlyniadau yn y dyfodol agos. I ddechrau'r broses, byddwn yn tendro ar gyfer rhai prosiectau arddangos penodol, sy'n amlygu blaenoriaethau Cymunedau yn Gyntaf a Mwy i'w hariannu o'r gronfa. Yn ogystal bydd y partneriaethau'n gallu gwneud ceisiadau i'r gronfa canlyniadau ar gyfer syniadau ynghylch prosiectau a fydd yn canolbwyntio ar gyflawni canlyniadau yn unol â'r fframwaith gweledigaeth gymunedol. Mae'r swyddogion wrthi'n trafod ar hyn o bryd ynglŷn â'r ffordd orau o sefydlu'r gronfa canlyniadau fel un a fydd yn gymwys i gael cyllid Ewropeaidd.

Anghyson fu datblygiad cyllid cyffredinol partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn y cyfnod gwreiddiol. Mae angen inni sefydlu trefniadau staffio a chyllido mwy cymesur, gan ystyried maint y boblogaeth. Mae rhai pethau wedi eu cyllido dan raglen Cymunedau yn Gyntaf y dylid, yn iawn, eu cyllido o ffynonellau'r brif ffrwd. Daw hynny i ben wrth inni fynd rhagom. Yn sgîl hyn, er y bydd y rhan fwyaf o'r swyddi a'r gweithgareddau presennol yn parhau am o leiaf dair blynedd arall, ni chaiff rhai o'r trefniadau cyllido cyfredol eu hadnewyddu ar ôl mis Ebrill 2009.

Caiff y trefniadau cymorth cenedlaethol a rhanbarthol eu symleiddio. Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi tendro ar gyfer contractau cymorth newydd i'r partneriaethau. Caiff y rhain eu rhoi ar waith ar dimau cynghori, gwasanaethau gwybodaeth a hyfforddi a datblygu. Dywedir yn y dogfennau tendro y bydd croeso i geisiadau gan gonsortia o bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf. Caiff y prosiectau lleol presennol eu hystyried yn ôl eu rhinweddau dros yr haf a byddwn yn dal i gynorthwyo llawer ohonynt, yn enwedig y rhai sy'n ymwneud â gweithredu cyfleusterau ffisegol, megis canolfannau cymunedol ac ieuencid. Gan gynnwys y gronfa canlyniadau, yn sgîl y newidiadau hyn bydd cyfran fwy o'r gyllideb yn mynd at gynorthwyo darparu yn y rheng flaen mewn ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf.

Yn olaf, yr wyf wedi gofyn am werthuso rôl pob un o'r cymunedau buddiant yn y rhaglen

be evaluated to agree the best way forward in each case. As we state in the document, we want to see a real translation of power and wealth to people in our poorest communities in particular. I commend these plans.

Mark Isherwood: Thank you, Deputy First Minister. [*Interruption.*] You really are a Deputy First Minister; you need not laugh about it.

We welcome many aspects of this report. As you say, Communities First must have a clearer focus on practical regeneration initiatives, on tackling poverty and on improving employability. Given the confusion that I am sure that we have all encountered over the name Communities Next, I welcome your announcement that the programme will continue to be known as Communities First at all levels. That will remove a lot of confusion and misunderstanding. You state that we have a responsibility to identify partnerships that are struggling to make an impact locally and, clearly, that is welcome and is good practice. As you say, it is not only the partnership that contributes to success or failure; the role of the service providers is also key. We endorse all of that.

You refer to the need for the partnerships to have action plans and annual monitoring reports. How will these be monitored without interference to ensure that they are living documents, subject to review and focused on the outcomes that have been agreed? As you know, in 2006, the interim report on Communities First was published and concern was raised about the training of the directly-employed staff. What progress has been made to ensure their understanding and ownership of these plans and the other initiatives that you are announcing, and how will good practice be shared across the different Communities First areas and between the different Communities First coordinators?

4.30 p.m.

er mwyn cytuno ar y ffordd orau ymlaen ym mhob achos. Fel y dywedir yn y ddogfen, yr ydym am weld grym a chyfoeth yn cael ei trosglwyddo o ddifrif i bobl yn ein cymunedau tlotaf yn arbennig. Yr wyf yn cymeradwyo'r cynlluniau hyn.

Mark Isherwood: Diolch, Ddirprwy Brif Weinidog. [*Torri ar draws.*] Yr ydych yn wir yn Ddirprwy Brif Weinidog; nid oes angen i chi chwerthin yn ei gylch.

Yr ydym yn croesawu llawer o agweddau ar yr adroddiad hwn. Fel y dywedwch, mae'n rhaid i Gymunedau yn Gyntaf ganolbwyntio'n gliriach ar fentrau adfywio ymarferol, ar fynd i'r afael â thlodi ac ar wella cyflogadwyedd. O ystyried y dryswch sydd wedi bod gan bawb, yr wyf yn siŵr, ynghylch yr enw Cymunedau Nesaf, yr wyf yn croesawu eich cyhoeddiad y bydd y rhaglen yn dal i ddwyn yr enw Cymunedau yn Gyntaf ar bob lefel. Bydd hynny'n diddymu llawer iawn o ddryswch a chamddealltwriaeth. Dywedwch fod cyfrifoldeb arnom nodi partneriaethau sy'n ei chael yn anodd cael dylanwad yn lleol, ac yn amlwg, mae hynny'n beth da ac yn arfer da. Fel y dywedwch, nid y bartneriaeth yn unig sy'n cyfrannu at lwyddiant neu fethiant; mae rôl y darparwyr gwasanaethau'n allweddol hefyd. Yr ydym yn cymeradwyo hynny oll.

Yr ydych yn cyfeirio at yr angen i'r partneriaethau lunio cynlluniau gweithredu ac adroddiadau monitro blynyddol. Sut y caiff y rhain eu monitro heb ymyrraeth i sicrhau eu bod yn ddogfennau byw, a fydd yn cael eu hadolygu ac yn canolbwyntio ar y canlyniadau y cytunwyd arnynt? Fel y gwyddoch, yn 2006, cyhoeddwyd yr adroddiad interim ynghylch Cymunedau yn Gyntaf a chodwyd pryderon ynglŷn â hyfforddi'r staff sy'n cael eu cyflogi'n uniongyrchol. Pa gynnydd sydd wedi ei gyflawni i sicrhau eu bod yn deall y cynlluniau hyn a'r mentrau eraill yr ydych yn eu cyhoeddi a'u bod yn berchen arnynt, a sut y caiff arferion da eu rhannu ar draws gwahanol ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf ac ymhlith gwahanol gydgyssylltwyr Cymunedau yn Gyntaf?

You have written to me in response to a question about the original geographical designation of Communities First areas, stating that officials in the Assembly Government's Communities First unit are looking into the miscounting of deprivation indices, which led to qualifying when they should not have and others not qualifying when they should have and to accusations, in some cases, of political gerrymandering. Can you tell us when you will be able to report in more detail on that?

What thought has been given—although this is perhaps a little early—to what will follow Communities Next, perhaps looking at good practice in various areas, involving, for example, registered social landlords and warden resource centres in sustainable community regeneration across the border? As you say, the outcomes fund needs to make a significant impact. You talk about this programme bending with statutory service providers, but how will you ensure that outcomes are being commissioned on a level playing field across the sectors so that, in addition to statutory providers, we can talk about community organisations, social enterprises or other bodies?

I welcome the fact that you are having discussions on the means to establish eligibility for European funding for the outcomes fund. Previously, you stated that match funding was not a feature of the original Communities First programme, but there was concern, as you know, that, of £336 million, only £14 million was match-funded for projects and only £57 million went on projects. Therefore, will you confirm your commitment to using that European fund to stretch resources as far as possible to ensure that additional funding from other sources can be spent additionally rather than being used to match-fund the moneys that come from the outcomes fund pot?

You state that some current funding arrangements will not be reviewed until April 2009, but when will notice be given of where

Yr ydych wedi ysgrifennu ataf i ateb cwestiwn ynglŷn â dynodiad daearyddol gwreiddiol yr ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf, gan ddweud bod swyddogion yn uned Cymunedau yn Gyntaf Llywodraeth y Cynulliad yn ymchwilio i'r camgyfrif ar y mynegeion amddifadedd, a arweiniodd at gymhwyso pryd na ddylent fod wedi gwneud hynny ac at eraill yn methu cymhwyso pryd y dylent fod wedi gwneud ac at gyhuddiadau, mewn rhai achosion, o jerimandro gwleidyddol. A allwch ddweud wrthym pryd y byddwch yn gallu rhoi adroddiad mwy manwl ar hynny?

Pa ystyriaeth sydd wedi cael ei rhoi—er bod hyn efallai ychydig yn gynnar—i'r hyn a fydd yn dilyn Cymunedau Nesaf, gan edrych efallai ar arferion da mewn gwahanol feysydd, gan gynnwys, er enghraifft, landlordiaid cymdeithasol cofrestredig a chanolfannau adnoddau wardeiniaid ym maes adfywio cymunedol cynaliadwy dros y ffin? Fel y dywedwch, mae angen i'r gronfa canlyniadau gael effaith sylweddol. Yr ydych yn siarad am y plygu rhaglenni hwn gyda darparwyr gwasanaethau statudol, ond sut y sicrhewch fod canlyniadau'n cael eu comisiynu'n deg ar draws y sectorau fel y gallwn siarad am fudiadau cymunedol, mentrau cymdeithasol neu gyrff eraill, yn ogystal â darparwyr statudol?

Croesawaf y ffaith eich bod yn cynnal trafodaethau ynghylch sut i sefydlu bod y gronfa canlyniadau'n gymwys i gael arian Ewropeaidd. Yr ydych wedi datgan o'r blaen nad oedd arian cyfatebol yn nodwedd ar y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf wreiddiol, ond yr oedd pryder, fel y gwyddoch, mai dim ond £14 miliwn, allan o £336 miliwn, a oedd yn denu arian cyfatebol ar gyfer prosiectau ac mai dim ond £57 miliwn a wariwyd ar brosiectau. Felly, a wnewch gadarnhau eich ymrwymiad i ddefnyddio'r gronfa Ewropeaidd honno i ymestyn yr adnoddau cyn belled ag sy'n bosibl i sicrhau y gellir gwario arian ychwanegol o ffynonellau eraill yn ychwanegol yn hytrach na'i fod yn cael ei ddefnyddio fel arian i gyfateb i'r arian a ddaw o bot y gronfa canlyniadau?

Dywedwch na fydd rhai trefniadau cyllido cyfredol yn cael eu hadolygu tan fis Ebrill 2009, ond pryd y ceir gwybod ymhle y

the—I will not use the word ‘cuts’—changes will occur so that sufficient planning can be put in place to allow that transition to be as seamless and harmless as possible?

I welcome the fact that, as you said, a significantly greater proportion of the budget will go to support front-line delivery in Communities First areas. As you know, there was a concern that, in stage 1, around 80 per cent of the total budget was, allegedly, spent on administration. Can you tell us what proportion you see as an acceptable goal for that? How much of the total should go to front-line support delivery?

I will conclude by agreeing with much of what you say in your conclusion. We also want to see the empowerment of people in our poorest communities, recognising that there is such a thing as society, but that it is just not the same thing as the state.

Leighton Andrews: I welcome what I think was broadly an endorsement of the direction in which we are travelling and the proposals that we are putting forward. On your specific questions as they occurred, the action plans are very much designed to be community led but to be developed within the context of the vision framework that reflects the Assembly Government’s priorities in the different themes that are set out there, such as education and training, health and wellbeing and so on.

Since the interim evaluation, partnerships have had to develop action plans with SMART targets and, in taking this forward, we are simply developing a practice that partnerships have undertaken over the last couple of years. We are concerned to do more to spread good practice. We have been drawing together examples of good practice across the programme and we will publish those. They will be reinforced through the support arrangements that we are currently tendering for. As I said, our tender documents make it clear that applications from consortia of Communities First partnerships to run those support

bydd—ni ddefnyddiaf y gair ‘toriadau’—y newidiadau’n digwydd fel y gellir sefydlu trefn gynllunio ddigonol i ganiatáu i’r pontio hwnnw fod mor ddi-dor a diddrwg ag sy’n bosibl?

Yr wyf yn croesawu’r ffaith y bydd cyfran fwy o lawer o’r gyllideb, fel y dywedasoeh, yn mynd i gynorthwyo gweithredu ar y rheng flaen mewn ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf. Fel y gwyddoch, yr oedd pryder, yng nghanam 1, fod tua 80 y cant o’r holl gyllideb, yn ôl yr honiadau, wedi cael ei wario ar weinyddu. A allwch ddweud wrthym pa gyfran yr ydych yn ei hystyried yn dderbyniol fel nod o ran hynny? Faint o’r cyfanswm ddylai fynd ar ddarparu cymorth rheng flaen?

Yr wyf am orffen drwy gytuno â llawer o’r hyn a ddywedasoeh wrth ddirwyn i ben. Yr ydym ninnau hefyd am weld pobl yn ein cymunedau tlotaf yn cael eu grymuso, gan gydnabod bod y fath beth â chymdeithas, ond nad yw hynny yr un peth â’r wladwriaeth.

Leighton Andrews: Croesawaf yr hyn a oedd, fe gredaf, yn gefnogaeth gyffredinol i’r cyfeiriad yr ydym yn mynd iddo a’r cynigion yr ydym yn eu cyflwyno. O ran eich cwestiynau penodol fel y’u gofynnwyd, bwriedir i’r cynlluniau gweithredu yn bendant iawn gael eu harwain gan y gymuned ond eu bod yn cael eu datblygu yng nghydestun y fframwaith gweledigaeth sy’n adlewyrchu blaenoriaethau Llywodraeth y Cynulliad yn y gwahanol themâu a amlinellir ynddo, megis addysg a hyfforddiant, iechyd a lles ac yn y blaen.

Ers y gwerthusiad interim, mae partneriaethau wedi gorfod datblygu cynlluniau gweithredu gyda thargedau CAMPUS ac, wrth fwrw ymlaen â hyn, nid ydym ond yn datblygu arfer y mae partneriaethau wedi ymgymryd ag ef dros y ddwy flynedd ddiwethaf. Yr ydym yn awyddus i wneud rhagor i ledaenu arferion da. Yr ydym wedi bod yn casglu enghreifftiau o arferion da ar draws y rhaglen ynghyd a byddwn yn eu cyhoeddi. Caiff y rheini eu hatgyfnerthu drwy’r trefniadau cymorth yr ydym yn tendro ar eu cyfer ar hyn o bryd. Fel y dywedais, mae ein dogfennau tendro yn ei gwneud yn glir y byddai croeso i

arrangements would be welcomed, because I would like to see people passing on their best practice.

On the geographical base of the programme, we have previously revised the programme on the basis of revisions to the index of multiple deprivation. I am not aware of any political gerrymandering and I think that you are the only person to have suggested that. However, when I have more detail from officials, I will have more to say on any areas that have been considered inappropriately in the past, although I am not aware of any at this stage.

The purpose of the outcomes fund is to incentivise service providers—statutory service providers in particular—to do more to ensure that their services are attuned to the needs of some of our poorest communities. The incentive there is that the money will only go near statutory service providers through a bid that is led by a Communities First partnership.

In respect of match funding, I said that not less than £25 million would be spent on the outcomes fund over the next three years, and that is Welsh Assembly Government money; officials are still discussing with the Welsh European Funding Office ways in which the outcomes fund might work alongside European funding. There are still discussions to be concluded on that.

With regard to programmes that will cease from April 2009, it is our intention to give partnerships as much advance notice as possible. I hope that the bulk of those discussions will conclude by the autumn, so that people have a decent level of notice with regard to what is happening.

In terms of the amount of funding in the Communities First programme that is going to the front line, it is currently just over 75 per cent and I hope that we will see a further 10 per cent of the budget going to the front line of Communities First partnerships.

geisiadau gan gonsortia o bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf i redeg y trefniadau cymorth hynny, oherwydd hoffwn weld pobl yn trosglwyddo eu harferion gorau i eraill.

O ran sylfaen ddaearyddol y rhaglen, yr ydym wedi diwygio'r rhaglen cyn hyn ar sail diwygiadau yn y mynegai amddifadedd lluosog. Nid wyf yn ymwybodol o unrhyw jerimandro gwleidyddol a chredaf mai chi yw'r unig un sydd wedi awgrymu hynny. Fodd bynnag, pan fyddaf wedi cael rhagor o fanylion gan y swyddogion, bydd gennyf ragor i'w ddweud am unrhyw ardaloedd sydd wedi cael eu hystyried yn amhriodol yn y gorffennol, er nad wyf yn ymwybodol o ddim un ar hyn o bryd.

Diben y gronfa canlyniadau yw rhoi cymhellion i ddarparwyr gwasanaethau—darparwyr gwasanaethau statudol yn arbennig—i wneud rhagor i sicrhau bod eu gwasanaethau mewn cytgord ag anghenion rhai o'n cymunedau tlotaf. Y cymhelliad yn hynny o beth yw na fydd yr arian yn mynd yn agos at ddarparwyr gwasanaethau statudol ond drwy gais sy'n cael ei arwain gan bartneriaeth Cymunedau yn Gyntaf.

O ran arian cyfatebol, dywedais na fyddai llai na £25 miliwn yn cael ei wario ar y gronfa canlyniadau dros y tair blynedd nesaf, ac arian Llywodraeth Cynulliad Cymru yw hwnnw; mae'r swyddogion yn dal i drafod gyda Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru ym mha ffyrdd y gallai'r gronfa canlyniadau weithio ochr yn ochr ag arian Ewropeaidd. Mae trafodaethau i'w cwblhau o hyd ynglŷn â hynny.

O ran y rhaglenni a fydd yn darfod o fis Ebrill 2009, ein bwriad yw rhoi cymaint o rybudd ymlaen llaw ag sy'n bosibl i'r partneriaethau. Gobeithiaf y bydd y rhan fwyaf o'r trafodaethau hynny'n dod i ben yn yr hydref, fel y gall pobl gael lefel resymol o rybudd o ran yr hyn sy'n digwydd.

O ran faint o arian yn y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf sy'n mynd i'r rheng flaen, ar hyn o bryd mae ychydig dros 75 y cant a gobeithiaf y byddwn yn gweld 10 y cant yn ychwanegol o'r gyllideb yn mynd i reng flaen partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf.

Nerys Evans: Yr ydym yn croesawu'r datganiad fel datblygiad addewid 'Cymru'n Un' i ddatblygu cynllun Cymunedau'n Gyntaf. Mae Plaid yn cytuno'n gryf gyda'r egwyddor o ddatblygu cymuned o lawr gwlad i fyny, sydd yn seiliedig ar anghenion y cymunedau, a bu i ni gefnogi cynllun gwreiddiol Cymunedau'n Gyntaf ar y sail honno.

Hoffwn ichi ymhelaethu ar dri phwnc, a'r cyntaf yw tlodi plant. Mae tlodi plant yn rhan o'r cynllun newydd, ond mae pryder y bydd cynnwys y thema newydd yn peri i'r strategaeth tlodi plant fod yn dameidiog. Sut bydd y Llywodraeth yn medru gweinyddu agenda tlodi plant yn fwy eang, law yn llaw â thema newydd tlodi plant yn ardaloedd Cymunedau Nesaf? Nid ydym am weld pobl mewn un ardal yn derbyn gwybodaeth a chynghor gwahanol i hynny a dderbyniwyd gan bobl mewn ardaloedd eraill o fewn rhaglen Cymunedau Nesaf. Mae'n rhaid cofio bod dros hanner plant Cymru sy'n byw mewn tlodi yn byw y tu allan i ardaloedd Cymunedau'n Gyntaf. Mae'r agenda yn ehangach na'r ardaloedd hynny.

Yn ail, mae'n bwysig bod modd mesur llwyddiant y cynllun ar ddiwedd, ac yn ystod, y cynllun. Mae'n bwysig bod strwythur asesu ynghlwm â'r cynllun. Er enghraifft, yr oedd creu swyddi yn nod ar ddechrau rhaglen Cymunedau'n Gyntaf ond, saith mlynedd yn ddiweddarach, nid oes ffigurau ar gael ynglŷn â'r nifer o swyddi sydd wedi cael eu creu. Hoffwn wybod mwy, felly, ynglŷn â'r broses o ddynodi amcanion a'r ffyrdd o fesur llwyddiant. Mae hynny'n bwysig o ran cael ffydd yn y cam nesaf.

Yn olaf, yr ydym yn croesawu'r ffaith bod thema newydd yr amgylchedd yn cael ei chynnwys yn y fframwaith gweledigaeth. Bydd hynny'n cynnwys materion yn ymwneud â chynaliadwyedd.

Bu i mi ofyn ichi yn ystod cwestiynau ar ddechrau'r mis a oes capasiti yn y cynllun Cymunedau Nesaf i ymestyn cynllun sy'n bodoli eisoes mewn rhai ardaloedd o roi bylbiau golau sy'n arbed ynni i bobl. Gwelais y cynllun hwn ar waith yng Nghiwba, lle yr

Nerys Evans: We welcome this statement as a development of the 'One Wales' pledge to develop the Communities First programme. Plaid strongly agrees with the bottom-up approach to developing communities, which is based on the needs of communities, and we supported the original Communities First scheme on that basis.

I would like you to expand on three issues, and the first is child poverty. Child poverty is part of the new scheme, but there is concern that including the new theme will cause the child poverty strategy to become bitty. How will the Government be able to administer the child poverty agenda more broadly, hand in hand with the new child poverty theme in Communities Next areas? We do not want to see people in one area receiving information and advice that is different to that received by people in other areas in the Communities Next programme. We must bear in mind that over half of Wales's children living in poverty live outside the Communities First areas. The agenda is broader than those areas.

Secondly, it is important that there is a way to measure the scheme's success, at the end of the scheme and during it. It is important that an assessment structure is linked to the scheme. For example, job creation was an aim at the start of the Communities First programme but, seven years later, there are not figures available on the number of jobs that have been created. I would like to know more, therefore, about the process of setting objectives and the ways of measuring success. That is important if we are to have faith in the next stage.

Finally, we welcome the fact that the new theme of the environment is being included in the vision framework. That will include issues to do with sustainability.

I asked you during questions at the start of the month whether there was capacity in the Communities Next scheme to extend a scheme that already exists in some areas whereby people are given energy-saving light bulbs. I saw this scheme working in Cuba,

oedd gweithwyr yn mynd i bob tŷ yn y wlad a newid y bylbiau. Mae hynny wedi cyfrannu'n fawr at arbed ynni yn y wlad. Yr oeddwn yn hapus i glywed eich ateb positif i hynny. A ydych yn fodlon edrych ar gynlluniau cynaliadwy eraill, megis rhandiroedd cydweithredol er budd cymunedau lleol yn arbennig ac er mwyn i bobl ifanc ddysgu am dyfu bwyd yn lleol, yn enwedig yn sgîl y datganiad a wnaed ynghyt gan y Gweinidog dros Faterion Gwledig? Edrychaf ymlaen at glywed eich atebion, a chroesawaf eich datganiad yn fawr.

Leighton Andrews: I will respond in reverse order. The environment is not a new theme; it has been a theme of the Communities First programme's vision framework over recent years. There are many excellent examples of environmental schemes being run by local Communities First partnerships, including allotments. I recall visiting the Fernhill Communities First partnership, where extensive work is going on with regard to allotments, and many people in the community are involved in sustaining those. We would look at fuel poverty initiatives for support. We are keen that, in drawing up demonstration projects for the outcomes fund, we embrace all of the themes within the vision framework. I certainly expect us to look at the whole issue of sustainability.

4.40 p.m.

We are setting down a range of critical success factors and, as I said, respondents to the consultation have suggested other factors that are quite significant and useful. An example is that we might measure partnerships on the number of beneficiaries that move into economic activity or training, and the process will be one for us to agree with the partnerships as they draw up their specific action plan and begin to set specific targets. It may be that they will need some assistance and help from us in doing that.

Many things tend to be claimed about the

where workers went to every house in the country and changed the bulbs. That has contributed greatly to energy saving in the country. I was pleased to hear your positive response to that. Are you willing to look at other sustainability schemes, such as co-operative allotments for the benefit of local communities in particular and so that young people can be taught about growing food locally, particularly in the wake of the Minister for Rural Development's earlier statement? I look forward to hearing your responses, and I greatly welcome your statement.

Leighton Andrews: Yr wyf am ymateb drwy ddechrau gyda'r pwynt olaf a gweithio'n ôl. Nid yw'r amgylchedd yn thema newydd; mae wedi bod yn thema yn fframwaith gweledigaeth rhaglen Cymunedau yn Gyntaf dros y blynyddoedd diwethaf. Mae llawer o enghreifftiau rhagorol o gynlluniau amgylcheddol yn cael eu rhedeg gan bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf lleol, gan gynnwys rhandiroedd. Cofiaf ymweld â phartneriaeth Cymunedau yn Gyntaf Fernhill, lle mae gwaith helaeth ar y gweill ynglŷn â rhandiroedd, ac mae llawer o bobl yn y gymuned yn ymwneud â chynnal y rheini. Byddem yn edrych ar gynlluniau tlodi tanwydd i gael cefnogaeth. Ydym yn awyddus, wrth inni lunio prosiectau arddangos ar gyfer y gronfa canlyniadau, i gynnwys yr holl themâu sydd yn y fframwaith gweledigaeth. Yr wyf yn sicr yn disgwyl inni edrych ar fater cynaliadwyedd yn ei gyfanrwydd.

Yr ydym yn pennu nifer o ffactorau llwyddo tyngedfennol ac, fel y dywedais, mae'r rhai a ymatebodd i'r ymgynghoriad wedi awgrymu ffactorau eraill sy'n bur arwyddocaol a defnyddiol. Enghraifft o hynny yw y gallem fesur partneriaethau o ran nifer y buddiolwyr sy'n camu i weithgarwch economaidd neu hyfforddiant, a bydd y broses yn un i ni gytuno arni gyda'r partneriaethau wrth iddynt lunio'u cynllun gweithredu penodol a dechrau pennu targedau penodol. Efallai y bydd angen rhywfaint o gymorth a help arnynt gennym ni i wneud hynny.

Mae llawer o honiadau'n tueddu i gael eu

beginning of Communities First, during the period of the first Assembly, and we need to be honest and say that, at the beginning, there were ambitious aims for it, but we need to see the whole process in the context of community regeneration in general. I do not think that Communities First was ever envisaged as a way of solving all issues of poverty or the employment challenges in Wales; it was designed to work alongside other programmes.

In respect of child poverty, we are signalling an important shift in the Communities First programme by adding tackling child poverty as a specific theme in the vision framework, which means that we will expect partnerships to address that theme in the work that they do. There are many partnerships of many types already involved in children and young people's projects, and we welcome that, but I hope that this will lead to a sharpening of their responses in those areas.

In overall terms, the work that my colleague, the Minister, is doing on child poverty, as we heard from his recent announcement, has been developed in tandem with work that we have been doing in developing the next phase of Communities First, and there was regular dialogue between us on that process, and I have given evidence to one of the Assembly committees on this area. I do not think that we can expect the Communities First programme to solve the problems of child poverty even within the Communities First partnership areas. It contributes to that, but it needs to work alongside programmes that are run not only by the Assembly Government, but also by the UK Government, through the Department for Work and Pensions, for example.

Peter Black: I broadly welcome the statement, because it is important that we move this programme on and that we focus it better in terms of its outcomes and the way in which communities are developed. I wish to ask you questions on several issues, Deputy Minister, mostly relating to the outcome of

gwneud am ddechreuad Cymunedau yn Gyntaf, yn ystod cyfnod y Cynulliad cyntaf, ac mae angen inni fod yn onest a dweud bod amcanion uchelgeisiol ar ei gyfer ar y dechrau, ond mae angen inni weld yr holl broses yng nghyd-destun adfywio cymunedol yn gyffredinol. Ni chredaf fod Cymunedau yn Gyntaf erioed wedi cael ei ystyried yn ffordd o ddatrys holl broblemau tloedi neu'r heriau o ran cyflogaeth yng Nghymru; fe'i bwriadwyd i weithio ochr yn ochr â rhaglenni eraill.

Yng nghyswllt tloedi plant, yr ydym yn amlygu newid pwysig yn y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf drwy ychwanegu mynd i'r afael â thloedi plant fel thema benodol yn y fframwaith gweledigaeth, sy'n golygu y byddwn yn disgwyl i bartneriaethau roi sylw i'r thema honno yn y gwaith a wnânt. Mae llawer o bartneriaethau o lawer o fathau eisoes yn ymwneud â phrosiectau plant a phobl ifanc, ac yr ydym yn croesawu hynny, ond yr wyf yn gobeithio y bydd hyn yn arwain at finio eu hymatebion yn y meysydd hynny.

Yn gyffredinol, mae'r gwaith y mae fy nghyd-Aelod, y Gweinidog, yn ei wneud ar dlodi plant, fel y clywsom yn sgîl ei gyhoeddiad yn ddiweddar, wedi cael ei ddatblygu law yn llaw â'r gwaith yr ydym wedi bod yn ei wneud wrth ddatblygu cam nesaf Cymunedau yn Gyntaf, ac yr oedd deialog rheolaidd rhyngom ar y broses honno, ac yr wyf wedi rhoi tystiolaeth i un o bwyllgorau'r Cynulliad ar y maes hwn. Ni chredaf y gallwn ddisgwyl i'r rhaglen Cymunedau yn Gyntaf ddatrys problemau tloedi plant hyd yn oed yn yr ardaloedd lle y mae partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf. Mae'n cyfrannu at hynny, ond mae angen iddi weithio ochr yn ochr â rhaglenni sy'n cael eu rhedeg nid yn unig gan Lywodraeth y Cynulliad, ond hefyd gan Lywodraeth y DU, drwy'r Adran Gwaith a Phensiynau, er enghraifft.

Peter Black: Yr wyf yn croesawu'r datganiad at ei gilydd, oherwydd y mae'n bwysig inni symud y rhaglen hon yn ei blaen ac inni roi gwell ffocws iddi o ran ei chanlyniadau a'r ffordd y caiff cymunedau eu datblygu. Hoffwn ofyn cwestiynau ichi ar amryw o faterion, Ddirprwy Weinidog, yn

the consultation that you have reported on as part of the statement.

ymwneud yn bennaf â ffrwyth yr ymgynghoriad yr ydych wedi rhoi adroddiad arno fel rhan o'r datganiad.

The issue of training is important. For example, there are very few qualified community workers around and, although you have stated an intention to move away from the 75 per cent of the budget that is currently spent on staff and to try to move more of that money into the front line, the expectation is that if Communities First is to continue and expand into new communities, there will need to be some staffing element to guide that process and to help communities to develop as part of it. So, what proportion of the budget will be allocated to training, and how will you try to build capacity, not just in the communities but also in terms of the number of people who might be trained up to help develop those communities?

Mae hyfforddiant yn bwysig. Er enghraifft, prin yw'r gweithwyr cymunedol cymwysedig sydd ar gael ac, er eich bod wedi datgan ei bod yn fwriad symud oddi wrth y 75 y cant o'r gyllideb sy'n cael ei wario ar staff ar hyn o bryd a cheisio symud rhagor o'r arian hwnnw i'r rheng flaen, y disgwyl yw, os yw Cymunedau yn Gyntaf i barhau ac i ehangu i gymunedau newydd, y bydd angen rhyw elfen o staffio i arwain y broses honno ac i helpu cymunedau i ddatblygu fel rhan ohoni. Felly, pa gyfran o'r gyllideb a gaiff ei dyrannu i hyfforddiant, a sut byddwch yn ceisio meithrin gallu, nid yn unig yn y cymunedau ond hefyd o ran nifer y bobl a allai gael eu hyfforddi i helpu i ddatblygu'r cymunedau hynny?

I have referred to the fact that you had said that 75 per cent of the funding currently goes into administration costs and that you hope that a further 10 per cent will go to front-line services, but will you give an indication of the period of time over which you would expect that transition to take place, so that we can have an idea of the sort of targets that you are setting for the programme to enable those front-line services to be funded in that way?

Yr wyf wedi cyfeirio at y ffaith eich bod wedi dweud bod 75 y cant o'r cyllid yn mynd ar gostau gweinyddol ar hyn o bryd a'ch bod yn gobeithio y bydd 10 y cant arall yn mynd i wasanaethau rheng flaen, ond a rowch ryw awgrym dros ba gyfnod o amser y byddech yn disgwyl i'r newid hwnnw ddigwydd, fel y gallwn gael syniad o'r math o dargedau yr ydych yn eu gosod i'r rhaglen i alluogi'r gwasanaethau rheng flaen hynny i gael eu cyllido yn y ffordd honno?

One of the questions in the consultation was about the most effective ways to facilitate constructive interaction between Communities First partnerships and the local elected members. I did not hear you make any reference in your statement to the outcome of that particular part of the consultation, so can you give an indication of the types of views that came back on that, and whether you feel that there is a constructive way forward, particularly where the Communities First partnerships are at loggerheads with their elected members, which happens at times? They are also sometimes at loggerheads with their local councils, which is not desirable and, which, hopefully, can be avoided.

Yr oedd a wnelo un o'r cwestiynau yn yr ymgynghoriad â'r ffyrdd mwyaf effeithiol o hwyluso rhyngweithio adeiladol rhwng partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf a'r aelodau etholedig lleol. Ni'ch clywais yn cyfeirio o gwbl yn eich datganiad at ganlyniad y rhan benodol honno o'r ymgynghoriad, felly a rowch ryw syniad ynghylch pa fathau o safbwyntiau a ddaeth yn ôl ar hynny, ac a ydych yn teimlo bod ffordd adeiladol ymlaen, yn enwedig lle y mae'r partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf benben â'u haelodau etholedig, sy'n digwydd weithiau? Maent hefyd benben â'u cynghorau lleol weithiau; nid yw hynny'n ddymunol a gobeithio y gellir ei osgoi.

I am also grateful that you elaborated on the criteria that you will use to assess the success or failure of Communities First partnerships,

Yr wyf hefyd yn ddiolchgar am ichi ymhelaethu ar y meini prawf y byddwch yn eu defnyddio i asesu llwyddiant neu fethiant

and the indicators that you will look for in that regard. Perhaps you could give us a bit more information about the point at which you would consider intervening if a Communities First partnership were having problems. How would you spread good practice where you found that a partnership was being particularly successful, and how would you get other partnerships to build on that success?

I have a few more questions. How do you propose to take forward the engagement of local businesses, which was raised in previous reviews of this programme? It is acknowledged throughout Wales that Communities First partnerships are not always successful in engaging local businesses in their work, and I think that we all accept that it is desirable that they do so, if possible. Will you be offering any advice, assistance, support or guidance to partnerships on how they might do that?

Finally, Deputy First Minister—I mean, Deputy Minister; I had promoted you already—can you confirm that the four imaginative proposals that cover rural areas such as upland Ceredigion and north Flintshire will be retained? They are essentially the only rural Communities First partnerships, and many of the problems that they face, such as those on transport in the areas that they cover, are much greater than those in urban partnerships. What specific guidance and funding options will be available to those partnerships?

Leighton Andrews: I broadly welcome your comments, but I want to make it plain that I do not accept the suggestion that 75 to 80 per cent of the budget goes on administration. It may well be that a large proportion of the budget for Communities First partnerships is spent on staffing, but those staff are playing a significant role in their communities and are facilitating the work of partnerships. I regard the work done by staff working for Communities First partnerships as part of the front-line work, and I would not want to see

partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf, a'r arwyddion y byddwch yn chwilio amdanynt yn hynny o beth. Efallai y gallech roi ychydig mwy o wybodaeth i ni am y pwynt lle y byddech yn ystyried ymyrryd pe bai partneriaeth Cymunedau yn Gyntaf yn cael problemau. Sut y byddech yn lledaenu arferion da lle y cawsoch fod partneriaeth yn arbennig o lwyddiannus, a sut y byddech yn cael gan bartneriaethau eraill adeiladu ar sail y llwyddiant hwnnw?

Mae gennyf ychydig gwestiynau eto. Sut yr ydych yn bwriadu mynd ati i gynnwys busnesau lleol, sy'n fater a godwyd mewn adolygiadau blaenorol o'r rhaglen hon? Derbynnir ledled Cymru nad yw partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn llwyddiannus bob amser o ran cynnwys busnesau lleol yn eu gwaith, a chredaf fod pob un ohonom yn derbyn ei bod yn ddymunol iddynt wneud hynny, os oes modd. A fyddwch yn cynnig unrhyw gyngor, cymorth, cefnogaeth neu ganllawiau i bartneriaethau ynghylch sut y gallent wneud hynny?

Yn olaf, Ddirprwy Brif Weinidog—Dirprwy Weinidog, yr wyf yn ei feddwl; yr oeddwn wedi rhoi dyrchafiad ichi'n barod—a allwch gadarnhau y bydd y pedwar cynnig dyfeisgar sy'n cynnwys ardaloedd gwledig fel ucheldir Ceredigion a gogledd sir y Fflint yn cael eu cadw? Hwyl yw unig bartneriaethau gwledig Cymunedau yn Gyntaf yn y bôn, ac mae llawer o'r problemau y maent yn eu hwynebu, fel y rhai sy'n gysylltiedig â thrafnidiaeth yn yr ardaloedd y maent yn eu cynnwys, yn fwy o lawer na'r rhai mewn partneriaethau trefol. Pa ganllawiau a dewisiadau ariannu penodol a fydd ar gael i'r partneriaethau hynny?

Leighton Andrews: Croesawaf eich sylwadau gan mwyaf, ond dymunaf egluro nad wyf yn derbyn yr awgrym bod rhwng 75 a 80 y cant o'r gyllideb yn cael ei wario ar weinyddu. Mae'n ddigon posibl bod cyfran fawr o'r gyllideb ar gyfer partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn cael ei gwario ar staffio, ond mae'r staff hynny'n chwarae rhan bwysig yn eu cymunedau ac maent yn hwyluso gwaith partneriaethau. Yn fy marn i mae'r gwaith a wneir gan staff sy'n gweithio i bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn

that being talked down in any way, or regarded as simply an administrative role. In many cases, it is an important community development role. Therefore, I do not accept that 75 to 80 per cent of the budget is being spent on administration.

I have been talking about increasing the overall level of the funding from the Welsh Assembly Government to Communities First partnerships, which are on the front line. I hope to see that increase by around 10 per cent, from just over 75 per cent currently.

On the training issue, a number of initiatives are under way. The partnerships have training budgets, and there are now proposals to take forward the development of qualifications among Communities First co-ordinators. It is true that, at the beginning of the programme, there probably were not enough trained community development workers in Wales to facilitate it. We essentially created, almost overnight, a community development workforce of 800 or 900 people across Wales, depending on who you include in that. That was a very significant development. A number of training courses have been developed, and we are looking at developing that further through work with our colleagues in the Department for Children, Education, Lifelong Learning and Skills.

The relationship between Communities First partnerships and local elected Members, and indeed local councillors, can be fraught in some circumstances, and we probably all have examples within our own constituencies of relationships that may not be functioning as we would wish them to be. I am planning to have a discussion with the Welsh Local Government Association on the way forward for the Communities First programme, and I hope that we can address some of those issues. However, there may, on occasion, be a need for mediation. It is clearly the case that there are sometimes clashes at a local level, and sometimes there are issues about how the local authority handles its relationships with partnerships in general. However, it is difficult to generalise about that at present.

rhan o'r gwaith rheng flaen, ac ni fyddwn am weld bychanu hynny sut yn y byd, neu ei ystyried yn rôl weinyddol yn unig. Mewn llawer achos, mae'n rôl bwysig ym maes datblygu cymunedol. Felly, nid wyf yn derbyn bod rhwng 75 a 80 y cant o'r gyllideb yn cael ei wario ar weinyddu.

Yr wyf wedi bod yn sôn am godi lefel gyffredinol y cyllid gan Lywodraeth Cynulliad Cymru i bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf, sydd yn y rheng flaen. Yr wyf yn gobeithio ei weld yn codi tua 10 y cant, o ychydig mwy na 75 y cant ar hyn o bryd.

Ynghylch y mater sy'n ymwneud â hyfforddiant, mae nifer o fentrau ar y gweill. Mae cyllidebau hyfforddiant gan y partneriaethau, ac mae cynigion yn awr i fynd ati i ddatblygu cymwysterau ymysg cydgysylltwyr Cymunedau yn Gyntaf. Mae'n wir, yn ôl pob tebyg, nad oedd digon o weithwyr datblygu cymunedol hyfforddedig yng Nghymru ar ddechrau'r rhaglen i'w hwyluso. Yn y bôn, creasom weithlu datblygu cymunedol, dros nos bron, o 800 neu 900 o bobl ledled Cymru, yn ôl pw y ydych yn ei gynnwys yn hynny. Yr oedd hynny'n ddatblygiad pwysig iawn. Mae nifer o gyrsiau hyfforddi wedi'u datblygu, ac yr ydym yn ystyried datblygu hynny ymhellach drwy waith gyda'n cydweithwyr yn yr Adran Plant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau.

Mae'r berthynas rhwng partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf ac Aelodau etholedig lleol, a chynghorwyr lleol yn wir, yn gallu bod yn un ofidus mewn rhai amgylchiadau, ac mae'n debyg bod gan bob un ohonom enghreifftiau yn ein hetholaethau ein hunain o berthynas nad yw'n gweithio fel y byddem yn dymuno iddi wneud efallai. Yr wyf yn bwriadu cael trafodaeth â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ynghylch y ffordd ymlaen i'r rhaglen Cymunedau yn Gyntaf, ac yr wyf yn gobeithio y gallwn ymdrin â rhai o'r materion hynny. Fodd bynnag, mae'n bosibl, ar adegau, y bydd angen cyfryngu. Mae'n amlwg yn wir bod gwrthdaro weithiau ar lefel leol, ac weithiau mae dadleuon ynghylch sut y mae'r awdurdod lleol yn trafod ei berthynas â phartneriaethau'n gyffredinol. Er hynny, mae'n anodd cyffredinoli am hynny ar hyn o bryd.

In respect of intervening with struggling partnerships, or failing partnerships, as some would call them, a range of measures will be taken in that regard. Some will involve stronger hand-holding, while some may involve more drastic intervention, although not many fall into that category. I will not name them, but there are one or two partnerships that need to be reviewed, and that will be undertaken in due course. On the whole, however, we are talking about a successful programme; we are not talking about a wide range of failing partnerships. I intend to publish more information in due course on what I have called 'the spectrum for intervention with partnerships'.

Ynglŷn ag ymyrryd mewn partneriaethau sydd mewn trafferthion, neu bartneriaethau sy'n methu, fel y byddai rhai'n eu galw, cymerir amryw o gamau mewn cysylltiad â hynny. Bydd rhai'n golygu gafael yn dynnach yn eu llaw, tra gall eraill olygu ymyrraeth fwy llym, er nad oes llawer yn perthyn i'r categori hwnnw. Ni wnaif eu henwi, ond mae un neu ddwy o bartneriaethau y mae angen eu hadolygu, a gwneir hynny yn ei dro. Ar y cyfan, fodd bynnag, yr ydym yn sôn am raglen lwyddiannus; nid ydym yn sôn am nifer fawr o bartneriaethau sy'n methu. Yr wyf yn bwriadu cyhoeddi mwy o wybodaeth gyda hyn am yr hyn yr wyf wedi'i alw'n 'sbectwm ar gyfer ymyrryd â phartneriaethau'.

4.50 p.m.

On good practice, apart from publishing the guide that I referred to earlier, it is important that we encourage rather more dialogue between co-ordinators at the local authority level and across Wales. I am therefore keen for us to see through the contracts that we have advertised for support, the continuation of an annual conference and the other means of communication between partnerships where they can spread good practice.

Ynghylch arferion da, ar wahân i gyhoeddi'r arweiniad y cyfeiriais ato'n gynharach, mae'n bwysig inni gymell ychydig yn fwy o ddeialog rhwng cydgysylltwyr ar lefel yr awdurdod lleol a ledled Cymru. Oherwydd hynny, yr wyf yn awyddus inni gwblhau'r contractau yr ydym wedi'u hysbysebu ar gyfer cymorth, parhau â'r gynhadledd flynyddol a'r dulliau eraill o gyfathrebu rhwng partneriaethau lle y gallant ledaenu arferion da.

You asked about the imaginative proposals for the communities of interest. As I said in the statement, I will have more to say about those in due course. There are a number of different partnerships in that area—you specifically mentioned the rural ones, and I have heard good things about a number of those partnerships, but other work is also being done within those groups, and I want to look at them separately from the more ward-based partnerships, if you like.

Holasoch am y cynigion dyfeisgar ar gyfer y cymunedau buddiant. Fel y dywedais yn y datganiad, bydd gennyf ragor i'w ddweud am y rheini gyda hyn. Mae nifer o wahanol bartneriaethau yn y maes hwnnw—cyfeiriasoch yn benodol at y rhai gwledig, ac yr wyf wedi clywed pethau da am nifer o'r partneriaethau hynny, ond mae gwaith arall yn cael ei wneud hefyd yn y grwpiau hynny, ac yr wyf am edrych arnynt ar wahân i'r partneriaethau sy'n fwy seiliedig ar wardiau, os mynnwch.

Finally, engaging business has been of concern to us, particularly the engagement of the private sector at a partnership level. In the autumn, we approached a number of organisations, including the Prince's Trust and Business in the Community, and held a follow-up meeting with them in January to consider ways in which we could engage the

Yn olaf, mae cynnwys busnesau wedi bod yn destun pryder inni, yn enwedig y sector preifat ar lefel partneriaethau. Yn yr hydref, cysylltasom â nifer o gyrff, gan gynnwys Ymddiriedolaeth y Tywysog a Busnes yn y Gymuned, a chynnal cyfarfod dilynol â hwy ym mis Ionawr i ystyried dulliau y gallem eu defnyddio i gynnwys y sector busnes yn

business sector directly in the Communities First programme. Llywydd, I had better declare an interest in that my wife is chair of Business in the Community in Wales. Business in the Community has already held a couple of meetings at which officials from the Communities Directorate were able to engage directly with business in north and south Wales, looking at ways in which we can encourage the private sector to take a greater interest in future. We expect to work with Business in the Community and others on that as we go along.

Christine Chapman: I welcome the outcomes fund, which will further enhance the ability of community groups to regenerate their areas. It is really good news. However, like other Members, I seek further clarification on the failing partnerships that you mentioned. Many of our Communities First partnerships are strongly supported by volunteers and not just paid officers. I pay tribute to many of those volunteers, as they work tirelessly for Communities First. This is also a long-term programme, because of the endemic problems in our communities. I also seek further clarification of that point and of what other actions you will be taking with regard to these failing partnerships.

I am keen to ensure that those partnerships that may be experiencing difficulties are given as much help as possible to address the difficulties that they face. I appreciate what you said about the support, but, if you have any other ideas, I would be keen to hear them. We need Communities First partnerships because of the underinvestment in, and the endemic neglect of, our poorest communities. I seek your assurance that the Welsh Assembly Government will do everything in its power to assist in this area.

Leighton Andrews: I hope that our approach to partnerships that are struggling will be positive, on the whole, in that we will identify the problems that they are experiencing and the support that can be

uniongyrchol yn rhaglen Cymunedau yn Gyntaf. Lywydd, byddai'n well imi ddatgan buddiant gan fod fy ngwraig yn gadeirydd Busnes yn y Gymuned yng Nghymru. Mae Busnes yn y Gymuned eisoes wedi cynnal dau gyfarfod lle'r oedd swyddogion o'r Gyfarwyddiaeth Gymunedau'n gallu ymwneud yn uniongyrchol â busnesau yn y gogledd a'r de, gan ystyried dulliau y gallwn gymell y sector preifat i ymddiddori'n fwy yn y dyfodol. Yr ydym yn disgwyl gweithio gyda Busnes yn y Gymuned ac eraill ar hynny wrth inni fynd ymlaen.

Christine Chapman: Croesawaf y gronfa canlyniadau, a fydd yn rhoi mwy o allu i grwpiau cymunedol i adfywio eu hardaloedd. Mae'n newydd da iawn. Fodd bynnag, fel Aelodau eraill, yr wyf yn gofyn am eglurhad pellach ynghylch y partneriaethau sy'n methu y cyfeiriasoch atynt. Mae llawer o'n partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn cael cefnogaeth dda gan wirfoddolwyr ac nid swyddogion cyflogedig yn unig. Yr wyf yn talu teyrnged i lawer o'r gwirfoddolwyr hynny, gan eu bod yn gweithio'n ddiflino dros Cymunedau yn Gyntaf. Mae hon yn rhaglen hirdymor hefyd, oherwydd y problemau endemig yn ein cymunedau. Yr wyf yn gofyn am eglurhad pellach hefyd ar y pwynt hwnnw ac ynghylch pa gamau eraill y byddwch yn eu cymryd mewn cysylltiad â'r partneriaethau hyn sy'n methu.

Yr wyf yn awyddus i sicrhau y bydd y partneriaethau hynny sydd efallai'n cael anawsterau yn cael cymaint o gymorth ag sy'n bosibl i ddelio â'r anawsterau y maent yn eu hwynebu. Yr wyf yn deall yr hyn a ddywedasoich am y cymorth, ond, os oes gennych unrhyw syniadau eraill, byddwn yn awyddus i'w clywed. Mae arnom angen partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf oherwydd y tanfuddsoddi yn ein cymunedau tlotaf, ac am iddynt gael eu hesgeuluso'n ddybryd. Yr wyf yn gofyn am sicrwydd gennych y bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn gwneud popeth yn ei gallu i gynorthwyo yn y maes hwn.

Leighton Andrews: Yr wyf yn gobeithio y bydd ein dull o ddelio â phartneriaethau sydd mewn trafferthion yn un cadarnhaol, gan mwyaf, gan y byddwn yn nodi'r problemau y maent yn eu cael a'r cymorth y gellir ei roi.

brought to bear. That is why I intend to publish more detail on the spectrum of intervention in due course.

I fully endorse your comments about the engagement of volunteers in the Communities First programme. Ultimately, the Communities First partnerships are about people in the communities, and not necessarily about the people who are employed in the partnerships, although those people are doing an important and effective job in many areas.

I hope that our approach will, on the whole, be about a range of help from hand-holding to further guidance and more assistance, as well as help where there are issues of dysfunctional relations with local authorities or other service providers. That may require mediation on occasion.

If we do identify partnerships that have failed their communities—and I think that we are talking about probably fewer than a handful—despite receiving hundreds of thousands of pounds' worth of investment from the Assembly Government, action will be taken.

Alun Davies: Like others here this afternoon, I welcome your statement. I think that all of us who represent Communities First areas will have seen the real difference that this investment has made in communities across Wales, particularly in relation to capacity building.

I welcome what you said about the new focus that you intend to place on regeneration initiatives, and the overall anti-poverty programme, as well as the critical success factors of the new arrangements that you are putting in place. Both of those things will make a difference to how we take this policy forward in future. I wish to ask you about the outcomes fund. We have £25 million invested in that fund and you placed great emphasis this afternoon on the role that that can play in the future. Can you expand on your vision for that fund, how you see it improving people's quality of life, and the

Dyna pam yr wyf yn bwriadu cyhoeddi rhagor o fanylion ynghylch y sbectrwm ymyrraeth gyda hyn.

Yr wyf yn llwyr gymeradwyo'ch sylwadau am y rhan y mae gwirfoddolwyr yn ei chwarae yn y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf. Yn y pen draw, mae'r partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn ymwneud â phobl yn y cymunedau, ac nid o reidrwydd y bobl sydd wedi'u cyflogi yn y partneriaethau, er bod y bobl hynny'n gwneud gwaith pwysig ac effeithiol mewn llawer ardal.

Yr wyf yn gobeithio y bydd ein dull o weithredu'n ymwneud, gan mwyaf, â chynnig mathau o gymorth sy'n amrywio o afael mewn llaw i arweiniad pellach a mwy o gymorth, yn ogystal â chymorth lle y mae materion yn codi o ran cysylltiadau camweithredol ag awdurdodau lleol a chyrrff eraill sy'n darparu gwasanaethau. Gall hynny alw am gyfryngu ar brydiau.

Os byddwn yn gweld bod partneriaethau sydd wedi siomi eu cymunedau—ac yr wyf yn meddwl ein bod yn sôn am lai na llond llaw, yn ôl pob tebyg—er eu bod wedi cael gwerth cannoedd o filoedd o bunnau o fuddsoddiad gan Lywodraeth y Cynulliad, cymerir camau.

Alun Davies: Fel eraill sydd yma y prynhawn yma, croesawaf eich datganiad. Credaf y bydd pob un ohonom sy'n cynrychioli ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf wedi gweld y gwir wahaniaeth y mae'r buddsoddi hwn wedi'i wneud mewn cymunedau ledled Cymru, yn enwedig mewn cysylltiad â meithrin gallu.

Croesawaf yr hyn a ddywedasoich am y pwyslais newydd yr ydych yn bwriadu ei roi ar gynlluniau adfywio, a'r rhaglen yn erbyn tloedi yn gyffredinol, yn ogystal â ffactorau llwyddiant critigol y trefniadau newydd yr ydych yn eu rhoi ar waith. Bydd y ddau beth hynny'n gwneud gwahaniaeth o ran sut yr ydym yn hyrwyddo'r polisi hwn yn y dyfodol. Dymunaf eich holi am y gronfa canlyniadau. Yr ydym wedi buddsoddi £25 miliwn yn y gronfa honno a rhoesoich bwyslais mawr y prynhawn yma ar y rhan y gall hynny ei chwarae yn y dyfodol. A allwch ymhelaethu ar eich gweledigaeth ar gyfer y

practical improvements that you wish to see this fund levering into different communities?

Leighton Andrews: The point of having the outcomes fund is, essentially, to try to engage with the difficult issue that many partnerships identified, namely that they are not getting effective buy-in from statutory service providers to resolve some of the regeneration issues facing their communities. While we can try to encourage statutory service providers to support Communities First partnerships in a number of ways—through guidance and other things—it seems to me that one possible route is to ensure that they are incentivised. However, I want that incentivisation to be in the hands of the Communities First partnerships so that they can work on their own action plans, but obviously in line with the objectives that we have for Wales as a whole.

There could be a range of schemes, which is why we will look at some demonstration projects. There could be projects to encourage benefit take-up by working alongside a statutory body, such as Jobcentre Plus or the Department for Work and Pensions, or projects to ensure the better delivery of primary care in a community, and ensuring that an isolated Communities First partnership area has primary care resources on the spot, or a centre that people can visit. There could also be projects to further promote opportunities to get into work or to get training. There is a range of things that we will set out and I hope that, when we come to publish the tenders for demonstration projects, we will be illustrating precisely what those will be. The work on that has already started and I hope that we can give more indications on that over the next month or so.

Huw Lewis: I share Leighton's commitment to this important, innovative lifeline for Welsh communities as it enters its next crucial and exciting phase. I applaud your

gronfa honno, sut yr ydych yn rhagweld y bydd yn gwella ansawdd bywyd pobl, a'r gwelliannau ymarferol yr ydych yn dymuno gweld y gronfa hon yn eu sicrhau mewn gwahanol gymunedau?

Leighton Andrews: Diben y gronfa canlyniadau, yn y bôn, yw ceisio mynd i'r afael â'r mater anodd a nododd llawer o bartneriaethau, sef nad ydynt yn cael cyfraniad effeithiol gan gyrff sy'n darparu gwasanaethau statudol i ddatrys rhai o'r problemau o ran adfywio sy'n wynebu eu cymunedau. Er y gallwn geisio cymell cyrff sy'n darparu gwasanaethau statudol i gefnogi partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf mewn nifer o ffyrdd—drwy ganllawiau a phethau eraill—mae'n ymddangos i mi mai un dull posibl o wneud hynny yw sicrhau eu bod yn cael cymhelliant. Fodd bynnag, yr wyf am i'r cymhelliant fod yn nwylo'r partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf fel y gallant weithio ar eu cynlluniau gweithredu eu hunain, ond yn unol, wrth gwrs, â'r amcanion sydd gennym ar gyfer Cymru gyfan.

Gellid cael amryw o gynlluniau, a dyna pam y byddwn yn ystyried rhai prosiectau arddangos. Gellid cael prosiectau i hybu'r nifer sy'n derbyn budd-daliadau drwy weithio ochr yn ochr â chorff statudol, megis Canolfan Byd Gwaith neu'r Adran Gwaith a Phensiynau, neu brosiectau i sicrhau bod gofal sylfaenol yn cael ei ddarparu'n well mewn cymuned, a sicrhau bod ardal ddiarffordd sydd â phartneriaeth Cymunedau yn Gyntaf yn cael adnoddau gofal sylfaenol yn y fan a'r lle, neu ganolfan y gall pobl ymweld â hi. Gellid cael prosiectau hefyd sy'n cymryd camau pellach i hyrwyddo cyfleoedd i gael gwaith neu hyfforddiant. Mae amryw o bethau y byddwn yn eu hamlinellu ac yr wyf yn gobeithio, pan ddaw'n bryd inni gyhoeddi'r tendrau ar gyfer prosiectau arddangos, y byddwn yn dangos beth yn union fydd y rheini. Mae'r gwaith ar hynny wedi dechrau eisoes ac yr wyf yn gobeithio y gallwn wneud mwy o sylwadau am hynny yn ystod y mis nesaf.

Huw Lewis: Fel Leighton, yr wyf finnau wedi ymrwymo i'r cynllun pwysig ac arloesol hwn sy'n cynnig achubiaeth i gymunedau yng Nghymru ac yntau ar

inclusion of child poverty as a criterion for partnerships' consideration. I must admit to being mystified by Plaid Cymru's attitude towards the inclusion of that criterion. I cannot divine from that anything other than that Plaid Cymru must have a patchy understanding of the Communities First philosophy, the Assembly Government's policy on child poverty, and where the two meet. I cannot conclude anything other than that it has been misunderstood by Plaid Cymru.

You will know of the tremendous achievements that have been made possible through the Communities First programme in my constituency. Although I hesitate to single out individual partnerships, it could be said that the Aberfan, Merthyr Vale and New Tredegar partnerships have shown particular innovation. I know that people who are involved locally are keen to see the evolution of the programme so that they can continue to deliver for their communities.

Your statement was very comprehensive and, therefore, I have only one issue to raise—beyond extending my support to Communities Next—which relates to credit unions. The work of the credit unions can still be misunderstood and undervalued in Wales. Although I welcome Welsh Labour's commitment to locate a credit union within reach of all secondary schools in Wales, I want us to go much further than that. Do you agree that we need to do more to develop relationships between Communities First partnerships and credit unions, so that they work hand in glove across Wales, to the extent where capacity being built up by the credit unions could be used for future regeneration schemes across the country?

5.00 p.m.

Leighton Andrews: I will start, Huw, by commending the work that you did on the previous review of Communities First during the last Assembly. I welcome what you say on child poverty, and we look forward to the work that will be done under your

drothwy ei gyfnod nesaf, sy'n un cyffrous ac allweddol. Yr wyf yn cymeradwyo'r ffaith eich bod yn cynnwys tlodi plant fel maen prawf i'w ystyried gan bartneriaethau. Rhaid imi gyfaddef na allaf ddeall agwedd Plaid Cymru at gynnwys y maen prawf o gwbl. Y cwbl y gallaf ei gasglu yn sgîl hynny yw bod dealltwriaeth Plaid Cymru o athroniaeth Cymunedau yn Gyntaf, polisi Llywodraeth y Cynulliad ar dlodi plant, a'r cysylltiad rhwng y ddau, yn sicr o fod yn anghyflawn. Yr unig gasgliad y gallaf ddod iddo yw bod Plaid Cymru wedi'i gamddeall.

Byddwch yn gwybod am y cyflawniadau aruthrol sydd wedi'u gwireddu drwy'r rhaglen Cymunedau yn Gyntaf yn fy etholaeth i. Er fy mod yn petruso rhag enwi partneriaethau penodol, gellid dweud bod partneriaethau Aber-fan, Ynysowen a Thredegar Newydd wedi bod yn arbennig o arloesol. Gwn fod pobl sy'n ymwneud â hyn yn lleol yn awyddus i weld y rhaglen yn datblygu fel y gallant ddal i gyflawni dros eu cymunedau.

Yr oedd eich datganiad yn gynhwysfawr iawn ac, o'r herwydd, nid oes gennyf ond un mater i'w godi—heblaw cynnig fy nghefnogaeth i Cymunedau Nesaf—ac mae hwnnw'n ymwneud ag undebau credyd. Mae'n bosibl o hyd fod gwaith yr undebau credyd yn cael ei gamddeall a'i danbrizio yng Nghymru. Er fy mod yn croesawu ymrwymiad Llafur Cymru i leoli undeb credyd o fewn cyrraedd i bob ysgol uwchradd yng Nghymru, yr wyf am inni fynd yn bellach o lawer na hynny. A ydych yn derbyn bod angen inni wneud mwy i ddatblygu perthynas rhwng partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf ac undebau credyd, fel eu bod yn cydweithio fel un ar draws Cymru, i'r graddau lle y gellid defnyddio'r gallu sy'n cael ei feithrin gan yr undebau credyd ar gyfer cynlluniau adfywio ledled y wlad yn y dyfodol?

Leighton Andrews: Dechreuaf, Huw, drwy gymeradwyo'r gwaith a wnaethoch ar yr adolygiad blaenorol o Gymunedau yn Gyntaf yn ystod y Cynulliad diwethaf. Yr wyf yn croesawu'r hyn a ddywedwch am dlodi plant, ac edrychwn ymlaen at y gwaith a wneir dan

chairmanship of the expert group in due course.

On the credit union movement, I hope that Communities First partnerships will see that as a further opportunity to take forward practical initiatives in their communities to develop credit union activities. I have seen good examples. For example, I visited Bridgend Lifesavers at Sarn, which I believe will be familiar to Carwyn Jones, although I visited it with Janice Gregory, the Assembly Member for Ogmores. There was a close interaction between what was going on in Communities First and what was going on in that credit union. We need to use that good practice and ensure that others are learning from it. I think that we all know that many Communities First partnerships cover areas where we have in the past seen the development of the kind of credit arrangements—credit sharks, to put it bluntly—that we would want to discourage in those communities. The operation of credit unions in those partnerships is an important development for the future.

Jeff Cuthbert: Thank you for your statement, Deputy Minister, which I welcome as further evidence of the Welsh Assembly Government's commitment to regenerating our most deprived communities and estates. As you know, several Communities First wards and sub-wards are located in my constituency. Over the last few years, these areas have benefited from a programme of long-term and sustained investment, aimed at delivering real improvements. After the economic difficulties and social deprivation caused by the years of systematic neglect between 1979 and 1997, we are now able to look forward to a brighter future under these initiatives. I have no doubt that we will build on the successes of Communities First, but also learn from its difficulties, as we look to provide areas in my constituency, such as Bargoed, Craig-y-Rhacca, and Penyrheol, with the tools to uplift their aspirations and achievements. You kindly visited Craig-y-Rhacca recently, where several environmental projects have been carried out most successfully, which have significantly

eich cadeiryddiaeth ar y grŵp arbenigol gyda hyn.

Ynglŷn â'r mudiad undebau credyd, gobeithiaf y bydd partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn gweld hynny fel cyfle pellach i fwrw ymlaen â mentrau ymarferol yn eu cymunedau i ddatblygu gweithgareddau undebau credyd. Yr wyf wedi gweld enghreifftiau da. Er enghraifft, ymwelais â Lifesavers Pen-y-bont ar Ogwr yn Sarn, a fydd yn gyfarwydd, fe gredaf, i Carwyn Jones, er mai gyda Janice Gregory, yr Aelod Cynulliad dros Ogwr, yr ymwelais i ag ef. Yr oedd rhyngweithio agos rhwng yr hyn a oedd yn digwydd yn Cymunedau yn Gyntaf a'r hyn a oedd yn digwydd yn yr undeb credyd hwnnw. Mae angen inni ddefnyddio'r arfer da hwnnw a sicrhau bod eraill yn dysgu oddi wrtho. Credaf ein bod i gyd yn gwybod bod llawer o bartneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn gweithio mewn meysydd lle'r ydym yn y gorffennol wedi gweld datblygu'r math o drefniadau credyd—rheibwyr credyd, a siarad yn blaen—y byddem yn awyddus i beidio â'u hannog yn y cymunedau hynny. Mae gweithredu undebau credyd yn y partneriaethau hynny'n ddatblygiad pwysig i'r dyfodol.

Jeff Cuthbert: Diolch am eich datganiad, Ddirprwy Weinidog, a groesawaf fel tystiolaeth bellach o ymrwymiad Llywodraeth Cynulliad Cymru i adfywio ein cymunedau a'n hystadau mwyaf difreintiedig. Fel y gwyddoch, mae amryw o wardiau ac is-wardiau Cymunedau yn Gyntaf wedi'u lleoli yn fy etholaeth. Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae'r ardaloedd hyn wedi elwa o raglen o fuddsoddi hirdymor a pharhaus, gyda'r nod o sicrhau gwelliannau go iawn. Ar ôl yr anawsterau economaidd a'r amddifadedd cymdeithasol a achoswyd gan y blynyddoedd o esgeuluso systemataidd rhwng 1979 a 1997, erbyn hyn gallwn edrych ymlaen at ddyfodol mwy disglair dan y mentrau hyn. Nid oes gennyf ddim amheuaeth na fyddwn yn adeiladu ar lwyddiannau Cymunedau yn Gyntaf, a dysgu yn sgîl ei drafferthion hefyd, wrth inni geisio arfogi ardaloedd yn fy etholaeth, megis Bargoed, Craigrhaca a Phenyrheol, i godi eu dyheadau a'u cyflawniadau. Buoch mor garedig ag ymweld â Chraigrhaca yn ddiweddar, lle y mae amryw o brosiectau

improved the layout and appearance of that estate.

Therefore, I welcome the launch of an outcomes fund in the new programme, which will focus funding on the front-line delivery of Communities First objectives, in partnership with other key providers, such as businesses and further education colleges. I hope that this will encourage shared funding and the joined-up delivery of projects. Demonstrating partnership working with service providers will be crucial in supporting a value-for-money agenda in the new programme. On that note, I would be grateful if you could assure me that all sources of available funding, including European structural funds, which I note was mentioned in your statement, will be used to full effect to ensure the joined-up, front-line delivery of locally tailored regeneration initiatives, so that deprived communities, such as those in my constituency, can enjoy the benefits that Communities First will no doubt continue to bring.

Leighton Andrews: The visit to Craig-y-Rhacca was interesting, not only in respect of the environmental projects and the obvious improvements that had taken place there, but also in respect of the engagement of other services around the community facilities, such as the police, the surgery, and the strong engagement with a local employer. A whole variety of schemes is underway there.

As we are developing not only the Communities First programme, but our approach to regeneration overall, one thing that we are trying to do is to see better co-operation between what we are doing on the community regeneration side, and what we are doing as an Assembly Government on the economic regeneration side, to ensure more joined-up delivery locally. Clearly, there is a role for structural funds in that work; there is also a role for programme bending from other budgets, which is precisely what we are talking about through the outcomes fund. We will rely on the support of our ministerial colleagues to ensure that the health service, education, and other services also contribute to the improvement of the lives of people in the Communities First partnership areas.

amgylcheddol wedi cael eu cyflawni yn dra llwyddiannus, a hynny wedi gwella cynllun a gwedd yr ystâd honno'n sylweddol.

Felly, croesawaf lansio cronfa canlyniadau yn y rhaglen newydd, a fydd yn canolbwyntio cyllid ar gyflawni amcanion Cymunedau yn Gyntaf yn y rheng flaen, mewn partneriaeth â darparwyr allweddol eraill, megis busnesau a cholegau addysg bellach. Gobeithiaf y bydd hyn yn annog rhannu cyllid a chyflawni prosiectau mewn modd cydlynus. Bydd dangos y gallu i weithio mewn partneriaeth gyda darparwyr gwasanaethau yn allweddol i gynnal agenda gwerth am arian yn y rhaglen newydd. Ar y nodyn hwnnw, byddwn yn ddiolchgar pe gallech roi sicrwydd imi y caiff pob ffynhonnell o arian sydd ar gael, gan gynnwys cronfeydd strwythurol Ewrop, a grybwyllwyd yn eich datganiad, yr wyf yn sylwi, eu defnyddio hyd yr eithaf i sicrhau y bydd mentrau adfywio sydd wedi'u teilwra'n lleol yn cael eu cyflwyno'n gydlynus yn y rheng flaen, fel y gall cymunedau difreintiedig, fel y rhai yn fy etholaeth i, fwynhau'r manteision y bydd Cymunedau yn Gyntaf yn ddi-os yn parhau i'w cynnig.

Leighton Andrews: Yr oedd yr ymweliad â Chraigydhaca'n ddiddorol, nid yn unig oherwydd y prosiectau amgylcheddol a'r gwelliannau amlwg a oedd wedi digwydd yno, ond hefyd oherwydd perthynas gwasanaethau eraill â'r cyfleusterau cymunedol, megis yr heddlu, y feddygfa, a'r berthynas gref â chyflogwr lleol. Mae cryn dipyn o gynlluniau ar waith yno.

Gan ein bod yn datblygu nid yn unig y rhaglen Cymunedau yn Gyntaf, ond ein hymagwedd at adfywio'n gyffredinol, un peth yr ydym yn ceisio'i wneud yw gweld gwell cydweithrediad rhwng yr hyn yr ydym yn ei wneud ar yr ochr adfywio cymunedol, a'r hyn yr ydym yn ei wneud fel Llywodraeth y Cynulliad ar yr ochr adfywio economaidd, i sicrhau bod cyflawni'n fwy cydlynus yn digwydd yn lleol. Yn amlwg, mae rôl i gronfeydd strwythurol yn y gwaith hwnnw; mae rôl hefyd i blygu rhaglenni o gyllidebau eraill, sef yr union beth yr ydym yn sôn amdano drwy'r gronfa canlyniadau. Byddwn yn dibynnu ar gefnogaeth ein cyd-Weinidogion i sicrhau bod y gwasanaeth iechyd, addysg, a gwasanaethau eraill hwythau'n cyfrannu at wella bywydau pobl

yn yr ardaloedd lle y mae partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf.

**Cymeradwyo Cynnig Cydsyniad Deddfwriaethol mewn Perthynas â'r Mesur
Addysg a Sgiliau o dan Reol Sefydlog Rhif 26
Approval of an Education and Skills Bill Legislative Consent Motion under
Standing Order No. 26**

The Presiding Officer: I have selected amendment 1 in the name of William Graham.

Y Llywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliant 1 yn enw William Graham.

The Deputy Minister for Skills (John Griffiths): I propose that

Y Dirprwy Weinidog dros Sgiliau (John Griffiths): Cynigiau fod

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 26.4, agrees that the provisions of the Education and Skills Bill, relating to school admissions, in so far as these provisions fall within the legislative competence of the National Assembly for Wales, should be considered by the UK Parliament. (NDM3958)

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 26.4, yn cytuno y dylai Senedd y DU ystyried darpariaethau'r Mesur Addysg a Sgiliau, o ran derbyniadau i ysgolion, i'r graddau y mae'r darpariaethau hyn yn dod o fewn cymhwysedd deddfwriaethol Cynulliad Cenedlaethol Cymru. (NDM3958)

I am pleased to propose this historic first legislative consent motion. It was tabled on 10 June 2008 by the Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills under Standing Order No. 26.4 of the Standing Orders of the National Assembly for Wales. The motion was accompanied by a memorandum, laid under Standing Order No. 26.2. Standing Order No. 26 prescribes that a legislative consent motion needs to be tabled and a legislative consent memorandum needs to be laid with the National Assembly for Wales if a UK parliamentary Bill makes provision in relation to Wales that falls within the legislative competence of the Assembly.

Yr wyf yn falch o gynnig y cynnig cydsyniad deddfwriaethol cyntaf hanesyddol hwn. Fe'i cyflwynwyd ar 10 Mehefin 2008 gan y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau dan Reol Sefydlog Rhif 26.4 Rheolau Sefydlog Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Gyda'r cynnig daeth memorandwm, a osodwyd dan Reol Sefydlog Rhif 26.2. Dywed Rheol Sefydlog Rhif 26 fod angen cyflwyno cynnig cydsyniad deddfwriaethol a bod angen gosod memorandwm cydsyniad deddfwriaethol gyda Chynulliad Cenedlaethol Cymru os yw Mesur seneddol y Deyrnas Unedig yn gwneud darpariaeth mewn perthynas â Chymru sydd o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.

The UK Education and Skills Bill was introduced on 28 November 2007. Amendments in relation to school admissions in clause 134 were made on 29 February 2008 and 13 May 2008. These amendments are considered to fall within the legislative competence of the Assembly and, therefore, the motion seeks Assembly approval of their inclusion in the Bill. As stated in the memorandum, the Bill primarily relates to education in England, but these amendments make provision for a relatively minor change

Cyflwynwyd Mesur Addysg a Sgiliau y Deyrnas Unedig ar 28 Tachwedd 2007. Gwnaethpwyd gwelliannau mewn perthynas â derbyn i ysgolion yng nghymal 134 ar 29 Chwefror 2008 ac 13 Mai 2008. Ystyrir bod y gwelliannau hyn o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad ac, felly, mae'r cynnig yn ceisio cymeradwyaeth y Cynulliad i'w cynnwys yn y Mesur. Fel y dywedir yn y memorandwm, mae a wnelo'r Mesur yn bennaf ag addysg yn Lloegr, ond mae'r gwelliannau hyn yn gwneud darpariaeth ar

to the admissions arrangements to sixth forms in England and Wales. The Bill also restates the law for school admissions in relation to Wales by amending the relevant sections of the School Standards and Framework Act 1998 so that they will be Wales-only provisions. In respect of sixth-form admissions, currently, parents may express a preference for a particular school for their child. The Bill will allow the young person, as well as the parent, to have the right to express a preference and to have a consequent right of appeal if refused a sixth-form place. The Welsh Assembly Government believes that this is an eminently worthy provision that is consistent with Government strategy in relation to the rights of the child. The Education and Skills Bill was identified as a useful opportunity to extend this right to Welsh learners.

Turning to amendment 1, we will oppose it, on the basis that the change to the law involved is relatively minor and non-controversial and that we are taking an early opportunity to make a desirable and necessary change to the law affecting sixth-form admissions arrangements in Wales. In taking this UK legislative opportunity, we are making a valuable saving in the time that would be involved for the Assembly and Assembly Members were we to use the alternative route of an Assembly Measure. We require the Assembly's consent by way of this motion to this change in the law. If that consent is not forthcoming, these provisions will be removed from the Bill.

Andrew R.T. Davies: I propose amendment 1 in the name of William Graham. Add as a new point at the end of the motion:

regrets that these devolved responsibilities will not be considered by the National Assembly for Wales and that Assembly Members elected for such purposes will not be able to deliberate the matters.

5.10 p.m.

Thank you for speaking to this motion, Minister; I will speak to the amendment, which was tabled last week. We regret that, in an area where the Assembly has

gyfer newid cymharol fach yn y trefniadau derbyn i'r chweched dosbarth yng Nghymru a Lloegr. Yn ogystal mae'r Mesur yn ailddatgan y gyfraith ar dderbyn i ysgolion mewn perthynas â Chymru drwy ddiwygio adrannau perthnasol Deddf Safonau a Fframwaith Ysgolion 1998 i'w gwneud yn ddarpariaethau i Gymru'n unig. Yn achos derbyn i'r chweched dosbarth, gall rhieni fynegi bod yn well ganddynt ysgol benodol i'w plentyn. Bydd y Mesur yn caniatáu i'r person ifanc, yn ogystal â'r rhiant, gael yr hawl i fynegi bod yn well ganddo ryw ysgol a chael hawl wedyn i apelio os gwrthodir lle mewn chweched dosbarth. Cred Llywodraeth Cynulliad Cymru fod hon yn ddarpariaeth sydd yn amlwg yn werth chweil ac yn gyson â strategaeth y Llywodraeth mewn perthynas â hawliau'r plentyn. Nodwyd bod y Mesur Addysg a Sgiliau yn gyfle defnyddiol i estyn yr hawl hon i ddysgwyr Cymraeg.

A throi at welliant 1, fe'i gwrthwynebwn, ar y sail bod y newid yn y gyfraith sydd dan sylw'n gymharol fach ac annadleuol a'n bod yn achub cyfle cynnar i wneud newid dymunol ac angenrheidiol yn y ddeddf sy'n effeithio ar drefniadau derbyn i'r chweched dosbarth yng Nghymru. Wrth achub y cyfle deddfwriaethol hwn ar lefel y DU, yr ydym yn arbed amser gwerthfawr a gymerid gan y Cynulliad ac Aelodau'r Cynulliad pe baem yn defnyddio'r ffordd arall, sef cael Mesur Cynulliad. Yr ydym yn gofyn am gydsyniad y Cynulliad drwy'r cynnig hwn â'r newid hwn yn y gyfraith. Os na cheir y cydsyniad hwnnw, tynnir y darpariaethau hyn allan o'r Mesur.

Andrew R.T. Davies: Cynigiau welliant 1 yn enw William Graham. Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn gresynu na fydd y cyfrifoldebau datganoledig hyn yn cael eu hystyried gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru ac na fydd Aelodau Cynulliad a etholwyd at ddibenion o'r fath yn gallu trafod y materion.

Diolch am siarad am y cynnig hwn, Weinidog; fe siaradaf am y gwelliant, a gyflwynwyd yr wythnos diwethaf. Mae'n ofid gennym na roddwyd cyfle, mewn maes

competence, an opportunity has not been afforded to Members to scrutinise and have an input. Many times in the Chamber we have heard Members lamenting that they cannot contribute on various issues because they are not within our competence. Although I appreciate what you say about this being a minor change, the fact remains that this matter is within the Assembly's competence. Surely, we should be allowed to have sight of this to scrutinise and debate it in the Assembly. This is more a matter of fundamental principle than anything else. Our amendment does not seek to stop you going forward, but merely asks Members to note with regret that they have not been afforded that opportunity.

Alun Davies: Do you not see any value in our different Parliaments, elected representatives and bodies working together so that, where there are means by which we can improve and enable the legislative process to work more easily, we make that happen? Government's role should be to make the legislative processes work for people across the whole of the United Kingdom, not to play a somewhat childish game, which is what you appear to be doing.

Andrew R.T. Davies: It is regrettable that the Member for Mid and West Wales regards it as childish to criticise the fact that we have not been afforded the opportunity to scrutinise when we have the ability to do so, as it is within our remit. I am all for synergy and trying, where possible, to iron out overlaps, but I believe that there is a fundamental issue here. Where we have the ability to scrutinise, we should be allowed to scrutinise. That is all that the amendment seeks. We would particularly wish to scrutinise legislation on school admissions, because we have such a diverse education system in Wales, with Welsh-medium schools as well as mainstream education. Therefore, I hope that Members who wish to have the ability to scrutinise in the Chamber will support the amendment, because this is an important principle. As you say, Deputy Minister, this is the first legislative consent motion, and I believe that tabling this amendment is a benchmark. I hope that Members will support the amendment.

lle y mae gan y Cynulliad gymhwysedd, i Aelodau graffu a chael mewnbwn. Lawer gwaith yn y Siambr yr ydym wedi clywed Aelodau'n cwyno na allant gyfrannu ar amryfal faterion am nad ydynt o fewn ein cymhwysedd. Er fy mod yn deall yr hyn a ddywedwch mai newid bach yw hwn, erys y ffaith bod y mater hwn o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Siawns na ddylid caniatáu inni gael golwg ar hyn i graffu arno a'i drafod yn y Cynulliad. Mae hyn yn fwy o fater o egwyddor sylfaenol na dim arall. Nid yw ein gwelliant yn ceisio'ch atal rhag mynd ymlaen, dim ond yn gofyn i Aelodau nodi gyda gofid na roddwyd y cyfle hwnnw iddynt.

Alun Davies: Oni welwch unrhyw werth mewn cael cydweithio rhwng ein gwahanol Seneddau, cyrff a chynrychiolwyr etholedig, fel y gallwn wella a galluogi'r broses deddfwriaethol i weithio'n rhwyddach, lle y bo modd inni wneud hynny? Yr hyn a ddylai fod yn rôl i Lywodraeth yw gwneud i'r prosesau deddfwriaethol weithio i bobl ar draws y Deyrnas Unedig gyfan, nid chwarae gêm braidd yn blentynnaidd, sef yr hyn yr ydych fel pe baech yn ei wneud.

Andrew R.T. Davies: Mae'n destun gofid bod yr Aelod dros Ganolbarth a Gorllewin Cymru yn ystyried mai plentynnaidd yw beirniadu'r ffaith nad ydym wedi cael y cyfle i graffu, a ninnau â'r gallu i wneud hynny, gan ei fod o fewn ein cylch gwaith. Yr wyf yn hollol bleidiol i synergedd ac i geisio osgoi gorgyffwrdd, pan fydd hynny'n bosibl, ond credaf fod cwestiwn sylfaenol yma. Pan fydd gennym y gallu i graffu, dylid caniatáu inni graffu. Dyna'r cyfan y mae'r gwelliant yn gofyn amdano. Byddem yn arbennig o awyddus i graffu ar deddfwriaeth ynghylch derbyn i ysgolion, oherwydd y mae gennym system addysg mor amrywiol yng Nghymru, gydag ysgolion cyfrwng Cymraeg yn ogystal ag addysg y brif ffrwd. Felly, gobeithiaf y bydd Aelodau sy'n dymuno cael y gallu i graffu yn y Siambr yn cefnogi'r gwelliant, oherwydd y mae hon yn egwyddor bwysig. Fel y dywedwch, Ddirprwy Weinidog, dyma'r cynnig cydsyniad deddfwriaethol cyntaf, a chredaf fod cyflwyno'r gwelliant hwn yn feincnod. Gobeithio y gwnaiff Aelodau gefnogi'r gwelliant.

Peter Black: If I were being flippant, I would make reference to the fact that, last week, the Government voted not to bring powers to the Assembly and, this week, it is proposing to give powers back to Westminster. Of course, I will not make that flippant remark, because I accept that there are good reasons for this motion being before us today.

First, I wish to respond to what Alun Davies said in his intervention in respect of working jointly with Westminster. There is a very strong case to work jointly with Westminster on legislative competence Orders, and, where there is a Bill going through the Houses of Parliament that relates to issues that we may wish to have powers over, we should make use of the passage of the Bill to bring powers to the Assembly, rather than putting forward our own LCO, which uses up the Assembly's time. That is a valid way forward.

However, what we have before us today is a slightly different issue. We are not talking about using a Westminster Bill to bring powers to the Assembly, but using it to carry out what we would normally do through a Measure on a matter over which we already have powers. I accept that this procedure is quite common in Scotland, and that the Scottish Parliament sometimes makes use of Westminster to legislate on its behalf. I also accept that there will be moments when we will have to do the same in Wales, given the time that we have available to scrutinise proposed legislation, and the pressures on committees, in particular. However, I regret that, in asking Westminster to legislate on our behalf, we are, effectively, giving up our right to scrutinise the legislation. Accepting that this may be the way forward, the only solution that I can think of is to have some form of joint scrutiny of the proposal.

Clearly, there is a very strong case for a young person to have the right to appeal and the right to express a preference in the same way as their parents. The legislation may well prove to be very sensible, but in any legislative process you must ask questions, take evidence and take on board various

Peter Black: Pe bawn am wamalu, fe gyfeiriwn at y ffaith bod y Llywodraeth, yr wythnos diwethaf, wedi pleidleisio dros beidio â dod â phwerau i'r Cynulliad a'i bod, yr wythnos hon, yn cynnig rhoi pwerau'n ôl i San Steffan. Wrth gwrs, ni wnaif y sylw gwamal hwnnw, oherwydd derbynaf fod rhesymau da dros roi'r cynnig hwn ger ein bron heddiw.

Yn gyntaf, hoffwn ymateb i'r hyn a ddywedodd Alun Davies yn ei ymyriad ynglŷn â chydweithio â San Steffan. Mae achos cryf iawn dros gydweithio â San Steffan ar Orchmynion cymhwysedd deddfwriaethol, a, lle y bo Mesur yn mynd drwy'r Senedd sy'n berthnasol i faterion yr ydym efallai'n dymuno cael pwerau drostynt, dylem ddefnyddio taith y Mesur i ddod â phwerau i'r Cynulliad, yn hytrach na chyflwyno ein Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol ein hunain, gan ddefnyddio amser y Cynulliad. Mae hynny'n ffordd ddilys ymlaen.

Fodd bynnag, mae'r hyn sydd gennym ger ein bron heddiw yn fater ychydig yn wahanol. Nid ydym yn sôn am ddefnyddio Mesur yn San Steffan i ddod â phwerau i'r Cynulliad, ond ei ddefnyddio i wneud yr hyn a wnaem fel rheol drwy Fesur ar fater y mae gennym bwerau drosto'n barod. Derbynaf fod y drefn hon yn eithaf cyffredin yn yr Alban, a bod Senedd yr Alban weithiau'n defnyddio San Steffan i ddeddfu ar ei rhan. Derbynaf hefyd y bydd adegau pryd y bydd yn rhaid i ninnau wneud yr un modd yng Nghymru, o gofio'r amser sydd ar gael inni i graffu ar ddeddfwriaeth arfaethedig, a'r pwysau ar bwyllgorau, yn arbennig. Fodd bynnag, gresynaf ein bod, wrth ofyn i San Steffan ddeddfu ar ein rhan, i bob pwrpas yn ildio ein hawl i graffu ar y ddeddfwriaeth. A derbyn mai dyma'r ffordd ymlaen efallai, yr unig ateb y gallaf feddwl amdano yw cael rhyw fath o graffu ar y cyd ar y cynnig.

Yn amlwg, mae achos cryf iawn dros i berson ifanc gael yr hawl i apelio a'r hawl i fynegi dewis yn yr un modd â'i rieni. Mae'n eithaf posibl y bydd y ddeddfwriaeth yn synhwyrol iawn, ond mewn unrhyw broses ddeddfwriaethol mae'n rhaid gofyn cwestiynau, cymryd tystiolaeth a rhoi sylw i

considerations in relation to the legislation; sometimes, you must propose amendments to change how the legislation will look. MPs have many years of experience of doing that, and we have been learning that process over the past year and will continue to learn in future years. However, in this particular case, it would benefit all of us to have joint scrutiny. If we are to have this done in this way, whereby Westminster legislates, we should ask Westminster whether we can have some form of joint scrutiny over those particular measures so that Assembly Members at least have an input into this process and can carry out their own scrutiny and bring their own experience to bear in terms of how that particular measure ends up on the statute book. Therefore, will the Minister consider that? The Conservatives' amendment has a valid point in that regard and I would hope that there is a practical way forward to resolve this issue.

The Deputy Minister for Skills (John Griffiths): I think that there is general acceptance—although not universal, perhaps—that this is a valuable tool in the National Assembly's toolkit for taking forward provision for Wales. It is a question of when it is suitable to use it and when it is not. That is why I mentioned that we consider that, given that this change in the law is relatively non-controversial—and I note that Peter seemed to accept that—and that it is relatively minor in the general nature of things, it is a suitable case for the use of this particular route. I accept that that would not always be the case; a judgment must be made on a case-by-case basis, and no doubt people would make different judgments when considering matters on a case-by-case basis. We put things forward as an administration. If the Assembly does not believe that a particular legislative consent motion should be passed, it would not vote it through and consent would be withheld. That is the exercise that we are conducting today.

I am sure that we will consider joint scrutiny in the way that Peter mentions. This is the first such motion. Obviously, we must learn as we go forward. As I have said more than once already, we consider this to be a suitable route when a particular change in the law is

amryfal ystyriaethau mewn perthynas â'r ddeddfwriaeth; weithiau, rhaid cynnig gwelliannau i newid golwg y ddeddfwriaeth. Mae gan ASau flynyddoedd lawer o brofiad o wneud hynny, ac yr ydym ni wedi bod yn dysgu'r broses honno dros y flwyddyn ddiwethaf a byddwn yn parhau i ddysgu yn y blynyddoedd sydd i ddod. Fodd bynnag, yn yr achos arbennig hwn, byddai'n fuddiol inni i gyd i gael craffu ar y cyd. Os ydym am gael gwneud hyn yn y ffordd hon, lle y mae San Steffan yn deddfu, dylem ofyn i San Steffan a allwn gael rhyw fath o graffu ar y cyd ynghylch y mesurau penodol hynny er mwyn i Aelodau'r Cynulliad o leiaf allu cyfrannu at y broses hon a chraffu eu hunain gan gyfrannu eu profiad eu hunain o ran sut y bydd y mesur penodol hwnnw'n ymddangos ar y llyfr statud. Felly, a wnaiff y Gweinidog ystyried hynny? Mae gan welliant y Ceidwadwyr bwynt dilys yn hynny o beth a byddwn yn gobeithio bod ffordd ymarferol ymlaen o ddatrys y mater hwn.

Y Dirprwy Weinidog dros Sgiliau (John Griffiths): Credaf y derbynir at ei gilydd—er na dderbynir yn llwyr, efallai—fod hwn yn offeryn gwerthfawr sydd ar gael i'r Cynulliad Cenedlaethol ar gyfer rhoi darpariaeth ar waith ar gyfer Cymru. Mae'n ymwneud â phryd y bydd yn addas ei ddefnyddio a phryd na fydd yn addas gwneud hynny. Dyna pam y soniais fod hyn, o gofio nad yw'r newid hwn yn y gyfraith yn ddadleuol iawn—a sylwaf fod Peter fel petai'n derbyn hynny—a'i fod yn gymharol fach a siarad yn gyffredinol, yn achos addas ar gyfer defnyddio'r llwybr penodol hwn. Yr wyf yn derbyn na fyddai hynny'n wir bob tro; rhaid penderfynu fesul achos, ac yn ddiâu fyddai pobl yn gwneud penderfyniadau gwahanol wrth ystyried materion fesul achos. Yr ydym yn cyflwyno pethau fel gweinyddiaeth. Os nad yw'r Cynulliad yn credu y dylid pasio cynnig cydsyniad deddfwriaethol penodol, ni fyddai'n pleidleisio drosto a byddai'r cydsyniad yn cael ei ddal yn ôl. Dyna'r ydym yn ei wneud heddiw.

Yr wyf yn siŵr y byddwn yn ystyried craffu ar y cyd yn y dull y mae Peter yn sôn amdano. Dyma'r cynnig cyntaf o'r fath. Yn amlwg, rhaid inni ddysgu wrth inni fynd ymlaen. Fel yr wyf wedi dweud droeon yn barod, yr ydym o'r farn bod hwn yn llwybr

relatively non-controversial and minor. In those circumstances, there is obviously less of a case for joint scrutiny than there would be if those were not the circumstances.

I commend this motion to Plenary.

Y Llywydd: Y cynnig yw bod y gwelliant yn cael ei gytuno. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod gwrthwynebiad, felly gohiriaf y bleidlais tan y cyfnod pleidleisio.

*Gohiriwyd y pleidleisio tan y cyfnod pleidleisio.
Vote deferred until voting time.*

addas pan fydd newid penodol yn y gyfraith yn weddol fach a heb fod yn un dadleuol. Yn yr amgylchiadau hynny, mae'n amlwg bod llai o ddadl o blaid craffu ar y cyd nag a fyddai petai'r amgylchiadau'n wahanol.

Yr wyf yn cymeradwyo'r cynnig hwn i'r Cyfarfod Llawn.

The Presiding Officer: The proposal is that the amendment be agreed. Is there any objection? I see that there is. Therefore, I will defer the vote until voting time.

Twristiaeth Tourism

Y Llywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliannau 1, 2, 3 a 4 yn enw William Graham.

Y Gweinidog dros Dreftadaeth (Rhodri Glyn Thomas): Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

yn nodi cynnydd Llywodraeth Cynulliad Cymru wrth weithredu ymrwymadau 'Cymru'n Un' i ddatblygu manteision twristiaeth gynaliadwy o ran creu swyddi, hyfforddiant a'r economi. (NDM3957)

Mae twristiaeth, yn fwy nag unrhyw ddiwydiant arall, yn dibynnu'n fawr ar gyfanrwydd ein hamgylchedd naturiol. Mae ansawdd uchel amgylchedd adeiledig a naturiol Cymru, a'i gymeriad unigryw, yn hanfodol i'r diwydiant twristiaeth. Diffinnir ein cynnyrch twristiaeth gynaliadwy gan dirwedd, hanes, treftadaeth, celfyddydau, diwylliant a natur Cymru, a chan y gweithgareddau a gynigir gennym i ymwelwyr, megis cerdded, beicio mynydd, beicio, golff, pysgota, marchogaeth, gweithgareddau dŵr, a llawer mwy. I dwristiaeth ffynnu, mae'n hanfodol i ni ddiogelu a gwella'r asedau unigryw y daw ymwelwyr yma i'w mwynhau.

Bydd gwireddu potensial yr amgylchedd yn flaenoriaeth allweddol bob amser wrth

The Presiding Officer: I have selected amendments 1, 2, 3 and 4 in the name of William Graham.

The Minister for Heritage (Rhodri Glyn Thomas): I propose that

the National Assembly for Wales:

notes the Welsh Assembly Government's progress on implementing the 'One Wales' commitments to develop the benefits of sustainable tourism for job creation, training and the economy. (NDM3957)

Tourism, more than any other industry, relies upon the integrity of our natural environment. The high quality of Wales's natural and built environment, and its distinctive character, are vital to the tourism industry. Our sustainable tourism product can be defined by Wales's landscape, history, heritage, arts, culture and nature and by the activities that we offer our visitors, such as walking, mountain biking, cycling, golf, fishing, horse riding and water-based activities, to name just a few. For tourism to prosper it is essential that we safeguard and enhance our unique assets which visitors come here to enjoy.

Realising the potential of the environment will always be a key priority in the

ddatblygu twristiaeth ac, er mwyn bod yn gynaliadwy, rhaid i effaith ymwelwyr ar yr amgylchedd gael ei rheoli'n dda er lles cenedlaethau'r dyfodol. Mae cynaliadwyedd yn ganolog i'n strategaeth dwristiaeth genedlaethol, 'Cyflawni Ein Potensial'. Mae twristiaeth gynaliadwy wrth wraidd y polisiau datblygu presennol, sy'n annog defnyddio mwy o gynhyrchion gwyrdd a rheoli'r amgylchedd yn effeithiol. Oherwydd hynny, yr wyf yn gwrthwynebu gwelliant 1 yn enw William Graham. Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru'n datblygu ystod eang o weithgareddau i hyrwyddo a datblygu twristiaeth gynaliadwy.

Er hynny, mae twristiaeth gynaliadwy yn golygu mwy na bod yn wyrdd yn unig; rhaid iddi hefyd fynd i'r afael â materion cymdeithasol, diwylliannol, economaidd ac amgylcheddol. I fod yn gynaliadwy, bydd yn rhaid i dwristiaeth ystyried anghenion ac ansawdd bywyd cymunedau lleol, hyrwyddo a pharchu diwylliant a thraddodiadau lleol, a chyfrannu at yr economi leol, yn ogystal â chadw unrhyw effaith ar yr amgylchedd i lefel isel.

5.20 p.m.

Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, yr ydym wedi cyflawni llawer i ddatblygu a hyrwyddo ein cymwysterau o ran twristiaeth gynaliadwy. Yr ydym ar hyn o bryd yn datblygu dau brosiect ar gyfer cefnogaeth Ewropeaidd, sy'n canolbwyntio ar dwristiaeth gynaliadwy yng Nghymru. Yr ydym hefyd yn rhoi cymorth parhaus i'r bartneriaeth môr glas, sydd â'r nod o ddiogelu a gwella amgylchedd arfordirol Cymru, gan gynnwys cynyddu nifer y baneri glas a'r gwobrau arfordir glas a ddyfernir. Yn 1999, 12 o draethau yn unig yng Nghymru oedd â baner las. Eleni, dyfarnwyd 47 baner las i ni, gan gynnwys pump ar gyfer marinas, yn ogystal â 46 o wobrau arfordir glas.

Yr ydym yn rhoi cymorth parhaus i Rwydwaith ARENA, sef y corff annibynnol sy'n rhoi cymorth ymarferol i fusnesau a sefydliadau eraill ar sut i fod yn fwy ecogyfeillgar. Yr ydym yn diweddarau pecyn cymorth 'Ffynnu'n Wyrdd', sy'n amlinellu'r camau y mae angen i fusnesau eu cymryd i

development of tourism, and, in order to be sustainable, the impact of visitors on the environment must be well managed for the benefit of future generations. The concept of sustainability is at the core of our national tourism strategy, 'Achieving Our Potential'. Sustainable tourism is at the heart of current development policies, encouraging more green products and effective environmental management. As a result, I will not support amendment 1 in the name of William Graham. The Welsh Assembly Government is carrying out a wide range of activities to promote and develop our sustainable tourism credentials.

However, sustainable tourism is more than being green; it also has to address social, cultural, economic and environmental issues. To be sustainable, tourism will have to consider the needs and quality of life of local communities, enhance and respect culture and local traditions and contribute to the local economy, as well as minimizing any impact on the environment.

We have done a lot in recent years to develop and promote our sustainable tourism credentials. We are currently developing two EU projects focusing on sustainable tourism in Wales. We are also providing continued support for the green sea partnership, which is committed to safeguarding and enhancing the coastal environment of Wales including raising the number of blue flag and green coast awards. In 1999, only 12 beaches in Wales had blue flags. This year we were awarded 47 blue flags, including five for marinas, as well as 46 green coast awards.

We are providing continued support for the ARENA Network, the independent body that provides practical support to businesses and other organisations on how to become more environmentally friendly. We are updating the 'Greening Your Business' toolkit, which outlines the steps businesses need to take to

fod yn wyrdd, a manteision gwneud hynny o ran lleihau costau rhedeg ac ennill mantais yn y farchnad. Yr ydym yn cefnogi ymgyrch Cadwch Gymru'n Daclus o ran ariannu a noddi ei wobrau blynyddol. Yr ydym yn cefnogi ac ariannu gweithgaredd Cymru yn ei Blodau i hyrwyddo prydfferthwch naturiol Cymru, ac yr ydym yn cefnogi mentrau Goriad Gwyrdd Eryri a thrafnidiaeth gynaliadwy Bannau Brycheiniog. Yng Ngŵyl y Gelli eleni, bu i ni gefnogi cynllun i dreialu system rheoli digwyddiadau newydd y Safon Brydeinig, a fydd yn arwain at greu pecyn offer i reoli digwyddiadau cynaliadwy. Yr ydym hefyd yn cefnogi rhwydwaith twristiaeth eglwysi Cymru, sy'n defnyddio eglwysi gwag er lles cymunedau a thwristiaeth leol.

Bydd ein fframwaith twristiaeth gynaliadwy, a lanswyd fis Tachwedd y llynedd, yn gwella ac yn cyd-drefnu ein gwaith presennol yn fwy effeithiol. Mae wedi'i anelu at gyrff yn y sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol, ar lefelau cenedlaethol, rhanbarthol a lleol yng Nghymru. Ar sail gwaith Sefydliad Twristiaeth y Byd a rhaglen amgylcheddol y Cenedloedd Unedig, mae ein fframwaith twristiaeth gynaliadwy yn dosbarthu ystod eang o waith a mentrau i bedwar maes allweddol. Rhoddaf ychydig o gefndir y rhain.

Yn gyntaf, mae cefnogi ffyniant economaidd lleol, oherwydd, heb gefnogaeth a chyfranogiad y gymuned, ni fyddai twristiaeth yn gallu ffynnu. Rhaid cysylltu profiad yr ymwelydd yn agos â phobl leol yr ardal. Yr ydym yn annog cymunedau lleol a'r sector gwirfoddol i gyfrannu i raddau mwy at gynllunio twristiaeth ar lefel leol, a hynny i sicrhau buddion i'r ymwelydd a'r gymuned. Am y rheswm hwnnw, yr wyf yn gwrthwynebu gwelliant 4, eto yn enw William Graham. Mae twristiaeth mewn partneriaeth yn gallu bod yn bwysig iawn i adfywio cymunedau, ac yr ydym yn datblygu y gwaith hwnnw. Mae'r adolygiad yr ydym yn ei gynnal ar hyn o bryd gyda Cynghrair Twristiaeth Cymru yn ein galluogi i weld yn union beth sydd angen ei wneud yn y maes hwn.

Byddwn yn parhau i gefnogi busnesau twristiaeth drwy eu marchnata, cynnig

go green, and the benefits of doing so in terms of reducing running costs and gaining a marketing advantage. We are supporting Keep Wales Tidy in terms of funding and sponsoring its annual awards. We are providing support and funding for Wales in Bloom activity to enhance the natural beauty of Wales, and we are providing support for the Snowdonia Green Key and Brecon Beacons sustainable transport initiatives. We supported this year the pilot of a new British Standard event management system at the Hay Festival, which will lead to a sustainable event management toolkit. We are also supporting the church tourism network, which makes use of disused churches for the benefit of local communities and tourism.

Our sustainable tourism framework, launched in November last year, will improve and better co-ordinate our current work. It is aimed at bodies in the public, private and voluntary sectors within Wales at national, regional and local levels. Based on the work of the World Tourism Organization and the United Nations environment programme, our sustainable tourism framework groups a wide range of work and initiatives under four key areas. I will touch briefly on those areas.

The first is supporting local economic prosperity, because, without the support and active engagement of the community, tourism will not flourish. The visitor experience needs to be intimately linked with local people of the area. We want to encourage local communities and the voluntary sector to become more engaged in tourism planning at the local level, to ensure mutual benefits for both the visitor and the community. For that reason, I oppose amendment 4 in the name of William Graham. Tourism, in partnership, can play an important role in regeneration, and we are developing that work. The review that we are currently undertaking with the Wales Tourism Alliance is enabling us to see exactly what needs to be done in this area.

We will continue to support tourism businesses through marketing, grant support

cymorth grant a rhoi cyngor busnes iddynt, a byddwn yn gweithio i wella sgiliau a chynnig cyfleoedd gwell o ran cyflogaeth. Byddwn hefyd yn annog mwy o fusnesau twristiaeth i ddefnyddio nwyddau a gwasanaethau lleol, ac yn gweithio gyda'r diwydiant i ddatblygu cynhyrchion a hyrwyddo marchnadoedd arbenigol, yn enwedig gwyliau byr a digwyddiadau a gweithgareddau gydol y flwyddyn, a fydd yn helpu i fynd i'r afael â natur dymhorol twristiaeth ac yn helpu i gynnal yr economi leol.

Yr ail faes yw cefnogi lles a chyfranogiad cymunedol. Mae gan dwristiaeth botensial mawr i fod o les i gymunedau lleol, ond gall hefyd newid cymeriad y cymunedau hynny. Yr her yw taro'r cydbwysedd cywir ac adnabod pryderon a blaenoriaethau lleol yn ystod y broses o gynllunio twristiaeth. Lle bo modd, yr ydym am roi prosiectau ar waith rhwng cyflogwyr ym maes twristiaeth, darparwyr hyfforddiant twristiaeth, ac eraill, i helpu i ddarparu swyddi lleol i bobl leol. Yr ydym hefyd am ddatblygu ffyrdd i bobl leol elwa ar ddatblygiadau a chynhyrchion twristiaeth, ac i fwynhau'r hyn y daw ymwelwyr i'w fwynhau.

Y trydydd yw lleihau effaith twristiaeth ar yr amgylchedd. Gall effaith gronol twristiaeth roi straen ar y cyflenwad dŵr, carthffosiaeth a systemau gwaredu gwastraff, creu tagfeydd traffig ac achosi mwy o sbwriel mewn rhai ardaloedd. Yr ydym am hyrwyddo ymgyrchoedd sy'n rhoi ymwybyddiaeth o'r amgylchedd i'r diwydiant twristiaeth. Yn ogystal ag annog busnesau i ddefnyddio llai o ynni, yr ydym am ddarparu achrediad amgylcheddol a mentrau hyfforddi i fusnesau, a hyrwyddo'r defnydd o drafndiaeth gyhoeddus. Yr ydym hefyd am weithio'n agosach â grwpiau gofal arfordir sy'n ymdrin â sbwriel ar draethau, a pharhau â'n gwaith â'r bartneriaeth môr glas ac Asiantaeth yr Amgylchedd.

Y pedwerydd yw diogelu a rhoi gwerth i dreftadaeth a diwylliant naturiol. I 40 y cant o'r ymwelwyr sy'n treulio gwyliau yng Nghymru ac sy'n dod yma ar deithiau dydd at ddibenion hamdden, ansawdd yr amgylchedd yw'r prif gymhellad. Lle bo modd, byddwn yn sicrhau nad ydym ond yn cefnogi

and business advice, and work to improve skills and provide better employment opportunities. We will also encourage more tourism businesses to use local goods and services, and work with the industry on product development and the marketing of niche markets, particularly short breaks and all-year-round events and activities, which will help tackle the seasonality of tourism and help sustain the local economy.

The second area is supporting community wellbeing and involvement. Tourism has significant potential to benefit local communities, but it can also change the character of local communities. The challenge is to get the balance right and identify local concerns and priorities during the tourism planning process. Where possible, we want to initiate projects between tourism employers, tourism training providers and others to help to provide local jobs for local people. We also want to develop approaches so that local people can benefit and enjoy the tourism developments and products that visitors come to enjoy in their area.

The third area is minimising tourism environmental impact. The cumulative impact of tourism can put pressure on water supply, sewerage, waste disposal systems, traffic congestion and increase litter in some areas. We want to promote environmental awareness campaigns for the tourism industry. In addition to encouraging businesses to minimise energy consumption, we want to provide environmental accreditation and training initiatives for businesses, and promote the use of public transport. We also want to work more closely with coast care groups tackling beach litter and continue our work with the green sea partnership and the Environment Agency.

The fourth area is protecting and giving value to natural and cultural heritage. The quality of the environment in Wales is the main motive for 40 per cent of our staying holiday visitors and leisure day trips in Wales. Where possible, we will ensure that we only support tourism projects that meet sustainability

prosiectau twristiaeth sy'n bodloni meini prawf cynaliadwy, sy'n cefnogi'r broses o gynnal safleoedd amgylcheddol allweddol mewn ardaloedd dynodedig, sy'n datblygu codau ymarfer ymwelwyr ac sy'n cefnogi gweithgareddau cadwraeth. Byddwn yn gwneud hynny wrth hyrwyddo digwyddiadau diwylliannol, cynnyrch lleol, y celfyddydau a threftadaeth. Yr wyf wedi gofyn i'm tîm Croeso Cymru lunio cynllun gweithredu i ddatblygu'r pedwar maes allweddol hyn ac i arwain fforwm twristiaeth gynaliadwy i flaenoriaethu a rhoi mentrau ar waith yn y meysydd fframwaith hyn.

Mae'n bleser cyhoeddi ein bod wedi sicrhau cyllid ychwanegol gwerth £4.2 miliwn ar gyfer rhaglen farchnata Croeso Cymru yn ystod y flwyddyn ariannol bresennol. Mae'r cyllid hwnnw ar gael drwy raglen Amcan Un o ganlyniad i gyfradd cyfnewid yr ewro a'r bunt. Bydd yn rhoi hwb sylweddol i ymgyrchoedd haf a hydref yn y Deyrnas Unedig a bydd modd inni hefyd ehangu rhai o'n hymgyrchoedd rhyngwladol. Bydd hefyd yn caniatáu cynnal ymgyrch llawer mwy nag a ragwelwyd yn y DU ym mis Ionawr er mwyn rhoi hwb i archebion cynnar ar gyfer 2009. Oherwydd hynny, gwrthwynebaf welliant 2 yn enw William Graham. Mae Croeso Cymru yn amlwg yn weithredol yn y maes hwn, a bydd yr arian newydd, ychwanegol hwn yn galluogi i'r gwaith hwnnw gael ei wneud yn llawer iawn mwy effeithiol.

I gloi, diben y fframwaith twristiaeth gynaliadwy, a grynhwyd yn fras gennyf, yw amlinellu'r hyn y mae datblygu cynaliadwy yn ei olygu i'r sector twristiaeth yng Nghymru. Ei ddiben yw arwain y rheini sy'n gyfrifol am hyrwyddo a datblygu twristiaeth yn y sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol ar bob lefel i sicrhau bod y diwydiant twristiaeth ei hun yn cyfrannu at ddatblygu cynaliadwy yng Nghymru. Cymeradwyaf y cynnig hwn.

Paul Davies: Cynigaf y gwelliannau canlynol yn enw William Graham. Gwelliant 1: ym mhwynt 1 rhoi 'diffyg' o flaen 'cynnydd'.

Gwelliant 2: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

criteria, support the maintenance of key environmental sites in designated areas, develop visitor codes of practice, and support conservation activity. We will do that while promoting cultural events, local produce, the arts and heritage. I have asked my Visit Wales team to draw up an action plan to take these four key areas identified forward and lead a sustainable tourism forum to prioritise and deliver on these framework areas.

I am delighted to announce that we have secured an additional £4.2 million for Visit Wales's marketing programme for this financial year. This funding has become available through the Objective One programme due to euro/pound exchange rates. This will mean a significant boost to the UK summer and autumn campaigns and we will also be able to expand some planned international campaigns. It will also allow a much bigger than anticipated UK campaign in January to kickstart early bookings for 2009. As a result, I oppose amendment 2 in the name of William Graham. Visit Wales is clearly active in this area, and the new, additional money will allow for this work to be done much more effectively.

To close, the purpose of the sustainable tourism framework, which I have summarised briefly, is to outline what sustainable development means for the tourism sector in Wales. Its purpose is to guide those involved in promoting and developing tourism in the public, private and voluntary sectors at all levels to ensure that the tourism industry itself contributes to sustainable development in Wales. I commend this motion.

Paul Davies: I propose the following amendments in the name of William Graham. Amendment 1: in point 1 insert 'lack of' after 'Welsh Assembly Government'.

Amendment 2: add as a new point at the end of the motion:

yn credu bod strategaeth marchnata well yn allweddol ar gyfer llwyddiant a thwff twristiaeth yng Nghymru yn y dyfodol. *believes that an enhanced marketing strategy is key to the future success and growth of tourism in Wales.*

Gwelliant 3: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig: Amendment 3: add as a new point at the end of the motion:

yn nodi ag edifeirwch bod nifer y twristiaid a ymwelodd â Chymru y llynedd wedi disgyn chwarter miliwn. *notes with regret that the number of tourists visiting Wales last year fell by a quarter of a million.*

Gwelliant 4: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig: Amendment 4: add as a new point at the end of the motion:

yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i roi mwy o bwyslais ar adfywio ein trefi glan môr i'w marchnata'n effeithiol fel cyrchfannau i dwristiaid. *calls on the Welsh Assembly Government to place greater emphasis on the regeneration of our seaside towns to market them effectively as tourist destinations.*

Mae'n bleser cymryd rhan yn y ddatl hon a chynnig y gwelliannau ar ran y Ceidwadwyr Cymreig. It is a pleasure to take part in this debate and to propose the amendments on behalf of the Welsh Conservatives.

Mae'r diwydiant twristiaeth yn cyfrannu tua £1.5 biliwn i economi Cymru ac yn cynnal 100,000 o swyddi. Felly, mae'r diwydiant yn rhan bwysig o economi Cymru. The tourism industry contributes about £1.5 billion to the Welsh economy and sustains 100,000 jobs. Therefore, the industry is an important part of the Welsh economy.

Cymru yw un o wledydd harddaf Ewrop, ond mae llawer o dwristiaid nad ydynt yn gwybod am ein hatyniadau arbennig. Yr wyf yn siomedig yn niffyg cynnydd Llywodraeth y Cynulliad ar ddatblygu manteision twristiaeth gynaliadwy o ran swyddi, hyfforddiant a'r economi. Mae ffigurau diweddar yn dangos y gwelwyd gostyngiad o ryw 0.25 miliwn y llynedd yn nifer y twristiaid sy'n ymweld â Chymru. Ni allwn, fel y clywais y Gweinidog yn ei wneud yn ddiweddar, roi'r bai i gyd ar y tywydd, gan fod llawer o bobl yn trefnu eu gwyliau o flaen llaw heb wybod sut bydd y tywydd. Wales is one of the most beautiful countries in Europe, but many tourists are still unaware of our special attractions. I am disappointed in the Welsh Assembly Government's lack of progress in developing the advantages of sustainable tourism in terms of jobs, training and the economy. Recent figures show that the number of tourists visiting Wales fell by some 0.25 million last year. We cannot, as I heard the Minister do recently, place all the blame on the weather, as many people organise their holidays in advance, without knowing what the weather is going to be like.

Yr ydym hefyd yn gweld gostyngiad yn nifer y canolfannau gwybodaeth ar gyfer ymwelwyr. Maent ar gau am gyfnodau amhenodol, gan agor yn ystod y cyfnodau prysuraf yn unig. We have also seen a reduction in the number of visitor information centres. These are closed at indefinite times and are only open during the busiest periods.

Mae nifer y tripiâu gan ymwelwyr o Brydain i Gymru wedi gostwng bron 8 y cant, o 9.6 miliwn yn 2006 i 8.8 miliwn y llynedd. Bu 13 y cant o ostyngiad yng nghyfanswm gwariant yr ymwelwyr, o £1.6 biliwn i £1.4 biliwn. The number of trips made by visitors from Britain to Wales has fallen by almost 8 per cent, from 9.6 million in 2006 to 8.8 million last year. There was also a fall of 13 per cent in visitors' total spend, from £1.6 billion to

Mae'r ffigurau hefyd yn dangos bod bron 1 miliwn o bobl o'r tu allan i Brydain wedi ymweld â Chymru yn 2007, sy'n ostyngiad o 12 y cant ar gyfanswm 2006.

£1.4 billion. The figures also show that almost 1 million people outside of Britain visited Wales in 2007, which is a reduction of 12 per cent on the 2006 total.

5.30 p.m.

Bu cwmp o 5 y cant yng ngwariant ymwelwyr. Mae'r ffigurau yn awgrymu nad yw'r Llywodraeth yn gwneud digon i gefnogi'r diwydiant twristiaeth. Mae'n hanfodol, felly, fod y Llywodraeth yn datblygu strategaeth farchnata gref er mwyn sicrhau llwyddiant y sector yng Nghymru.

There was a fall of 5 per cent in visitor spending. These figures suggest that the Government is not doing enough to support the tourism industry. Therefore, it is essential that the Government develops a strong marketing strategy in order to secure the future success of the industry in Wales.

Derbyniad fod y Gweinidog wedi cyhoeddi adolygiad o'r diwydiant twristiaeth fis Tachwedd y llynedd, a'r disgwyl yw y bydd adroddiad interim yn barod erbyn yr hydref. Efallai y bydd y Gweinidog yn ddigon caredig i ehangu ar hyn yn ei ymateb i'r ddadl hon oherwydd, yn anffodus, bydd hynny'n rhy hwyr ar gyfer tymor yr haf eleni. Os gwelwn gwmp sylweddol yn y ffigurau eto eleni, bydd yn fygythiad enfawr i fusnesau bach. Mae'n hanfodol bod ein busnesau bach yn cael y gefnogaeth y maent yn ei haeddu, oherwydd nhw sy'n cynnig y gwasanaethau priodol fel diodydd a bwydydd. Mae'n allweddol, felly, fod Cymru'n cael ei marchnata'n briodol. Golyga hynny fuddsoddiad gan y Llywodraeth, a chroesawaf yr arian ychwanegol y mae'r Gweinidog wedi ei gyhoeddi heddiw.

I accept that the Minister announced a review of the tourism industry in November last year, and that the interim report is expected to be ready by the autumn. Perhaps the Minister would be so kind as to expand on that in his response to this debate because, unfortunately, that will come too late for this summer season. If we see a substantial drop in the figures yet again this year, small businesses will be enormously under threat. It is essential that our small businesses get the support that they deserve, because it is they who offer the appropriate services, such as food and drink. It is essential, therefore, that Wales be marketed appropriately. That will require investment by the Government, and I welcome the additional money that the Minister has announced today.

Ers uno Bwrdd Croeso Cymru a Llywodraeth Cynulliad Cymru, bu llawer o amheuaeth ynghylch dyfodol y strategaeth farchnata, ac mae o dan fwy o bwysau oherwydd y cyfyngiadau sydd arnom bellach o ran faint o arian Ewropeaidd y gallwn ei wario ar farchnata a hysbysebu. Rhaid i ni sicrhau bod cyllideb twristiaeth Llywodraeth y Cynulliad yn hyrwyddo strategaeth farchnata hirdymor sy'n gysylltiedig ag atyniadau allweddol, megis gwerthu Cymru fel lleoliad ar gyfer gwyliau cerdded a chwaraeon antur. Mae'n bwysig ein bod yn amlygu atyniadau diwylliannol Cymru, fel eisteddfodau, natur unigryw'r Gymraeg, Cymru ganoloesol a'i chestyll. Dylai'r Llywodraeth hybu cyfleusterau twristiaeth sy'n hyrwyddo amcanion datblygu cynaliadwy, efallai drwy lansio brand arbennig. Mae'n hanfodol annog twf yn y diwydiant twristiaeth yng Nghymru

Since the Wales Tourist Board was merged into the Welsh Assembly Government, the future of the marketing strategy has been hanging in the balance, and it is now under further pressure because of the restrictions on us in relation to how much European money can be spent on marketing and advertising. We must ensure that the Assembly Government's tourism budget supports a long-term marketing strategy that is linked to key attractions, such as selling Wales as a destination for walking holidays and adventure sports. It is vital that we emphasise the cultural attractions of Wales, such as eisteddfodau, the unique nature of the language, Wales in the middle ages and our castles. The Government should encourage tourism facilities that promote sustainable development aims, perhaps by launching a special brand. It is essential to boost growth

drwy ymateb yn bositif i'w anghenion sydd, yn amlwg, yn newid.

Credaf fod angen canolbwyntio ar wyliau byr a diddordebau a hobïau pobl. Yr wyf yn falch o glywed bod y Gweinidog am ganolbwyntio ar hynny. Mae hefyd yn bwysig ein bod yn symud tuag at strategaeth sy'n datblygu twristiaeth drwy gydol y flwyddyn, yn hytrach nag yn ystod yr haf yn unig. Mae angen i ni hyrwyddo ein hadnoddau naturiol drwy annog datblygu gweithgareddau a chwaraeon antur. Yn sicr, mae'n hanfodol adnewyddu ein trefi glan môr er mwyn eu gwneud yn fwy atyniadol, a denu rhagor o ymwelwyr.

Yn y gorffennol, mae Llywodraeth y Cynulliad wedi cyhoeddi nifer o adroddiadau a phapurau nad ydynt wedi cael effaith fawr ar y sector twristiaeth. Gobeithiaf y bydd yr adolygiad diweddaraf yn gwneud gwahaniaeth. Er mwyn gwella'r sector twristiaeth, mae marchnata uchelgeisiol yn allweddol i gynyddu'r nifer sy'n ymweld â Chymru. Gobeithiaf, felly, y bydd Aelodau yn cefnogi ein gwelliannau.

Alun Davies: I was looking forward to speaking in this debate this afternoon, because we have discussed tourism in the Assembly on several occasions during the past year or so, including the impact and potential of cultural tourism. Last week, we heard the announcement about free access to Cadw sites, and the emphasis placed on the interpretation of history at some of our more cultural attractions. It is important to gather these threads together and to talk about the sustainable way in which we develop the tourism industry in Wales.

The free bus pass scheme has probably given more people a greater opportunity to visit places than any single other action of Government, certainly within the past few decades. We are now trying to bring together all the different ways in which we can support tourism. The important issue that we have addressed this afternoon is the role of Government in supporting the tourism industry.

There are three main roles for Government.

in the tourism industry in Wales by responding positively to its changing needs.

I think that we need to concentrate on short breaks and on people's interests and hobbies. I am pleased to hear that the Minister intends to concentrate on that. It is also important that we move towards a strategy that promotes tourism throughout the year, and not during the summer season alone. We need to publicise our natural resources by promoting the development of adventure sports and activities. It is definitely essential that we regenerate our seaside towns in order to make them more attractive, and to attract more visitors.

In the past, the Assembly Government has announced myriad reports and papers that have not have much of an impact on the tourism sector. I hope that this latest review will make a difference. In order to improve the tourism sector, ambitious marketing will be vital to boost the numbers of people who visit Wales. I hope, therefore, that Members will support our amendments.

Alun Davies: Yr oeddwn yn edrych ymlaen at siarad yn y ddadl hon y prynhawn yma, oherwydd ein bod wedi trafod twristiaeth yn y Cynulliad sawl tro yn ystod y flwyddyn neu ddwy ddiwethaf, gan gynnwys trafod effaith a photensial twristiaeth ddiwylliannol. Yr wythnos diwethaf, clywsom y cyhoeddiad ynglŷn â mynediad am ddim i safleoedd Cadw, a'r pwyslais ar ddehongli hanes yn rhai o'n atyniadau mwy diwylliannol. Mae'n bwysig tynnu'r llinynnau hyn at ei gilydd a thrafod sut mae datblygu'r diwydiant twristiaeth mewn modd cynaliadwy yng Nghymru.

Mae'n siŵr bod y cynllun tocyn bws am ddim wedi rhoi mwy o gyfle i fwy o bobl ymweld â mannau nag y mae unrhyw un peth arall y mae'r Llywodraeth wedi'i wneud, yn sicr yn yr ychydig ddegawdau diwethaf. Yr ydym yn awr yn ceisio dwyn ynghyd yr holl wahanol ffyrdd o gefnogi twristiaeth. Y mater pwysig yr ydym wedi mynd i'r afael ag ef y prynhawn yma yw rôl y Llywodraeth o ran cefnogi'r diwydiant twristiaeth.

Mae tair prif rôl i'r Llywodraeth. Y gyntaf

The first is to ensure the quality of the experience. We have all enjoyed variable holiday experiences, let us say, in different parts of the world, but the one thing that guarantees that people return time and again is the quality of that experience for them and their families. To achieve that, the Government has a role to play by investing in the key aspects that would develop that quality experience, such as ensuring that people have the skills to develop and deliver a product of the highest quality.

The Government also has a role to play in ensuring that there is affordable housing available for people, so that people are available to live and work in the sector across Wales.

We also have a responsibility to invest in the environment and to ensure that the tourism industry that we build and develop focuses on a responsible type of tourism that is ecologically sensitive, and that uses the unique selling points of our geography and environment, but does not destroy them by doing so.

We also need to invest in business support, and I have seen for myself how the Assembly Government has invested in the development of new hotels and accommodation in Mid and West Wales. I have seen the impact that that has had on resorts, towns and locations throughout Mid and West Wales.

The Wales Tourism Alliance tells me that it has made the following conservative estimate of the value of tourism to the economy: for every £1 invested in tourism, there is an £8 return to the wider economy. All too often, we forget about that. If anything is needed to remind us of the wider impact of tourism in the economy, let us consider the foot-and-mouth disease crisis some years ago. Footpaths were closed and the countryside was affected by something far removed from some elements of the economy, and yet the impact was felt immediately by everyone—restaurants, hotels, and even a dress shop that I am aware of in mid Wales. [*Laughter.*] That demonstrates how the tourism element of the

yw sicrhau ansawdd y profiad. Yr ydym i gyd wedi mwynhau profiadau gwyliau amrywiol, gadewch inni ddweud, mewn gwahanol rannau o'r byd, ond yr un peth sy'n gwarantu bod pobl yn dychwelyd dro ar ôl tro yw ansawdd y profiad hwnnw iddynt hwy ac i'w teuluoedd. Er mwyn gwireddu hynny, mae gan y Llywodraeth rôl i'w chwarae drwy fuddsoddi mewn agweddau allweddol a fyddai'n datblygu'r profiad o safon hwnnw, megis sicrhau bod gan bobl y sgiliau i ddatblygu ac i ddarparu cynnyrch o'r radd flaenaf.

Mae gan y Llywodraeth rôl i'w chwarae hefyd o ran sicrhau bod tai fforddiadwy ar gael i bobl, er mwyn i bobl allu byw a gweithio yn y sector ledled Cymru.

Mae gennym gyfrifoldeb hefyd i fuddsoddi yn yr amgylchedd ac i sicrhau bod y diwydiant twristiaeth yr ydym yn ei adeiladu ac yn ei ddatblygu'n canolbwyntio ar fath cyfrifol o dwristiaeth sy'n ecolegol sensitif ac sy'n defnyddio pwyntiau gwerthu unigryw ein daearyddiaeth a'n hamgylchedd, heb eu dinistrio wrth wneud hynny.

Mae angen inni hefyd fuddsoddi mewn cymorth i fusnesau, ac yr wyf wedi gweld fy hun sut mae Llywodraeth y Cynulliad wedi buddsoddi er mwyn datblygu gwestai a llety newydd yn y canolbarth a'r gorllewin. Yr wyf wedi gweld yr effaith y mae hynny wedi'i chael ar gyrchfannau gwyliau, ar drefi ac ar leoliadau ym mhob cwr o'r canolbarth a'r gorllewin.

Dywed Cynghrair Twristiaeth Cymru wrthyf ei fod wedi amcangyfrif gwerth twristiaeth i'r economi fel a ganlyn, a bod yr amcangyfrif hwnnw'n un ceidwadol: ar gyfer pob £1 a fuddsoddir mewn twristiaeth, daw £8 yn ei sgil i'r economi ehangach. Yn rhy aml o lawer, byddwn yn anghofio am hynny. Os oes angen unrhyw beth i'n hatgoffa am effaith ehangach twristiaeth yn yr economi, gadewch inni ystyried argyfwng clwy'r traed a'r genau ychydig o flynyddoedd yn ôl. Caewyd llwybrau troed ac effeithiwyd ar gefn gwlad gan rywbeth a oedd ymhell i ffwrdd oddi wrth rai o elfennau'r economi, ac, eto i gyd, teimlwyd yr effaith ar unwaith gan bawb—tai bwyta, gwestai, a hyd yn oed

economy adds value to the whole of the economy, which may help us to develop our infrastructure.

Government has a role to play in ensuring that the infrastructure works. The Heart of Wales line is probably one of the most beautiful rail lines in the United Kingdom, but if you want to travel between Cardiff and mid Wales, you are routed into England via Shrewsbury. We need to ensure that that terribly ugly phrase, 'joined-up Government', actually means something, and that the transport portfolio helps to develop tourism and the economy of different parts of Wales.

Ultimately, we need to look at bringing together the different elements of what is offered to people. For example, when we talk about Pembrokeshire, we should talk not only of its beaches but also of its military heritage. We must bring different elements together and create a package for people who wish to visit different parts of Wales. We have a rich religious and cultural history in Wales going back thousands of years, and we can create a package around that.

We have already spoken at length about the industrial heritage of Wales, but rarely do you hear people speak of the lead-mining heritage of Ceredigion or of any industrial heritage outside the Valleys. Government has a large potential role to play. I am aware that the Minister has invested time in this issue and has a commitment to it, but I hope that we will see the Government investing in quality, the industry and the future.

Peter Black: Alun Davies referred to our previous debates on tourism. I note that we had a debate in February on cultural tourism and that we are now having a debate on sustainable tourism, but I do not think that we will have a debate on dress tourism, Alun, although it is worth noting that the shopping experience is an important part of the facilities and attractions that we offer people in Wales. Anyone going to places such as

siop ffrogiau yr wyf yn gwybod amdani yn y canolbarth. [*Chwerthin.*] Mae hynny'n dangos sut mae elfen dwristiaeth yr economi'n ychwanegu gwerth at yr economi drwyddi draw, a gall hynny fod o gymorth inni ddatblygu ein seilwaith.

Mae gan y Llywodraeth rôl i'w chwarae o ran sicrhau bod y seilwaith yn gweithio. Rheilffordd Calon Cymru, mae'n debyg, yw un o reilffyrdd harddaf y Deyrnas Unedig, ond os ydych am deithio rhwng Caerdydd a'r canolbarth, cewch eich anfon i Loegr drwy'r Amwythig. Mae angen inni sicrhau bod yr ymadrodd ofnadwy o hyll hwnnw, 'Llywodraeth gydgysylltiedig', yn wir yn golygu rhywbeth, a bod y portffolio trafnidiaeth yn cynorthwyo i ddatblygu twristiaeth ac economi gwahanol rannau o Gymru.

Yn y pen draw, mae angen inni edrych ar ddwyn ynghyd wahanol elfennau'r hyn a gynigir i bobl. Er enghraifft, pan fyddwn yn sôn am sir Benfro, dylem sôn nid yn unig am ei thraethau ond hefyd am ei threftadaeth filwrol. Rhaid inni ddwyn gwahanol elfennau at ei gilydd a chreu pecyn i bobl sydd am ymweld â gwahanol rannau o Gymru. Mae gennym gyfoeth o hanes crefyddol a diwylliannol sydd filoedd o flynyddoedd oed, a gallwn greu pecyn o gwmpas hynny.

Yr ydym eisoes wedi sôn yn helaeth am dreftadaeth ddiwydiannol Cymru, ond anaml y clywch chi bobl yn sôn am dreftadaeth y gweithiau plwm yng Ngheredigion neu am unrhyw dreftadaeth ddiwydiannol y tu allan i'r Cymoedd. Gallai'r Llywodraeth fod â rôl fawr i'w chwarae. Gwn fod y Gweinidog wedi buddsoddi amser yn y mater hwn a bod ganddo ymrwymiad iddo, ond gobeithiaf y gwelwn y Llywodraeth yn buddsoddi mewn ansawdd, y diwydiant a'r dyfodol.

Peter Black: Cyfeiriodd Alun Davies at ein dadleuon blaenorol am dwristiaeth. Sylwaf inni gael dadl ym mis Chwefror am dwristiaeth ddiwylliannol a'n bod yn awr yn cael dadl am dwristiaeth gynaliadwy, ond go brin y cawn ddadl am dwristiaeth ffrogiau, Alun, er ei bod yn werth nodi bod y profiad siopa'n rhan bwysig o'r cyfleusterau a'r atyniadau a gynigiwn i bobl yng Nghymru. Bydd unrhyw un sy'n mynd i leoedd fel

Narberth, and the other small towns and villages around Wales that have high-quality shops, will know how attractive those shops are to the many people who go out of their way to travel to them to experience the pleasures that they offer.

5.40 p.m.

The point that I was trying to make in referring to previous debates was that we have separated these two strands of tourism. We had a debate on cultural tourism, and now we are talking about sustainable tourism, and yet the two are very much interlinked. I do not fully understand why we are having separate debates about these strands of tourism, important though they are, when the tourism package is best viewed as a whole. We cannot really tell people that we want them to come and take a sustainable holiday in Wales without mentioning the cultural assets that will attract them. For example, someone coming to Wales for a walking holiday may choose to walk to particular venues that have historic monuments, shops or other assets. We cannot just say that this is one part of the tourism package; it has to be taken as a whole. That is why I find it strange that it has been divided up in this way for the purposes of the debate.

I find it stranger still, having listened to what the Minister has had to say in the previous debate and in this one, to learn that not a great deal that is new is being offered to us by the Welsh Assembly Government in either strand of the tourism package. Yes, there is extra money for marketing, which is much to be welcomed, and it is important that we get our marketing strategy right and target it at the people who will take advantage of the Welsh product. It is important that we have the resources to do that, and I welcome that. However, at the end of the day, we are just discussing two aspects of the tourism package that is already on offer: the cultural side and the environmentally friendly side. Nothing new is being offered at all, and so I hope that the next time that we have a debate on tourism, we do so in the light of a particular policy that the Government is offering, or even a new direction in which the

Arberth, a'r trefi a'r pentrefi bychain eraill ledled Cymru lle ceir siopau o safon uchel, yn gwybod pa mor ddeniadol yw'r siopau hynny i'r llu o bobl sy'n mynd o'u ffordd i deithio iddynt er mwyn profi'r pleserau sydd ganddynt i'w cynnig.

Y pwynt yr oeddwn yn ceisio'i wneud wrth gyfeirio at ddadleuon blaenorol yw ein bod wedi gwahanu'r ddau llyn twristiaeth hyn. Cawsom ddadl ynglŷn â thwristiaeth ddiwylliannol ac, yn awr, yr ydym yn sôn am dwristiaeth gynaliadwy. Eto i gyd, mae'r ddau wedi'u cydblethu i raddau helaeth iawn. Nid wyf yn llwyr ddeall pam ein bod yn cael dadleuon ar wahân am y llinynnau twristiaeth hyn, er eu bod yn bwysig, oherwydd mae'n well edrych ar y pecyn twristiaeth yn ei gyfanrwydd. A dweud y gwir, ni allwn ddweud wrth bobl ein bod am iddynt ddod i Gymru i gael gwyliau cynaliadwy heb sôn am y nodweddion diwylliannol a fydd yn eu denu. Er enghraifft, efallai y bydd rhywun sy'n dod i Gymru ar wyliau cerdded yn dewis cerdded i leoliadau penodol lle ceir henebion, siopau neu nodweddion eraill. Ni allwn ddweud yn syml mai dyma un rhan o'r pecyn twristiaeth; rhaid ystyried y peth yn ei gyfanrwydd. Dyna pam yr wyf yn ei chael yn rhyfedd iddo gael ei rannu fel hyn at ddibenion y ddadl.

Mae'n rhyfeddach byth, ar ôl gwrandao ar yr hyn y mae'r Gweinidog wedi'i ddweud yn y ddadl flaenorol, ac yn y ddadl hon, cael ar ddeall nad yw Llywodraeth Cynulliad Cymru'n cynnig fawr o ddim newydd yn naill llyn y pecyn twristiaeth na'r llall. Oes, mae arian ychwanegol ar gyfer marchnata, sydd i'w groesawu'n fawr, ac mae'n bwysig inni sicrhau bod ein strategaeth marchnata'n iawn a'i bod yn cael ei thargedu at y bobl a fydd yn manteisio ar gynnyrch Cymru. Mae'n bwysig inni gael yr adnoddau i wneud hynny, a chroesawaf hynny. Fodd bynnag, yn y pen draw, dim ond trafod dwy agwedd ar y pecyn twristiaeth sydd eisoes ar gael yr ydym: yr ochr ddiwylliannol a'r ochr garedig i'r amgylchedd. Nid oes dim byd newydd yn cael ei gynnig o gwbl, ac felly, gobeithiaf, y tro nesaf inni gael dadl am dwristiaeth, y gwnawn hynny yng ngoleuni polisi penodol y mae'r Llywodraeth yn ei gynnig, neu hyd yn

Government wishes to take tourism. There might even be a vision for tourism that is different from what we have always done, and is something that we aspire to do slightly better. That is the problem that I have with the motion today.

Having said that, and to address the issue of sustainability, we must recognise that transport and tourism account for 17 per cent of the current Welsh ecological footprint. Air travel is the most rapidly increasing sector, given that an estimated 1,136,000 visits were made to Wales by overseas residents in 2006. Travel and transport choices define the nature of our tourism, whether visitors come here by plane, by car, or by public transport. Just as you cannot separate the different strands of the tourism package, you cannot separate tourism from the package of economic development, particularly our transport policies in Wales. It is important that we invest in public transport if we are to make tourism in Wales that much more sustainable.

Tourists spend a huge amount of money in Wales, and we need to recognise that and take advantage of it. However, if tourism is to be more sustainable, we must ensure that tourists travel to and within Wales in a more sustainable way. That also applies to walking destinations. Rhosili in the Gower, for example, has about 0.5 million visits a year. The management of that facility must be geared towards ensuring that all the footsteps across the various paths do not erode in that area of outstanding natural beauty, and that we do not lose the ancient strip farms just the other side of the dry stone wall, if you can find them, as you walk down to Worm's Head. All that has to be preserved and protected, and so there must be significant investment in ensuring that the tourism product that we take advantage of does not destroy the very environment that tourists are coming to see.

oed gyfeiriad newydd y mae'r Llywodraeth yn dymuno tywys twristiaeth iddo. Efallai y cawn hyd yn oed weledigaeth ar gyfer twristiaeth sy'n wahanol i'r hyn yr ydym wedi'i wneud erioed, ac sy'n rhywbeth yr ydym yn dyheu am ei wneud fymryn yn well. Dyna'r broblem sydd gennyf gyda'r cynnig heddiw.

Wedi dweud hynny, ac, er mwyn mynd i'r afael â mater cynaliadwyedd, rhaid inni gydnabod mai trafndiaeth a thwristiaeth sy'n gyfrifol am 17 y cant o ôl-troed ecolegol Cymru ar hyn o bryd. Teithio mewn awyrennau yw'r sector sy'n cynyddu gyflymaf, ac ystyried bod 1,136,000 o bobl, yn ôl yr amcangyfrif, wedi ymweld â Chymru o dramor yn 2006. Mae dewisiadau teithio a thrafnidiaeth yn diffinio natur ein twristiaeth, boed yr ymwelwyr yn dod yma mewn awyren, mewn car, neu ar drafnidiaeth gyhoeddus. Ni allwch wahanu gwahanol linyddau'r pecyn twristiaeth ac, yn yr un modd, ni allwch ychwaith wahanu twristiaeth oddi wrth y pecyn datblygu economaidd, yn enwedig ein polisiau trafndiaeth yng Nghymru. Mae'n bwysig inni fuddsoddi mewn trafndiaeth gyhoeddus er mwyn inni wneud twristiaeth yng Nghymru gymaint â hynny'n fwy cynaliadwy.

Mae twristiaid yn gwario arian mawr yng Nghymru, ac mae angen inni gydnabod hynny a manteisio arno. Fodd bynnag, er mwyn i dwristiaeth fod yn fwy cynaliadwy, rhaid inni sicrhau bod twristiaid yn teithio i Gymru ac o fewn Cymru mewn modd mwy cynaliadwy. Mae hynny hefyd yn berthnasol i gyrchfannau cerdded. Mae oddeutu 0.5 miliwn o bobl yn ymweld â Rhosili ar Benrhyn Gŵyr, er enghraifft, bob blwyddyn. Wrth reoli'r cyfleuster hwnnw, rhaid ceisio sicrhau nad yw'r holl olion traed ar y gwahanol lwybrau'n erydu'r ardal o harddwch naturiol eithriadol honno, ac nad ydym yn colli'r ffermydd lleiniau hynafol ar ochr draw'r wal gerrig sychion, os gallwch ddod o hyd iddynt, wrth ichi gerdded i lawr at Ben Pyrod. Rhaid cadw a gwarchod hynny i gyd, ac felly rhaid buddsoddi'n sylweddol er mwyn sicrhau nad yw'r cynnyrch twristiaeth y byddwn yn manteisio arno'n difetha'r union amgylchedd y mae twristiaid yn dod i'w weld.

David Lloyd: Mae'r cynnig sydd gerbron yn gofyn i ni nodi'r gwaith sy'n mynd rhagddo i hyrwyddo twristiaeth gynaliadwy o ran creu swyddi, hyfforddiant a'r economi, ac, yn bendant, mae gwaith i'w wneud.

O ran gwariant ymwelwyr yng Nghymru, mae twristiaeth yn gwneud cyfraniad allweddol bwysig i economi'n gwlad. Gwariodd ymwelwyr dros £3 biliwn yng Nghymru yn 2007. Fel rhywun sydd yn dod o Abertawe, yr wyf yn gwybod am 26 traeth bendigedig penrhyn Gŵyr—sef Rhosili a 25 arall—ac am y cestyll hynafol a'r gwestai safonol, urddasol yn Abertawe a Gŵyr, sy'n denu ymwelwyr yn eu miloedd bob blwyddyn. Yr wyf yn ymwybodol iawn felly am gyfraniad twristiaeth i'r economi leol, sy'n seiliedig, fel yng Nghymru gyfan, dybiaf, ar yr amgylchedd naturiol, neilltuol o'n cwmpas.

Mae twristiaeth gynaliadwy'n ehangach o lawer na dim ond yr amgylchedd naturiol a'n tirwedd arbennig, fel y mae'r Gweinidog eisoes wedi'i grybwyll. I dwristiaeth fod yn gynaliadwy, rhaid cofio am yr elfennau cymdeithasol a diwylliannol. Croesawaf yr holl waith sy'n mynd yn ei flaen, a'r cyhoeddiadau ariannol y mae'r Gweinidog wedi'u gwneud y prynhawn yma. Mae'n rhaid parhau, fodd bynnag, i wella safon y ddarpariaeth ar gyfer ymwelwyr. I dwristiaeth fod yn gynaliadwy, rhaid iddi fod yn adeiladol ac nid yn ddinistriol, drwy ddistrywio cymeriad ardal. Mae hynny'n golygu parch at y dirwedd leol, ac at y bobl leol, a'u hiaith a'u diwylliant. Mae'n golygu cydnabod bodolaeth yr iaith Gymraeg, gwasanaethau teledu Cymru ym mhob rhan o Gymru, a pharch at hanes unigryw ein gwlad. Bydd balchder yn ein gorffennol yn hyrwyddo hyder yn ein dyfodol. Wedi'r cwbl, fel y crybwyllwyd eisoes, yn y farchnad sydd ohoni, lle mae'n rhaid gwerthu Cymru fel lle atyniadol i bobl ddod iddi ar eu gwyliau, mewn cystadleuaeth â nifer fawr o wledydd deniadol eraill, rhaid adeiladu ar ein cryfderau, a rhaid adeiladu ar ein pwyntiau gwerthu unigryw, sef ein tirwedd fendigedig, ein hiaith a'n diwylliant hollol unigryw sydd, yn rhyfeddol, yn goroesi er ein hanes, ac efallai oherwydd ein hanes. Mae gwaith i'w wneud i olrhain ein hanes bendigedig fel cenedl i ddatgan i'r byd, ar ôl canrifoedd o

David Lloyd: The motion before us asks us to note the work under way to promote sustainable tourism in terms of job creation, training and the economy, and, certainly, there is work to be done.

In terms of expenditure by visitors to Wales, tourism makes a crucially important contribution to our country's economy. Visitors spent over £3 billion in Wales in 2007. As someone who comes from Swansea, I know of the 26 wonderful beaches on the Gower peninsula—Rhosili and the 25 others—and the ancient castles and superb hotels in Swansea and Gower, which attract thousands of visitors each year. Therefore, I am very aware of the contribution of the tourism industry to the local economy, which is based, as it is throughout Wales, I suppose, on the wonderful, natural environment that surrounds us.

Sustainable tourism is much broader than just involving the natural environment and our outstanding landscape, as the Minister has already mentioned. For tourism to be sustainable, we must remember the social and cultural elements. I welcome all of the work that is ongoing, and the announcements of funding that the Minister has made this afternoon. However, we must continue to improve the standard of provision to visitors. For tourism to be sustainable, it has to be constructive and not destructive, by destroying the character of a local area. That requires respect for the local landscape, for the local people and their language and culture. It requires the acknowledgement of the existence of the Welsh language, Welsh-medium television in all parts of Wales, and respect for the unique history of our country. A pride in our past will promote confidence in our future. After all, as has already been mentioned, in the current market, where Wales has to be marketed as an attractive place for people to spend their holidays, in competition with many other attractive countries, we must build on our strengths, and we must build on our unique selling points, namely our wonderful landscape, and our language and unique culture, which survive, incredibly, despite our history, and perhaps because of our history. There is work to be done in telling our wonderful history as a nation to the world, after centuries of hard

lafur caled ac o golli gwaed, sut yr ydym wedi cyrraedd y lle yr ydym heddiw.

David Melding: I have to start by saying that I was rather disappointed with the Minister's performance. He is a lively and entertaining speaker, but I was somewhat underwhelmed by his performance this afternoon. I think that it indicates that there are currently some difficulties with our strategy for tourism. The basic reason is that much of the funding stream that we have used for the last six to seven years is now no longer available. I will just remind Members of the magnitude of that fund. Under the Objective 1 programme, EU funds allowed us to roughly double our spend on tourism to a peak of £30 million. That was about £15 million a year, in effect, the majority of which went on marketing Wales, which is the main thing that the Government can do. All the tourism providers out there need effective marketing as few are large enough to do it themselves to any real degree. Therefore, the Government can come in and, in a lively way, support the sector by marketing it effectively.

We welcome the fact that £4.1 million of the £40 million mop-up money under Objective 1 will be given to Visit Wales, as that will help. It is not insignificant at all, but it has to be compared with the £15 million that we were getting on average when EU funding allowed for us to invest directly in tourism and marketing Wales.

I do not criticise the Government for the fact that the EU funding stream has dried up—that is not the Government's fault; it was decided on a European level. I am still to hear, however, an effective response from the Government on how we are going to market Wales properly. The recent Stephens report emphasised the need to have a distinctive international profile as a top priority if we are to see a sustainable and effective tourism sector, growing in a lively way and providing economic growth in many areas of Wales, including those that have not traditionally been seen as tourism destinations, like much of our industrial heritage. That is now coming into fashion, thank heavens, because it is so significant in shaping the way of modern life, and much of that started here in Wales.

word and blood letting, of how we have reached where we are today.

David Melding: Rhaid imi ddechrau drwy ddweud fy mod braidd yn siomedig gyda pherfformiad y Gweinidog. Mae'n siaradwr bywiog a difyr, ond yr oedd ei berfformiad y prynhawn yma yn llai na syfrdanol. Credaf fod hyn yn dangos bod rhai anawsterau gyda'n strategaeth dwristiaeth ar hyn o bryd. Y rheswm sylfaenol yw nad yw llawer o'r ffrwd ariannu a ddefnyddiwyd gennym dros y chwech neu saith mlynedd diwethaf ar gael bellach. Atgoffaf yr Aelodau o faint y gronfa. Dan raglen Amcan 1, caniataodd arian yr UE inni ddyblu ein gwariant ar dwristiaeth bron, gan gyrraedd brig o £30 miliwn. Yr oedd hynny oddeutu £15 miliwn y flwyddyn, fwy neu lai, a gwariwyd y rhan helaethaf ar farchnata Cymru, sef y prif beth y gall y Llywodraeth ei wneud. Mae angen marchnata effeithiol ar bob darparwr twristiaeth yng Nghymru gan mai prin yw'r rhai sy'n ddigon mawr i wneud hynny eu hunain a'i wneud yn iawn. Felly, gall y Llywodraeth gamu i'r adwy ac, mewn ffordd fywiog, gefnogi'r sector drwy ei farchnata'n effeithiol.

Croesawn y ffaith y rhoddir £4.1 miliwn o'r £40 miliwn o arian gweddilliol dan Amcan 1 i Croeso Cymru, gan y bydd hynny'n helpu. Nid yw'n ansylweddol o gwbl, ond rhaid ei gymharu â'r £15 miliwn yr oeddem yn ei gael ar gyfartaledd pan ganiataodd arian yr UE inni fuddsoddi'n uniongyrchol mewn twristiaeth a marchnata Cymru.

Ni feirniadaf y Llywodraeth am y ffaith bod ffrwd ariannu'r UE wedi dod i ben—nid bai'r Llywodraeth yw hynny; yr oedd yn benderfyniad ar lefel Ewropeaidd. Fodd bynnag, yr wyf yn dal i aros i glywed ymateb effeithiol gan y Llywodraeth ynghylch sut y bwriadwn farchnata Cymru'n briodol. Pwysleisiodd adroddiad diweddar Stephens yr angen i gael proffil rhyngwladol unigryw fel prif flaenoriaeth os ydym am weld sector twristiaeth cynaliadwy ac effeithiol, yn tyfu mewn ffordd fywiog ac yn sicrhau twf economaidd mewn sawl ardal yng Nghymru, gan gynnwys y rhannau hynny nad ydynt, yn draddodiadol, wedi cael eu hystyried yn gyrchfannau twristiaid, fel llawer o'n treftadaeth ddiwylliannol. Mae hynny bellach yn dod yn ffasiynol, diolch i'r drefn,

oherwydd ei fod mor arwyddocaol o ran dylanwadu ar fywyd modern, a dechreuodd llawer o hynny yma yng Nghymru.

5.50 p.m.

I will not repeat that we need a focus on cultural and historical tourism, although that is mentioned in the Stephens report as well, but I would like to say that greater engagement with the private sector is called for and, again, I am yet to hear something that is really lively and enthusiastic from this Government. This is the sort of area that ought to delight a Government. It ought to give a Government real potential to project Wales and to build the nation to some extent, it has to be said, around how we conceive of ourselves and how we project ourselves. However, to date, it has been frankly lacklustre.

I have made many speeches over the years about Cardiff that I fear may have bored Members. I am not sure how a capital city could be described as a microcosm, but the failure over many years to effectively market Cardiff is indicative of the general problem that we have with Wales. There is a lack of ambition. We have to wait for the *Financial Times* to come along and tell us that Cardiff is one of the top 10 small cities to visit in Europe. We do not seem to grasp how wonderful our late Victorian and Edwardian heritage is—I am slipping into my old ways, so I must move on.

Marketing is the key. Wales has the finest fortress castles in Europe, and therefore the world, because it was Europe that invested in those sometimes grim structures. This is the place to come to see them, to study them and, in a tactile way, to walk around them and imagine how history was shaped there. We have more castles than any other part of the world given the size of our territory—with the possible exception of Palestine, of course, because of the crusades. The crusades probably failed, incidentally, because Edward I had work to do here instead of leading the second crusade. We ought perhaps to remind people of that, as our contribution to what happened in the middle east, albeit inadvertent. It also had an impact on the

Nid ailadroddaf fod angen canolbwyntio ar dwristiaeth ddiwylliannol a hanesyddol, er y sonnir am hynny yn adroddiad Stephens hefyd, ond hoffwn ddweud bod angen mwy o ymgysylltu â'r sector preifat ac, unwaith eto, yr wyf yn aros i glywed rhywbeth bywiog a brwdfrydig gan y Llywodraeth hon. Dyma'r math o faes a ddylai fod wrth fodd Llywodraeth. Dylai roi cyfle gwirioneddol i Lywodraeth gyflwyno delwedd o Gymru ac adeiladu'r genedl i ryw raddau, mae'n rhaid dweud, o ran ein canfyddiad ohonom ni ein hunain a'r ddelwedd a gyflwynwn ohonom ni ein hunain. Fodd bynnag, hyd yma, mae wedi bod yn gwbl ddiffiach, a bod yn onest.

Yr wyf wedi gwneud amryw o areithiau am Gaerdydd dros y blynyddoedd yr ofnaf sydd wedi diflasu'r Aelodau. Nid wyf yn siŵr sut y gellid disgrifio prifddinas fel microcosm, ond mae methiant i farchnata Caerdydd yn effeithiol dros flynyddoedd lawer yn arwydd o'r broblem gyffredinol sydd gennym gyda Chymru. Ceir diffyg uchelgais. Rhaid inni ddisgwyl i'r *Financial Times* ddweud wrthym fod Caerdydd yn un o'r 10 dinas fach orau i ymweld â hwy yn Ewrop. Ymddengys na allwn ddeall pa mor wych yw ein treftadaeth Fictoraidd ac Edwardaidd—yr wyf yn llithro i'm hen ffyrdd, felly rhaid imi symud ymlaen.

Marchnata yw'r allwedd. Yng Nghymru y mae'r cestyll caerog gwychaf yn Ewrop, ac felly'r byd, oherwydd Ewrop a fuddsoddodd yn y strwythurau hynny, sydd weithiau'n arswydus. Dyma'r lle i ddod i'w gweld, i'w hastudio ac, mewn ffordd gyffyrddol, i gerdded o'u hamgylch a dychmygu sut y crëwyd hanes yno. Mae mwy o gestyll gennym nag unrhyw ran arall o'r byd a chofio maint ein tiriogaeth—ac eithrio Palestina o bosibl, wrth gwrs, oherwydd y croesgadau. Gyda llaw, mae'n debyg i'r croesgadau fethu oherwydd bod gan Edward I waith i'w wneud yma yn hytrach na'i fod yn arwain yr ail groesgad. Efallai y dylem atgoffa pobl o hynny, fel ein cyfraniad i'r hyn a ddigwyddodd yn y dwyrain canol, er bod

Scottish nation: the resistance to the rule of Edward I in Wales probably gained it time to survive.

We also undersell our Celtic culture quite considerably. This links to its modern manifestation in the eisteddfod. Europe still lacks a prestigious iconic museum to the Celtic civilisation. Why do we not get on and do something like that with the European funds, if we cannot now use them for marketing?

Val Lloyd: I feel that, after that stirring speech, I should say, 'Follow that'. As colleagues will know, I am always keen to highlight the huge contribution made by waterways to the tourism industry in Wales. A previous speaker spoke of the need for a quality experience for the tourist, and waterways and canals have been adapted in Wales to a changing market and today form part of the rich, diverse, green and quality tourism on offer.

hynny'n ddamweiniol. Yn ogystal cafodd effaith ar yr Alban: mae'n debyg i'r gwrthwynebiad i reolaeth Edward I yng Nghymru brynu amser iddi oroesi.

Nid ydym ychwaith yn hybu digon ar ein diwylliant Celtaidd. Mae hyn yn cysylltu â'i amlygiad modern yn yr eisteddfod. Nid oes amgueddfa eiconig glodfawr ar gyfer y gwareiddiad Celtaidd yn Ewrop o hyd. Pam nad awn ati i wneud rhywbeth felly gydag arian Ewrop, os na allwn ei ddefnyddio i farchnata bellach?

Val Lloyd: Teimlaf, ar ôl yr araith gyffrous honno, y dylwn ddweud, 'Mae dilyn hynny'n gamp.' Fel y gŵyr cyd-Aelodau, yr wyf bob amser yn awyddus i amlygu cyfraniad enfawr dyfrffyrdd i'r diwydiant twristiaeth yng Nghymru. Soniodd siaradwr blaenorol am yr angen i roi profiad o safon i dwristiaid, ac mae dyfrffyrdd a chamlesi wedi cael eu haddasu yng Nghymru ar gyfer marchnad sy'n newid a heddiw maent yn rhan o'r dwristiaeth gyfoethog, amrywiol, gwyrdd a safonol sydd ar gael.

*Daeth William Graham i'r Gadair am 5.53 p.m.
William Graham took the Chair at 5.53 p.m.*

A report by British Waterways on the economic costs and benefits of the Welsh canal network highlights that, for an annual investment of £3.3 million, the inland canals of Wales support an annual contribution of £34 million into the national economy, which I make out to be a tenfold return. The canals also support 800 full-time jobs. I am sure that no-one would disagree that that is a good return on an investment. The same report also shows that there are currently estimated to be more than 7.5 million visits annually to Welsh canals and that waterside businesses are steadily developing. Activities such as angling, canoeing, rowing, sailing, rafting and using power craft, not to forget walking, running or cycling near water, are worth about £8 million per annum to the Welsh economy. I am really pleased that the Welsh Assembly Government has recognised the importance of water-related recreation in Wales and I welcome the recent launch of the water-related recreation strategy, which seeks to provide better all-round access.

Mewn adroddiad gan Ddyfrffyrdd Prydain ar gostau a manteision economaidd rhwydwaith camlesi Cymru, nodir bod camlesi mewndirol Cymru yn gwneud cyfraniad blynyddol o £34 miliwn i'r economi genedlaethol yn gyfnewid am fuddsoddiad blynyddol o £3.3 miliwn, sef elw o ddeg gwaith y buddsoddi, yn ôl fy ffigurau i. Mae'r camlesi hefyd yn cefnogi 800 o swyddi amser llawn. Yr wyf yn siŵr na fyddai neb yn anghytuno bod hwn yn elw da ar fuddsoddiad. Mae'r un adroddiad hefyd yn dangos bod amcangyfrif o 7.5 miliwn o ymweliadau â chamlesi Cymru bob blwyddyn ar hyn o bryd a bod busnesau ar y glannau yn datblygu'n raddol. Mae gweithgareddau fel pysgota, canŵio, rhwyfo, hwylio, rafftio a defnyddio cychod pŵer, heb anghofio cerdded, rhedeg neu seiclo ger y dŵr, yn werth oddeutu £8 miliwn y flwyddyn i economi Cymru. Yr wyf yn falch iawn bod Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi cydnabod pwysigrwydd gweithgareddau hamdden sy'n gysylltiedig â dŵr yng Nghymru a chroesawaf lansiad diweddar y strategaeth gweithgareddau hamdden yn

gysylltiedig â dŵr, sy'n ceisio darparu gwell mynediad yn gyffredinol.

Wales's waterways have always been closely linked with the country's economic development. The network of canals in Wales is a testament to our rich industrial heritage. I would like to highlight a project that I believe will add to the tourism offer in Swansea. Two previous speakers have already spoken of the heady delights of Swansea, but one can never have too much of a good thing.

The Swansea Community Boat Trust is putting together an itinerary for the Tawe river navigation heritage trail, which ties together the story of the river navigation and of Swansea itself. This initiative aims to help visitors, and Swansea residents, to discover how the Swansea valley became 'copperopolis'. I will not go into it in too much detail, but the proposed route starts at the Swansea Museum and goes through the docks, past Smith's canal and a variety of other landmarks, such as the White Rock copper works. In total, there are 37 places of interest around the waterfront and along the river—enough to interest a variety of people. The leaflet will be distributed to the public at HERIAN's information point in the National Waterfront Museum, and at several other outlets.

I would be delighted, Minister, if you would accept my invitation to launch the heritage trail when it is completed. The Tawe river heritage trail case study shows that waterways in Wales have huge tourism potential—and for sustainable tourism at that—and I am pleased that I have been able to highlight the benefits that waterways bring in terms of economic development, community regeneration, and training for those involved in their maintenance and development.

Darren Millar: Thank you for bringing this debate forward, Minister. I am sure that we would all agree that tourism is an incredibly important part of the Welsh economy, perhaps more so in north Wales than anywhere else in the country. However, the recent stream of tourism figures does not do much to build confidence in the industry.

Bu cysylltiad agos rhwng dyfrffyrdd Cymru a datblygiad economaidd y wlad erioed. Mae rhwydwaith camlesi Cymru yn dyst i'n treftadaeth ddiwylliannol gyfoethog. Hoffwn amlygu prosiect y credaf y bydd yn ychwanegu at yr atyniadau twristiaeth sydd ar gael yn Abertawe. Mae dau siaradwr blaenorol eisoes wedi sôn am ryfeddodau Abertawe, ond ni allwch byth gael gormod o beth da.

Mae Ymddiriedolaeth Cychod Cymunedol Abertawe yn rhoi rhaglen ynghyd ar gyfer llwybr treftadaeth hwylio afon Tawe, sy'n cysylltu hanes hwylio'r afon ac Abertawe ei hun. Nod y fenter hon yw helpu ymwelwyr, a thrigolion Abertawe, i ganfod sut y daeth cwm Tawe yn 'gopropolis'. Ni fanylaf ormod, ond mae'r llwybr arfaethedig yn dechrau yn Amgueddfa Abertawe ac yn mynd drwy'r dociau, heibio i gamlas Smith ac amrywiol dirnodau eraill, fel gwaith copr White Rock. Mae 37 o fannau o ddiddordeb i gyd o amgylch y glannau ac ar hyd yr afon—digonedd i ennyn diddordeb amrywiaeth o bobl. Dosberthir y daflen i'r cyhoedd ar stonidin wybodaeth HERIAN yn Amgueddfa Genedlaethol y Glannau, ac mewn sawl man arall.

Byddwn wrth fy modd, Weinidog, pe derbyniech fy ngwahoddiad i achlysur lansio'r llwybr treftadaeth pan fydd wedi'i gwblhau. Mae astudiaeth achos llwybr treftadaeth afon Tawe yn dangos bod gan ddyfrffyrdd yng Nghymru botensial enfawr o ran twristiaeth—ac o ran twristiaeth gynaliadwy hefyd—ac yr wyf yn falch fy mod wedi gallu amlygu manteision dyfrffyrdd i ddatblygiad economaidd, adfywio cymunedau, a hyfforddiant i'r rheiny sy'n ymwneud â'u cynnal a'u datblygu.

Darren Millar: Diolch ichi am gyflwyno'r ddatl hon, Weinidog. Yr wyf yn siŵr y byddem oll yn cytuno bod twristiaeth yn rhan hynod bwysig o economi Cymru, efallai'n fwy felly yn y gogledd nag yn unman arall yn y wlad. Fodd bynnag, ni wna'r llifeiriant diweddar o ffigurau twristiaeth ddim i ennyn hyder yn y diwydiant. Yr oedd cannoedd ar

There were hundreds of thousands of fewer trips from other parts of the United Kingdom to Wales in 2007, compared with 2006. We have among the dirtiest beaches in the UK, according to recent surveys, and, not surprisingly, we have seen a fall in the number of overseas visitors to Wales, and the amount of money that people are spending in Wales—it was over £230 million less in 2007, compared with 2006.

I accept that the weather was not particularly good last year, as we all know, but people plan ahead for their holiday experiences, and day-trippers are the ones who tend to be affected, rather than those who have planned ahead. I believe that there is a link here between the amount that the Welsh Assembly Government is spending on tourism and the results that we are seeing. We do not have to go far back to remember that the budget was slashed in half, to £14 million from £28 million, between 2006 and 2007. Therefore, there is clearly much more that can be done, and we want to see it being done.

If we look at what we have, many people have referred to the cultural fabric of Wales, which we can utilise. However, it was our party, in November 2007, which mentioned the need to regenerate our seaside resort towns, those traditional resorts that, for many people in the United Kingdom, in particular, have helped define Wales over the years. It is a huge shame that many of these towns have been left to decline. A regeneration and promotion strategy has long been called for by this party, to equip these traditional holiday resorts with the resources that they need to succeed in these demanding times, as they have to compete with overseas markets, particularly those in Europe, which are relatively close by.

As one of my colleagues said recently, ‘Our coastal resorts are the engine room of our tourist economy’. I agree with that statement, and I wish that Labour and Plaid Members would begin to recognise that as well. At a recent meeting in my constituency of the Best of Colwyn Bay, a group of about 80 local business representatives, it was made clear to me that they would like to see a renaissance in our

filoedd yn llai o deithiau o rannau eraill o'r Deyrnas Unedig i Gymru yn 2007, o'i gymharu â 2006. Mae ein traethau ymysg y rhai butraf yn y DU, yn ôl arolygon diweddar, ac nid yw'n syndod ein bod wedi gweld gostyngiad yn nifer yr ymwelwyr tramor a ddaw i Gymru, ac yn yr arian y mae pobl yn ei wario yng Nghymru—yr oedd dros £230 miliwn yn llai yn 2007, o'i gymharu â 2006.

Derbyniat nad oedd y tywydd yn arbennig o dda y llynedd, fel y gŵyr pawb ohonom, ond mae pobl yn cynllunio eu gwyliau ymlaen llaw, a'r rhai sy'n mynd ar deithiau dydd yw'r rhai sy'n tueddu i gael eu heffeithio, yn hytrach na'r rheiny sydd wedi cynllunio ymlaen llaw. Credaf fod cyswllt yma rhwng y swm y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wario ar dwristiaeth a'r canlyniadau a welwn. Nid oes angen inni edrych ymhell i'r gorffennol i gofio'r gyllideb yn cael ei haneru i £14 miliwn o £28 miliwn, rhwng 2006 a 2007. Felly, mae'n amlwg y gellir gwneud llawer mwy, a hoffwn weld hynny'n cael ei wneud.

Os edrychwn ar yr hyn sydd gennym, mae llawer o bobl wedi cyfeirio at wead diwylliannol Cymru, y gallwn ei ddefnyddio. Fodd bynnag, ein plaid ni, ym mis Tachwedd 2007, a soniodd am yr angen i adfywio ein trefi glan môr, y cyrchfannau traddodiadol hynny sydd, i lawer o bobl yn y Deyrnas Unedig, yn arbennig, wedi helpu i ddiffinio Cymru dros y blynyddoedd. Mae'n drueni mawr y gadawyd i lawer o'r trefi hyn ddirywio. Mae'r blaid hon wedi galw am strategaeth adfywio a hyrwyddo ers tro, i roi i'r cyrchfannau gwyliau traddodiadol hyn yr adnoddau y mae eu hangen arnynt i lwyddo yn yr amseroedd anodd hyn, gan fod yn rhaid iddynt gystadlu â marchnadoedd tramor, yn arbennig y rheiny yn Ewrop, sy'n gymharol agos.

Fel y dywedodd un o'm cyd-Aelodau'n ddiweddar, ‘Ein cyrchfannau gwyliau yw craidd ein heconomi dwristiaeth’. Cytunaf â'r datganiad hwnnw, a byddai'n dda gennyf pe bai Aelodau Llafur a Phlaid Cymru yn dechrau cydnabod hynny hefyd. Mewn cyfarfod y Gorau o Fae Colwyn, sef grŵp o oddeutu 80 o gynrychiolwyr busnes lleol, a gynhaliwyd yn fy etholaeth i yn ddiweddar, gwnaethpwyd yn glir

coastal resorts, such as Colwyn Bay, Towyn and Kinnel Bay in my constituency. They want to see them become the roaring success that they once were. However, it was equally evident, from speaking to those business people, that, unless there are targeted incentives and support from the Welsh Assembly Government, then their will to succeed will eventually dissipate in a cloud of good intentions.

6.00 p.m.

All aspects of the tourism infrastructure need to be considered. We also need to hear a little more about joined-up thinking across portfolios in the Assembly Government. For example, we need some assurances—today, if possible—that major roads such as the A55 will not be turned into toll roads, and that there will be no road pricing on those roads if it is not happening elsewhere in the United Kingdom. We do not want to be priced out of the UK holiday market. When maintenance is planned on those sorts of routes, we need to know that it is not intended to take place during peak holiday season, as is happening at the moment in north Wales. Just the mention of such schemes frightens off people from visiting parts of Wales that they would otherwise visit.

Can the Minister indicate what is being done to preserve the traditional culture and character of our seaside resorts? There was a letter in one of my constituency's local newspapers last week from an hotelier, who expressed genuine concern over the impact of industrial developments—the Gwynt y Môr and Rhyl Flats windfarms—being developed off the shore of the traditional Victorian promenade in Llandudno. You must consider the implications of these developments, because there are serious concerns about them. More must be done to build confidence in the business community and to create an environment in which private investment in new flagship attractions—such as new piers and new tram systems in our seaside resorts and quality new hotels—is made easy. There is no doubt that we live in one of the most beautiful countries in the world, and we have what it takes to be among the best of

imi yr hoffent weld ein cyrchfannau arfordirol, fel Bae Colwyn, Tywyn a Bae Cinnel yn fy etholaeth i, yn cael eu hadfywio. Maent am eu gweld yn dod yn llwyddiant ysgubol fel yn yr oes a fu. Fodd bynnag, yr oedd hefyd yn amlwg, o siarad â'r bobl fusnes hynny, oni cheir cymhellion wedi'u targedau a chymorth gan Lywodraeth y Cynulliad, y bydd eu hawydd i lwyddo, yn y pen draw, yn diflannu mewn cwmwl o fwriadau da.

Mae angen ystyried pob agwedd ar y seilwaith dwristiaeth. Mae angen hefyd inni glywed ychydig yn fwy am feddwl cydgysylltiedig ar draws portffolios yn Llywodraeth y Cynulliad. Er enghraifft, mae angen arnom ryw faint o sicrwydd—heddiw, os oes modd—na fydd ffyrdd pwysig fel yr A55 yn cael eu troi'n dollffyrdd, ac na fydd unrhyw brisiau ffordd ar y ffyrdd hynny os nad yw'n digwydd mewn manau eraill yn y Deyrnas Unedig. Nid ydym eisiau cael ein prisio allan o farchnad wyliau'r DU. Pan gynllunnir gwaith cynnal a chadw ar y mathau hynny o lwybrau, mae angen inni wybod na fwriedir iddo ddigwydd yn ystod y tymor gwyliau brig, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd yn y gogledd. Mae dim ond sôn am gynlluniau o'r fath yn dychryn pobl rhag ymweld â rhannau o Gymru y byddent yn ymweld â hwy fel arall.

A all y Gweinidog nodi'r hyn sy'n cael ei wneud i ddiogelu diwylliant a chymeriad traddodiadol ein cyrchfannau glan môr? Yr oedd llythyr yn un o bapurau newydd lleol fy etholaeth yr wythnos diwethaf gan westywr, a fynegodd bryder go iawn am effaith datblygiadau diwydiannol—ffermydd gwynt Gwynt y Môr a Gwastadeddau'r Rhyl—yn cael eu datblygu oddi ar lan y promenâd Fictoraidd traddodiadol yn Llandudno. Mae'n rhaid ichi ystyried goblygiadau'r datblygiadau hyn, gan fod pryderon difrifol yn eu cylch. Mae'n rhaid gwneud mwy i fagu hyder yn y gymuned fusnes ac i greu amgylchedd sy'n hwyluso buddsoddiad preifat mewn atyniadau blaenllaw newydd—fel glanfeydd newydd a systemau tram newydd yn ein cyrchfannau glan môr a gwestai newydd o safon. Yr ydym yn bendant yn byw yn un o'r gwledydd harddaf yn y byd, ac mae gennym yr hyn sy'n angenrheidiol i

Europe's tourism destinations.

Finally, a very different approach is required than that taken with the current strategy, Minister. You must not risk taking a kiss-me-quick approach with the Welsh tourism industry; it is time for a long embrace. You must look forward to the future, which you can do with cross-party support, including ours.

Mark Isherwood: Yet again, this Assembly Government motion uses the language of good news to conceal bad news and policy failure. As we have heard, a worrying drop in the number of visitors to Wales last year was blamed on a rain-soaked summer and the strength of the pound making overseas breaks more of a bargain. If that is true, Minister, how do you explain the data from the index of hotels and restaurants for Wales, which show a fall in tourism spend in Wales of almost 9 per cent over the last year although it increased by 4 per cent across the UK as a whole? We have the same climate and the same currency. Worryingly, tourism operators fear that this year's takings are also under threat because of a lack of high-profile promotion on television and advertising by the Assembly Government.

Figures from the UK tourism survey in 2007 showed that the number of trippers to Wales was down by 800,000, with tourism spending down £200 million. Spending by overseas visitors alone fell by £17 million. North Wales Tourism, which I visited two weeks ago to hear its concerns, told me that the figures were a major disappointment and that the tourism industry in Wales now has major structural problems because of not having a designated arm's-length body to support it since the Wales Tourist Board was merged into the Assembly Government, and then transferred from the economic development department to the Department for Heritage. It questioned the need for that merger and stated that Ministers and civil servants do not have the time or the detailed knowledge needed to promote the interests of the industry. You may smile, Minister, but that is what the experts say, not the amateurs facing

fod ymhlith goreuon cyrchfannau twristiaeth Ewrop.

Yn olaf, mae angen ymagwedd wahanol iawn i'r ymagwedd a gymerwyd gyda'r strategaeth gyfredol, Weinidog. Rhaid ichi beidio â mentro cymryd ymagwedd cusan gyflylm gyda diwydiant twristiaeth Cymru; mae'n bryd cael cofleidiad hir. Mae'n rhaid ichi edrych ymlaen at y dyfodol, a gallwch wneud hyn gyda chefnogaeth drawsbleidiol, gan gynnwys ein cefnogaeth ni.

Mark Isherwood: Unwaith eto, mae'r cynnig hwn gan Lywodraeth y Cynulliad yn defnyddio iaith newyddion da i gelu newyddion drwg a methiant polisi. Fel y clywsom, haf gwlyb dros ben a chryfder y bunt yn gwneud gwyliau tramor yn fwy o fargen a gafodd y bai am y gostyngiad yn nifer yr ymwelwyr â Chymru'r llynedd, sy'n peri gofid. Os yw hynny'n wir, Weinidog, sut ydych yn egluro data'r mynegai gwetai a bwyta'i ar gyfer Cymru, sy'n dangos bod gwariant twristiaeth yng Nghymru wedi gostwng bron 9 y cant yn ystod y flwyddyn diwethaf er iddo gynyddu 4 y cant ledled y DU gyfan? Mae gennym yr un hinsawdd a'r un arian cyfredol. Mae'n peri gofid bod gweithredwyr twristiaeth yn ofni bod enillion eleni o dan fygythiad hefyd oherwydd diffyg hyrwyddo proffil uchel ar y teledu a hysbysebu gan Lywodraeth y Cynulliad.

Dangosodd ffigurau o arolwg twristiaeth y DU yn 2007 fod y nifer a ddaeth ar dripiâu i Gymru wedi gostwng 800,000, a bod gwariant twristiaeth wedi gostwng £200 miliwn. Gostyngodd gwariant gan ymwelwyr tramor yn unig £17 miliwn. Pan ymwelais â hi bythefnos yn ôl i glywed ei phryderon, dywedodd Twristiaeth Gogledd Cymru wrthyf fod y ffigurau'n siom enfawr a bod gan y diwydiant twristiaeth yng Nghymru broblemau strwythurol mawr bellach oherwydd prinder corff hyd braich dynodedig i'w gefnogi ers dod â Bwrdd Croeso Cymru dan adain Llywodraeth y Cynulliad, a'i drosglwyddo wedyn o'r adran datblygu economaidd i'r Adran Dreftadaeth. Yr oedd yn cwestiynu'r angen am yr uno hwnnw a nododd nad oes gan Weinidogion a gweision sifil yr amser na'r wybodaeth fanwl y mae eu hangen i hyrwyddo buddiannau'r diwydiant. Cewch wenu, Weinidog, ond dyna a ddywed

us in the Chamber. [Laughter.] This is not a laughing matter; people's livelihoods depend on this. It is feared that tourism is now just a department of the Assembly Government with reduced budgets and a reduced profile. The chair of North Wales Tourism said,

'Spending on directly promoting Wales and tourism has dramatically reduced. This year there has been no serious public promotion at all on TV or a serious media campaign...I don't think it helps to have the tourism industry, a key economic generator, reduced to a bit part in the culture ministry. I don't think we are competing properly with our direct neighbours in England or in Scotland'.

The accommodation sector's output for the last four quarters was down 5.3 per cent on the previous four quarters, and the restaurant and catering sector's output for the last four quarters was down 13.4 per cent on the previous four quarters. With the economic downturn, especially given the rising cost of food and fuel, the decision to scrap the Wales Tourist Board and bring it under direct ministerial control could have been a major strategic error. With rising fuel prices, the industry is also concerned that there will be a downturn in the number of day trips taken this year. The industry states that the 50 per cent budget reduction for marketing activity in 2008-09 combined with lengthy and bureaucratic decision-making processes are further hindering it. Marketing concerns are summed up by the rural business in north Wales, which told me that, of 703 visits made to its website in the first two months of this year, only four were directed there from the Assembly Government's Visit Wales website.

yr arbenigwyr, nid yr amaturiaid sy'n ein hwynebu yn y Siambr. [Chwerthin.] Nid peth digrif mo hyn; mae bywoliaeth pobl yn dibynnu ar hyn. Ofnir nad yw twristiaeth bellach yn ddim ond adran o Lywodraeth y Cynulliad gyda llai o gyllidebau a llai o broffil. Dywedodd cadeirydd Twristiaeth Gogledd Cymru,

Mae gwariant ar hyrwyddo Cymru a thwristiaeth yn uniongyrchol wedi lleihau'n sylweddol. Eleni, ni fu dim hyrwyddo cyhoeddus difrifol o gwbl ar y teledu nac ymgyrch gyfryngau ddifrifol...ni chredaf ei bod yn helpu bod y diwydiant twristiaeth, cynhyrhydd economaidd allweddol, wedi'i leihau i fân ran yn y weinidogaeth ddiwylliant. Ni chredaf ein bod yn cystadlu'n briodol â'n cymdogion agosaf yn Lloegr nac yn yr Alban.

Yr oedd cynnyrch y sector llety ar gyfer y pedwar chwarter diwethaf wedi gostwng 5.3 y cant ers y pedwar chwarter blaenorol, ac yr oedd cynnyrch y sector bwytaï ac arlwyo ar gyfer y pedwar chwarter diwethaf wedi gostwng 13.4 y cant ers y pedwar chwarter blaenorol. Gyda'r cwmp economaidd, yn enwedig o ystyried cost gynyddol bwyd a thanwydd, mae'n bosibl y bu'r penderfyniad i gael gwared ar Fwrdd Croeso Cymru a'i roi o dan reolaeth uniongyrchol gweinidogion yn wall strategol mawr. Gyda chostau tanwydd ar gynydd, mae'r diwydiant hefyd yn poeni y bydd gostyngiad yn nifer y triapiau dydd a gymerir eleni. Mae'r diwydiant yn nodi bod cwtogi'r gyllideb ar gyfer gweithgarwch marchnata 50 y cant yn 2008-09 ynghyd â phrosesau penderfynu hirfaith a biwrocraidaidd yn ei rwystro ymhellach. Mae'r busnes gwledig yn y gogledd yn crynhoi'r pryderon marchnata; dywedodd wrthyf mai dim ond pedwar ymweliad, o'r 703 o ymweliadau â'i wefan yn neufis cyntaf eleni, a gyfeiriwyd yno o wefan Croeso Cymru Llywodraeth y Cynulliad.

*Daeth y Llywydd i'r Gadair am 6.05 p.m.
The Presiding Officer took the Chair at 6.05 p.m.*

There are also concerns that delays in finalising the convergence funding programme will result in the money being awarded to unsustainable public sector funding-led projects rather than product-led

Ceir pryderon hefyd y bydd oedi wrth gwblhau'r rhaglen cyllid cydgyfeirio yn arwain at ddyfarnu'r arian i brosiectau anghynaliadwy a arweinir gan gyllid sector cyhoeddus yn hytrach na phrosiectau

sustainable projects, with no insurance that the private sector will benefit.

The report by the Assembly's Audit Committee last month highlighted that the level of savings expected from efficiency gains after the quangos were taken over by the Assembly Government had not materialised, and that it was budget cuts that had largely resulted in money being saved. This could not have come at a worse time for the industry, which is struggling to be competitive during an economic downturn.

Tourism is one of the jewels in the crown of the Welsh economy, and it is critical that resources be made available to market Wales at home and abroad as a world-class tourism destination. As the industry will tell the Minister in the Wales tourism review, tourism needs to be trade-led, not Visit Wales-led, and promoted by properly qualified industry professionals, not by civil servants. The time has come to give the industry a break.

Trish Law: The new rail link between Ebbw Vale and Cardiff, particularly the upper stretches, provides breathtaking views of scenery for passengers. I would have preferred the service to be called the 'Ebbw valley scenic railway', as it passes through some spectacular scenery and through valleys at the foot of green and pleasant hills and mountains.

The one thing that concerns me about the railway is that there is too much one-way traffic—it takes passengers down the line as far as Cardiff, where they spend their hard-earned cash. I want to see more two-way traffic and some marketed tourism incentives to entice people to Blaenau Gwent, which I believe has immense tourism potential.

Tourism is big business in Wales with tourists spending more than £8 million a day on trips to Wales, amounting to around £3 billion a year. I would like to see Blaenau Gwent getting a bigger slice of this than it currently gets. I firmly believe that the answer lies in the much acclaimed Ebbw

cynaliadwy a arweinir gan gynnyrch, heb unrhyw sicrwydd y bydd y sector preifat yn elwa.

Amlygodd yr adroddiad fis diwethaf gan Bwyllgor Archwilio'r Cynulliad nad oedd lefel yr arbedion a ddisgwyliwyd o enillion effeithlonrwydd wedi dod i'r golwg ar ôl i Lywodraeth y Cynulliad ddod â'r cwangos dan ei hadain, ac mai toriadau cyllideb yn bennaf oedd yn gyfrifol am arbed arian. Ni allai hyn fod wedi dod ar amser gwaeth i'r diwydiant, sy'n cael trafferth i fod yn gystadleuol yn ystod cwmp economaidd.

Twristiaeth yw un o'r tlysau yng nghoron economi Cymru, ac mae'n allweddol bod adnoddau ar gael i farchnata Cymru gartref a thramor ac fel cyrchfan twristiaeth o'r radd flaenaf. Fel y bydd y diwydiant yn dweud wrth y Gweinidog yn yr adolygiad o dwristiaeth Cymru, mae angen i dwristiaeth gael ei harwain gan fasnach, nid Croeso Cymru, a'i hyrwyddo gan weithwyr proffesiynol yn y diwydiant â chymwysterau priodol, nid gweision sifil. Mae'n bryd rhoi cyfle i'r diwydiant.

Trish Law: Mae'r cyswllt rheilffordd newydd rhwng Glynebwy a Chaerdydd, a'r darnau uchaf yn benodol, yn rhoi golygfeydd syfrdanol i deithwyr. Buasai'n well gennyf pe bai'r gwasanaeth wedi'i alw'n 'rheilffordd hardd Glyn Ebwy', gan ei fod yn mynd heibio rhai golygfeydd ysblennydd a drwy gymoedd wrth droed bryniau a mynyddoedd gwyrdd a dymunol.

Yr unig beth sy'n fy mhoeni i am y rheilffordd yw bod gormod o draffig un ffordd—mae'n mynd â theithwyr i lawr y rheilffordd cyn belled â Chaerdydd, lle byddant yn gwario eu harian haeddiannol. Hoffwn weld mwy o draffig dwyffordd a rhai cymhellion twristiaeth wedi'u marchnata i ddenu pobl i Flaenau Gwent, sydd â photensial twristiaeth aruthrol yn fy marn i.

Mae twristiaeth yn fusnes mawr yng Nghymru gyda thwristiaid yn gwario dros £8 miliwn y dydd ar deithiau i Gymru, sef rhyw £3 biliwn y flwyddyn i gyd. Hoffwn weld Blaenau Gwent yn cael rhan fwy o hyn nag y caiff ar hyn o bryd. Credaf yn gryf mai'r ateb yw rheilffordd mawr ei chlod Glyn Ebwy, a

valley railway, and I very much hope that Visit Wales, within the Department for Heritage, takes note.

Eleanor Burnham: We have heard a variety of opinions today, but it is a fact that tourism has fared poorly in the past few years. I admire and respect the Minister, but I must say that the attitude is lacklustre. We need to become sharper, more efficient and effective and much more competitive. We need only look at the very interesting and entertaining programme, *The Hotel Inspector*, to tell us what is needed: basic common sense. What we need to offer should be welcoming, easily accessible, full of sunshine, if possible, and certainly of good quality. That is just common sense. While the credit crunch bites us hard, we must work harder and smarter and be much more effective at drawing people to our shores. As many eloquent previous speakers have said, we have gems in Wales, including in north Wales.

Although some may consider figures to be boring, I find it interesting that they tell us that most overnight trips to Wales are made from within the UK but that international visitors stay here longer and therefore contribute more in their total spend. We must ask ourselves how many people in America know where Wales is. Only 8 per cent of them have a passport. I am asking serious questions with a touch of gravitas and, as is usual for me, a touch of humour. It is very important, and we must work much harder at this. I know that I am IT-illiterate, but I have been wandering around the web page—tourist Wales or whatever it is called—looking for evidence, and I must say that it is not that informative and terribly boring. We need to do more, because that is the first impression that people get of Wales, and they might then drive into Wales along the dreadful A55, with all its problems, or be unable to get a decent train here.

gobeithiaf yn fawr fod Croeso Cymru, yn yr Adran Dreftadaeth, yn nodi hyn.

Eleanor Burnham: Yr ydym wedi clywed safbwyntiau amrywiol heddiw, ond mae'n ffaith bod twristiaeth wedi gwneud yn wael yn yr ychydig flynyddoedd diwethaf. Yr wyf yn edmygu ac yn parchu'r Gweinidog, ond mae'n rhaid imi ddweud fod yr agwedd yn ddiffiach. Mae angen inni fod yn graffach, yn fwy effeithlon ac effeithiol ac yn llawer mwy cystadleuol. Dim ond gwyllo'r rhaglen ddiddorol a difyr dros ben, *The Hotel Inspector*, y mae angen inni ei wneud i ddeall yr hyn y mae ei angen: synnwyr cyffredin sylfaenol. Dylai'r hyn y mae angen inni ei gynnig fod yn groesawgar, yn hawdd ei gyrraedd, yn llawn heulwen, os oes modd, ac yn sicr o ansawdd da. Dim ond synnwyr cyffredin yw hynny. Tra bo'r wasgfa gredyd yn ein hergydio'n galed, mae'n rhaid inni weithio'n galetach ac yn graffach a bod yn llawer mwy effeithiol wrth ddenu pobl at ein glannau. Fel y dywedodd llawer o siaradwyr blaenorol huawdl, mae gennym dlysau yng Nghymru, gan gynnwys yn y gogledd.

Er bod rhai'n ystyried efallai fod ffigurau'n ddiflas, mae'n ddiddorol eu bod yn dweud wrthym fod y rhan fwyaf o deithiau dros nos i Gymru'n cael eu gwneud o'r tu mewn i'r DU ond bod ymwelwyr rhyngwladol yn aros yma'n hwy ac felly'n cyfrannu mwy yn eu gwariant cyfan. Mae'n rhaid inni ofyn i'n hunain sawl un yn America sy'n gwybod ble mae Cymru. Dim ond 8 y cant ohonynt sy'n berchen ar basbort. Yr wyf yn gofyn cwestiynau difrifol gyda mymryn o ddifrifoldeb ac, fel arfer yn fy achos i, mymryn o hiwmor. Mae'n bwysig iawn, ac mae'n rhaid inni weithio'n llawer caletach ar hyn. Gwn fy mod yn anllythrennog o ran TG, ond bûm yn crwydro o amgylch y dudalen we—twristiaeth Cymru neu beth bynnag yw ei henw—yn chwilio am dystiolaeth, ac mae'n rhaid imi ddweud nad oes cymaint â hynny o wybodaeth arni a'i bod yn ddiflas dros ben. Mae angen inni wneud mwy, oherwydd dyna'r argraff gyntaf a gaiff pobl o Gymru, ac efallai wedyn y byddant yn gyrru i Gymru ar hyd yr A55 ofnadwy, gyda'i holl broblemau, neu'n methu cael trên gweddol yma.

6.10 p.m.

I am sure that a colleague of mine will not mind my repeating a story that she told me earlier about an elderly couple taking the train from Hereford to Llandudno. The couple had to get off the train at Chester with no help, but, because Ann Jones is a wonderfully helpful Assembly Member, she managed to get someone to help them onto the next train to Llandudno. Seriously, had it not been for Ann, that elderly couple from Hereford might never have come back to Wales. These are serious points about basic issues, about being co-operative throughout all portfolios, and not just this wonderful Minister's cultural portfolio. This is an economic, transport, grown-up, joined-up thinking portfolio, which we need to take far more seriously. I hope that the Welsh Assembly Government takes these points far more seriously.

Rhodri Glyn Thomas: One thing that we can gather from this particular debate is that if we are to market Wales effectively throughout the world, we should not ask Darren Millar, Eleanor Burnham, David Melding or Mark Isherwood to do so, because all they have done is to run down Wales and what we have to offer. [ASSEMBLY MEMBERS: 'Oh.'] It is a case of the old Victorian undertaker praying for a hard winter, with Members thinking, 'Let us try to think of the worst things that we can think about Wales and let us get up and talk about them'. Peter Black asked why we are discussing all of these different strands of tourism—cultural tourism, sustainable tourism and so on. The reason why we are doing so, Peter, is to stop people from getting up and making long and boring statements that have no substance whatsoever and are full of generalities. Peter spent two thirds of his speech without even mentioning sustainability, which was the topic of the debate today. David Melding did even better: he did not mention sustainability at all, and neither did Darren Millar, Mark Isherwood or Eleanor Burnham. There was not one comment about the actual topic of the debate.

Yr wyf yn siŵr na fydd ots gan un o'm cyd-Aelodau fy mod yn ailadrodd stori a ddywedodd wrthyf yn gynharach am gwpl oeddrannus yn mynd ar y trêen o Henffordd i Landudno. Yr oedd yn rhaid i'r cwpl ddod oddi ar y trêen yng Nghaer heb gymorth o gwbl, ond, gan fod Ann Jones yn Aelod Cynulliad cymwynasgar dros ben, llwyddodd i gael rhywun i'w helpu ar y trêen nesaf i Landudno. O ddirif, pe na fyddai Ann yno, efallai na fyddai'r cwpl oeddrannus hwnnw o Henffordd wedi dychwelyd i Gymru byth. Dyma bwyntiau difrifol am faterion sylfaenol, am fod yn gydweithredol drwy bob portffolio, ac nid portffolio diwylliannol y Gweinidog bendigedig hwn yn unig. Mae hwn yn bortffolio economaidd, trafniadaeth, aeddfed, meddwl cydgysylltiedig, y mae angen inni ei ystyried yn llawer mwy difrifol. Gobeithiaf y bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ystyried y pwyntiau hyn yn llawer mwy difrifol.

Rhodri Glyn Thomas: Un peth y gallwn ei weld o'r ddadl benodol hon yw os ydym am farchnata Cymru'n effeithiol ledled y byd, ni ddylem ofyn i Darren Millar, Eleanor Burnham, David Melding na Mark Isherwood wneud hynny, oherwydd y cyfan y maent wedi'i wneud yw difrio Cymru a'r hyn sydd gennym i'w gynnig. [AELODAU CYNULLIAD: 'O.'] Dyma achos o'r hen drefnwr angladdau Fictoraidd yn gweddio am aeaf caled, ac Aelodau'n meddwl, 'Gadewch inni geisio meddwl am y pethau gwaethaf y gallwn am Gymru a gadewch inni sefyll a siarad amdanynt'. Holodd Peter Black pam yr ydym yn trafod yr holl wahanol haenau hyn o dwristiaeth—twristiaeth ddiwydiannol, twristiaeth gynaliadwy ac yn y blaen. Y rheswm yr ydym yn gwneud hynny, Peter, yw i atal pobl rhag sefyll a gwneud datganiadau hir a diflas sy'n hollol ddisylwedd ac sy'n llawn cyffredinolrwydd. Treuliodd Peter dwy ran o dair o'i araith heb sôn hyd yn oed am gynaliadwyedd, sef pwnc y ddadl heddiw. Gwnaeth David Melding yn well byth: ni soniodd am gynaliadwyedd o gwbl, ac ni wnaeth Darren Millar, Mark Isherwood nac Eleanor Burnham ychwaith. Ni chafwyd un sylw am bwnc gwirioneddol y ddadl.

Eleanor Burnham: I am sure that all of the issues and themes that I did mention were totally sustainable, which is the whole point that I was making about integration and joined-up thinking.

Rhodri Glyn Thomas: I remain to be convinced that all of the things that you mentioned were sustainable. I could not see what connected many of the things that you mentioned together, but you did not manage to go in many directions at the same time.

In terms of the other contributions, which were far more substantial and even-handed, Paul Davies generally welcomed the strategy. For those people who say that this is a waste of time, I am sure that those who have contributed towards the cultural strategy and the sustainability framework will thank you very much for saying that they have wasted their time. They have given their time and expertise. Mark Isherwood said that we should let the experts organise tourism in Wales. The review that we are currently undertaking is a review with the Wales Tourism Alliance, which is the expert. It is the tourism sector. We are working with the Wales Tourism Alliance, and have discussed and agreed the criteria with it. It has an active input into that review.

There was continual reference to 2007, which was a year in which there was a combination of poor weather, and a high exchange rate between the pound and the euro, which meant that people chose to go elsewhere on holiday. That is the reality. You say that people plan ahead, but you are wrong; more and more people are not planning ahead. If you look at the evidence, you will see that more and more people are booking their holidays later and later. The factors that I mentioned had an effect on the figures in 2007. However, we are looking at that and at what needs to be done in Wales. There is an argument as to whether we need to have more activities under cover in Wales, and perhaps that that is a lesson that we need to learn and that we have to have a greater variety of activities that are not dependent on the weather. However, that will become clear in the review.

Eleanor Burnham: Yr wyf yn siŵr bod yr holl faterion a themâu y soniais amdanynt yn gwbl gynaliadwy, a dyna'r holl bwynt yr oeddwn yn ei wneud am integreiddio a meddwl cydgysylltiedig.

Rhodri Glyn Thomas: Nid wyf yn argyhoeddedig o hyd bod yr holl bethau y soniasoch amdanynt yn gynaliadwy. Ni allwn weld beth oedd yn cysylltu llawer o'r pethau y soniasoch amdanynt â'i gilydd, ond ni lwyddasoch i fynd mewn llawer cyfeiriad ar yr un pryd.

O ran y cyfraniadau eraill, a oedd yn llawer mwy sylweddol a diduedd, yr oedd Paul Davies yn croesawu'r strategaeth yn gyffredinol. I'r bobl hynny sy'n dweud bod hyn yn wastraff amser, yr wyf yn siŵr y bydd y rheiny sydd wedi cyfrannu at y strategaeth ddiwylliannol a'r fframwaith cynaliadwyedd yn diolch yn fawr ichi am ddweud eu bod wedi gwastraffu eu hamser. Maent wedi rhoi eu hamser a'u harbenigedd. Dywedodd Mark Isherwood y dylem adael i'r arbenigwyr drefnu twristiaeth yng Nghymru. Mae'r adolygiad yr ydym yn ei gynnal ar hyn o bryd yn adolygiad gyda Chynghrair Twristiaeth Cymru, sef yr arbenigwr. Ef yw'r sector twristiaeth. Yr ydym yn gweithio gyda Chynghrair Twristiaeth Cymru, ac wedi trafod a chytuno'r meini prawf ag ef. Mae wrthi'n cyfrannu at yr adolygiad hwnnw.

Cyfeiriwyd yn barhaus at 2007, sef y flwyddyn a gafodd gyfuniad o dywydd gwael, a chyfradd gyfnewid uchel rhwng y bunt a'r ewro, a olygai fod pobl yn dewis mynd i rywle arall ar eu gwyliau. Dyna'r gwirionedd. Yr ydych yn dweud bod pobl yn cynllunio ymlaen llaw, ond yr ydych yn anghywir; mae mwy a mwy o bobl yn dewis peidio â chynllunio ymlaen llaw. Os edrychwch ar y dystiolaeth, gwelwch fod mwy a mwy o bobl yn trefnu eu gwyliau yn hwyrach ac yn hwyrach. Cafodd y ffactorau y soniais amdanynt effaith ar y ffigurau yn 2007. Fodd bynnag, yr ydym yn edrych ar hynny a'r hyn y mae angen ei wneud yng Nghymru. Ceir dadl ynghylch a oes angen inni gael mwy o weithgareddau dan do yng Nghymru, ac efallai fod hynny'n wers y mae angen inni ei dysgu a'i bod yn rhaid inni gael amrywiaeth fwy o weithgareddau nad ydynt yn dibynnu ar y tywydd. Fodd bynnag, daw

hynny'n glir yn yr adolygiad.

In terms of the marketing budget, I have just announced £4.2 million in additional money for marketing. What more can I do? I have announced £4.2 million and now you tell me that that is not enough. That has not been mentioned previously, in other debates, but, suddenly, when I announce £4.2 million, it is not enough.

Alun Davies talked about the importance of tourism, of looking at it as a whole, and of creating sustainable tourism in Wales. We can see how we should market tourism in Wales to ensure that people who come to Wales have a good tourism experience but also a sustainable experience, to try to address the issue of our carbon footprint. Of course people must travel to have a holiday, but once they are here, we can create activities that do not have an impact on our environment. I was intrigued by Alun Davies's reference to the dress shop. I thought that we would have an insight into his leisure activities, but he managed to skip past it. Hopefully, someone will get that information out of him at a later point.

Dai Lloyd talked about the importance of tourism to the local economy, given its contribution to local communities, community life and to the culture of those communities. Dai and others referred to the importance of investment, to ensure that we are offering the best possible experience to people who visit Wales.

I tried to follow David Melding's references to the budget. He started off by saying that it peaked at £30 million but then he mentioned £50 million; it is a bit strange that it peaked at £30 million, but then went up again to £50 million.

David Melding: To clarify, the peak spending by Government on tourism was £30 million, of which £15 million was from EU funds, spent principally on marketing. I am sorry that I did not make that clear, but that is the situation. I notice that you have not tried to refute any of the figures that I gave you. I have to say that we welcome the £4.2 million, but even your mathematics will tell you that

O ran y gyllideb farchnata, yr wyf newydd gyhoeddi £4.2 miliwn o arian ychwanegol ar gyfer marchnata. Beth y gallaf ei wneud yn rhagor? Yr wyf wedi cyhoeddi £4.2 miliwn a dywedwch wrthyf yn awr nad yw hynny'n ddigon. Ni soniwyd am hynny'n flaenorol, mewn dadleuon eraill, ond, yn sydyn, pan gyhoeddaf £4.2 miliwn, nid yw'n ddigon.

Siaradodd Alun Davies am bwysigrwydd twristiaeth, edrych arni yn ei chyfanrwydd, a chreu twristiaeth gynaliadwy yng Nghymru. Gallwn weld sut y dylem farchnata twristiaeth yng Nghymru i sicrhau y caiff pobl a ddaw i Gymru brofiad twristiaeth da ond profiad cynaliadwy hefyd, i geisio rhoi sylw i fater ein hól-troed carbon. Wrth gwrs mae'n rhaid i bobl deithio i gael gwyliau, ond unwaith maent yma, gallwn greu gweithgareddau nad ydynt yn effeithio ar ein hamgylchedd. Cefais fy nghyfareddu gan gyfeiriad Alun Davies at y siop ffrogiau. Yr oeddwn yn meddwl y byddem yn cael cipolwg ar ei weithgareddau hamdden, ond llwyddodd i osgoi hynny. Gobeithio y caiff rhywun y wybodaeth honno ganddo ryw dro eto.

Siaradodd Dai Lloyd am bwysigrwydd twristiaeth i'r economi leol, ac ystyried ei chyfraniad at gymunedau lleol, bywyd cymunedol a diwylliant y cymunedau hynny. Cyfeiriodd Dai ac eraill at bwysigrwydd buddsoddiad, i sicrhau ein bod yn cynnig y profiad gorau posibl i bobl sy'n ymweld â Chymru.

Ymdrechais i ddilyn cyfeiriadau David Melding at y gyllideb. Dechreuodd drwy ddweud iddi gyrraedd ei brig ar £30 miliwn ond wedyn crybwyllodd £50 miliwn; mae'n eithaf od iddi gyrraedd ei brig ar £30 miliwn, ond iddi godi eto i £50 miliwn.

David Melding: I egluro'r pwynt, £30 miliwn oedd brig gwariant y Llywodraeth ar dwristiaeth, ac yr oedd £15 miliwn o hwnnw o gronfeydd yr UE, a wariwyd yn bennaf ar farchnata. Mae'n ddrwg gennyf nad oeddwn wedi gwneud hynny'n glir, ond dyna'r sefyllfa. Sylwaf nad ydych wedi ceisio gwrthbrofi unrhyw un o'r ffigurau a roddais ichi. Mae'n rhaid imi ddweud ein bod yn

that sum is a lot less than the average of £15 million that was spent previously.

Rhodri Glyn Thomas: We are in the process of moving from Objective 1 funding to convergence funding, and if you look at the Welsh European Funding Office website, you will see that there are already schemes there from Visit Wales. The Conservative Party has also made reference to some sudden change in personnel since the Wales Tourist Board was merged into the Government and became Visit Wales, but Visit Wales has exactly the same personnel as the Wales Tourist Board had, and so you cannot argue that there has suddenly been this change, and that Visit Wales is now all bureaucratic and civil service in its outlook. You harp on about 2007, but the fact of the matter is that 2006 was an extremely good year for tourism in Wales; 2007 was not as good, for a combination of reasons, but we are working with the industry to ensure that 2008 is a good year, and that we improve on that, year on year, so that people coming to Wales have a cultural and a sustainable experience.

Y Llywydd: Y cynnig yw cytuno ar welliant 1. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod gwrthwynebiad. Gohiriwn y bleidlais, felly.

*Gohiriwyd y bleidlais tan y cyfnod pleidleisio.
Vote deferred until voting time.*

Y Llywydd: A oes rhywun yn dymuno canu'r gloch? Gwelaf nad oes, felly awn yn syth ymlaen at y cyfnod pleidleisio.

croesawu'r £4.2 miliwn, ond bydd hyn yn oed eich mathemateg chi yn dweud wrthyhch fod y swm hwnnw'n is o lawer na'r £15 miliwn cyfartalog a wariwyd yn flaenorol.

Rhodri Glyn Thomas: Yr ydym ar ganol symud o gyllid Amcan 1 i gyllid cydgyfeirio, ac os edrychwch ar wefan Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru, gwelwch fod cynlluniau yno'n barod gan Croeso Cymru. Mae'r Blaid Geidwadol hefyd wedi cyfeirio at rai newidiadau sydyn mewn personél ers i Fwrdd Croeso Cymru ddod dan adain y Llywodraeth a dod yn Croeso Cymru, ond mae gan Croeso Cymru yr un personél yn union ag a oedd gan Fwrdd Croeso Cymru, ac felly ni allwch ddadlau y bu'r newid sydyn hwn, a bod Croeso Cymru yn awr yn fiwrocraidaidd i gyd ac yn ymdebygu i'r gwasanaeth sifil o ran ei agwedd. Yr ydych yn rhygnu ymlaen am 2007, ond y gwir amdani yw y bu 2006 yn flwyddyn eithriadol o dda ar gyfer twristiaeth yng Nghymru; nid oedd 2007 gystal, am gyfuniad o resymau, ond yr ydym yn gweithio gyda'r diwydiant i sicrhau bod 2008 yn flwyddyn dda, a'n bod yn gwella ar hynny, flwyddyn ar ôl blwyddyn, er mwyn i bobl sy'n dod i Gymru gael profiad diwylliannol a chynaliadwy.

The Presiding Officer: The proposal is that amendment 1 be agreed. Are there any objections? I see that there are. We will therefore defer the vote.

The Presiding Officer: Does anyone wish the bell to be rung? I see that no-one does, so we will move straight on to voting time.

Cyfnod Pleidleisio Voting Time

*Gwelliant 1 i NDM3958: O blaid 13, Ymatal 0, Yn erbyn 30.
Amendment 1 to NDM3958: For 13, Abstain 0, Against 30.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Burns, Angela
Davies, Andrew R.T.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Davidson, Jane
Davies, Alun

Davies, Paul
 German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Law, Trish
 Melding, David
 Millar, Darren
 Randerson, Jenny

Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Gareth
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
 Amendment defeated.*

*Cynnig NDM3958: O blaid 34, Ymatal 0, Yn erbyn 8.
 Motion NDM3958: For 34, Abstain 0, Against 8.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Black, Peter
 Burnham, Eleanor
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 German, Michael
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Gareth
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
 The following Members voted against:

Bourne, Nick
 Burns, Angela
 Davies, Andrew R.T.
 Davies, Paul
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Melding, David
 Millar, Darren

Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
 Motion carried.*

6.20 p.m.

*Gwelliant 1 i NDM3957: O blaid 13, Ymatal 0, Yn erbyn 30.
 Amendment 1 to NDM3957: For 13, Abstain 0, Against 30.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Black, Peter
 Bourne, Nick
 Burnham, Eleanor
 Burns, Angela
 Davies, Andrew R.T.
 Davies, Paul
 German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark
 Law, Trish
 Melding, David
 Millar, Darren
 Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
 The following Members voted against:

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian
 Griffiths, John
 Griffiths, Lesley
 Jenkins, Bethan
 Jones, Alun Ffred
 Jones, Ann
 Jones, Carwyn
 Jones, Elin
 Jones, Gareth
 Jones, Helen Mary
 Jones, Ieuan Wyn
 Lewis, Huw
 Lloyd, David
 Lloyd, Val
 Mewies, Sandy
 Morgan, Rhodri
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
 Amendment defeated.*

*Gwelliant 2 i NDM3957: O blaid 13, Ymatal 0, Yn erbyn 30.
 Amendment 2 to NDM3957: For 13, Abstain 0, Against 30.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
 The following Members voted for:

Black, Peter
 Bourne, Nick
 Burnham, Eleanor
 Burns, Angela
 Davies, Andrew R.T.
 Davies, Paul
 German, Michael
 Graham, William
 Isherwood, Mark

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
 The following Members voted against:

Andrews, Leighton
 Asghar, Mohammad
 Barrett, Lorraine
 Davidson, Jane
 Davies, Alun
 Davies, Jocelyn
 Evans, Nerys
 Franks, Chris
 Gibbons, Brian

Law, Trish
Melding, David
Millar, Darren
Randerson, Jenny

Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Gwelliant 3 i NDM3957: O blaid 13, Ymatal 0, Yn erbyn 29.
Amendment 3 to NDM3957: For 13, Abstain 0, Against 29.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Burns, Angela
Davies, Andrew R.T.
Davies, Paul
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Law, Trish
Melding, David
Millar, Darren
Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Gwelliant 4 i NDM3957: O blaid 12, Ymatal 0, Yn erbyn 31.
Amendment 4 to NDM3957: For 12, Abstain 0, Against 31.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Burns, Angela
Davies, Andrew R.T.
Davies, Paul
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Randerson, Jenny

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Cynnig NDM3957: O blaid 31, Ymatal 0, Yn erbyn 12.
Motion NDM3957: For 31, Abstain 0, Against 12.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Jocelyn
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Burns, Angela
Davies, Andrew R.T.
Davies, Paul
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Randerson, Jenny

Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

Y Llywydd: Dyna ddiwedd ein trafodion am **The Presiding Officer:** That brings our
heddiw. proceedings to a close.

*Daeth y cyfarfod i ben am 6.21 p.m.
The meeting ended at 6.21 p.m.*

**Aelodau a'u Pleidiau
Members and their Parties**

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
Asghar, Mohammad (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Chapman, Christine (Llafur – Labour)
Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
Davidson, Jane (Llafur – Labour)
Davies, Alun (Llafur – Labour)
Davies, Andrew (Llafur – Labour)
Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Graham, William (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Gregory, Janice (Llafur – Labour)
Griffiths, John (Llafur – Labour)
Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
Hart, Edwina (Llafur – Labour)
Hutt, Jane (Llafur – Labour)
Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
James, Irene (Llafur – Labour)
Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ann (Llafur – Labour)
Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)

Law, Trish (Annibynnol – Independent)
Lewis, Huw (Llafur – Labour)
Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Lloyd, Val (Llafur – Labour)
Melding, David (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Watson, Joyce (Llafur – Labour)
Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)